

VANJSKO DJELOVANJE EUROPSKE UNIJE

Osrečki, Albina

Doctoral thesis / Disertacija

2016

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, The Faculty of Political Science / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet političkih znanosti**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:114:094099>

Rights / Prava: [Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International/Imenovanje-Nekomercijalno-Bez prerada 4.0 međunarodna](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-03-01**

Repository / Repozitorij:

[FPSZG repository - master's thesis of students of political science and journalism / postgraduate specialist studies / dissertations](#)

Sveučilište u Zagrebu

FAKULTET POLITIČKIH ZNANOSTI

Albina Osrečki

**VANJSKO DJELOVANJE
EUROPSKE UNIJE:

NEKONZISTENTNOST
POLITIČKOGA PROCESA
I NEKOHERENTNOST CILJEVA
NA PRIMJERU MEDITERANSKE REGIJE**

DOKTORSKI RAD

Zagreb, 2016.

University of Zagreb

FACULTY OF POLITICAL SCIENCES

Albina Osrečki

**EUROPEAN UNION
EXTERNAL ACTION:

INCONSISTENCY
OF POLITICAL PROCESS
AND INCOHERENCE OF AIMS IN
THE CASE OF THE MEDITERRANEAN
REGION**

DOCTORAL THESIS

Zagreb, 2016

Sveučilište u Zagrebu

FAKULTET POLITIČKIH ZNANOSTI

Albina Osrečki

**VANJSKO DJELOVANJE
EUROPSKE UNIJE:
NEKONZISTENTNOST
POLITIČKOGA PROCESA
I NEKOHERENTNOST CILJEVA
NA PRIMJERU MEDITERANSKE REGIJE**

DOKTORSKI RAD

Mentorica:
Doc. dr. sc. Ana Bojinović Fenko

Zagreb, 2016.

University of Zagreb

FACULTY OF POLITICAL SCIENCES

Albina Osrečki

**EUROPEAN UNION
EXTERNAL ACTION:

INCONSISTENCY
OF POLITICAL PROCESS
AND INCOHERENCE OF AIMS IN
THE CASE OF THE MEDITERRANEAN
REGION**

DOCTORAL THESIS

Supervisor:
Doc. dr. sc. Ana Bojinović Fenko

Zagreb, 2016

Pisanje doktorskog rada je dugotrajan proces u kojem se ideja koncipira, nadograđuje, mijenja i rafinira. Zato zahvaljujem doc. dr. sc. Ani Bojinović Fenko sa Sveučilišta u Ljubljani na strpljivom i stručnom vođenju mog teorijskog i istraživačkog rada, a posebno na vrijednim sugestijama koje su doprinijele oblikovanju konačnog rezultata u disertaciju.

*Disertaciju posvećujem roditeljima
Ani i Dragutinu Osrečki*

O mentorici

Ana Bojinović Fenko rođena je 17. siječnja 1981. u Celju, Slovenija. Dodiplomski studij iz političkih znanosti, smjer Međunarodni odnosi (1999.–2004.) završila je na Fakultetu za društvene znanosti Sveučilišta u Ljubljani, gdje je diplomirala na temi „Prilika i ograničenja vanjske politike malih država na primjeru Slovenije kao članice Europske unije“. U nacionalnom programu 'Mladi istraživač' nastavila je znanstveni magisterij iz Međunarodnih odnosa na istom fakultetu, a 2006. je upisala doktorski studij u istom području. Tijekom doktorskog istraživanja nekoliko mjeseci je boravila na CERI – *Centre de recherches internationales* sveučilišta Sciences Po u Parizu. Doktorirala je u lipnju 2009. na temi „Međusobno oblikovanje i utjecaj vanjske politike država i regionalne strukture u kontekstu procesa regionalizacije u Mediteranu“.

Od listopada 2009. predaje kao docentica na dodiplomskim i magistarskim programima iz Međunarodnih odnosa, Europskih studija i Diplomacije na Fakultetu za društvene znanosti Sveučilišta u Ljubljani, te je gostujući predavač na brojnim fakultetima. U istraživanju se fokusira se na tri područja: vanjska politika (malih) država; međunarodni regionalizam i interregionalizam; te vanjsko djelovanje Europske unije u kontekstu politike proširenja, politike prema mediteranskoj regiji i drugih interregionalizama.

Do sada je objavila 30 znanstvenih radova, autorica je jedne monografije i urednica tri monografije. Među njezinim najrecentnijim međunarodnim člancima su: Bojinović Fenko, Ana. Urlič, Ana. 2015. Political criteria vs. political conditionality: comparative analysis of Slovenian and Croatian European Union accession processes. *Croatian International Relations Review* (21), 72: 107-137. Bojinović Fenko, Ana. 2013. Regions up and down: (re)defining the nature and effects of the European Union regional agency. *Revue d'intégration européenne* (35), 1: 91-97. Bojinović Fenko, Ana. 2012. Compatibility of regionalizing actors' activities in the Mediterranean region: what kind of opportunity for the European Union? *Journal of Southeast European & Black Sea studies* (12), 3: 407-429.

Sudionica je u izradi sljedećih monografija i poglavlja u monografijama: Bojinović Fenko, Ana. Šabič, Zlatko. 2014. From the Balkans to Central Europe and back: Foreign Policy of Slovenia, u Keil, Soeren (ur.), Stahl, Bernhard (ed.) *The foreign policies of post-Yugoslav states: from Yugoslavia to Europe; New perspectives on South-East Europe*. Palgrave Macmillan. 47-68. Volgy, Thomas J. Šabič, Zlatko. Roter, Petra. Gerlak, Andrea. Bojinović Fenko, Ana. 2009. Mapping the New World Order. Wiley-Blackwell. 217-246. Bojinović Fenko, Ana. 2009. An evaluation of the EU-Mediterranean region-building from the perspective of the regionalization process in the Mediterranean, u De Lombaerde, Philippe (ed.) *The EU and World Regionalism: the Makability of Regions in the 21st Century*. Ashgate. 187-203.

Sažetak

Ovaj rad ispituje hipotezu prema kojoj je vanjsko djelovanje EU (koje prema Lisabonskom ugovoru kao važećem ugovornom okviru EU objedinjuje vanjske odnose EU kao zbirni naziv za eksternalizirane unutarnje politike EU i vanjsku politiku EU) neuspješno na Mediteranu zbog nekonzistentnosti u vanjskopolitičkom procesu, i zbog nekoherentnosti u sadržaju/ciljevima triju mediteranskih politika EU (Euro-mediteransko partnerstvo - EMP, Europska susjedska politika – ENP i Unija za Mediteran - UFM). U tom smislu prvi cilj disertacije je pokazati razloge neuspjeha vanjskog djelovanja EU spram mediteranske regije, a drugi je ukazati na šire implikacije tog neuspjeha za ambicije EU kao globalnog aktera.

Korištene istraživačke metode analiza sadržaja primarnih i tercijarnih izvora podataka u kombinaciji sa diskurzivnom analizom primarnih i sekundarnih izvora, potvrdile su sljedeće. Vanjsko djelovanje EU spram mediteranske regije je neuspješno kroz sve tri faze vanjskopolitičkog procesa. (1) U fazi formuliranja mediteranskih politika zbog neusklađenosti/nekonzistentnosti između institucija EU (Europskog vijeća i Europske komisije) u definiranju mediteranske regije kao strukturnog konteksta mediteranskih politika EU, svrhe EMP-a i prioriteta EMP-a i ENP-a. (2) U fazi odlučivanja/usvajanja mediteranskih politika EU zbog nekompatibilnost/nekoherentnost ciljeva vanjske politike EU i većeg broja eksternaliziranih unutarnjih politika EU između EMP, ENP i UFM, pri čemu je najveća nekoherentnost postojala u razdoblju od 2004.-2008. između EMP i ENP po pitanju vanjske politike, JHA, trgovine i energetike, a od 2009. stanje se između trenutno aktivnih ENP i UFM nije bitno promijenilo jer su ostale nekoherentne vanjska politika, JHA i energetika, dok trgovinska politika nije sastavni dio UFM-a. (3) U fazi implementiranja mediteranskih politika EU zbog neusklađenosti/nekonzistentnosti u bilateralnoj implementaciji multilateralnih instrumenata mediteranskih politika EU na vanjskopolitičkom području i u JHA od strane južno-mediteranskih partnera unatoč činjenici da su ove instrumente zajednički usvojili sa državama članicama EU.

Nekonzistentnost u vanjskopolitičkom procesu i nekoherentnost u sadržaju/ciljevima između triju mediteranskih politika EU slabe *mogućnosti* EU (shvaćene kao sposobnost formuliranja, usvajanja i implementiranja politika). Ove mogućnosti zajedno sa neiskorištenim *prilikama* (shvaćenima kao prilike za suradnju EU kako sa južno-mediteranskim partnerima kroz uzimanje u obzir i njihovih interesa, te sa drugim regionalizirajućim akterima koji jednako kao EU djeluju u mediteranskoj regiji) kao dva analizirana elementa akterstva EU, pokazuju da je EU tek (regionalni) akter u nastajanju i da još uvijek ne može bez problema koji proizlaze iz njezine kompleksne prirode pretendirati na ulogu vanjskopolitičkog aktera u globalnim razmjerima.

Ključne riječi: vanjsko djelovanje EU, vanjski odnosi EU, vanjska politika EU, nekonzistentnost vanjskopolitičkoga procesa, nekoherentnost ciljeva, mediteranska regija, akterstvo EU.

Summary

This paper examines the hypothesis that EU external action (which, according to the Lisbon Treaty as the relevant EU framework agreement, encompasses EU external relations as a collective term for externalized EU internal policies *and* EU foreign policy) has been unsuccessful in the Mediterranean region due to the inconsistency of the foreign policy process and incoherence of the aims of three EU Mediterranean policies (Euro-Mediterranean Partnership–EMP, European Neighborhood Policy–ENP, and Union for the Mediterranean–UFM). In that context, the first objective of this dissertation is to provide the reasons as to why the EU external action has failed in the Mediterranean region. Secondly, it will point at the wider implications of this failure in terms of EU aspirations to be a global actor.

Research methods used in empirical analysis that included content analysis of primary and tertiary sources, combined with discourse analysis of primary and secondary sources, has resulted in the following. EU external action in the Mediterranean region has been unsuccessful in all three stages of the foreign policy process. (1) In the stage of formulating Mediterranean policies due to inconsistency between EU institutions in defining the Mediterranean region as a structural context of EU Mediterranean policies, EMP's purpose and EMP's and ENP's priorities. (2) In the decision making stage of EU Mediterranean policies due to the incoherence of aims of EU's foreign policy and many EU's externalized internal policies between EMP, ENP and UFM, whereby this incoherence was most prominent between 2004-2008 regarding foreign policy issues, JHA, trade and energy between EMP and ENP. Since 2009, the situation concerning the currently effective ENP and UFM has not changed significantly, since foreign policy, JHA and energy policy have remained incoherent, while trade policy is not part of the UFM. (3) In the implementation stage of EU Mediterranean policies due to the inconsistency in bilateral implementation of multilateral instruments of EU Mediterranean policies in the foreign policy field, and in the JHA from the side of south-Mediterranean partners, despite the fact that they have adopted these instruments jointly with EU Member States.

Inconsistency of the foreign policy process and incoherence of the aims between the three EU Mediterranean policies are weakening the EU *capabilities* (the ability to formulate, adopt and implement policies). These together with unutilized *opportunities* (for cooperation with south Mediterranean partners through taking into consideration their interests, and interests of other regionalization actors in the Mediterranean region) as the two analyzed elements of EU actorness, are demonstrating that the EU is still an emerging (regional) actor that is yet unable to assume the role of a foreign policy actor on a global level due to its complex nature.

Keywords: EU external action, EU foreign relations, EU foreign policy, inconsistency of the foreign policy process, incoherence of the aims of EU Mediterranean policies, Mediterranean region, EU actorness.

SADRŽAJ

O mentorici	i
Sažetak	ii
Summary	iii
Sadržaj	iv
Popis tablica, skica, shema i grafikona	vi
Popis kratica	viii

Uvod.....	1

1. DEFINIRANJE PROBLEMA I METODOLOŠKI OKVIR ZA ISTRAŽIVANJE..... 4

1.1 Istraživački problem.....	4
1.2 Metodološki okvir.....	6
1.2.1 Istraživačko pitanje i hipoteza	7
1.2.2 Metodologija u širem i užem smislu.....	8
1.3 Novina disertacije	10
1.4 Doprinosa disertacije razvoju znanosti o međunarodnim odnosima	11
1.5 Ograničenja disertacije.....	13
1.6 Struktura disertacije	14

2. KONTEKSTUALIZACIJA..... 16

2.1 Vanjsko djelovanje Europske unije kao pojava	16
2.1.1 Vanjski odnosi Europske unije	19
2.1.2 Vanjska politika Europske unije.....	22
2.2 Vanjsko djelovanje Europske unije spram mediteranske regije.....	25
2.2.1 Povijesni kontekst.....	25
2.2.2 Mediteranske politike Europske unije	28
2.3. Vanjsko djelovanje EU spram mediteranske regije kao predmet proučavanja	46
2.3.1 Postojeći pristupi	46
2.3.2 Pristupi korišteni u disertaciji	51

3. TEORIJSKO POLAZIŠTE – KONCEPTUALIZACIJA I OPERACIONALIZACIJA 56

3.1 Teorijsko polazište	59
3.1.1 Vanjski odnosi EU	59
3.1.2 Vanjska politika država (članica EU)	61
3.1.3 Vanjska politika EU.....	62
3.2 Vanjsko djelovanje Europske unije spram mediteranske regije kao vanjskopolitički proces.....	64
3.2.1 Koncept (ne)konzistentnosti (neusklađenosti) institucija Europske unije	64
3.2.1.1 Faza formuliranja mediteranskih politika EU	64
3.2.1.1.1 Akteri	66
3.2.1.2 Faza implementiranja mediteranskih politika EU	72
3.2.1.2.1 Akteri	74
3.2.1.2.2 Instrumenti	75
3.2.2 Konzistentnost kao pojava u procesu europske integracije	78
3.3 Vanjsko djelovanje Europske unije spram mediteranske regije kao sadržaj.....	82
3.3.1 Koncept (ne)koherentnosti (nekompatibilnosti) ciljeva mediteranskih politika EU	82
3.3.1.1 Faza odlučivanja	82
3.3.1.1.1 Akteri	84
3.3.2 Koherentnost kao pojava u procesu europske integracije.....	91
3.4 Razine analize vanjskog djelovanja Europske unije spram Mediterana	93

3.4.1 Regionalizam	96
3.4.2 Interregionalizam	101
3.5 Operacionalizacija.....	105
3.5.1 Jedinice analize (koncepti)	108
3.5.2 Izvori podataka	114
3.5.3 Istraživačke metode	118
3.5.4 Razdoblja istraživanja.....	120
4. EMPIRIJSKO ISTRAŽIVANJE	122
4.1 Situacijski kontekst i karakter izvora podataka.....	123
4.1.1 Situacijski kontekst.....	124
4.1.2 Karakter izvora podataka.....	126
4.2 Faza formuliranja mediteranskih politika EU	137
4.2.1 Razina pojedinca.....	138
4.2.1.1 Euro-mediteransko partnerstvo.....	138
4.2.1.2 Mediteranska regija	140
4.2.2 Razina birokracije.....	140
4.2.2.1 Euro-mediteransko partnerstvo.....	141
4.2.2.2 Europska susjedska politika	145
4.2.3 Razina regionalnih odnosa.....	147
4.2.3.1 Mediteranska regija	148
4.2.4 Nekonzistentnost u fazi formuliranja mediteranskih politika EU.....	154
4.3 Faza odlučivanja/usvajanja mediteranskih politika EU	157
4.3.1 Razina birokracije: ciljevi vezani za interese (aktera u) EU.....	158
4.3.2 Razina regionalnih odnosa: ciljevi vezani za interese mediteranskih partnera.....	164
4.3.3 Djelomična koherentnost ciljeva mediteranskih politika EU	170
4.4 Faza implementiranja mediteranskih politika EU	175
4.4.1 Multilateralni instrumenti	176
4.4.2 Bilateralna implementacija	182
4.4.2.1 Političko područje	183
4.4.2.2 Gospodarsko područje	195
4.4.2.3 Društveno područje.....	198
4.4.2.4 Područje pravosuđa, unutarnjih poslova i migracija.....	200
4.4.3 Nekonzistentnost u fazi implementiranja mediteranskih politika EU	210
5. ZAKLJUČAK.....	224
6. POPIS LITERATURE.....	235
6.1 Primarni izvori	235
6.1.1 Ugovorni okvir Europske unije	235
6.1.2 Europsko vijeće	236
6.1.3 Europska komisija	237
6.1.4 Zaključci sa euro-mediteranskih ministarskih konferencija	240
6.1.5 Zajednički dokumenti Europske unije i pojedinačne partnerske države	241
6.1.6 Dokumenti Vijeća Europske unije u okviru europske političke suradnje (EPC).....	243
6.2 Sekundarni izvori	243
6.3 Tercijarni izvori.....	269
Kazalo pojmova.....	273
Kazalo imena.....	276
O autorici.....	280

Popis tablica, skica, shema i grafikona

Tablice

Tablica 1.1: Prikaz mediteranskih vladinih inicijativa tijekom i nakon Hladnog rata	5
Tablica 2.1: Usporedni prikaz mediteranskih politika EU	30
Tablica 2.2: Članstvo u mediteranskim politikama EU	36
Tablica 3.1: Tipovi (javnih) politika u EU	60
Tablica 3.2: Ovlasti institucija EU i izvan-institucionalnih aktera po unutarnjim i eksternaliziranim unutarnjim politikama EU	69
Tablica 3.3: Instrumenti vanjskog djelovanja EU spram Mediterana	76
Tablica 3.4: Podudarni prioriteti iz AA i AP po selektiranim južno-mediteranskim partnerskim zemljama	77
Tablica 3.5: Tipovi interregionalnih odnosa	102
Tablica 3.6: Sadržaj sporazuma o pridruživanju u okvirima EMP i akcijskih planova u okvirima ENP između EU i mediteranskih partnerskih zemalja.....	112
Tablica 3.7: Prikaz primarnih izvora podataka razvrstanih po razinama vanjskog djelovanja EU	117
Tablica 4.1: Članice EU s najvećim brojem povjerenika u sazivima Europske komisije od 1993.-2004	124
Tablica 4.2: Direktorati Europske komisije zaduženi za odnose s Mediteranom od 1995.-2015.....	125
Tablica 4.3: Popis korištenih dokumenata Europskog vijeća	130
Tablica 4.4: Popis korištenih dokumenata Europske komisije	132
Tablica 4.5: Popis dostupnih govora predsjednika Europske komisije i povjerenika za vanjske odnose i europsku susjedsku politiku na temu Mediterana	135
Tablica 4.6: Popis dokumenata s euro-mediteranskih konferencija	136
Tablica 4.7: Prioriteti Europskog vijeća i Europske komisije u EMP	144
Tablica 4.8: Izvori podataka za skicu 4.3 (sinonimi za pojam <i>mediteranska regija</i>)	152
Tablica 4.9: Sinteza primjera horizontalne nekonzistentnosti prema razinama analize u fazi formuliranja mediteranskih politika EU	155
Tablica 4.10: Opći ciljevi mediteranskih politika EU	159
Tablica 4.11: Usporedni prikaz vanjskopolitičkih ciljeva unutar mediteranskih politika EU	160
Tablica 4.12: Usporedni prikaz ciljeva mediteranskih politika EU na području pravosuđa, unutarnjih poslova i migracija	162
Tablica 4.13: Usporedni prikaz ciljeva mediteranskih politika EU na gospodarskom području	166
Tablica 4.14: Usporedni prikaz ciljeva mediteranskih politika EU na društvenom području	169
Tablica 4.15: Sinteza stupnja kompatibilnosti ciljeva mediteranskih politika EU	173
Tablica 4.16: Postignuti stupanj koherentnosti između mediteranskih politika EU	174
Tablica 4.17: Multilateralne obaveze južno-mediteranskih partnera u okviru euro-mediteranskih konferencija.....	180
Tablica 4.18: Ratificirani AA i AP Europske unije sa južno-mediteranskim partnerskim zemljama	183
Tablica 4.19: Opseg implementiranosti multilateralnih obaveza na podpodručju demokratizacije	188
Tablica 4.20: Opseg implementiranosti multilateralnih obaveza na podpodručju ljudskih prava	193
Tablica 4.21: Opseg implementiranosti multilateralnih obaveza na podpodručju ilegalnih migracija	203
Tablica 4.22: Opseg implementiranosti multilateralnih obaveza na podpodručju terorizma	207
Tablica 4.23: Sinteza podataka o omjeru implementiranosti multilateralnih obaveza južno-mediteranskih partnera u okviru mediteranskih politika EU na političkom području, i na području pravosuđa, unutarnjih poslova i migracija	216
Tablica 4.24: Sinteza uključenosti južno-mediteranskih država u mediteranske regionalne projekte EU	218
Tablica 4.25: Mediteranski regionalni projekti EU od 1995.-2015.....	220

Skice

Skica 1.1: Prikaz hipoteze	7
Skica 1.2: Istraživački nacrt: deduktivno-induktivna spirala	15
Skica 1.3: Opseg disertacije prema poglavljima	15
Skica 2.1: Vanjsko djelovanje EU u kontekstu Lisabonskog ugovora (2009.)	16
Skica 2.2: Međunarodno djelovanje aktera	17
Skica 2.3: Integrativni okvir za vanjsko djelovanje EU	18
Skica 2.4: Eksternalizacija unutarnjih politika EZ/EZ	20
Skica 2.5: Organizacijska struktura EMP	32
Skica 2.6: Organizacijska struktura UFM	33
Skica 2.7: Ciljevi unutar „barcelonskih košarica“ EMP-a	37

Skica 3.1: Dualna priroda vanjske politike u EU	62
Skica 3.2: Položaj vanjske politike EU u strukturi društvenih znanosti	63
Skica 3.3: Odnos između vanjske politike EU i međunarodne politike	63
Skica 3.4: Vanjskopolitički proces s naglaskom na fazi formuliranja mediteranskih politika EU	65
Skica 3.5: Kritične točke u vanjskopolitičkom procesu (faze odlučivanja i implementacije)	73
Skica 3.6: Strateško-relacijski pristup u vanjskom djelovanju EU	74
Skica 3.7: Položaj instrumenata u strukturi vanjskog djelovanja EU spram Mediterana	75
Skica 3.8: Međuodnos koncepata konzistentnosti i koherentnosti u literaturi	79
Skica 3.9: Razumijevanje međuodnosa koncepata (ne)konzistentnosti i (ne)koherentnosti u disertaciji	80
Skica 3.10: Teorijska razrada pojma konzistentnosti	81
Skica 3.11: Jednostavne razine analize vanjske politike (prema selektiranim autorima)	93
Skica 3.12: Složenije razine analize vanjske politike (prema selektiranim autorima)	94
Skica 3.13: Razine vanjskog djelovanja EU prema teorijama interregionalizma	102
Skica 3.14: Sužavanje strukturnog konteksta mediteranskih politika EU	108
Skica 4.1: Model horizontalne nekonzistentnosti na primjeru mediteranskih politika EU	139
Skica 4.2: Geografske promjene u mediteranskoj regiji s promjenom mediteranskih politika EU (EMP i ENP)	149
Skica 4.3: Terminološka nekonzistentnost između Europskog vijeća i Europske komisije u strukturnom kontekstu ENP	151
Skica 4.4: Sinonimi za pojam <i>mediteranska regija</i> korišteni od 1992.-2015.	152

Sheme

Shema 3.1: Konceptualizacija vanjskog djelovanja EU spram Mediterana	57
Shema 3.2: Model istraživanja uspješnosti vanjskog djelovanja EU u kontekstu nekonzistentnosti političkog procesa i nekoherentnosti ciljeva – primjer mediteranske regije	107
Shema 4.1: Model istraživanja uspješnosti vanjskog djelovanja EU prema razinama analize u kontekstu nekonzistentnosti političkog procesa i nekoherentnosti ciljeva – primjer mediteranske regije	123

Grafikoni

Grafikon 4.1: Mediteranski regionalni projekti EU po područjima	177
Grafikon 4.2: Iznos sredstava za mediteranske regionalne projekte EU po područjima	178
Grafikon 4.3: Omjer implementiranosti multilateralnih obaveza u podpodručju demokratizacije	189
Grafikon 4.4: Omjer implementiranosti multilateralnih obaveza u podpodručju ljudskih prava	194
Grafikon 4.5: Iznos sredstava za mediteranske regionalne projekte EU na političkom području	194
Grafikon 4.6: Iznos sredstava za mediteranske regionalne projekte EU na gospodarskom području	196
Grafikon 4.7: Uključenost južno-mediteranskih partnera u mediteranskim projektima EU na gospodarskom području	196
Grafikon 4.8: Iznos sredstava za mediteranske regionalne projekte EU na društvenom području	198
Grafikon 4.9: Uključenost južno-mediteranskih partnera u mediteranskim projektima EU na društvenom području	199
Grafikon 4.10: Omjer implementiranosti multilateralnih obaveza u podpodručju ilegalnih migracija	204
Grafikon 4.11: Omjer implementiranosti multilateralnih obaveza u podpodručju terorizma	208
Grafikon 4.12: Iznos sredstava za mediteranske regionalne projekte EU na području pravosuđa, unutarnjih poslova i migracija	209
Grafikon 4.13: Stupanj uključenosti južno-mediteranskih partnera u mediteranske regionalne projekte EU	210
Grafikon 4.14: Mediteranski regionalni projekti EU u koje su uključeni svi južno-mediteranski partneri	211
Grafikon 4.15: Uključenost partnera u mediteranskim regionalnim projektima EU	212
Grafikon 4.16: Implementiranost multilateralno preuzetih obaveza južno-mediteranskih partnera u postocima	213
Grafikon 4.17: Omjer neimplementiranih multilateralnih obaveza po podpodručjima	213

Popis kratica

AA -	<i>Association Agreement</i>	Sporazum o suradnji i pridruživanju
ACAA -	<i>Agreements on Conformity Assessment and Acceptance of Industrial Products</i>	Bilateralni trgovački sporazum koji omogućava pristup industrijskih proizvoda partnerskih država na unutarnje tržište EU
ACP -	<i>African, Caribbean and Pacific Group of States</i>	Afričko-karipsko-pacifička zajednica
ACRS WG (MEPP) -	<i>Arms Control and Regional Security Working Group (Middle East Peace Process)</i>	Radna grupa za kontrolu naoružavanja i regionalnu sigurnost (Bliskoistočni mirovni proces)
AFP -	<i>Analysis of Foreign Policy</i>	Analiza vanjske politike (Europa)
AIDCO -	<i>EuropeAid Cooperation Office</i>	Ured za implementaciju dugoročnih programa pomoći EuropeAid (Europska komisija)
AL -	<i>Arab League</i>	Arapska liga
AMU -	<i>Arab Maghreb Union</i>	Unija arapskog Magreba
AP -	<i>Action Plan</i>	Akcijski plan
APEC -	<i>Asia-Pacific Economic Cooperation</i>	Ekonomska suradnja Azija-Pacifik
ASEAN -	<i>Association of Southeast Asian Nations</i>	Udruženje jugoistočnih zemalja Azije
ASEM -	<i>Asia-Europe Meeting</i>	Susreti Azija-Europa
BDP -		Bruto društveni proizvod
BMENA -	<i>Broader Middle East and North Africa</i>	Širi Bliski istok i Sjeverna Afrika
CBM -	<i>Confidence Building Measures</i>	Mjere za jačanje povjerenja
CFSP -	<i>Common Foreign and Security Policy</i>	Zajednička vanjska i sigurnosna politika
CIESM -	<i>International Commission for the Scientific Exploration of the Mediterranean Sea</i>	Međunarodna komisija za znanstveno istraživanje Sredozemnog mora
CIUDAD -	<i>Cooperation in urban development and dialogue</i>	Program održivog urbanog razvoja
COM -	<i>Proposed legislation and other Commission communications to the Council and/or the other institutions of the European Union</i>	Zakonski prijedlozi Europske komisije upućeni Vijeću i/ili drugim institucijama Europske unije
COREPER -	<i>Comité des représentants permanents</i>	Odbor stalnih predstavnika (Vijeće EU)
CSCM -	<i>Conference on Security and Cooperation in the Mediterranean</i>	Konferencija o sigurnosti i suradnji na Mediteranu
DCFTA -	<i>Deep and Comprehensive Free Trade Area</i>	Duboka i sveobuhvatna zona slobodne trgovine
DG AGRI -	<i>Directorate General for Agriculture</i>	Generalni direktorat za poljoprivredu (Europska komisija)
DG DEVCO -	<i>Directorate General for Development</i>	Generalni direktorat za međunarodnu suradnju i razvoj (Europska komisija)
DG EAC -	<i>Directorate General for Education and Culture</i>	Generalni direktorat za obrazovanje i kulturu (Europska komisija)
DG ENER -	<i>Directorate General for Energy</i>	Generalni direktorat za energetiku (Europska komisija)
DG ENV -	<i>Directorate General for Environment</i>	Generalni direktorat za okoliš i ekologiju (Europska komisija)
DG HOME -	<i>Directorate General for Home and Migration</i>	Generalni direktorat za unutarnja pitanja i migracije (Europska komisija)
DG MARE -	<i>Directorate General for Fisheries and Maritime Affairs</i>	Generalni direktorat za ribarstvo i pomorstvo (Europska komisija)

DG NEAR -	<i>Directorate General for Neighbourhood and Enlargement Negotiations</i>	Generalni direktorat za politiku prema susjedstvu i pregovore o proširenju (Europska komisija)
DG MOVE -	<i>Directorate General for Transport</i>	Generalni direktorat za transport (Europska komisija)
DG RELEX -	<i>Directorate General for External Relations</i>	Generalni direktorat za vanjske odnose (Europska komisija)
DG TRADE -	<i>Directorate General for Trade</i>	Generalni direktorat za trgovinu (Europska komisija)
EAD -	<i>Euro-Arab Dialogue</i>	Euro-arapski dijalog
ECHO -	<i>European Commission Humanitarian Office</i>	Humanitarni ured Europske komisije
ECOWAS -	<i>Economic Community of West African States</i>	Ekonomska zajednica zemalja Zapadne Afrike
EEA -	<i>European Economic Area</i>	Europski ekonomski prostor
EEAS -	<i>European External Action Service</i>	Europska vanjska služba
EEZ -	<i>European Economic Community</i>	Europska ekonomska zajednica
EFTA -	<i>European Free Trade Association</i>	Europsko udruženje za slobodnu trgovinu
EIB -	<i>European Investment Bank</i>	Europska investicijska banka
EK -	<i>European Commission</i>	Europska komisija
EMFTA -	<i>Euro-Mediterranean Free Trade Area</i>	Euro-mediteranska zona slobodne trgovine
EMP -	<i>Euro-Mediterranean Partnership</i>	Euro-mediteransko partnerstvo
EMPA -	<i>Euro-Mediterranean Parliamentary Assembly</i>	Euro-mediteranska parlamentarna skupština
EMUNI -	<i>Euro-Mediterranean University</i>	Euro-mediteransko sveučilište
ENP -	<i>European Neighbourhood Policy</i>	Europska susjedska politika
ENPI -	<i>European Neighbourhood Partnership Instrument</i>	Financijski instrument Europske susjedske politike
EP -	<i>European Parliament</i>	Europski parlament
EPC -	<i>European Political Community</i>	Europska politička zajednica
ERASMUS MUNDUS -	<i>European Region Action Scheme for the Mobility of University students</i>	Europski regionalni program za mobilnost studenata
ESS -	<i>European Security Strategy</i>	Europska sigurnosna strategija
EU -	<i>European Union</i>	Europska unija
EUMED Reg NET -	<i>Euro-Mediterranean Regional Network on Information Society Issues</i>	Program uspostave Euro-mediteranske regionalne informacijske mreže
EURATOM -	<i>European Atomic Energy Community</i>	Europska zajednica za atomsku energiju
Euro-Med HERITAGE -	<i>Euro-Mediterranean Cultural Heritage programme</i>	Euro-Mediteranski program za dijalog između kultura na Mediteranu
EV -	<i>European Council</i>	Europsko vijeće
EZ -	<i>European Communities</i>	Europske zajednice
EZUČ -		Europska zajednica za ugljen i čelik
FAC -	<i>Foreign Affairs Council</i>	Odbor za vanjske poslove (Vijeće EU)
FEALAC -	<i>Forum for East Asia – Latin America Cooperation</i>	Forum za suradnju između Istočne Azije i Latinske Amerike
FEMIP (support) -	<i>Facility for Euro-Mediterranean Investment and partnership (support)</i>	(Podrška za realizaciju) Programa investiranja u Euro-mediteranskom području
FEMISE -	<i>Situation économique des femmes en Méditerranée</i>	Euro-mediteranski socijalno-ekonomski istraživački program
FOROMED -	<i>Mediterranean Forum</i>	Mediteranski forum
FPA -	<i>Foreign Policy Analysis</i>	Vanjskopolitička analiza (SAD)

FTA -	<i>Free Trade Area</i>	Zona slobodne trgovine
GAC -	<i>General Affairs Council</i>	Odbor za opće poslove (Vijeće EU)
GCC -	<i>Gulf Cooperation Council</i>	Vijeće za suradnju zemalja Perzijskog zaljeva
GMP -	<i>Global Mediterranean Policy</i>	Globalna mediteranska politika
GNSS -	<i>Global Navigation Satellite System</i>	Globalni navigacijski satelitski sustav
HORIZON 2020 CB/MEP -	<i>HORIZON 2020 Capacity Building/Mediterranean Environment Program: de-pollution of the Mediterranean Sea by 2020</i>	EU program zaštite okoliša: čišćenja Sredozemnog mora od zagađenja do 2020. godine
HR / VP -	<i>High Representative of the European Union for Foreign Affairs and Security Policy / Vice President</i>	Visoki predstavnik EU za vanjsku politiku i sigurnost / potpredsjednik (Europske komisije)
IMP-MED -	<i>Integrated Maritime Policy in the Mediterranean</i>	Program integriranja pomorske transportne politike za Mediteran
JHA -	<i>Justice and Home Affairs</i>	Pravosuđe, unutarnji poslovi i migracije
JOIN -	<i>Joint Communication of the European Commission and High Representative of the European Union for Foreign Affairs and Security Policy to the European Council, the Economic and Social Committee and the Committee of the Regions</i>	Dokument o zajedničkoj komunikaciji Europske Komisije i visokog predstavnika EU za vanjsku politiku i sigurnost upućen Europskom Vijeću, Ekonomskom i socijalnom odboru i Odboru regija
MC -	<i>Ministerial conference</i>	Ministarska konferencija (Euro-mediteransko partnerstvo i Unija za Mediteran)
MEDA -	<i>Mesures D'Accompagnement financières et techniques</i>	Financijski instrument Euro-mediteranskog partnerstva
MED-EMIP -	<i>Support for the Enhanced Integration and the Improved Security of the Euro-Mediterranean Energy Market</i>	Program energetske suradnje u Euro-mediteranskom prostoru
MED-ENEC -	<i>Energy efficiency in the Construction Sector in the Mediterranean</i>	Program jačanja energetske efikasnosti u sektoru infrastrukture na Mediteranu
MED-EUWI -	<i>Euro-Mediterranean Information System on know-how in the Water sector</i>	Euro-mediteranski program za zaštitu pitkih izvora vode
MED-REG -	<i>Energy regulation in the Mediterranean</i>	Program usklađenosti energetske regulacije na Mediteranu
MEDSTAT -	<i>Euro-Mediterranean cooperation in Statistics</i>	Program Euro-mediteranske suradnje na području statistike
MENA -	<i>Middle East and North Africa</i>	Bliski istok i Sjeverna Afrika
MERCOSUR -	<i>Mercado Común del Sur</i>	Zajedničko južno tržište
MM		Međuministarska konferencija (Euro-mediteransko partnerstvo)
MMF -		Međunarodni monetarni fond
MoS -	<i>Motorways of the Sea – Mediterranean regional project</i>	Program pomorskih transportnih veza na Mediteranu
NAFTA -	<i>North American Free Trade Area</i>	Sjevernoamerička zona slobodne trgovine
NAM -	<i>Non-Alignment Movement</i>	Pokret nesvrstanosti
NATO MD -	<i>NATO Mediterranean Dialogue</i>	Mediteranski dijalog NATO-a
NGO -	<i>Non Governmental Organisation</i>	Nevladina organizacija
OESS -	<i>Organisation for European Security and Cooperation</i>	Organizacija za europsku sigurnost i suradnju
OMU -		Oružje za masovno uništenje
PAM -	<i>Parliamentary Assembly of the Mediterranean</i>	Parlamentarna skupština Mediterana
PLO -	<i>Palestinian Liberation Organisation</i>	Palestinska oslobodilačka organizacija

PPRD -	<i>Prevention, preparedness and response to natural and man-made disasters</i>	Program prevencije, pripreme i odgovora na prirodne i ljudski izazvane katastrofe
PSC -	<i>Political and Security Committee</i>	Politički i sigurnosni odbor (Vijeće EU)
QMV -	<i>Qualified Majority Voting</i>	Odlučivanje kvalificiranom većinom (Vijeće EU)
RMP -	<i>Revised Mediterranean Policy</i>	Revidirana mediteranska politika
SAD -		Sjedinjene američke države
SAFEMED -	<i>Maritime safety and prevention of pollution in the Mediterranean</i>	Program jačanja pomorske sigurnosti i suzbijanja onečišćenja Mediterana
SEA -	<i>Single European Act</i>	Jedinstveni europski akt (1987.)
SEC -	<i>Internal documents associated in the decision making process and the general operation of European Commission departments</i>	Međuresorski dokument Europske komisije
SPRING -	<i>Support for partnership, reforms and inclusive growth</i>	Program podrške za partnerstvo, reforme i gospodarski rast
SSSR -		Savez sovjetskih socijalističkih republika
SWD -	<i>Staff Working Document</i>	Unutarresorski dokument (Europska komisija)
TEMPUS -	<i>Trans European Mobility Scheme for University Studies</i>	Program transeuropske mobilnosti na području visokog obrazovanja
TEU -	<i>Treaty of European Union</i>	Ugovor o formiranju Europske unije (Ugovor iz Maastrichta 1993.)
TOA -	<i>Treaty of Amsterdam</i>	Ugovor iz Amsterdama (1999.)
TON -	<i>Treaty of Nice</i>	Ugovor iz Nice (2003.)
TRESMED -	<i>Civil Society Dialogue</i>	Program Euro-mediteranskog dijaloga između udruga civilnog društva
UFM -	<i>Union for the Mediterranean</i>	Unija za Mediteran
UN -	<i>United Nations</i>	Ujedinjeni narodi
US MEPI -	<i>US Middle East Partnership Initiative</i>	Američka bliskoistočna inicijativa za partnerstvo
VD -		Vanjsko djelovanje
VO -		Vanjski odnosi
VP -		Vanjska politika
WP -	<i>Working Paper</i>	Radni dokument (Europska komisija)
WTO -	<i>World Trade Organisation</i>	Svjetska trgovinska organizacija

Uvod

Ova disertacija bavi se pitanjem uspješnosti vanjskog djelovanja Europske unije (EU), i ulogom koju to vanjsko djelovanje ima u regijama. U empirijskom dijelu posvećena je mediteranskoj regiji kao strukturnom kontekstu vanjskog djelovanja EU spram Mediterana. Disertacija se neće baviti aktivnostima pojedinačnih država članica EU na Mediteranu, niti aktivnostima mediteranskih partnerskih zemalja (arapskih, balkanskih, Izraela i Turske).

Regije su široki pojam u međunarodnim odnosima. U suvremenom značenju predstavljaju prostor više država koje su ili geografski međusobno povezane, ili su razvile neki oblik suradnje prema kojem se tu grupu može razlikovati od grupe država koje ne sudjeluju u istoj regionalnoj skupini. Međunarodni odnosi kao odnosi između različitih etničkih odnosno političkih grupa prvo su se razvili upravo u regionalno grupiranim entitetima. Intenziviranje regionalizma promatrano s vremenskog aspekta seže u razdoblje neposredno nakon Drugog svjetskog rata, a s funkcionalnog aspekta radilo se o ekonomskoj suradnji država u regiji pa je većina regionalnih studija usmjerena na analizu djelovanja preferencijalnih trgovinskih sporazuma i različitih oblika uže ekonomske integracije (od najjednostavnije zone slobodne trgovine preko carinske unije do zajedničkog tržišta). Ovo je bio put razvoja današnje EU, koja je model vlastite ekonomske integracije proširila i na uže povezivanje većine svojih članica u monetarnu uniju, a u tijeku je i uže povezivanje na vanjskopolitičkom, sudskom, kulturnom, društvenom, obrambenom, znanstvenom i drugom području.

Većina drugih regija u svijetu nije se uspjela razviti u tako moćan i institucionalizirani oblik, niti na tolikom broju područja. Primjeri relativno uspješnog regionalnog integriranja su rijetki, a najpoznatiji su ASEAN u Aziji, NAFTA u Sjevernoj Americi, MERCOSUR u Latinskoj Americi, i ECOWAS u Africi. Mediteran nije geografska regija, niti ove zemlje imaju vlastitu regionalnu organizaciju koja bi brinula o njihovom ekonomskom, političkom i sigurnosnom prosperitetu. Jednako tako ne postoji snažna volja država za regionalnim povezivanjem.

Na Mediteranu djeluju i subregionalne organizacije, ali nemaju većeg „funkcionalnog“ uspjeha. To znači da nema jasnog regionalizma kao zajedničkog političkog programa mediteranskih zemalja. Postoje samo procesi regionalizacije a njih predstavljaju aktivnosti izvan-regionalnih aktera (EU), specijaliziranih agencija (npr. UN), pojedinačnih država

(regionalnih i izvan-regionalnih) kao i nevladinih aktera, od kojih svaki provodi svoje mediteranske projekte uglavnom na nepolitičkim područjima (znanost, ekologija, sport, društvena i kulturna suradnja i sl.)

U ovom radu mediteranska regija je prikazana kao međunarodni strukturni kontekst, iz kojeg se izdvaja EU kao jedan element te međunarodne strukture i analizira se njezino *vanjsko djelovanje*. To vanjsko djelovanje je zbirni naziv za sveukupne aktivnosti EU spram trećih zemalja tj. nečlanica. S obzirom da EU nastoji proširiti vlastiti model integriranja na ostale regije u svijetu, moguće je pratiti njezine ekonomsko-razvojne aktivnosti (koje predstavljaju *vanjske odnose*) kroz širenje zone slobodne trgovine na nečlanice, i vanjskopolitičke aktivnosti spram nečlanica (koje predstavljaju *vanjsku politiku* EU). Tako vanjski odnosi i vanjska politika čine dva sastavna elementa vanjskog djelovanja EU.

Međutim, stanje promatrano unatrag 20-ak godina pokazuje da je vanjsko djelovanje EU spram Mediterana kao svog prvog i neposrednog regionalnog okruženja neuspješno. EU je u ovom razdoblju adresirala Mediteran sa tri različite politike u članstvu, sadržaju i instrumentima implementiranja. Ishodišno pitanje koje postavljam u disertaciji je koji su razlozi neuspjeha vanjskog djelovanja EU spram Mediterana u kontekstu predstavljenih procesa regionalizacije? Disertacija treba identificirati, razumjeti i pojasniti te neuspjehe, jer oni mogu imati i dalekosežnije (izvan-regionalne) implikacije. Ne samo da ti neuspjesi mogu dovesti u pitanje implementaciju glavnih ciljeva EU na Mediteranu, nego (1) ukazuju na nemogućnost EU da upravlja svojim neposrednim susjedstvom; (2) dovode u pitanje uspješnost ostalih oblika vanjskog djelovanja EU na regionalnoj razini, a to su politika proširenja i ostale regionalne politike EU (*Istočno partnerstvo* spram istočnog susjedstva, i *Sinergija Crnog mora* prema državama na Kavkazu). No, najveća posljedica mogla bi biti dovođenje u pitanje globalnih pretenzija EU vezanih za njezinu interregionalnu suradnju sa regionalnim organizacijama u većini regija u svijetu (već spomenuti ASEAN, MERCOSUR i dr.)

Za ove teorijske pretpostavke mogućih posljedica neuspjeha vanjskog djelovanja EU potrebno je empirijsko utemeljenje. Empirijski dio disertacije na primjeru mediteranske regije biti će koncipiran tako da direktno ukaže na manjkavosti u *sadržaju* ukupne mediteranske politike (nepodudarnosti u ciljevima između triju različitih mediteranskih politika – EMP, ENP i UFM) i na manjkavosti u vanjskopolitičkom *procesu* EU kroz neusklađenost njezinih institucija.

Disertacija tako ima dva glavna cilja. Prvi je proučiti vanjsko djelovanje EU i na temelju dobivenih rezultata empirijskog istraživanja pokazati razloge zbog kojih ona nije uspješna na Mediteranu. Drugi cilj je ukazati na šire implikacije dobivenih rezultata - da li neuspjeh EU u kontekstu postavljanja agende, odlučivanja i implementiranja odluka na konkretnom primjeru svog neposrednog susjedstva može u perspektivi ozbiljno poljuljati međunarodno akterstvo EU.

U disertaciji dajem svoju interpretaciju neuspjeha vanjskog djelovanja EU spram Mediterana. Pri tome ne smatram da je ovo jedina ispravna interpretacija ovog fenomena, nego je samo moja interpretacija specifičnog ishoda vanjskog djelovanja EU vezanog za određeno vremensko razdoblje (proteklih 20 godina) bazirana na empirijskom istraživanju. Ne tvrdim da je neuspjeh mediteranske politike EU direktan odraz nekonzistentnosti vanjskopolitičkog procesa i nekoherentnosti ciljeva vanjskog djelovanja EU, jer politika općenito ne slijedi mono-kauzalna objašnjenja. Nekonzistentnost i nekoherentnost su samo značajni neistraženi faktori koji se moraju uzeti u obzir u objašnjenju regionalnih poteškoća EU na Mediteranu. Mediteranska regija je društveni fenomen, jer je nastao kao rezultat institucionalne odluke (EU), i zato ne može imati trajno i nepromijenjeno razumijevanje.

Danas, u uvjetima globalizacije i sve intenzivnijih procesa regionalizacije na Mediteranu u kojima sudjeluje rastući broj državnih i nedržavnih aktera, pokazuje se nužnim proučavati vanjsko djelovanje EU koja je (za sada) glavni regionalizirajući akter na ovom prostoru, ali koja taj primat može izgubiti vlastitom 'krivnjom'. Predmet disertacije je stoga vanjsko djelovanje EU: nekonzistentnost njenog političkog procesa i nekoherentnost njenih ciljeva na primjeru mediteranske regije.

Važnost ovog aktualnog problema u postavljenom strukturnom kontekstu ali i u širim globalizacijskim procesima s jedne strane, te teorijsko pomanjkanje radova na drugoj strani općenito a naročito u hrvatskom znanstvenom prostoru, predstavljali su izazov koji me potaknuo na istraživanje. No, nijedno istraživanje nije samo sebi svrha, pa je i predmetnom radu svrha doprinijeti znanosti o međunarodnim odnosima na empirijskom i teorijskom području, ali i vanjskoj politici koja još uvijek traži svoje mjesto u strukturi društvenih znanosti.

1. DEFINIRANJE PROBLEMA I METODOLOŠKI OKVIR ZA ISTRAŽIVANJE

1.1 Istraživački problem

U definiranju istraživačkog problema polazim od postojećeg stanja prema kojem je Mediteran još međunarodno neorganiziran kao formalna regija, i predstavlja prostor kojeg brojni regionalni i izvan-regionalni akteri (državni i nedržavni) ispunjavaju različitim sadržajem. Rezultat toga je velik broj pokrenutih (subregionalnih, regionalnih i interregionalnih) mediteranskih inicijativa vladinog karaktera (prema tablici 1.1) od kojih većina više nije aktivna.

Pored njih, na Mediteranu je trenutno aktivno ukupno 34 inicijativa¹ pokrenutih od nevladinih tj. nedržavnih aktera - NGO-i, civilno društvo, lobi grupe i dr. - koje imaju transnacionalnu agendu (Bojinović Fenko, 2012a:415). To je u skladu sa trendom uočenim od 1980-ih godina do danas, prema kojem su i državni i nedržavni akteri uključeni u regionalnu suradnju i dio su ukupnih procesa regionalizacije (Hettne i Söderbaum, 2000:457-472; Hurrell, 1995:37-73; Hveem, 2003:81-98).

Disertacija se bavi vanjskim djelovanjem EU kao jednog od regionalizirajućih aktera na Mediteranu. **Istraživački problem** je neuspjeh vanjskog djelovanja EU koji je na općoj razini vidljiv u činjenici da se ukupna mediteranska politika EU, što se individualnih političkih programa tj. pojedinačnih mediteranskih politika tiče, mijenjala tri puta u posljednjih 20 godina: kao *Euro-mediteransko partnerstvo* (engl.- *Euro-mediterranean Partnership*, EMP) od 1995.-2008., *Europska susjedska politika* (engl.- *European Neighbourhood Policy*, ENP) od 2004. i *Unija za Mediteran* (engl.- *Union for the Mediterranean*, UFM) od 2008.

¹Riječ je o: **13** mediteranskih inicijativa nevladinih aktera na području zaštite okoliša i održivog razvoja (FOE MedNet, GWP-Med, WWF-MEDPO, CEDARE, Foret Mediterrane-enne, IME, MWN, MedWet, SMAP, IcLEI, pS-Eau, MED Forum, AIFM); **7** na području ekonomije i energetike (AMEEN, Institut de la Mediterranee, SFMed, ENDA Maghreb, CPVM, CMM, CPMR); **7** na području kulture i ljudskih prava (CIJM, Euro Med Non-governmental Platform, Euro-Med Youth Platform, Anna Lindh Foundation, Euro-Med Civil Forum, EMHRN, EMHRF); **5** na području znanstvenog istraživanja (IMED, EuroMeSco, EUROMEDIS, FEMISE, MEDEA); i **2** na području političkog dijaloga (COPPEM i MEDCOOP). (Bojinović Fenko, 2012a:415).

Tablica 1.1: Prikaz mediteranskih vladinih inicijativa tijekom i nakon Hladnog rata

	COLD WAR		POST COLD WAR													
	EAD	NAM	Unrealized		South Mediterranean Initiatives			EU		EU and France	NATO	Initiatives of International Community		USA Initiatives		Initiatives USA-EU
Initiative	EAD	NAM	CSCM	CM	AMU	5+5	FOROMED	EMP	ENP	UFM	NATO MD	ACRS	MENA summits	EIZENSTAT	MEPI	BMENA
Date of origin	1974	1961	1990	1992	1989	1990	1994	1995	2003	2008	1994	1991	1994	1999	2002	2004
Status	terminated	active	unrealized	unrealized	passive	active	passive	upgraded by UFM	active	active	active	terminated	terminated	subsumed in MEPI	passive	passive
Initiator	EC	Yugoslavia, India and Egypt	Spain and Italy	Malta	Maghreb countries	France	Egypt	EU	EU	France and EU	NATO	MEPP	World Economic Forum	USA	USA	USA and EU
Active phase	1974-1979 (5 years)	Since 1961 (54 years)	-	-	1989-1994 (5 years)	since 2003 (12 years)	1994-1998 (4years)	1995-2008 (13 years)	since 2003 (12 years)	since 2008 (7 years)	since 1994 (21 years)	1991-1994 (3 years)	1994-1997 (3 years)	1999-2002 (3 years)	2002-2006 (4years)	since 2004 (11 years)
Type of cooperation	Politics and economy	Politics and Economy	Security	Politics and security	Economy	Security and economy	Economy	Security, economy, JHA, culture	Security, economy	Economy	Security	Arms control	Economy	Economy	Economy	Politics and security
Level of cooperation	interregional	universal	interregional	regional	sub regional	sub regional	regional	interregional	interregional	interregional	interregional	sub regional	regional	regional	regional	regional
Geographic range	Mashreq	global		EU, AMU and AL	Maghreb	West Mediterranean	littoral Mediterranean states	EU members + south Med. partners	South Mediterranean	EU members + south Med. partners bar Libya	Part of the South Mediterranean	South Mediterranean	South Mediterranean	South Mediterranean	Arab World	Islamic World

Izvori: Aliboni, 2000:3; Aliboni u Aliboni i drugi, 2011:3-7; Al Khouri, 2000:172-192; Biad u Aliboni, Joffé i Niblock (ur.), 1996:41-50; Bojinović Fenko, 2009a:187-203; Bojinović Fenko, 2012a:407-429; Bojinović Fenko, 2012b:3; Calleya, 1997:148.151; Calleya, 2005a:34; Calleya, 2013:96-121; Calleya u Mourtitzen i Wivel, 2005b:111-127; Calleya u Adler, Bicchi, Crawford i Del Sarto (ur.), 2006:109-133; de Vasconcelos, 1994:5-22; de Vasconcelos u Fernanda i de Vasconcelos, 1996:5-19; 1996: Ehteshami, 2007:227; Ehteshami u Breslin i Croft (ur.), 2012:131-153; Eizenstat, 2010:1-21; Fawcett u Godehardt i Nabers (ur.), 2011:155-169; Joffé u Zoubir i Haizam-Fernandez (ur.), 311-330; Korany, 2005:61-78; Lawson u Harders i Legrenzi, 2008:13.31; Legro u Godehardt i Nabers (ur.), 2011:175-192; Martinez, 2006:8; Niblock u Aliboni, Joffé i Niblock (ur.), 1996:115-127; Pace, 2007:74; Schmid u Amirah-Fernandez i Youngs ur., 2005:95-102; Winrow, 2000:126.

Kratice: **EAD** – Euro-Arab Dialogue; **NAM** – Non-Alignment Movement; **CSCM** – Conference on Security and Cooperation in the Mediterranean; **CM** – Council of the Mediterranean; **AMU** – Arab Maghreb Union; **5+5** – Initiative Five plus Five; **FOROMED** – Mediterranean Forum; **EMP** – Euro-Mediterranean Partnership; **ENP** – European Neighbourhood Policy; **UFM** – Union for the Mediterranean; **NATO MD** – NATO Mediterranean Dialogue; **ACRS** – Arms Control and Regional Security Working Group (part of the Middle East Peace Process); **MENA summits** – Middle East and North Africa Summits; **Eizenstat Initiative**; **MEPI** – US Middle East Partnership Initiative; **BMENA** – Broader Middle East and North Africa.

EMP i ENP obuhvaćaju (uglavnom iste) južno-mediteranske partnerske države, a UFM proširuje partnerski odnos i na mediteranske balkanske države. Od njih je danas jedna pasivna (EMP), a njezin neuspjeh je vodio transformaciji u novu inicijativu UFM koja je nadogradnja² na neuspješnu EMP i danas egzistira paralelno sa ENP. Sve tri mediteranske politike EU u disertaciji će nositi zajednički naziv 'mediteranska politika EU'.

Disertacija obuhvaća razdoblje od iniciranja EMP-a (1995.) kao njezinog prvog multilateralnog pristupa s kojim mu je pristupila kao regiji. *Mediteranska regija* koju je promovirao EMP tako je bila originalna ideja EU, ali se do danas pokazala kao preambiciozna jer ne uspijeva ostvariti temeljne ciljeve predviđene Barcelonskom deklaracijom s kojom je iniciran EMP – na političkom i sigurnosnom planu pretvoriti Mediteran u područje mira, stabilnosti i prosperiteta, a na ekonomskom već kasni sa realizacijom zone slobodne trgovine predviđene do 2010. godine (Barcelonska deklaracija, 1995:1).

Relativan neuspjeh ENP-a vidljiv je u činjenici da je samo sedam od deset uključenih mediteranskih partnerskih država³ potpisalo bilateralne akcijske planove, dok UFM ne funkcionira već sedam godina (od 2008.) na razini visokog političkog dijaloga (razina šefova država i vlada) kao što je bilo predviđeno. Stoga smatram da je sa političko-društvenim prevratom poznatim kao 'Arapsko proljeće' pokrenutim 2011. upravo u pojedinim mediteranskim zemljama arapskog svijeta (Tunis i Egipat), EU do daljnjega izgubila priliku regionalnog organiziranja mediteranskog prostora. Ova okolnost sada je direktno ukazala na slabost i njezinih budućih perspektiva kao aktera s vanjskim djelovanjem.

1.2 Metodološki okvir

Problem mediteranske regije interesantan je stoga što razotkriva bitan hendikep vanjskog djelovanja EU. Naime, ako EU promatrano unatrag dvadeset godina ne uspijeva urediti odnose s prostorom s kojim direktno graniči, tada se razotkriva bitan nedostatak u njenom

² Europska komisija. 2008. COM(2008)319 final:4. Točka 15: „*UFM se nadograđuje na postojeće elemente EMP. Time Barcelonska deklaracija sa svojim ciljevima i područjima suradnje u okvirima triju 'barcelonskih košarica' ostaje osnova budućih euro-mediteranskih odnosa.*“

³ *Europska susjedska politika* koju je EU pokrenula 2004. obuhvaća 16 partnerskih zemalja, od kojih 10 mediteranskih: Maroko, Tunis, Egipat, Libanon, Jordan, Palestinska samouprava (nedržavni entitet) i Izrael sa potpisanim akcijskim planovima, i tri države koje ih još nisu potpisale – Alžir, Libija i Sirija. (Europska komisija. COM(2004)373 final:7.)

vanjskom djelovanju, koji me iz istraživačkog problema vodi u istraživačko pitanje i hipotezu – što sam nazvala metodologija u *širem* smislu.

1.2.1 Istraživačko pitanje i hipoteza

Moje **istraživačko pitanje** je: Koji su problemi u vanjskom djelovanju EU spram Mediterana uzrokom za neuspjeh njezine ukupne mediteranske politike?

Istraživačko pitanje je pretvoreno u **hipotezu** prema kojoj je vanjsko djelovanje EU prema Mediteranu neuspješno zbog nekonzistentnosti u vanjskopolitičkom procesu, i zbog nekoherentnosti u ciljevima triju mediteranskih politika s kojima EU pristupa Mediteranu (EMP, ENP i UFM) – prema skici 1.1.

Skica 1.1: Prikaz hipoteze

Izvor: Vlastiti prikaz

Vanjsko djelovanje EU je zavisna varijabla, a u disertaciji istražujem utjecaj koji na zavisnu varijablu imaju dvije nezavisne varijable: (ne)konzistentnost u vanjskopolitičkom procesu, i (ne)koherentnost u ciljevima triju mediteranskih politika s kojima EU adresira Mediteran.

Kada bi ova radna hipoteza bila dokazana, direktno bi ukazala na manjkavosti u ukupnoj mediteranskoj politici EU koja se očituje u dva segmenta. Prvi segment je **sadržaj** mediteranske politike EU uslijed nepodudarnosti ciljeva vanjske politike i eksternaliziranih unutarnjih politika EU između EMP, ENP i UFM. Drugi segment je sâm vanjskopolitički **proces** EU koji bi pokazao neusklađenost njezinih institucija tijekom faza formuliranja i implementiranja mediteranske politike. Ova dihotomija na kojoj se temelji glavnina (teorijskog i empirijskog dijela) disertacije preuzeta je iz Carlsnaesa (Carlsnaes u S. Smith i drugi, 2008:88) koji vanjsku politiku razumije kao proces i kao politiku (sadržaj).

1.2.2 Metodologija u širem i užem smislu

Za objašnjenje svake hipoteze prvo je potreban **kontekstualni** okvir ontologije predmeta istraživanja i epistemologije, kojeg su stvorili ostali autori kroz dosadašnje istraživanje ove teme. On mi služi za stvaranje vlastite (drugačije) konceptualizacije istog pitanja.

Naime, mediteranska regija zadire u osnovna ontološka i epistemološka pitanja. Ontološko pitanje je: što postoji na Mediteranu odnosno od čega se on sastoji? Je li uređen u regiju ili je još neorganizirani prostor regionalnih aktera? Epistemološko pitanje je: kako se mediteransku regiju može spoznati i istražiti - kojim teorijama, pristupima i istraživačkim metodama? Oko mediteranske regije u literaturi postoje dva podvojena ontološka mišljenja, pa opredjeljenje za tezu o postojanju mediteranske regije ovisi o njezinoj epistemološkoj interpretaciji (Adler, 1997b:322).

S jedne strane, velik broj autora slaže se da je Mediteran regija, a njihova objašnjenja imaju različita utemeljenja. Prema ovoj ontološkoj poziciji, Mediteran se percipira kao regija sa aspekta zajedničkih sigurnosnih izazova u kontekstu utjecaja događanja u jednoj zemlji na veći dio ostalih zemalja (Buzan i Waeber, 2003:187-218; Buzan, 1991:191; Attinà, 1996:9; Dokos, 2007:138; Tanner, 1996:279-294; Menotti, 1999:22) ili sa aspekta zajedničkih topografskih karakteristika zemalja - što izlazi iz okvira međunarodnih odnosa. Vizija regionalnog integriranja kod autora koji zagovaraju ovu ontološku poziciju je asimilacija. Ona se vraća na nasljeđe europske (rimске) civilizacije koja je težila mediteranskoj regiji s centrom u Europi (Behr, 2010:2). Upravo je EU prema viziji asimilacije razvila tijekom 1995. svoju prvu multilateralnu mediteransku politiku - EMP (Adler i Crawford u Adler i drugi, 2006:3-47).

Prema suprotstavljenom ontološkoj poziciji, Mediteran nije regija jer je uvijek bio definiran lokacijom između drugih regija (Echeverría u Whitman i drugi, 2010:247-257; Heller u Godehardt i Nabers ur., 2011:232) tj. kao točka sjecišta različitih političkih, društvenih i vjerskih zajednica. Otuda mu i naziv prema lat. *med-terra* kao i trajna dinamika konflikata (Cantori i Spiegel, 1970:6-7; Winrow, 2000:5) koja vodi u fragmentaciju tj. definiranje Mediterana kao granice koja dijeli tri suprotstavljene civilizacije (Huntington, 1993.)

Srednji 'put' između dviju suprotstavljenih ontoloških pozicija razvio je Xenakis (1999:255) u kontekstu Mediterana kao 'mreže diverziteta' (engl.- *network of diversity*) ili kao 'heterogene sinteze' (engl.- *heterogeneous synthesis*) različitih civilizacija nejednakog ekonomskog

razvoja, pluraliteta političkih režima i različitih percepcija sigurnosti (Xenakis, 2012:5). Ovo isticanje diverziteta između Mediterana i Europe upravo doprinosi važnosti Mediterana za Europu i nužnosti izgradnje sveobuhvatnog okvira za analizu budućih euro-mediteranskih odnosa.

S obzirom da su regije društveni konstrukti a ne samo geografske kategorije (Pace, 2007:6), rezultat su ljudskih ideja i aktivnosti koje se mijenjaju (van Langenhove, 2011:63-65; Mattli, 1999:17; Adler i Barnett u Adler i Barnett ur., 1998a:3-28) i ujedno politički osporavaju (Hurrell u Fawcett i Hurrell ur., 1995:39; Pace, 2007:43). Većina autora ih je analizirala sa aspekta *konstruktivizma* kao pristupa u međunarodnim odnosima koji osmišljava regionalizam. Prema ovom pristupu međunarodni sistem je društveno konstruiran interakcijom a nije unaprijed zadan (Adler, 1997b:319-363; Price i Reus-Smit, 1998:259-294; Hopf, 1998:171-200), zatim nije determiniran prirodom niti je neminovan pa može biti i društveno re/de/konstruiran (Barkin, 2010:26 i 142; Jackson i Sørensen, 2013:209). Prema konstruktivizmu međunarodna politika je konstruirana materijalno jednako kao i društveno, pa su društvene strukture i akteri ko-konstitutivni (Salem, 2012:21), što znači da konstruktivizam ne daje primat ni akterima niti strukturama.

Ova disertacija se nadograđuje na ontološku poziciju prema kojoj Mediteran *nema* općih preduvjeta da bi bio zasebna regija. Smatram da EU nije niti zamislila mediteransku regiju kao regionalni prostor odvojen od njezine južne periferije, nego kao **(euro)-mediteransku regiju** s kojom objedinjuje vlastiti teritorij sa teritorijem zemalja južnog Mediterana⁴. Ovo je s praktičnog aspekta u to vrijeme bilo jedino izvedivo rješenje, jer je nakon proširenja EU na Grčku (1981.) te na Portugal i Španjolsku (1986.) mediteranska regija idejno izgubila svoj sjeverni 'dio'. Mediteranske zemlje post-jugoslavenskog prostora⁵ bile su izostavljene iz konstrukcije mediteranske regije uslijed sukoba u SFRJ početkom 1990-ih. Uključene su tek 2008. sa UFM, a pridružena im je i Albanija. (Euro)-mediteranska regija u disertaciji se prikazuje kao strukturni kontekst ukupne mediteranske politike EU.

Na epistemološkoj razini, moja **konceptualizacija** (interpretacija) mediteranske politike EU prelazi sa konstruktivističkog pristupa na pristup *analize vanjske politike* koji osmišljava

⁴ Južni Mediteran obuhvaća dvanaest zemalja: devet arapskih zemalja (Maroko, Mauritaniju, Alžir, Tunis, Libiju, Egipat, Libanon, Siriju i Jordan), jedan nedržavni arapski entitet (Palestinsku samoupravu) i dvije nearapske zemlje - Izrael i Tursku.

⁵ Pod pojmom mediteranske zemlje post-jugoslavenskog prostora u disertaciji su obuhvaćene Bosna i Hercegovina i Crna Gora. Slovenija (2004.) i Hrvatska (2013.) su u međuvremenu postale članice EU.

vanjsko djelovanje EU. Pristup analize vanjske politike pomaže mi da ovaj neuspjeh pokušam dokazati kroz faze vanjskopolitičkog procesa i kroz razine analize vanjskog djelovanja EU⁶ (razinu regionalnih odnosa i razinu birokracije), i ukažem na konceptualne manjkavosti u tom smislu: (ne)konzistentnost stavova institucija EU i (ne)koherentnost ciljeva triju mediteranskih politika koje su ove institucije usvojile.

S ovakvom konceptualizacijom neuspjeha vanjskog djelovanja EU spram Mediterana preko mediteranske regije postavila sam temelje za empirijsku analizu, čime sa konceptualnog okvira prelazim u **operacionalizaciju** istraživanja ili metodologiju u *užem* smislu. Za svako istraživanje potreban je plan, koji služi kao vodič u odбору jedinica analize/konceptata, metoda istraživanja, izvora podataka i razdoblja analize. Sâmo istraživanje ću operacionalizirati kroz vlastiti model istraživanja, a istraživanje ću – sukladno pristupu analizi vanjske politike – provoditi po fazama vanjskopolitičkog procesa (prema shemi 3.2), a unutar svake faze dodatno i prema razinama analize vanjskog djelovanja EU (prikazanima u shemi 4.1).

1.3 Novina disertacije

Disertacija nudi tri novine u odnosu na ranija istraživanja na temu mediteranske politike EU. Prva je u istovremenom fokusu na sve tri njezine mediteranske politike koje je razvila u posljednjih 20-ak godina. Naime, znatan broj autora do sada se fokusirao ili na bilateralne odnose između EU i pojedinačnih južno-mediteranskih partnerskih država (Del Sarto, 2006; Pace, 2007; Haddadi u Junemann ur., 2004:74-90; Musu, 2010; Delgado, 2011:39-57; Magone, 2009) ili samo na jednu politiku EU spram mediteranske regije: na EMP (Biscop, 2003; Calleya, 2000; Calleya, 2005a; Aliboni u Fernandez i Youngs, 2005:47-58; Florensa, 2011; Gillespie u Gillespie ur., 1997:33-48; Hahn, 2009; Balfour, 2004; Philippart, 2003a i 2003b); na ENP (Barbé, Oriol, Herrans, Nogués, Natorski i Sabiote, 2009; Browning i Joenniemi, 2008; Comelli i Paciello u Avery i Nashoven ur., 2008; Del Sarto i Schumacher, 2005; Echeverría u Whitman i Wolff, 2010; Gebhard u Whitman i Wolf, 2010; Ghoneim u Comelli, Eralp i Üstün, 2009; Kai-Olaf u Varwick i Kai-Olaf ur., 2007; Koeth, 2013; Patten, 2002; K. Smith, 2005; Tocci, 2011; Tömmel, 2013; van Vooren u Koutrakos ur., 2011) ili na UFM (Aliboni, 2009; Aliboni i Ammor, 2009; Aliboni i drugi, 2008; Bicchi, 2011; Darbouche, 2012; Delgado, 2011; Del Sarto, 2011; Emerson, 2008; Gillespie, 2008; Gilelspe, 2012a; Gillespie, 2012b); Johansson-Nogués, 2012).

⁶ Razine analize vanjskog djelovanja EU spram Mediterana su predmet podpoglavlja 3.4.

Druga novina je analiza mediteranske politike EU kroz pojam *vanjskog djelovanja* koji je uveden sa Lisabonskim ugovorom (2000. Dio V) i koji do danas nije bio predmetom poznatijih javno objavljenih istraživanja za geografski prostor Mediterana. Vanjsko djelovanje objedinjuje vanjsku politiku i vanjske odnose EU koji su tijekom važenja Ugovora iz Maastrichta 1993.-2009. bili jasno razdvojeni i u ovlastima različitih institucija EU.⁷ Prema Ugovoru iz Maastrichta⁸, zajednička vanjska i sigurnosna politika EU (engl.- *Common Foreign and Security Policy*, CFSP) bila je u potpunosti u nadležnosti Vijeća EU i Europskog vijeća i smještena unutar drugog stupa, dok su vanjski odnosi EU (engl.- *external relations*) bili smješteni unutar prvog stupa i u nadležnosti različitih institucija u različitim fazama vanjskopolitičkog procesa: u nadležnosti Europske komisije u fazi formuliranja i implementiranja, dok je su-odlučivanje bilo u nadležnosti (Europskog parlamenta i) Vijeća EU.

Treća novina je u kombinaciji teorijskog pristupa i izvora podataka za istraživanje. Problemu se pristupa kroz analizu vanjske politike koja osmišljava vanjsko djelovanje EU, a istraživanje se provodi kroz dokumente institucija EU (Europskog vijeća, Vijeća EU i Europske komisije), i uz kombinaciju dviju istraživačkih metoda: metode kvalitativne analize sadržaja dokumenata i diskurzivne analize.

1.4 Doprinos disertacije razvoju znanosti o međunarodnim odnosima

Disertacija predstavlja doprinos razvoju znanosti o međunarodnim odnosima u prvom redu na ontološkoj razini; na drugom mjestu na epistemološkoj tj. razini konceptualizacije pojedinih teorijskih pristupa (pristupa Novog regionalizma i interregionalizma) i pojmovnog razgraničavanja koncepata (konzistentnosti i koherentnosti); a zatim i na razini operacionalizacije te praktične politike.

Na ontološkoj razini moguće je pobiti aksiomatsku pretpostavku Europske komisije prema kojoj je mediteranska regija već postojala u trenutku kada ju je kao težišnu točku multilateralne mediteranske politike EU (EMP) podnijela na usvajanje Vijeću Europske unije

⁷ Šire o pojmu vanjskog djelovanja EU u poglavlju 2. Kontekstualizacija.

⁸ Ugovor iz Maastrichta je međunarodni ugovor potpisan 07. veljače 1992. godine u Maastrichtu, a stupio je na snagu 01. studenog 1993. godine. Dostupan na http://europa.eu/eu-law/decision-making/treaties/pdf/treaty_on_european_union/treaty_on_european_union_en.pdf.

i Europskom parlamentu.⁹ Prema tadašnjoj poziciji Europske komisije (1994.) mediteransku regiju je samo trebalo ispuniti adekvatnim regionalnim sadržajem - prema preferencijama EU. Ova disertacija zastupa ontološku poziciju prema kojoj ne postoji mediteranska regija kao takva, nego samo služi za definiranje prostora na kojem se odvijaju procesi regionalizacije (brojnih) regionalizirajućih aktera – od kojih je EU samo jedan. S obzirom da mediteranska regija nema vlastitu organizacijsku strukturu koja bi mogla odgovarati na vanjsko djelovanje EU spram Mediterana (njezinu vanjsku politiku i vanjske odnose), iz ovako postavljene ontologije proizlazi i predmet disertacije - proučavanje karaktera vanjskog djelovanja EU *spram* Mediterana kroz njezine mediteranske politike (EMP, ENP i UFM), a ne i odgovora tj. reakcije južno-mediteranskih zemalja na mediteranske politike EU.

S obzirom da predmet disertacije nije odgovor/reakcija južno-mediteranskih zemalja na mediteranske politike EU, doprinos disertacije u konceptualnom smislu (na razini teorije – konkretno teorija Novog regionalizma i teorija interregionalizma) smještam na drugo mjesto. Doprinos teorijama Novog regionalizma je u ukazivanju na činjenicu da regionalna dinamika na Mediteranu ne kreće iznutra, tj. mediteransku regiju ne stvara unutarnja dinamika temeljem koje interakcije između sjevera i juga Mediterana vode formiranju mediteranskog identiteta (Adler i Crawford u Adler i drugi, 2006:17-18). Na Mediteranu regionalna dinamika potječe izvana, tj. diktira ju EU. Riječ je o europskom pristupu regionalizmu koji nije primjenljiv na Mediteran. Na Mediteranu EU kao *vanjski* akter (uz brojne druge aktere prikazane u tablici 1.1) kreira geografski prostor regije prema svojem interesu, određuje instrumente s kojima pristupa Mediteranu, i postavlja ciljeve koje želi ostvariti.

Doprinos teorijama interregionalizma je pokazati da interregionalna suradnja EU na Mediteranu shvaćena kao suradnja sa grupom država iz druge regije (Doidge, 2014:38) ne mora nužno jačati globalni utjecaj EU kroz njezino vanjsko djelovanje. Na Mediteranu, upravo suprotno, interregionalna suradnja ne ide u prilog snažnom globalnom akterstvu EU.

Disertacija u konceptualnom smislu nastoji doprinijeti i jasnoći u definiranju i razlikovanju koncepata *konzistentnost* i *koherentnost*, čiji prijevod na službene jezike država članica EU

⁹ Neki od dokumenata su: Commission of the European Communities: Strengthening the Mediterranean Policy of the European Union; Establishing a Euro-Mediterranean Partnership, Communication from the Commission to the Council and the European Parliament, **19 October 1994**, COM(94) 427 final; Commission of the European Communities: Strengthening the Mediterranean Policy of the European Union; Proposals for Implementing a Euro-Mediterranean Partnership, Communication from the Commission to the Council and the European Parliament, **8 March 1995**, COM(95) 72 final.

vodi u njihovo zamjenjivanje u značenju jer ne postoje kao jasno razdvojeni pojmovi u svim europskim jezicima.

U kontekstu operacionalizacije, na izvornim dokumentima EU osporava se uspješnost njezinog vanjskog djelovanja spram mediteranske regije. Disertacija 'na terenu' same EU treba pokazati da su manjkavosti u vanjskom djelovanju EU spram Mediterana u samom vanjskopolitičkom procesu.

Promatrano s analitičkog aspekta, može se izdvojiti i doprinos istraživanjima na području međunarodnih odnosa u hrvatskom znanstvenom prostoru. U Hrvatskoj još uvijek oskudijevaju radovi o procesima regionalizacije i regionalizma na Mediteranu, unatoč njezinoj (između ostaloga i) mediteranskoj orijentaciji.¹⁰

Konačno, doprinos disertacije moguće je pratiti na razini praktične politike. Naime, 58% arapske populacije obitava u zemljama južnog dijela Mediterana (215 od okvirno 371 milijuna prema podacima iz 2013.) To znači da se više od polovice sadržaja vanjskog djelovanja Europske unije prema arapskim zemljama odnosi na njegov mediteranski dio.¹¹ Disertacija je stoga doprinos procjeni uspješnosti vanjskog djelovanja EU spram značajnijeg dijela arapskog svijeta.

1.5 Ograničenja disertacije

Kao prvo, mediteranska regija promatra se u vanjskopolitičkom kontekstu relevantnom za polje politologiju i granu međunarodne odnose iz šireg znanstvenog područja - društvenih znanosti, i u tom smislu *nije* stvaran niti prostorno definirani entitet. To je razlika od načina konceptualizacije mediteranske regije sa aspekta drugih znanstvenih područja: humanističkih znanosti (arheologija, antropologija i ekologija); prirodnih (biologija, botanika, meteorologija); tehničkih (arhitektura) i biotehničkih (agronomija i ekologija) u kojima je ovaj pojam nedvosmislen u definiranju Mediterana kao stvarnog i cjelovitog prostora.

Drugo, disertacija se ne bavi brojnim pojedinačnim primjerima neusklađenog (nekonzistentnog) postupanja pojedinačnih članica EU spram pojedinačnih južno-mediteranskih partnerskih zemalja, što je područje europske vanjske politike (skica 2.1).

¹⁰ Među rijetkim radovima je Đulabić (2007).

¹¹ CIA-The World Factbook, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/jo.html>

Treće, disertacija se bavi samo EU kao jednim akterom na Mediteranu, a ciljano zapostavlja sve ostale vanjske aktere (prema tablici 1.1). U tom smislu mediteranska regija je strukturni kontekst unutar kojega EU kao jedan promatrani akter razvija svoje vanjsko djelovanje.

Četvrto, ograničenje ovog rada je i u činjenici da se ne bavi već spomenutim odgovorima i/ili re-akcijama južno-mediteranskih partnerskih zemalja na vanjsko djelovanje EU, nego isključivo vanjskim djelovanjem EU shvaćenim kao njezina aktivnost spram zemalja južnog dijela Mediterana, i kroz koju EU kroz promjenu svojih mediteranskih politika (EMP, ENP i UFM) pokazuje kako razumije njihovu re-akciju.

1.6 Struktura disertacije

Rad je podijeljen u pet poglavlja. Prvo poglavlje definira problem istraživanja (vanjsko djelovanje EU) te postavlja istraživačko pitanje i hipotezu. Istraživački problem vodi u drugo poglavlje tj. kontekstualizaciju u kojoj se definira vanjsko djelovanje EU kao pojava/fenomen, kao predmet proučavanja, i daje se prikaz vanjskog djelovanja EU spram mediteranske regije kroz povijesni kontekst kao i kroz postojeće mediteranske politike EU – EMP, ENP i UFM.

Treće poglavlje zamišljeno je kao teorijsko polazište i podijeljeno je u pet dijelova. U prvom dijelu pokazujem konceptualizaciju vanjskog djelovanja EU kod autora koji su se ovom temom već bavili. U drugom i trećem dijelu predstavljam svoje razumijevanje vanjskog djelovanja EU spram mediteranske regije i analiziram ga kao vanjskopolitički proces i kao sadržaj, te definiram glavne koncepte (nekonzistentnost vezanu za vanjsko djelovanje EU kao vanjskopolitički proces i nekoherentnost vezanu za vanjsko djelovanje EU kao sadržaj). U četvrtom dijelu slijedi prikaz razina analize vanjskog djelovanja EU koje pokazuju tko su akteri u samom vanjskopolitičkom procesu. Poglavlje završava sa operacionalizacijom tj. metodologijom u užem smislu koja sadrži plan istraživanja: opis izabranih primjera kao jedinica analize koje trebaju 'izmjeriti' koncepte, izvore podataka, korištene metode istraživanja i razdoblja analize.

Na teorijski dio nadovezuje se empirijsko istraživanje u kojem dokazujem nekonzistentnost institucija EU u fazi formuliranja i implementiranja mediteranske politike EU, i nekoherentnost ciljeva eksternaliziranih unutarnjih politika EU između EMP, ENP i UFM. Disertacija završava sa zaključkom u kojem se rezultati empirijskog istraživanja primjenjuju na teorijski dio.

Ovime se struktura disertacije može pokazati kroz deduktivno-induktivni pristup istraživanju kojeg je u formi *deduktivno-induktivne spirale* prikazao Tavares (2006:34). Nakon uvoda u istraživački problem i njegove kontekstualizacije slijedi konceptualizacija teorijskog okvira za empirijsko proučavanje problema i operacionalizacija kao metodološki okvir za empirijsko istraživanje. Iz teorijskog dijela deduktivnim pristupom u istraživanju krećem u empirijski dio, a zatim rezultate empirije induktivnim putem povezujem sa teorijom u cilju njezine potvrde, nadogradnje ili odbacivanja.

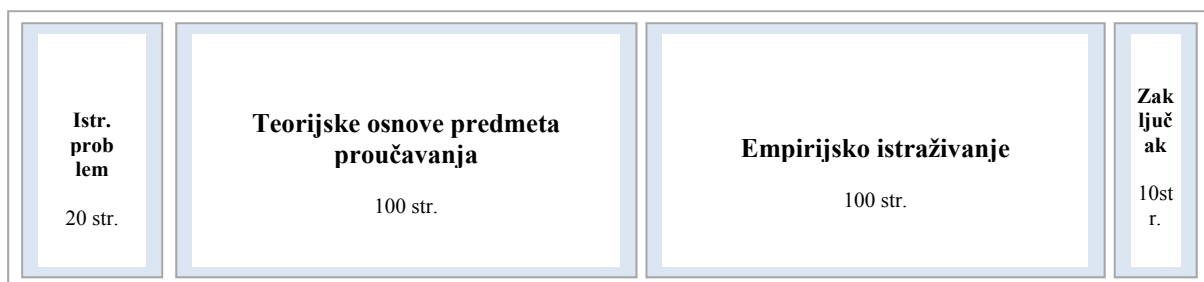
Skica 1.2: Istraživački nacrt prema (pod)poglavljima: deduktivno-induktivna spirala

Izvor: Tavares, 2006:34 (prilagodena skica)

Iz skice opsega disertacije prema poglavljima vidljiv je balans između teorijskog i empirijskog dijela.

Skica 1.3: Opseg disertacije prema poglavljima

Izvor: Vlastiti prikaz

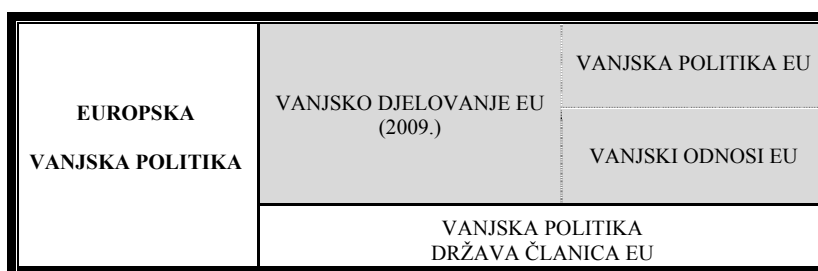
2. KONTEKSTUALIZACIJA

U ovom poglavlju biti će prikazano vanjsko djelovanje EU kao pojava/fenomen u međunarodnim odnosima. Slijedi vanjsko djelovanje EU spram mediteranske regije u povijesnom kontekstu, pri čemu će težište biti na mediteranskim politikama koje je EU razvila od 1995. godine. Poglavlje završava sa prikazom vanjskog djelovanja EU spram mediteranske regije kao predmeta proučavanja, a uključuje pristupe koje su drugi autori primijenili u analizi vanjskog djelovanja EU spram Mediterana te pristupe na kojima se temelji ovaj rad.

2.1 Vanjsko djelovanje Europske unije kao pojava

Disertacija se bavi pitanjem uspješnosti vanjskog djelovanja EU. Ne bavi se europskom vanjskom politikom koja je širi pojam i zbirni je naziv za sav angažman institucija EU s jedne strane i država članica s druge (Peterson i M. Smith u Bomberg i Stubb, 2003:196; Peterson u Bomberg i drugi, 2012:204; Ginsberg, 2001:3). Vanjsko djelovanje (engl.- *external action*) je sa Lisabonskim ugovorom¹² objedinilo dva područja koja su od Ugovora iz Maastrichta (1993.) egzistirala zasebno: **vanjske odnose** (engl.- *external relations*) i **vanjsku politiku** (engl.- *foreign policy*). Vanjska politika država članica ostala je izvan okvira vanjskog djelovanja EU i sastavi je dio (šire) europske vanjske politike (White u Carlsnaes i drugi, 2004:11-31; Carlsnaes i S. Smith, 1994) - prema skici 2.1.

Skica 2.1: Vanjsko djelovanje EU u kontekstu Lisabonskog ugovora (2009.)

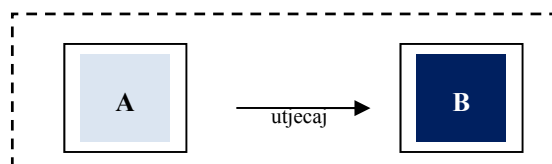

Izvor: Vlastiti prikaz

¹² Lisabonski ugovor je međunarodni ugovor potpisan 12. prosinca 2007. godine u Lisabonu, a stupio je na snagu 01. prosinca 2009. godine. Dostupan na <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:0013:0046:SL:PDF>. Dio V – Vanjsko djelovanje Europske unije, **član 154**: „Vanjsko djelovanje Europske unije odnositi će se na: zajedničku trgovinsku politiku, suradnju sa trećim zemljama (razvoju, ekonomsku, financijsku i tehničku), humanitarnu pomoć, restriktivne mjere, međunarodne sporazume, odnose EU sa međunarodnim organizacijama i trećim zemljama, te klauzulu solidarnosti (pomoć državama članicama u slučaju terorističkog napada te prirodnih i/ili ljudski izazvanih katastrofa).“

Vanjsko djelovanje EU definiram kao odnos EU prema nečlanicama tj. vanjskim akterima. Prema definiciji K.J. Holstia međunarodno djelovanje je oblik komunikacije jednog aktera (države, institucije) s ciljem promjene ili zadržavanja stava/ponašanja kod drugog aktera koji je također subjekt međunarodnih odnosa jer se nalazi izvan suverene nadležnosti prvog aktera, i čije postizanje vlastitih ciljeva ovisi o prvom akteru (K.J. Holsti, 1995:117). Može se shvatiti i kao signal kojeg šalje akter (vlada ili institucija) kako bi utjecao na imidž primatelja o sebi (Jervis, 1970, citat prema K.J. Holsti, 1995:117). Prema skici 2.2 proces djelovanja započinje kada akter (koji djeluje međunarodno) kroz svoje djelovanje ili signale traži od drugih aktera neku promjenu, ili samo održavanje njihovog postojećeg odnosa (K.J. Holsti, 1995:118).

Skica 2.2: Međunarodno djelovanje aktera

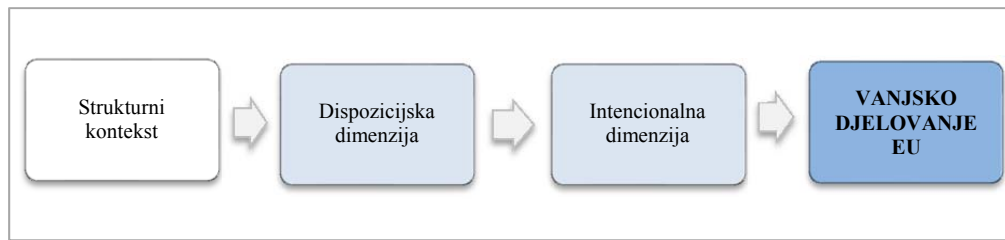
Izvor: K.J. Holsti, 1995:118

Tip organizacije međunarodnih odnosa u kojem se odvija vanjsko djelovanje EU spram Mediterana prema kategorizaciji K.J. Holstia (1995:8) je *pluralistički* model međuovisnosti. Prema ovom modelu međunarodno djelovanje svakog aktera odvija se kroz proces interakcije između brojnih državnih/vladinih i nedržavnih/nevladinih aktera.¹³ Holstiev pluralistički model međuovisnosti u međunarodnim odnosima tako se u potpunosti uklapa u postavljeni strukturni kontekst rada u kojem se istražuje vanjsko djelovanje EU – prikazan u podpoglavlju 1.1.

Do sada još nije izgrađen integrativni model koji bi bio primjenljiv na vanjsko djelovanje EU *općenito*. Carlsnaes (Carlsnaes u S. Smith i drugi, 2008:97) je pokušao razviti integrativni model za *vanjskopolitičku* akciju koja je nešto uža od pojma *vanjsko djelovanje* EU kao predmeta disertacije, ali može poslužiti za ilustraciju. Carlsnaesov model ima dvije međusobno povezane dimenzije – prema skici 2.3.

¹³ Sadržaj pluralističkog modela međuovisnosti K.J. Holstia korespondira fenomenu 'svjetska politika' (engl. *world politics*) kojeg koriste Baylis, S. Smith i Owens (Baylis i drugi, 2010:2). Prema ovim autorima, pojam 'svjetska politika' proširuje koncept blateralnih i multilateralnih (međunarodne vladine organizacije) međudržavnih odnosa i na transnacionalne aktere nevladinog karaktera (međunarodne korporacije, grupe za pritisak, NGO-e i dr.).

Skica 2.3: Integrativni okvir za vanjsko djelovanje EU

Izvor: Carlsnaes u S. Smith i drugi, 2008:97 (prilagođena skica)

Prva dimenzija je strukturni kontekst (izvanjski preduvjeti koji omogućuju ili sputavaju vanjsko djelovanje EU), a druga dimenzija su sami akteri kao donositelji odluka za koje se vežu dispozicijska dimenzija (vrijednosni sustav koji motivira institucije EU kao aktere na djelovanje) i intencionalna dimenzija (razlozi ovih aktera za svoju akciju). Međutim, ovo je statički model koji nije primjenljiv na objašnjenje svih aspekata vanjskog djelovanja EU kroz protek određenog analiziranog razdoblja. Moguće je razvijati samo model koji objašnjava *konkretno* vanjsko djelovanje EU. Stoga ću u disertaciji razviti svoj model istraživanja vanjskog djelovanja EU spram Mediterana – o tome šire u podpoglavlju 3.5 Operacionalizacija.

Vanjsko djelovanje EU spram Mediterana (kao i njezine prethodnice Europske zajednice - EZ¹⁴) je ukupnost njezinih aktivnosti sa mediteranskim okruženjem. Ono zauzima više od polovice sadržaja politike EU/EZ prema arapskom svijetu. Prostorno je više od polovice arapske populacije uključeno u pojedinačne mediteranske politike EU (Schlumberger u Bicchi i Gillespie ur., 2012:133), dok je sadržajno mediteranska politika EU oblikovana kako vanjskim odnosima (dotok energenata) tako i vanjskom politikom (zaštita granica od terorizma i migranata). Otuda H. Smith (2002:156) koristi pojam *proximity policy* za ukupan pristup EU spram Mediterana.¹⁵ To je razlika od ciljeva vanjskog djelovanja EU spram *daljnjeg juga* kojeg čine Afrika, Azija, ACP i Latinska Amerika, koji su bili potpuno suprotni tj. vezani za povijesne obaveze prema bivšim kolonijama u smislu njihovog uključanja u

¹⁴ Europske zajednice (EZ) su zbirni termin za Europsku zajednicu za ugljen i čelik (EZUČ) formiranu 1951. te za Europsku ekonomsku zajednicu (EEZ) i Europsku zajednicu za atomsku energiju (EURATOM) formirane 1958. s kojima je započelo političko i ekonomsko objedinjavanje poslijeratne Europe.

¹⁵ *Proximity policy* (H. Smith, 2002:156) ne treba miješati sa *neighbourhood policy* (Charillon u Carlsnaes i drugi, 2004:254) u kojoj je Mediteran izgubio na važnosti nakon uvrštenja tijekom 2004. preostalog okruženja EU u njezino vanjsko djelovanje: istočnog koje predstavlja Istočna Europa u *Istočno partnerstvo*, te još ranije tijekom 2001. jugoistočnog okruženja EU tj. Balkana u takozvanu perspektivu članstva u okviru politike proširenja EU.

jedinstveno tržište EU, što implicira trgovinsku i razvojnu pomoć pa je veći naglasak stavljen na vanjske odnose EU (H. Smith, 2002:11).

2.1.1 Vanjski odnosi Europske unije

Kronološki promatrano, vanjski (ekonomski) odnosi nastali su prije vanjske politike unutar EZ, i bili su dominantni vid njezinog djelovanja prema nečlanicama (Biscop, 2003:24-25; Jørgensen u Carlsnaes i drugi, 2004:45). Vanjski odnosi EU biti će definirani i konceptualizirani u podpoglavlju 3.1.1, ali se u kontekstu predmetnog rada na najopćenitijoj razini može reći da je riječ o početnom i do danas najrazgranatijem obliku međunarodne prisutnosti EU. Naime, od samog početka proces europske integracije je imao bitnu vanjsku dimenziju koja je već u Rimskom ugovoru (1958.) o osnivanju EEZ¹⁶ bila vidljiva kroz trgovinsku politiku (čl. 110-116) i odnose sa prekomorskim zemljama i teritorijima (čl. 131-136). Na Mediteranu EZ je postala centar međusobnih odnosa po tzv. principu *hub-and-spoke* (Hänggi u Fu-Kuo i Régnier ur., 2003:198), u kojem su južno-mediteranske zemlje (*spoke*) gravitirale u ekonomskoj politici prema EZ koja je predstavljala *hub* tih odnosa.

Trgovinska politika ima implikacije na nečlanice na različite načine (M. Smith u Cini i Pérez-Solórzano Borrágán ur., 2013:215; Woolcock u Wallace i drugi, 2010:392). Prvo, kroz potpisivanje trgovinskih sporazuma (bilateralnih sa trećim zemljama; interregionalnih sa grupama zemalja kao ASEAN, MERCOSUR i dr.; multilateralnih u okvirima WTO-a); drugo, kroz obranu trgovine država članica EU od nelojalne konkurencije nečlanica koje na tržište EZ/EU plasiraju robu nerealno niske cijene, ili kroz nametanja izjednačavajućih carina kada strana roba koja ulazi na tržište EZ/EU ima koristi o subvencioniranja u svojoj zemlji. **Razvojna** politika je uvrštena u Rimski ugovor (čl. 131-136) kako bi se regulirali odnosi sa bivšim kolonijama EZ. Afričko-karipsko-pacifička zajednica (engl.- *African, Caribbean and Pacific Group of States*, ACP) je bila prvi primjer formalnih odnosa između industrijaliziranih zemalja i onih u razvoju (Holland i Doidge, 2012:55). ACP zemlje su imale preferencijalni pristup tržištu EZ bez carina za poljoprivrednu i industrijsku robu.¹⁷ (Tada još nije bilo

¹⁶ Rimski ugovor je međunarodni ugovor potpisan 25. ožujka 1957. godine u Rimu, a stupio je na snagu 01. siječnja 1958. godine. Dostupan na <http://www.eurotreaties.com/rometreaty.pdf>.

¹⁷ Današnja pravila *Svjetske trgovinske organizacije* vezana za trgovinsku liberalizaciju direktno se kose sa preferencijalnim pristupom kojeg je EZ u okvirima *Općeg sporazuma o carinama i trgovini* (engl.- *The General Agreement on Tariffs and Trade* - GATT) koristila u odnosima sa trećim zemljama. Posebnost pristupa EZ bila je dogovorena kao izuzetak u kontekstu čl. 24 GATT-a koji je dozvoljavao formiranje FTA i carinske unije kao izuzetka od općeg principa ekonomske nediskriminacije. Time je ekonomski regionalizam usmjeren na formiranje preferencijalnih trgovinskih aranžmana između grupe zemalja u jednoj geografskoj regiji uvršten u pravila međunarodne trgovine nakon Drugog svjetskog rata (Wyatt-Walter u Fawcett i Hurrell, 1995:79-80.)

političkog uvjetovanja, a unutarnje stanje ovih zemalja bilo je ignorirano.) Razvojna politika dobila je institucionalizirani okvir kroz Lomé konvencije tijekom 1960-ih godina, a zatim i kroz Cotonou konvencije 1980-ih koje se razlikuju od sustava primijenjenog u okvirima Lomé aranžmana po uvođenju sistema uvjetovanja razvojne pomoću sa političkim i ekonomskim reformama u zemljama u razvoju (M. Smith u Cini i Pérez-Solórzano Borrágán ur., 2013:218).

Tijekom 1970-ih došlo je do eksternalizacije većeg broja unutarnjih politika EZ (Peterson u Bomberg, Peterson i Corbett, 2012:211-215) jer je unutarnja integracija i stvaranje zajedničkog tržišta imalo implikacija i na vanjsko okruženje, tj. vodilo je uređenju bilateralnih i multilateralnih odnosa EU sa drugim državama/međunarodnim organizacijama u provođenju svojih do tada unutarnjih politika (M. Smith u Cini i Pérez-Solórzano Borrágán ur., 2013:216).¹⁸ Tako je eksternalizacija unutarnjih politika (vidljiva iz skice 2.4) utjecala na promjene u ponašanju EZ/EU spram nečlanica (Nicolaïdis K. i Egan, 2001:454) i postala način na koji EU počinje globalno širiti svoje standarde i pravila ponašanja (Pollio, 2010:2). Bitno je naglasiti da trgovinska i razvojna politika nisu eksternalizirane unutarnje politike EU, nego su već Rimskim ugovorom bile predodređene kao politike EU za treće zemlje i stoga su na skici 2.4 izdvojene kurzivom.

Skica 2.4: Eksternalizacija unutarnjih politika EZ/EZ

	1958.-1993.	1993.-2009.	od 2009.
EUROPSKA VANJSKA POLITIKA	VANJSKI ODNOSI EZ <i>Trgovinska politika 1958. Razvojna politika 1958. Poljopr. politika 1960-ih Ribarska politika 1970. Ekološka politika 1972.</i>	VANJSKI ODNOSI EU Dodatno i: Biotehnoška politika 1990.	VANJSKI ODNOSI EU Dodatno i: Energetska politika 2007.
	VANJSKA POLITIKA EZ (EPC)	VANJSKA POLITIKA EU Vanjska i sigurnosna politika 1993.	VANJSKO DJELOVANJE EU VANJSKA POLITIKA EU
	VANJSKA POLITIKA DRŽAVA ČLANICA EZ/EU		

Izvor: Vlastiti prikaz

Kao što je prikazano na skici 2.4 **poljoprivredna** politika eksternalizirana je 1960-ih godina uslijed sve veće potrebe za izvozom viškova nakon dostizanja samodostatnosti proizvodnje na razini EZ (Fouilleux u Cini i Pérez-Solórzano Borrágán ur., 2013:323). Ova politika bila je

¹⁸ Posljedica je da danas u okvirima EU postoji vrlo malo unutarnjih politika EU koje po svom karakteru nemaju utjecaja na treće države. Primjerice, takve unutarnje politike EU su politika unutarnjeg tržišta, monetarna politika.

regulirana još Rimskim ugovorom,¹⁹ ali je do 1960-ih bila unutarnja politika EZ uslijed potrebe za dostizanjem potrebne razine blagostanja članica nakon Drugog svjetskog rata (ibid). **Na ribarsku** politiku odredbe zajedničkog tržišta se primjenjuju od 1970. godine.²⁰ To znači da se izlov proizvođača država članica štiti od konkurencije država nečlanica (putem uskladištenja ili uništenja robe, nametanjem kvota na uvoz ili korištenjem zaštitne klauzule koja zahtijeva da se blokira uvoz iz trećih zemalja (Lequesne u Wallace i drugi, 2010:354). **Ekološka politika** eksternalizirana je 1972. nakon što je uočeno da standardi na planu zaštite okoliša mogu rezultirati barijerama u slobodnoj trgovini sa EZ, ali i zbog činjenice da onečišćenje vode/zraka ne staje na nacionalnim granicama nego ima regionalne/globalne implikacije (Lenschow u Wallace i drugi, 2010:307). Ova politika je postala dio ugovornog okvira EZ sa Jedinostvenim Europskim Aktom²¹ (engl.- *Single European Act*, SEA) iz 1987. godine, i od tada intenzivno i uspješno profilira EU kao ekološkog 'hegemon' (Bretherton i Vogler, 2006:103-105). **Biotehnoška** politika vezana za genetički modificiranu hranu od 1990-ih je sve važnija za globalnu trgovinu i okoliš jer EU regulativa i regulativa država članica ima implikacija i za međunarodnu trgovinu i može služiti kao necarinska barijera koja sputava slobodno kretanje genetički modificirane hrane preko granica EU (Pollack i Shaffer u Wallace i drugi, 2010:332).²² **Energetska** politika je službeno uvedena u ugovorni okvir EU sa Lisabonskim ugovorom (2009.) Nije bila sastavni dio Pariškog ugovora (1951.) o formiranju EZUČ niti Rimskog ugovora (1958.) o formiranju EURATOM-a: EZUČ je stavio pod međunarodnu kontrolu samo ugljen i čelik, a EURATOM se bavio nadzorom nuklearnog arsenala u EZ. Ugovor iz Maastrichta (1993.) je uveo program Transeuropske energetske povezanosti (engl.- *Trans-European Networks*)²³ u cilju povezivanja energetske infrastrukture članica, ali je tek Lisabonski ugovor definirao prioritete energetske politike (Buchan u Wallace i drugi, 2010:367). Prvi je osiguranje energetske potreba EU kojeg EU ostvaruje najvećim dijelom kroz suradnju upravo sa nečlanicama, a drugi je razvoj alternativnih izvora

¹⁹ Rimski ugovor. 1958. Član 39. „*Ciljevi poljoprivredne politike su: jačanje poljoprivredne produktivnosti; osiguranje višeg životnog standarda poljoprivrednika, reguliranje cijene hrane, osiguranje samodostatnosti u hrani i proizvodnja hrane po prihvatljivim cijenama.*“

²⁰ Povod je bila aplikacija za članstvo u EZ Velike Britanije, Irske, Danske i Norveške koje kontroliraju najbogatija područja ribnog izlova u svijetu. S ribarskom politikom formirana je slobodna trgovinska zona za ribu u kojoj su se primjenjivala zajednička pravila, i sve članice EZ su dobile jednak pristup vodama za izlov ribe (Lequesne u Wallace i drugi, 2005:354).

²¹ Jedinostveni Europski akt je međunarodni ugovor potpisan 17. veljače 1986. godine u Luxembourg, a stupio je na snagu 01. srpnja 1987. godine. Dostupan na http://europa.eu/eu-law/decision-making/treaties/pdf/treaties_establishing_the_european_communities_single_european_act/treaties_establishing_the_european_communities_single_european_act_en.pdf

²² Ovo je postalo značajno pitanje početkom 2000-ih kada je genetički modificirana hrana proizvedena u SAD-u nailazila na necarinske barijere u EU potaknute etičkim pitanjima (ekološka šteta, slabljenje kvalitete života, mogućnost izazivanja smrti kod ljudi i sl.)

²³ Ugovor iz Maastrichta. 1993. Poglavlje XII. Član 129b-d.

energije.²⁴ Iz prioriteta vidljiva je vanjska dimenzija ove politike za EU. I zajednička **vanjska** i sigurnosna politika je tip eksterne politike. Institucionalizirana je sa Ugovorom iz Maastrichta i predmetom je idućeg podpoglavlja.

2.1.2 Vanjska politika Europske unije

Vanjsku politiku²⁵ se može također smatrati jednom od javnih politika EU. Međutim, ona je uslijed činjenice bavljenja odnosima između političke zajednice (*polity*) i njezinog vanjskog okruženja dobila poseban status, koji se ogleda u činjenici da postoji kao jedan od fenomena međunarodnih odnosa (Jørgensen u Carlsnaes i drugi, 2004:52).

Definicije vanjske politike variraju kod različitih autora, ali im je zajednička karakteristika da u prvi plan smještaju države, što danas više nije održivo jer vanjsku politiku može imati i nedržavni akter kao npr. međunarodna vladina organizacija (što za sada potvrđuje jedino primjer EU). Upravo se vanjska politika EU sa svojim akterima i razinama analize razlikuje od vanjske politike pojedinačnih država članica.²⁶

Različiti autori koriste različite termine za vanjsku politiku EU, čime unose zbrku u njezinom razumijevanju. White (White u Carlsnaes i drugi, 2004:11-31), Carlsnaes i S. Smith (1994.) koriste termin *europska vanjska politika* kojeg opravdavaju: širim teritorijalnim i institucionalnim granicama Europe u odnosu na granice EU; nejasnim granicama EU zbog njezinog stalnog širenja i idejom 'Nove Europe' (a ne 'Nove EU') s kojom je nakon Hladnog rata započelo širenje unutarnjeg tržišta EU na nečlanice (White u Carlsnaes i drugi, 2004:13). Manners i Whitman (2000), Peterson (Peterson u Bomberg i drugi, 2012:203-223) i Peterson i M. Smith (Peterson i M. Smith u Bomberg i Stubb ur., 2003:195-215) koriste termin *vanjska politika EU* kod koje je naglasak upravo suprotan, jer je EU usko fokusirani subjekt analize u odnosu na širu Europu. Hill i Wallace (u Hill ur., 1996:1-18) koriste termin *vanjska politika Europe* a naziv zbornika kojem je Hill urednik (Hill, ur. 1996.) sukladno tome je „Akteri vanjske politike Europe“.

H. Smith (2002:8) je definirala vanjsku politiku EU kao sposobnost EU da donosi i implementira politike izvan granica koje promoviraju domaće vrijednosti, interesi i politike EU. Za Whitea (2001:40-41) i Carlsnaesa (Carlsnaes u Carlsnaes i drugi, 2004:1) vanjska

²⁴ Lisabonski ugovor. 2009. Poglavlje XXI. Član 194.

²⁵ Riječ *foreign* dolazi od lat. *foris* = outside (Hill, 2003a:3).

²⁶ Opširnije u podpoglavlju 3.4 Razine analize vanjskog djelovanja EU spram Mediterana.

politika EU odnosi se na koordinaciju vanjskopolitičkih odnosa institucija EU sa vanjskim svijetom. Temeljem ovih definicija moguće je potvrdno odgovoriti na ontološko pitanje postoji li vanjska politika EU, međutim uz nju još uvijek postoje i nacionalne vanjske politike država članica iako vanjska politika svih članica nema istu moć utjecati na vanjsku politiku EU.

Rimski ugovor nije predviđao suradnju država članica EZ na području vanjske politike. Njezini počeci sežu tek u 1970-te kada je pokrenuta **Europska politička suradnja** (engl.- *European Political Cooperation*, **EPC**) kao okvir za regularne konzultacije o glavnim vanjskopolitičkim pitanjima radi harmonizacije stajališta prije usvajanja zajedničkih odluka.²⁷ EPC je koristila diplomatske instrumente u odnosima s nečlanicama (deklaracije, demarši i zajedničke pozicije), ali nije poduzimala zajedničke akcije (Peterson i M. Smith u Bomberg i Stubb, 2003:207; Magone, 2009:399).

Od tada je ukupno vanjsko djelovanje EZ krenulo u dva paralelna ali nepovezana traka – vanjski odnosi na razini EEZ i vanjska politika na razini EPC. EPC je bio protuteža nadnacionalnoj EEZ kako ona ne bi dobila ista prava u vanjskoj politici koja uživa u vanjskim (ekonomskim) odnosima (Cameron, 2007:24). Prema H. Smith (2002:75) EPC i EEZ su bili odvojeni formati s različitim procedurama odlučivanja (konsenzus ili kvalificirana većina / engl.- *Qualified Majority Voting*, QMV), različitim institucijama odlučivanja (ministri vanjskih poslova ili ministri ekonomije) i lokacijama (ministri vanjskih poslova sastajali su se u zemlji predsjedateljici do 2001. a od tada u Bruxellesu, dok ministri ekonomije u Bruxellesu u kontinuitetu od 1958. do danas).

Sigurnosna pitanja nisu bila predmetom regularnih konzultacija na vanjskopolitičke teme u okvirima EPC-a sve do *Londonskog izvješća* iz 1981. Tek tada je bilo usuglašeno da se i osjetljiva pitanja nacionalne sigurnosti uključe u vanjskopolitičke okvire.²⁸ Međutim, daljnji korak vezan za prijedlog iz *Genscher-Colombo plana* iz 1981. da se i pitanja obrane otvore za raspravu unutar vanjske politike EU - što je značilo izvan NATO okvira (Hill i K. Smith ur., 2003:120; H. Smith, 2002:83) nije usvojen. Vojna pitanja uvedena su u raspravu u okvirima EPC-a tek od 1987. s povlačenjem nuklearnih snaga SAD-a i SSSR-a iz Europe, što je predstavljalo simboličan početak kraja Hladnog rata (Bretherton i Vogler, 2006:199; Jørgensen u Carlsnaes i drugi, 2004:34).

²⁷ Vijeće EU. Izvješće o europskoj političkoj suradnji (*Davignon Report*). 1970:3. Dio II.

²⁸ Vijeće EU. Izvješće o europskoj političkoj suradnji (*London Report*). 1981:2.

Sa stupanjem na snagu Ugovora iz Maastrichta vanjska politika dotadašnje EZ dobila je naziv **zajednička vanjska i sigurnosna politika** (engl.- *Common Foreign and Security Policy, CFSP*). Njezini ciljevi su jačanje sigurnosti EU i članica, promoviranje međunarodne suradnje, razvoj demokracije, vladavine prava i temeljnih sloboda.²⁹ S ovim Ugovorom države članice su po prvi puta preuzele obavezu na području zajedničke vanjske (i sigurnosne) politike da „će se konzultirati“ i da „će usklađivati svoje nacionalne pozicije“³⁰ uključujući i eventualno formiranje zajedničke obrambene politike koja može s vremenom voditi u zajedničku obranu.³¹ Navedeno implicira više od međuvladine suradnje, jer zajednička obrana znači zajedničku komandu nad nacionalnim vojskama i stoga je bitan pomak prema nadnacionalnoj ideji.

CFSP je trebala osigurati proaktivniji pristup EU izvan njezinih granica u odnosu na vanjsku politiku EZ (Magone, 2009:399). Međutim, ostala je zajednički iskoordinirana kolekcija nacionalnih politika (Hill, 2003a:36) uslijed različitih pristupa država članica, pa do danas nije jedinstvena (engl. *single*) vanjska politika EU koja bi zamijenila politike država članica (Bindi i Shapiro u Bindi ur., 2010:342; Peterson u Bomberg i drugi, 2012:207; Aggestam u S. Smith, Hadfield i Dunne, 2012:466) kao što postoji jedinstvena ekonomska politika s ciljem izgradnje zajedničkog tržišta.

Ugovor iz Maastrichta je po pitanju sigurnosne politike bio nejasan jer je samo istaknuo da CFSP *uključuje sva pitanja vezana za sigurnost*.³² Tek je Ugovor iz Amsterdama³³ uveo zajedničku sigurnosnu i obrambenu politiku (engl.- *Common Security and Defence Policy, CSDP*),³⁴ a Lisabonski ugovor je precizno istaknuo da će se provedba zadaća CSDP ostvarivati uz korištenje logističke pomoći država članica.³⁵ Imajući to na umu, u disertaciji će se pod pojmom CFSP podrazumijevati i njezin dio vezan za CSDP.

²⁹ Ugovor iz Maastrichta. 1993. Poglavlje V. Član J.1.

³⁰ Ugovor iz Maastrichta. 1993. Poglavlje V. Član J.1.1.

³¹ Ugovor iz Maastrichta. 1993. Poglavlje V. Član J.4.1.

³² Ugovor iz Maastrichta. 1993. Poglavlje V. Član J.4

³³ Ugovor iz Amsterdama je međunarodni ugovor potpisan 02. listopada 1997. godine u Amsterdamu, a stupio je na snagu 01. svibnja 1999. godine. Dostupan na <http://www.europarl.europa.eu/topics/treaty/pdf/amst-en.pdf>.

³⁴ Ugovor iz Amsterdama. 1999. Član 1 – Substantive amendments: „Ugovorne strane su odlučne ojačati međunarodni identitet EU, naročito kroz implementiranje CFSP uključujući progresivno formiranje zajedničke obrambene politike koja može voditi u zajedničku obranu u skladu sa članom J.7 (Ugovora iz Maastrichta).“

³⁵ Lisabonski ugovor. 2009. Član 42, stav 1: „EU u okviru CSDP može koristiti mirovne misije izvan svog teritorija za mirovne akcije, sprečavanje sukoba i jačanje međunarodne suradnje u skladu sa principima Opće Povelje UN-a“. Član 42, stav 4: „Odluke će se usvajati u Vijeću EU jednoglasno na prijedlog visokog predstavnika/ce EU za vanjsku politiku i sigurnost ili na prijedlog država članica.“

2.2 Vanjsko djelovanje Europske unije spram mediteranske regije

Ovo podpoglavlje uže će se usmjeriti na vanjsko djelovanje EU spram mediteranske regije. U tom smislu obuhvatiti će povijesni kontekst vanjskih odnosa i vanjske politike EZ spram Mediterana, ali će težište biti na prikazu mediteranskih politika EU (EMP, ENP i UFM) kroz njihove karakteristike, članstvo, ciljeve, instrumente djelovanja i nedostatke.

2.2.1 Povijesni kontekst

Zakonska osnova za **vanjske odnose EZ** na Mediteranu bio je član 131 Rimskog ugovora koji je predviđao suradnju s neeuropskim zemljama s kojima je EZ imala posebne odnose.³⁶ Iz ovih odnosa proizašli su različiti bilateralni trgovinski sporazumi sa južno-mediteranskim zemljama – *sporazumi o pridruživanju*³⁷ koji su pored ekonomskih pogodnosti uključivali i prospekt budućeg članstva samo za europske mediteranske zemlje, te *preferencijalni* bilateralni sporazumi³⁸ za neeuropske mediteranske zemlje kojima je EZ davala samo ekonomske pogodnosti: pristup industrijskih proizvoda oslobođenih carina na svoje tržište i limitirani pristup poljoprivrednih proizvoda.³⁹ Naime, trgovina je u to vrijeme bila glavni instrument vanjskih odnosa EZ, koji je trebao doprinijeti sigurnosti Europe (Gomez i Christou u Carlsnaes i drugi, 2004:195). Razlikovanje između tipa sporazuma vodilo je u uspostavu hijerarhije koja je rangirala partnere prema političkoj i ekonomskoj važnosti za EU (Gomez u Peterson i Sjursen ur., 1998:134).

Dok je svrha ovih sporazuma bila 'čisto' trgovinska samo za južno-mediteranske partnere (preferencijalni pristup tržištu EZ), za EZ je imala šire značenje. S jedne strane EZ je s njima osigurala strateške interese kao što su jeftin pristup rudama i energentima, a za pojedine članice EZ i očuvanje kolonijalnih trgovinskih veza (Gomez u Peterson i Sjursen ur., 1998:135). S druge strane EZ je kroz ove sporazume pristupala južno-mediteranskim partnerima s razvojnog aspekta, u cilju ublažavanja ekonomskih razlika između članica EU i južno-mediteranskih partnera (Holland i Doidge, 2012:11), čime je ujedno štitila vlastitu stabilnost s juga.

³⁶ Rimski ugovor. 1958:46 - Dio IV. Član 131.

³⁷ Grčkom (1962.), Turskom (1963.), Maltom (1971.) i Ciprom (1973.) Španjolskom (1970.), Portugalom (1972.) i Jugoslavijom (1970. i 1973.) (K. Smith, 2008:263) Grčka i Turska su kao članice NATO-a bile strateški važne saveznice Zapada u kontekstu Hladnog rata, pa su prve zaključile sporazume o pridruživanju (Gomez u Peterson i Sjursen ur., 1998:134).

³⁸ Marokom i Tunisom (1969.), Izraelom (1964. i 1970.), Libanom (1968.), Egiptom (1973.), okupiranim palestinskim teritorijima (1986.) i Sirijom (1987.) (Nonneman, u Nonneman ur., 2005:33; Bicchi, 2009:15; Behr, 2010:36; Behr, 2011; Grilli, 1993:185; Lister, 1997:84-87).

³⁹ Bilateralne trgovinske veze EZ nije uspostavila jedino sa Libijom i Albanijom (Stetter, 2007:115).

Glavna karakteristika ove prve faze vanjskih odnosa EZ spram Mediterana 1960-ih bila je bilateralni pristup partnerima kroz arbitrarne odgovore na lokalne trgovinske probleme, pa je stoga izražavala različite interese EZ članica spram pojedinačnih mediteranskih zemalja (Del Sarto, 2006:57). U cilju ispravljanja ovog neusklađenog pristupa, EZ je 1972. usvojila **Globalnu mediteransku politiku** (engl.- *Global Mediterranean Policy*, GMP) u čijem je nazivu *globalno* ukazivalo na sistematičniji pristup Mediteranu (Biscop, 2003:24-25). GMP je postojeće sporazume proširila na nova područja (financijsku i tehničku suradnju, suradnju u društvenim pitanjima). Svrha je bila modernizacija južno-mediteranskih partnera i trebala je voditi u potpisivanje zone slobodne trgovine (engl. *Free Trade Area*, FTA) sa svakim partnerom i to za industrijsku robu, i smanjenje carinskih restrikcija za pojedine poljoprivredne proizvode (Cremasco, 1990:119).⁴⁰

EZ je sada sve mediteranske zemlje tretirala ujednačeno i po prvi puta je pristupila Mediteranu kao jedinstvenoj *regiji* (Bicchi u Adler i drugi, 2006:144).⁴¹ GMP se na ovaj način može tretirati i kao prvi regionalni pristup EZ-a Mediteranu s **aspektom izgradnje regije** (Bicchi u Adler i drugi, 2006:148), a bio je potaknut ekonomskim motivima. Međutim, politička konstrukcija mediteranske regije samo je bila inicirana sa GMP, a formalno je bila implementirana tek 20 godina kasnije sa Euro-mediteranskim partnerstvom (EMP) iz 1995.

1980-ih južnoeuropske zemlje Grčka, Španjolska i Portugal postale su nove članice EZ što je povećalo dostatnost tržišta EZ sa poljoprivrednim proizvodima. Južno-mediteranski partneri bilježili su gubitak u opsegu izvoza jer su im proizvodi bili komplementarni proizvodima mediteranskim članicama EZ-a (Gomez i Christou u Carlsnaes, Sjursen i White ur., 2004:195). EZ je sada subvencijama štitila poljoprivredne proizvode novih EZ članica, što se nije poklapalo sa ciljem GMP-a vezanim za premošćivanje razlika u prosperitetu između sjevera i juga Mediterana (Khader, 2013:9, Masala, 2000:4).

Ovakvo stanje bilo je neodrživo na duži rok i potaknulo je na promjenu u vanjskim odnosima EZ spram južno-mediteranskih partnerskih zemalja sa pokretanjem nove mediteranske politike **Revidirana mediteranska politika** (engl.- *Revised Mediterranean Policy*, RMP) tijekom 1989. S RMP napuštena je praksa subvencioniranja domaćih proizvođača, a bilateralna trgovina s partnerima ocijenjena je nedovoljna za jačanje njihovih trgovinskih pozicija pa je proširena na promoviranje regionalne suradnje (Gomez u Peterson i Sjursen,

⁴⁰ Izrael je bio ekonomski napredniji od ostalih pa je već 1975. potpisao FTA sa EZ (Gomez u Peterson i Sjursen ur., 1998:135).

⁴¹ Vijeće EU. Izvješće o trgovinskoj politici Europske zajednice spram Mediterana (*Rossi Report*). 1971(4):35.

1998:139). Međutim, veći zamah u razvoju vanjskih odnosa između sjevernog i južnog dijela Mediterana nastao je tek sa prvom multilateralnom mediteranskom politikom EMP koja je bila zamišljena na partnerstvu jednakih (Masala, 2000:4). Tako su težišne ideje RMP-a inkorporirane u EMP.

Vanjska politika EZ spram Mediterana je bila manje intenzivna od vanjskih odnosa EZ. Težište je bilo na arapsko-izraelskom pitanju, pa se od 1970.-1990. u okvirima EPC-a od 90-ak deklaracija vezanih za Mediteran većina odnosila na arapsko-izraelski sukob (Gomez u Peterson i Sjursen ur., 1998:136.)⁴² Vanjskopolitička događanja na Mediteranu bila su temom već na prvom ministarskom sastanku EPC-a u studenom 1970. (Musu, 2010:9; Nuttall u Hill ur., 1996:132; Peters u Behrendt i Hanelt ur., 2000:154). Glavni akteri bile su države članice okupljene u Vijeću EU, a Europska komisija je bila povremeno uključena samo u dijelu u kojem se raspravljalo o financijskoj pomoći palestinskim izbjeglicama (Nuttall u Hill ur., 1996:132) ili kada se od nje tražilo mišljenje (Nuttall u Hill ur., 1996:136). Razlog sastajanja nije bila mediteranska *suradnja*, nego političko-sigurnosni problem dijela zemalja istočnog Mediterana – Izraela i Palestine.⁴³

Ovo pitanje dominiralo je i kroz **Euro-arapski dijalog** (engl.- *Euro-Arab Dialogue*, EAD) koji je bio aktivan tijekom 1970-ih (vidljivo iz tablice 1.1). Predstavljao je prvi oblik interregionalne suradnje EZ sa dijelom južno-mediteranskih zemalja (Bojinović Fenko u De Lombaerde i Schulz ur., 2009a:193; Bojinović Fenko u Volgy i drugi, 2009b:232) i prvi pokušaj institucionalizirane vanjskopolitičke suradnje EZ samo sa (istočnim) dijelom Mediterana (Biad u Aliboni, Joffé i Noblock ur., 1996:49). Do pokretanja EPC-a EZ je prakticirala pristup mediteranskim zemljama pojedinačno prema strateškoj važnosti svake od njih za EZ.

Međutim, da bi se inicijativa održala na dulji rok EZ ju je formalizirala na ekonomskim temeljima u kontekstu gospodarske pomoći ovim zemljama. Iz tog razloga EAD je vodila Europska komisija (Nuttall u Hill ur., 1996:133) koja je bila nadležna za sva ekonomska

⁴² Glavni sukobi na Mediteranu tijekom Hladnog rata bili su: **kontinuirani** (izraelsko-arapski od 1949.; tursko-grčki oko Cipra od 1974.; Maroko-Zapadna Sahara od 1973.); **povremeni** (Jordan-Izrael 1959.-1994.; grčko-turski u Egejskom moru 1973.-1996.); **granični** (SFRJ-Italija oko Trsta 1945.-1954.; Maroko-Španjolska oko otoka Ifni 1964.-1969.; Maroko-Alžir zbog vodenih oaza 1963.-1970.; Egipat-Libija oko dijela egipatskog teritorija 1977. (Pfetsch u Günter i drugi, 2003:154-156).

⁴³ Prema Stetteru (2007:114) EPC je trebao kroz regularne konzultacije koordinirati nacionalne pozicije članica EZ po pitanju prava Palestinaca i tako pokazati da EZ ima vanjskopolitički utjecaj na Mediteranu. Dilema koja se našla pred EZ bila je - ili problem Palestinaca i dalje tretirati kao izbjegličko pitanje, ili im priznati pravo na državnost.

pitanja EZ – unutarnja kao i vanjska. Međutim, Arapi su zahtijevali da dijalog bude primarno politički a naročito u kontekstu europske podrške palestinskom pitanju (Musu, 2010:36-37), pa je kompromis pronađen u opciji održavanja susreta na najvišoj razini na vanjskopolitičke teme, a specijaliziranih radnih grupa na ekonomske teme (Nonneman u Nonneman ur., 2005:32).

Suradnja u EAD je od početka nailazila na teškoće zbog različitih interesa: Arapi su očekivali politički karakter suradnje tj. pomoć u rješavanju izraelsko-palestinskog sukoba, što je EZ izbjegavala jer nije imala jedinstven stav članica spram izraelsko-palestinskog sukoba (Musu, 2010:36-37; Nonneman u Nonneman ur., 2005:32). Naime, u doba nastanka EAD-a EPC je iza sebe imala tek četverogodišnje djelovanje i jedva da je postojalo stvarne koordinacije između članica na razini vanjske politike. Ujedno je to bilo razdoblje u kojem je pokrenuta GMP na razini vanjskih odnosa, kada je EZ izrazila veći ekonomski interes za Mediteran (u kontekstu dobave energenata).

Nakon vanjskopolitičkog neuspjeha EAD-a EZ je tijekom 1980-ih unutar EPC-a odvojila mediteransku vanjsku politiku od bliskoistočne politike (Musu, 2010:112). Takvo stanje ostalo je i u okvirima EMP-a pokrenutog 1995. godine.⁴⁴

2.2.2 Mediteranske politike Europske unije

Geografske granice mediteranske politike EU postavilo je Europsko vijeće na summitu u lipnju 1992. godine (Gomez i Christou u Carlsnaes i drugi, 2004:191). Ono je usvojilo prijedlog Europske komisije iz travnja 1992. da se partnerstvo između EU i zemalja Magreba⁴⁵ u formi FTA EU-Magreb proširi i na Mašrek.⁴⁶ Dotadašnja suradnja s Mašrekom ostvarivala se u suženim okvirima pitanja vezanih samo za Bliskoistočni mirovni proces (Bonvicini u Hill ur., 1996:90-107; Barbé u Hill ur., 1996:108-129), a zahvaljujući povoljnim uvjetima (koji su 1993. rezultirali međusobnim priznanjem Izraela i PLO-a) Europska komisija je anticipirala mogućnosti za euro-mediteransku multilateralnu suradnju između EU, Izraela, Turske i južno-mediteranskih arapskih zemalja. Tako je summit Europskog vijeća iz

⁴⁴ Prema Barcelonskoj deklaraciji o formiranju EMP-a (1995:2) „*Euro-mediteranska inicijativa ne zamjenjuje druge aktivnosti i inicijative poduzete u interesu mira, stabilnosti i razvoja regije, ali će doprinostiti njihovom uspjehu*“.

⁴⁵ Maroko, Alžir, Tunis i Libija, s dodatkom Mauritanije (Europska komisija. SEC (92) 401 final. 1992:3).

⁴⁶ Egipat, Jordan, Libanon, Sirija, Izrael i Turska, uz dodatak Palestinske samouprave kao nedržavnog entiteta.

1992. postavio konkretne prioritete u vanjskom djelovanju EU u *bližem susjedstvu*, među kojima je bio cijeli južni i jugoistočni Mediteran.⁴⁷

Sve tri dosadašnje mediteranske politike EU (EMP iz 1995., ENP iz 2004. i UFM iz 2008.) bile su pokušaji pronalaženja zajedničke platforme za pristup mediteranskim nečlanicama. Dvije su bile postavljene kao politike EU (Gillespie, 2008:278) a jedna (UFM) inicirana je izvan službenih okvira EU kao inicijativa pojedinih mediteranskih članica EU.⁴⁸ Sve tri su napredovale dalje od ijednog dotadašnjeg regionalnog integracijskog projekta na Mediteranu u okvirima EZ (GMP i RMP). Međutim, nijedna nije pronašla trajniju platformu za pristup nečlanicama.

Uslijed brojnih razlika između pojedinačnih mediteranskih politika EU (karakter, članstvo, razine vanjskog djelovanja, ciljevi, instrumenti) one neće biti analizirane pojedinačno, nego će se uspoređivati upravo u ovim elementima po kojima se razlikuju. Elementi za analizu prikazani su u tablici 2.1 pa u nastavku slijedi analiza podataka iz tablice.

Prema **karakteru** EMP, ENP i UFM se razlikuju u diskursu, strateškoj viziji, obliku suradnje s partnerima i institucionalnom rješenju spram EU. U pogledu diskursa, EU sa EMP naglašava suradnju i partnerstvo bazirano na jednakosti i zajedničkoj prošlosti, sa UFM zadržava samo ideju jednakosti partnera⁴⁹, a sa ENP Mediteran je definiran kao problematičan i nestabilan prostor zbog različitog stupnja političke stabilnosti i ekonomskog razvoja pa predstavlja sigurnosni problem za EU, a partneri su u podređenom položaju u odnosu na članice EU.⁵⁰

⁴⁷ Dokument je istaknuo zajedničke interese i područja zajedničkih akcija u vanjskoj politici: Istočna Europa i Rusija, **Mediteran** i Latinska Amerika (Europsko vijeće. Zaključci Predsjedništva. 6/1992:24).

⁴⁸ UFM je pokrenuta na inicijativu francuskog predsjednika Nicholasa Sarkozyja tijekom francuskog predsjedanja EU u drugoj polovici 2008. (*Vjesnik*, 14. srpnja 2008. Barcelonski proces – Unija za Mediteran.)

⁴⁹ Pariška deklaracija. 2008. D(08):14. Točka 6: „*Summiti UFM trebaju se odvijati alternativno u EU i mediteranskoj partnerskoj državi.*“ D(08):14 Točka 21: „*Šefovi država i vlada izabiru su-predsjednike u cilju jačanja balansa i suvlasništva u procesu. Jedan od su-predsjednika će biti iz EU članice a drugi iz mediteranske partnerske države. Su-predsjedništvo će postojati i na ministarskoj razini a kada je moguće i na ad hoc susretima eksperata.*“

⁵⁰ Dva su temeljna diskurzivna narativa sadržaja u ENP-u: narativ dužnosti EU spram južnog susjedstva, i narativ prijatni Europi s juga. Narativ **dužnosti** može se pokazati na sljedećim primjerima: Europska komisija COM(2003)104 final:4 „*EU treba izbjeći linije podjela i promovirati stabilnost preko granica EU.*“ Solana (2005): „*Europska unija ima dužnost prema susjedima osigurati kontinuiranu socijalnu koheziju i ekonomski dinamizam.*“ Narativ dužnosti naglašava kolonijalnu retoriku vjerovanja u mogućnost transformacije okruženja u skladu sa preferencijama Europske unije. Primjeri narativa **prijatni** su: Europska sigurnosna strategija (ESS, 2003:8): „*U europskom interesu je da su zemlje na njenim granicama dobro upravljane. Susjedi koji su uključeni u sukobe, slabe države u kojima jača organizirani kriminal ili je izražen populacijski rast predstavljaju problem za Europu.*“ Europska komisija COM(2004)373 final:3 „*Europska unija će diferencirati partnere prema stupnju postignutih reformi po uzoru na EU.*“

Tablica 2.1: Usporedni prikaz mediteranskih politika EU

Mediteranske politike EU	Karakter mediteranske politike	Članstvo	Razine vanjskog djelovanja	Sadržaj/ciljevi	Instrumenti	Nedostaci
EURO-MEDITERANSKO PARTNERSTVO (EMP) ⁵¹ 28.11.1995.- 15.07.2008.	Politika EU	1995: 31 2008: 39	Vanjska politika	Političko-sigurnosni <i>Mir i stabilnost</i>	multilateralni	Politiziran; dvostrana strategija; birokratiziran
			Vanjski odnosi	Ekonomski <i>EMFTA</i> Društveno-kulturni <i>Međukulturni dijalog</i>		
EUROPSKA SUSJEDSKA POLITIKA (ENP) Od 2004.	Politika EU	2004: 27 2015: 35	Vanjska politika	Političko-sigurnosni <i>Sigurnost granica EU</i>	bilateralni	Politiziran; nema trgovinsku liberalizaciju u poljoprivredi; omogućio različito tempo razvoja partnera
			Vanjski odnosi	Ekonomski <i>FTA</i>		
UNIJA ZA MEDITERAN (UFM) Od 15.07.2008.	Međuvladina politika (izvan EU)	2008: 44 2015: 44	Vanjska politika	<i>Mir i stabilnost</i>	minilateralni	Politiziran; samo-financiranje; prevelik broj aktera otežava odlučivanje i implementaciju odluka
			Vanjski odnosi	Ekonomski <i>Regionalni projekti</i>		

Izvori: Aliboni, 2009:3; Aliboni i Ammor, 2009:15; Aliboni i Saaf, 2010:17; Balfour, 2004:8; Bicchi, 2011:10; Biscop, 2003:43; Delgado, 2011:41; Delgado u Bicchi i Gillespie ur., 2012:47; Del Sarto i Schumacher, 2005:29; Emerson, 2008:6; Furness, 2009:54; Gillespie, 2008:278; Johansson Nogués u Bicchi i Gillespie ur., 2012:35; Kienle u Fernander i Youngs ur., 2005:24-34; Panebianco u Bindi ur., 2010:188; Schlumberger u Gillespie ur., 2012:144; Süel, 2008:102; Tovias u Bindi ur., 2010:170.

U pogledu strateške vizije, EMP i ENP⁵² imaju dugoročni cilj euro-mediteranske suradnje, dok je UFM tehno-kratska ideja koja se fokusira na kratkoročne praktične tehničke projekte na kojima se lakše postiže dogovor (Gillespie, 2008:277; Delgado, 2011:41; Delgado u Bicchi i Gillespie ur., 2012:47). Ovime se nastojalo izbjeći političke zastoje koji su bili česti u EMP. S obzirom da je UFM od 2008. nadogradnja na EMP⁵³, EMP je prestala biti isključivo politika EU već ju članice EU ravnopravno dijele sa ne-europskim (južno-mediteranskim) partnerima. Pri tome glavni ciljevi EMP-a (očuvanje mira i stabilnosti na području vanjske politike, i zona slobodne trgovine na području vanjskih odnosa) sa strateškog aspekta nisu napušteni, nego su zadržali simboličnu no ne i operativnu važnost (Panebianco u Bindi ur., 2010:188).

U pogledu oblika suradnje s partnerskim državama, EMP je uključivao nevladinu suradnju u kojoj je naglasak bio na jačanju decentralizacije koja je ostavljala mjesta aktivnostima

⁵¹ Datum potpisivanja Barcelonskog procesa 27/28.11.1995. ima simbolično značenje jer je predstavljao 900-godišnjicu od poziva Pape Urbana II na prvi križarski pohod u cilju oslobađanja Svete zemlje od arapskih osvajača (Laschi, 2011:46).

⁵² <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52004DC0373>

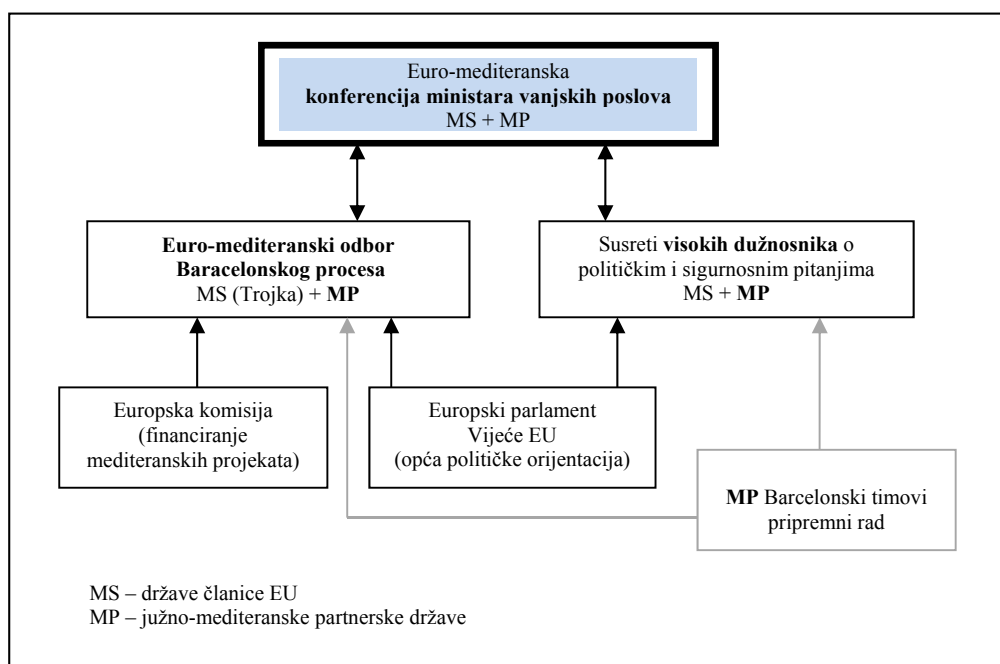
⁵³ Kao što je prikazano u podpoglavlju 1.1 Istraživački problem.

civilnog društva (Johansson Nogués u Bicchi i Gillespie ur., 2012:35), kao što je pokazano u podpoglavlju 1.1 Istraživački problem. Nasuprot njemu, ENP se bazira na suradnji između EU institucija (Europske komisije) i vlada pojedinačnih južno-mediteranskih partnerskih zemalja. ENP je kreiran u vrijeme kada nije bilo zajedničkog diskursa o Mediteranu (nakon terorističkog napada u SAD-u 11. rujna 2001.) i stoga nema razvijenu mrežu civilnih institucija (Johansson Nogués u Bicchi i Gillespie ur., 2012:35). UFM u odnosu na ENP predstavlja 'klasičan tip' međuvladine suradnje između pojedinačnih država sjevera Mediterana (članica EU) i juga Mediterana (južno-mediteranskih partnera) i to na ravnopravnoj osnovi i bez utjecaja institucija EU (Dimitris i Charalambos, 2009:131).

Ova promjena vezana za uključivanje klasičnih vladinih aktera (naročito u UFM) u odnosu na vladine i nevladine aktere (civilno društvo, NGO-i) u EMP predstavlja povratak na funkcionalistički princip u kojem je ispuštena obaveza partnera za provođenjem političkih reformi (Schlumberger u Gillespie ur., 2012:144). Obilježja međuvladinog djelovanja su: jednakopravnost članica i s tim u vezi veto koji je vidljiv u blokadi summita i ministarskih sastanaka unutar UFM od 2008.; zatim nepostojanje nad-nacionalnog tijela koje odlučuje (EU) već umjesto njega postoji paritet kod kojeg sve članice imaju istu težinu (Aliboni, 2009:3). U takvim uvjetima zajednički stavovi mogu se postići samo na neosjetljivim (apolitičkim) područjima.

Institucionalno, EMP i ENP su *politike EU* koje se financiraju iz proračuna EU, ali između njih ipak ima razlika. EMP *su*-kreiraju EU s jedne strane i južno-mediteranske partnerske države s druge ali one nemaju zajednički forum u kojem bi bile okupljene kao što su okupljene države članice EU. Forma njihove suradnje su godišnje euro-ministarske konferencije – prema skici 2.5. Naime, Barcelonska deklaracija o formiranju EMP predviđela je institucionalizaciju, za razliku od ranijih oblika mediteranske regionalne suradnje. Institucije u kojima se oblikuju, usvajaju i provode odluke EMP-a prikazane su u skici 2.5.

Skica 2.5: Organizacijska struktura EMP

Izvor: Edwards i Philippart, 1997:207 (prilagođena shema)

Najviše tijelo odlučivanja bilo je euro-mediteranska konferencija koja se sastajala na razini ministara vanjskih poslova i nadzirala je implementaciju petogodišnjih radnih programa.⁵⁴ Euro-mediteranski odbor barcelonskog procesa (ili Euro-mediteranski odbor) sastajao se na razini visokih dužnosnika, a sačinjavali su ga EU trojka⁵⁵ i predstavnik svake mediteranske partnerske zemlje. Sastajao se šest puta godišnje i raspravljao agendu radnih programa EMP-a (Philippart, 2003b:2) Postojali su i *ad hoc* tematski ministarski sastanci visokih dužnosnika (ministara i eksperata) koji su razrađivali prijedloge ili pružali nove prijedloge na različite aktivnosti iz radnog programa. EMP nije imao tajništvo nego je pripreme poslove za sastanke obavljala Europska komisija. *Ad hoc* sastanci Viših dužnosnika na političke i sigurnosne teme održavali su se u okviru prve „barcelonske košarice“.⁵⁶ Sastanci na ove teme nisu bili institucionalizirani kako bi se spriječilo da južno-mediteranske arapske zemlje koje su službeno bile u sukobu s Izraelom (Palestinska samouprava, Sirija) ne odbiju nazočnost.

⁵⁴ Usvojena su tri petogodišnja radna programa: 1995 na prvoj euro-mediteranskoj konferenciji u Barceloni (<http://ec.europa.eu/external-relations/euomed/bd.htm>); 2000. na petoj Euro-mediteranskoj ministarskoj konferenciji u Valenciji (http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/er/70289.pdf) i 2005. na euro-mediteranskom summitu u Barceloni (*Buletin Europske unije*. 15073/05(326))

⁵⁵ EU *Trojku* su do Lisabonskog ugovora (2009.) činili ministar vanjskih poslova države predsjedateljice Vijećem EU, visoki predstavnik za vanjsku politiku i sigurnost, i povjerenik Europske komisije za vanjske odnose (Philippart, 2003b:2). Od 2009. EU *Trojka* se svela na *dvojku* jer su ovlasti povjerenika Europske komisije za vanjske odnose ukorporirani u djelokrug visokog predstavnika EU za vanjsku politiku i sigurnost.

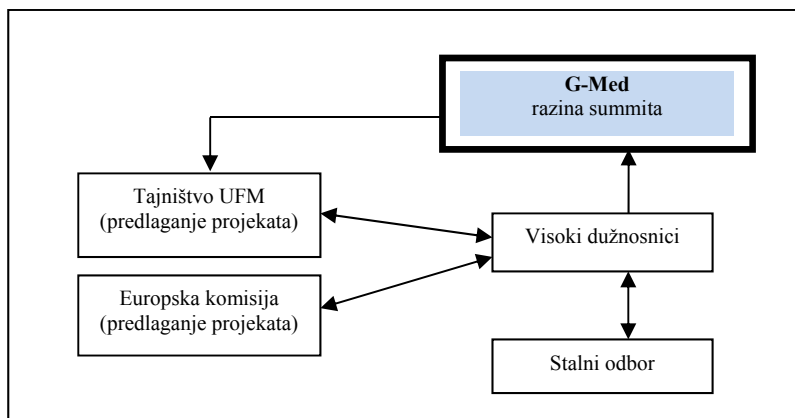
⁵⁶ Više o „barcelonskim košaricama“ u nastavku.

Cilj im je bio razvijati mjere za jačanje partnerstva i održavati politički dijalog između zemalja koje bi ga inače izbjegavale (ibid).

Institucije EU imale su znatan utjecaj na institucije EMP-a: Europska komisija u okviru financiranja projekata EMP-a, tajništvo Vijeća EU i Europski parlament postavljali su opću političku orijentaciju i odobravali proračun za vanjsko djelovanje EU, a odbori i radne grupe Vijeća EU (*Mediterranski odbor, Odbor 14*) sudjelovali su u raspravi o financiranju i subvencioniranju konkretnih projekata pokretanih u okvirima EMP-a sa financijskim sredstvima EU (Philippart, 2003b:3).

ENP *formuliraju* isključivo institucije EU (na razini vanjske politike - Vijeće EU, a na razini vanjskih odnosa - Europska komisija), i stoga nema organizacijsku strukturu. U okviru akcijskih planova (engl.- *Action Plan, AP*) koje Europska komisija u ime EU potpisuje sa svakom partnerskom zemljom zasebno, EU nameće uvjete suradnje. Za razliku od EMP i ENP, UFM nije dio EU nego ima zasebnu unutarnju organizaciju. Prema skici 2.6 glavno tijelo odlučivanja su summiti šefova država i vlada 44 zemalja (G-Med), za razliku od ministarske razine u okvirima EMP-a.

Skica 2.6: Organizacijska struktura UFM

Izvor: Aliboni i Ammor, 2009:29

Summiti su predviđeni svake dvije godine, a uloga im je usvajanje strateških prioriteta i odobravanje dvogodišnjih radnih planova⁵⁷ (radni planovi u EMP bili su dugoročniji tj. petogodišnji).

⁵⁷ Zajednička deklaracija sa summita UFM u Parizu. 2008:13, točka 15; Vijeće EU. Barcelonski Proces: Unija za Mediteran. Ministarska konferencija. Marseilles. 2008:7, točka 9.

Tajništvo UFM ima sjedište u Barceloni a ne u Bruxellesu, čime se naglašava veća neovisnost UFM-a od institucija EU u odnosu na raniji EMP. Sastoji se od jednog tajnika i šest zamjenika tajnika (po tri iz zemalja EU i tri iz mediteranskih partnerskih zemalja).⁵⁸ Uloga Tajništva je predlaganje novih projekata koji se trebaju realizirati unutar UfM i pronalaziti sponzore.⁵⁹ Ovime je Tajništvo UFM-a preuzelo veći dio zadaća koje su u EMP bile u nadležnosti Europske komisije vezano za predlaganje novih projekata i načine financiranja.

Europska komisija nema dominantnu ulogu kao u ENP-u, nego na ravnopravnoj osnovi sa južno-mediteranskim partnerima okupljenima u Tajništvu UFM sudjeluje u predlaganju projekata *Višim dužnosnicima* (engl. *Senior Officials*). Oni analiziraju i podnose prijedloge projekata na usvajanje na ministarskim sastancima, pripremaju ministarske sastanke i procjenjuju napredak UFM⁶⁰ (što je u EMP-u obavljao Euro-mediteranski odbor). *Zajednički stalni odbor* (engl.- *Joint Permanent Committee, JPC*) čine stalni predstavnici svih partnera UFM, a uloga mu je priprema sastanaka Viših dužnosnika, brifiranje Viših dužnosnika o detaljima vezanim za mediteranske projekte, i služi kao kanal za brzu reakciju na nepredviđene situacije u regiji koje zahtijevaju žurne konzultacije s partnerima.⁶¹

UFM kao međuvladino tijelo nema osiguranih financijskih sredstava iz proračuna EU nego se oslanja na sredstva koja partneri sami osiguraju, pa će biti realiziran samo onaj projekt koji uspije naći privatnog financijskog izvora ili osigura sredstva iz neke od ostalih opcija (Svjetska banka, Afrička razvojna banka, Vijeća za suradnju zemalja Perzijskog zaljeva - GCC).

Sve tri mediteranske politike EU samo se dijelom preklapaju u **članstvu**, što još više ističe njihove razlike. Potrebno je naglasiti, kako s tehničkog aspekta nijedna od mediteranskih politika EU nema formalno 'članstvo' jer se ne radi o međunarodnim vladinim organizacijama. Stoga možemo govoriti samo o državama koje *surađuju* u okvirima EMP, ENP i UFM. Međutim, u disertaciji je radi lakšeg razumijevanja upotrijebljen termin članice za sve zemlje koje surađuju u ova tri formata.

EMP se sa 27 članica u početku (1995.) proširio na 39 članica do 2008. kada je postao pasivan. Inicijalnih 27 članica odnosilo se na 15 članica EU, 12 južno-mediteranskih

⁵⁸ Vijeće EU. Barcelonski Proces: Unija za Mediteran. Ministarska konferencija. Marseilles. 2008:9, točka 16.

⁵⁹ Zajednička deklaracija sa summita UFM u Parizu. 2008:15, točka 24; Vijeće EU. Barcelonski Proces: Unija za Mediteran. Ministarska konferencija. Marseilles. 2008:8, točka 12.

⁶⁰ Vijeće EU. Barcelonski Proces: Unija za Mediteran. Ministarska konferencija. Marseilles. 2008:7, točka 8.

⁶¹ Zajednička deklaracija sa summita UFM u Parizu. 2008:15, točka 26.

partnerskih zemalja koje imaju različit povijesni, politički i ekonomski stupanj razvoja u odnosu na EU članice,⁶² i četiri promatrača (dvije države i dvije međunarodne organizacije).⁶³ U trenutku kada je supsumiran u širi UFM (15.07.2008.) EMP se sastojao od 27 članica EU, 12 južno-mediteranskih partnerskih zemalja⁶⁴ i dva promatrača (jedne države i jedne međunarodne organizacije)⁶⁵ – prema tablici 2.3.

U sastav EMP-a nisu uključene četiri zemlje na istočnoj obali Jadrana koje su kasnije uključene u sastav UFM (Slovenija, Hrvatska, BiH te SRJ koja je uključivala i priobalnu Crnu Goru od 1992.-2006.) Glavni argument je bio da se EMP odnosio samo na mediteranske zemlje s kojima je EU već imala potpisane sporazume o suradnji (Pace, 2007:75). Balkan se nije smatrao subregijom Mediterana nego zasebnom regijom (Pace, 2007:181) što vodi zaključku da je EMP nastao kao forum za EU i one mediteranske zemlje za koje je unaprijed bila isključena mogućnost članstva u EU, a da su mediteranske balkanske zemlje u perspektivi bile predviđene za članstvo u EU. Nakon rata u bivšoj SFRJ (1995.) Slovenija i RH su pokušavale steći status partnera u EMP, ali on je bio namijenjen samo južno-mediteranskim zemljama. Slovenija je nakon dužeg lobiranja uspjela dobiti status gosta na *Barcelonskoj konferenciji* (studeni 1995.) s kojom je inauguriran EMP i to na poziv domaćina Španjolske a ne organizatora EU (Bojinović Fenko, 2007:22), dok Hrvatska nije dobila pozivnicu.⁶⁶

ENP obuhvaća 16 zemalja s kojima EU dijeli kopnenu i/ili morsku granicu: 10 zemalja u južnom susjedstvu i 6 zemalja u istočnom.⁶⁷ Ova geografska konstrukcija odraz je unutarnjeg nesklada na razini institucija EU po pitanju uređenja svog susjedstva (van Vooren u Koutrakos ur., 2011:150). U mediteranskom dijelu ENP je sa inicijalno predviđenih 27 članica, od čega 17 država EU i 10 južno-mediteranskih partnera, povećala članstvo na

⁶² Maroko, Alžir, Tunis, Egipat, Turska, Malta, Cipar, Jordan, Izrael, Sirija, Libanon i Palestinska samouprava koju je predstavljala Palestinska oslobodilačka organizacija - PLO. (Europska komisija. COM(94)427 final:2. Točka 2.)

⁶³ Države promatrači (Mauritanija i Libija) i međunarodne organizacije kao promatrači (Arapska liga i Vijeće za suradnju zemalja Perzijskog zaljeva - GCC).

⁶⁴ Maroko, Alžir, Tunis, Mauritanija, Egipat, Jordan, Izrael, Sirija, Libanon, Palestinska samouprava, Albanija i Turska. Iza istog broja partnera u EMP tijekom 1995. i 2008. kriju se ove promjene: Malta i Cipar su suradnju u EMP zamijenile sa članstvom u EU, ali je EMP je na svojoj Devetoj Euro-mediteranskoj konferenciji (MC/2007:4) uključio dva nova partnera - Mauritaniju i Albaniju.

⁶⁵ Država promatrač (Libija) i međunarodna organizacija (Arapska liga).

⁶⁶ Tjedan dana prije potpisivanja Barcelonske deklaracije (28.11.1995.) potpisan je *Daytonski sporazum* (21.11.1995.) između SAD, SRJ, BiH i Hrvatske o okončanju rata u BiH, pa se može zaključiti da mediteranska orijentacije u tom razdoblju nije bila hrvatski vanjskopolitički prioritet.

⁶⁷ 10 zemalja juga Mediterana ima oko 212 milijuna stanovnika (Maroko 33 milijuna, Alžir 37 milijuna, Tunis 10.5 milijuna, Libija 6.5 milijuna, Egipat 80 milijuna, Izrael 7,5 milijuna, Sirija 22.5 milijuna, Libanon 4 milijuna, Jordan 6.5 milijuna i PS oko 4.5 milijuna) i 6 zemalja Istočne Europe ima oko 67.5 milijuna stanovnika (Ukrajina 46 milijuna, Bjelorusija 10 milijuna, Moldova 4 milijuna, Gruzija 4 milijuna, Armenija 3.5 milijuna i Azerbejdžan 9 milijuna). (CIA-The World Factbook).

današnjih 35 zemalja. Međutim, riječ je prvenstveno o proširenju članstva u EU sa 17 na današnjih 28 država, dok je bilateralna suradnja kao temeljni princip suradnje uspješno uspostavljena samo sa sedam⁶⁸ od 10 inicijalno predviđenih južno-mediteranskih partnera (Libija, Alžir i Sirija su imale drugih tehničkih prepreka za suradnju.)⁶⁹

UFM koja je inicirana 2008. kao rezultat neuspješne EMP, jedina je sve-mediteranska po članstvu. Do danas je zadržala isti inicijalni broj (44) zemalja, pri čemu se jedina izmjena odnosila na promjenu statusa Hrvatske iz europske balkanske države u članicu EU. Trenutno se UFM sastoji od svih 28 članica EU, 12 mediteranskih partnerskih zemalja,⁷⁰ jedne europske partnerske zemlje (Monako), dvije balkanske⁷¹ i jednog promatrača (Libija) – prema tablici 2.2.

Tablica 2.2: Članstvo u mediteranskim politikama EU

Mediterska politika	EU članice	Južno-mediteranski partneri	Europski partneri	Europske balkanske države	Promatrači (države/org.)	Ukupno članice / sa promatračima
EMP 1995. ⁷²	15	12	0	0	2/2	27/31
EMP 2008. ⁷³	27	11	0	0	1/2	38/41
ENP 2004. ⁷⁴	17	10	0	0	0	27
ENP 2015. ⁷⁵	28	7	0	0	0	35
UFM 2008. ⁷⁶	27	12	1	3 ⁷⁷	1	43/44
UFM 2015. ⁷⁸	28	12	1	2	1	43/44

Izvori su sadržani u napomenama

Prvobitni interes EZ-a za Mediteran bio je u okvirima ideje *stabilnosti*. EZ je pristupila južno-mediteranskim partnerima kroz bilateralnu trgovinsku suradnju, jer je trgovina percipirana

⁶⁸ Maroko, Tunis, Egipat, Izrael, Libanon, Jordan i Palestinska samouprava kao nedržavni entitet (Europska komisija. 2004. COM(2004)373 final:7. Geographic coverage.

⁶⁹ Libija nema sa EU potpisan sporazum o suradnji i pridruživanju (AA) u okvirima EMP – vidljivo iz tablice 3.6, Sirija je potpisala AA u okvirima EMP 2009. ali ga nije ratificirala; a Alžir je odbio ENP i tek je 2013. započeo pregovore o članstvu u ENP.

⁷⁰ Maroko, Alžir, Mauritanija, Tunis, Egipat, Turska, Sirija, Libanon, Izrael, Jordan, Palestinska samouprava kao nedržavni entitet i Albanija.

⁷¹ BiH i Crna Gora.

⁷² Europska komisija. COM(94)427 final:2, točka 2.

⁷³ Europsko vijeće. Zaključci Predsjedništva. 2002:1, točka 3; Vijeće EU. Deveta Euro-Mediterska ministarska konferencija. 2007:4.

⁷⁴ Europska komisija. COM(2004)373 final:7.

⁷⁵ Europsko vijeće. Zaključci Predsjedništva. 2002:1, točka 3. Tijekom 2013. EU je proširena i na Hrvatsku.

⁷⁶ Zajednička deklaracija sa summita UFM u Parizu. 2008:8.

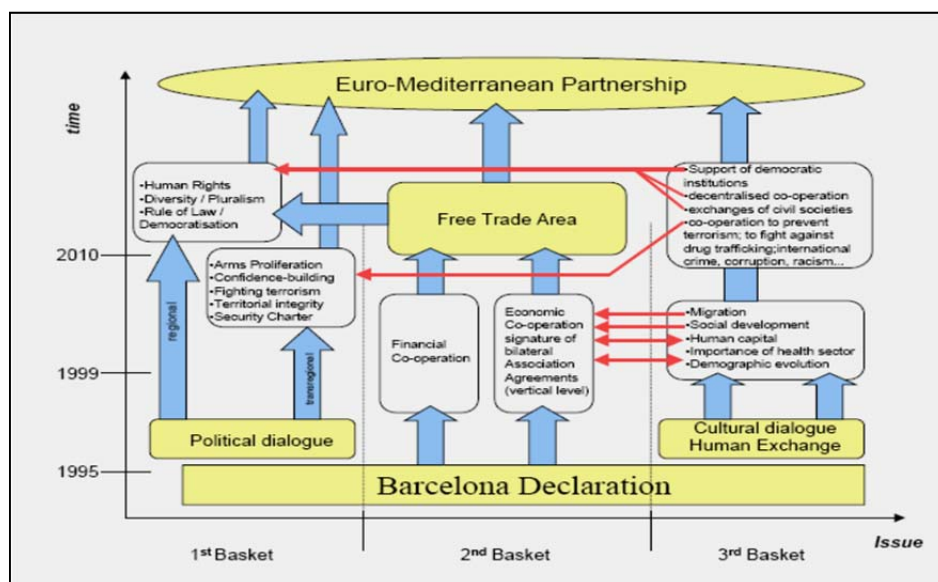
⁷⁷ Broj od tri europske balkanske države zahtijeva pojašnjenje. Albanija je balkanska država, ali je uključena u EMP još 2007. godine (Vijeće EU. Deveta Euro-Mediterska ministarska konferencija. 2007:4). Zajednička deklaracija sa summita UFM u Parizu. 2008:8 „pozdravlja BiH, Hrvatsku i Crnu Goru koje su prihvatile *acquis Barcelonskog procesa*“ tj. EMP. Iz toga je vidljivo da Albanija nije eksplicitno uvrštena u balkanske partnerske zemlje u UFM.

⁷⁸ Proširenje EU na Hrvatsku (2013.)

kao poticaj za ekonomski rast koji je trebao voditi u stabilnost prostora.⁷⁹ S vremenom je, počevši od 1970. godine ojačala i ideja *sigurnosti* unutar EPC. U preambuli Jedinjstvenog Europskog Akta (SEA) istaknuto je: „Svjesni odgovornosti koja stoji na Europi za jednoglasnim istupanjem i usklađenim djelovanjem kao i solidarnosti u zaštiti svojih zajedničkih interesa, članice zajedno doprinose zaštiti međunarodnog mira i *sigurnosti*“.⁸⁰

EU kao sljednica EZ izvršila je zaokrenut na multilateralnu mediteransku politiku (EMP) u kojoj je na razini vanjske politike objedinila mir, sigurnost i prosperitet kao službene **ciljeve**⁸¹. Na razini vanjskih odnosa glavni cilj je bio formirati euro-mediteransku zonu slobodne trgovine (engl.- *Euro-Mediterranean Free Trade Area*, EMFTA) do 2010. godine, prema skici 2.7.

Skica 2.7: Ciljevi unutar „barcelonskih košarica“ EMP-a

Izvor: Furness, 2009:54

Ove ciljeve je s tehničke strane nastojala realizirati kroz preuzimanje strukture „košarica“ (engl. *basket*) Organizacije za europsku sigurnost i suradnju (OESS)⁸² koje su u strukturi

⁷⁹ Europsko vijeće. Zaključci Predsjedništva. 1973:11. Točka 9.

⁸⁰ Jedinjstveni Europski Akt. 1987:2. Preambula.

⁸¹ Mir, sigurnost i prosperitet kao zbirni cilj na razini vanjske politike u sebi objedinjava niz pojedinačnih vanjskopolitičkih ciljeva koje je trebalo postići kroz politički dijalog: suzbijanje proliferacija oružja za masovno uništenje, suprotstavljanje regionalnom i globalnom terorizmu, jačanje povjerenja između EU i južno-mediteranskih partnerskih zemalja (prema skici 2.7).

⁸² OESS je 1975. razvio svoju strukturu kroz tri „košarice“, s kojima je tijekom Hladnog rata inicirao suradnju između SAD-a i SSSR-a u cilju jačanja povjerenja na tri područja: političko-sigurnosna, ekonomska i društvena košarica (Panbianco u Bindi ur., 2010:185; Neumann, 1994:64; Del Sarto, 2006:12; Fenech, 1997:171). Tri inicijalno nastale „barcelonske košarice“ unutar EMP-a (1995.) službeno nose nazive: političko-sigurnosna, ekonomsko-razvojna i društveno-kulturna (Barcelonska Deklaracija. 1995.) Dodatno je 2005. uvedena

EMP-a nazvane „barcelonske košarice“. Vanjskopolitički cilj je bio prioritet političko-sigurnosne „barcelonske košarice“, a gospodarski cilj je spadao u domenu ekonomsko-razvojne „barcelonske košarice“ koja je ujedno obuhvaćala sve eksternalizirane unutarnje politike EU. Postojala je i treća tj. društveno-kulturna „barcelonska košarica“ kojoj je cilj bio promovirati uzajamno razumijevanje između različitih kultura i civilizacija na Mediteranu – prema skici 2.7.

Iako se mir, stabilnost i sigurnost često koriste kao sinonimi, ipak se radi o različitim pojmovima. **Mir** se odnosi na odsutnost oružanog sukoba i predmet je obrambene politike EU, dok sigurnost i stabilnost spadaju u područje vanjske i sigurnosne politike (CFSP) EU. Međutim, između njih postoji razlika: **sigurnost** se prema Biscopu (2003:ix); Balázsu (1985:146) i Wolfersu (1962:150) odnosi na odsutnost nevojnih prijetnji,⁸³ a **stabilnost** je za K.J. Holstia glavna karakteristika međunarodnog sistema (1995:74). Ujedno je stabilnost i element pojedinačnih država. U tom smislu kod stabilnosti naglasak nije toliko na kontekstu geografskog dosega međunarodnog sistema koji je već globalan i više se ne može širiti, nego na nužnosti pridržavanja postojećih *pravila* međunarodne interakcije njegovih jedinica (država i/ili institucija).

Cilj EMP-a na razini vanjskih odnosa bili su poboljšanje ekonomskih i društvenih uvjeta života u južno-mediteranskim partnerskim zemljama, s konačnim ciljem smanjenja nejednakosti između sjevera i juga Mediterana i postepenog formiranja EMFTA do 2010. godine. Riječ je bila o prostoru od 800 milijuna stanovnika/konzumenata i koji je u vrijeme 1990-ih trebao biti najveće tržište u svijetu.⁸⁴

Ova definicija EMFTA ukazuje na brkanje suprotstavljenih ekonomskih pojmova - zone slobodne trgovine u *nazivu* (EMFTA) i zajedničkog tržišta u *sadržaju* EMFTA-e. Riječ je o dvije različite forme ekonomskog integriranja: FTA je u suštini politički ispregovarani bilateralni sporazum EU sa svakom partnerskom državom zasebno (o pristupu industrijskih proizvoda južno-mediteranske partnerske države na tržište EU pri čemu svaka članica EU zadržava carinsku tarifu prema nečlanici). Ali FTA ne uključuje slobodno kretanje faktora

„barcelonska košarica“ vezana za pravosuđe, unutarnje poslove i migracije (Vijeće EU. Sedma Euro-mediteranska konferencija ministara vanjskih poslova. Luxembourg. 2005.)

⁸³ „Potreba za zaštitom od ili neizloženost opasnostima te osjećaj/percepcija zaštite od izloženosti opasnostima“ (Biscop, 2003:ix uvod); „Odsutnost nevojnih prijetnji tj. unutarnja sigurnost kojoj je cilj osigurati politički i ekonomski opstanak društvenog sistema“ (Balázs, 1985:146); „Odsutnost straha od ugroze temeljnih političkih i društvenih vrijednosti u cilju održanja kvalitete života“ (Wolfers, 1962:150).

⁸⁴ *Middle East Economic Digest* (4), 1995:7; *Middle East Economic Digest* (4), 1996:5.

proizvodnje (roba, kapitala i usluga) a naročito ne radne migracijske snage što je karakteristika zajedničkog tržišta kao mnogo intenzivnije forme ekonomskog integriranja od FTA ali i od carinske unije kao među-stepenice između FTA i zajedničkog tržišta (Brkić, 2009:95).⁸⁵

Unatoč ovoj terminološkoj nejasnoći, EMFTA se održala kao *ideja* zajedničkog tržišta između europskih i mediteranskih zemalja po principu europskog ekonomskog prostora (engl.- *European Economic Area*, EEA) kakav je postojao između članica EU i EFTA-e,⁸⁶ na kojem partneri dobivaju mogućnost pristupa tržištu EU svih faktora proizvodnje (roba, kapitala, usluga i radne snage) iako nisu njezine članice. Prema Dannreutheru (Dannreuther u Biscop i Andersson ur., 2008:69) razlog je bio u tome što je Europska komisija koja je ovlaštena za vanjske odnose EU, sa idejom EMFTA nastojala južno-mediteranske partnerske zemlje što više približiti EU standardima kako bi bile manje osjetljive na necarinske barijere EU. Stoga je Europska komisija u *Okvirnom dokumentu* iz 2003. najavila južno-mediteranskim partnerima mogućnost pristupa njihovih industrijskih proizvoda tržištu EU i slobodno kretanje *svih* faktora proizvodnje, čime stječu sve koristi koje im je EMP još 1995. najavio vezano za zonu ekonomskog prosperiteta.⁸⁷ Međutim, ovu najavu u praksi nije mogla realizirati pa je ostala samo deklaratorna i kratkoročna, a slobodno kretanje faktora proizvodnje je ispušteno iz naknadno (2004.) usvojenog *Strateškog dokumenta*⁸⁸ Europske komisije o politici prema (cijelom – istočnom i južnom) susjedstvu.

Pojedini autori su već do sada ukazali na nepostojanje kauzalnosti prema kojoj bi uspjeh vanjskopolitičkog cilja unutar EMP-a vodio u uspjeh njegovog ekonomskog cilja i obratno (Aghrout u Giusto ur., 2009:33; Moss, 2000:50; Tovias, 2009:27; Balfour, 2004:8; Kienle u Fernandez i Youngs ur., 2005:24-34). Ekonomski prosperitet kroz formiranje FTA pojedinačnih južno-mediteranskih partnerskih zemalja s EU neće stvoriti zonu mira i

⁸⁵ U carinskoj uniji EU članice formiraju zajedničku carinsku tarifu prema nečlanicama. To znači da je i carinska unija teško ostvariv projekt između EU i južno-mediteranskih partnera, bez koje je nemoguće govoriti o zajedničkom tržištu kao još višem obliku ekonomskog integriranja.

⁸⁶ Iz EFTA-e u EEZ pristupile su: Velika Britanija, Danska i Irska tijekom 1973., Portugal tijekom 1986., a naknadno su u 1995. u novoformiranu EU pristupile Austrija, Finska i Švedska. U EFTA-i su trenutno preostale: Island, Norveška, Lihtenštajn i Švicarska.

⁸⁷ Europska komisija. 2003. COM(2003) 104 final:4. Točka 2: „Za konkretan napredak u efikasnom implementiranju političkih, ekonomskih i institucionalnih reformi, partneri trebaju imati koristi od uže ekonomske integracije sa EU. U tom cilju treba im omogućiti udio u unutarnjem tržištu EU i daljnju integraciju i liberalizaciju radi promocije slobodnog kretanja osoba, dobara, usluga i kapitala.“

⁸⁸ Europska komisija. Europska susjedska politika – Strateški dokument. 2004. COM(2004) 373 final.

stabilnosti.⁸⁹ Za Aliboni i Ammora (2009:17) potrebno je formirati mehanizme političko-sigurnosne i ekonomske suradnje s partnerima, a prvi korak u tom smjeru je ojačati međusobno povjerenje kroz treću društveno-kulturnu „barcelonsku košaricu“ EMP-a.

Uz to treba nadodati da Barcelonska deklaracija o formiranju EMP-a po pitanju svojih ciljeva unutar „barcelonskih košarica“ nije obvezivala partnere kao što svaka deklaracija po definiciji obvezuje, pa je sa pravnog aspekta njezino neobvezujuće djelovanje više odgovaralo *povelji*. No, neuspjehu ciljeva EMP-a je pridonosila i promjena međunarodnog okruženja od pokretanja EMP (1995.) do iniciranja ENP (2004.) EU se povećala sa 15 na 25 članica, teritorij EU se povećao za 23% a stanovništvo za 19%, a BDP je porastao za 5%; Bliskoistočni mirovni proces je zastao; migracije sa južne europske periferije su pojačane; a energetska ovisnost o južno-mediteranskim susjednim zemljama s godinama se povećavala (Tovias u Bindi ur., 2010:170). EU se s iniciranjem ENP-a nastojala prilagoditi novim okolnostima na razini vanjske politike i vanjskih odnosa spram južno-mediteranskih partnera, pa s tog aspekta promatram razloge održanja ideje EMFTA i u okvirima bilateralnog ENP-a.

ENP je pokrenuta iste godine kada se EU proširila na istok i jug (2004.) S obzirom da je integracijska sposobnost EU bila iscrpljena, ENP je bio strategija koja je kompenzirala politiku proširenja (Kai-Olaf u Varwick i Kai-Olaf ur., 2007:15). Taj novi pristup rezultirao je iz potrebe za efikasnijim vanjskim djelovanjem spram susjedstva⁹⁰, ali bez perspektive njihovog članstva (kavkaske zemlje su i do 1.000 km udaljene od Rumunjske kao najbliže EU članice). Naime, proširenje je približilo EU zamrznutim i aktivnim sukobima u njenom susjedstvu; od trenutnih osam sukoba unutar područja koje obuhvaća ENP⁹¹, na Mediteranu ih je četiri tj. polovica.

U takvim okolnostima EU se fokusirala na koncept *stabilnosti* (koji je dominirao tijekom EZ) pa je kroz ENP tražila osiguranje svoje (istočne i) južne granice i u tu svrhu joj odgovara promocija stabilnosti država u susjedstvu kroz bilateralnu suradnju (Panebianco u Bindi ur., 2010:187). Tako je za Mannersa ENP bio pokušaj organiziranja ne-europskog prostora u cilju

⁸⁹ Tunis je primjer države u kojoj ekonomske reforme nisu vodile većoj političkoj liberalizaciji nego je režim u posljednjih 10 godina upravo ojačao nadzor nad opozicijom putem represije, što je 2011. kulminiralo sa 'Arapskim proljećem'.

⁹⁰ Europska komisija. 2003. COM(2003) 104 final:4. Točka 2: „Razlike između zemalja u neposrednom okruženju se odražavaju u potrebi drugačijeg intenziteta postojećih odnosa EU sa zemljama u novom susjedstvu.“

⁹¹ Izraelsko-palestinski, ciparski, sukob unutar Moldove (Transnjestar), sukob između Armenije i Azerbajdžana (Nagorno Karabah), Rusije i Gruzije (Abhazija i Južna Osetija), Maroka i Zapadne Sahare, ukrajinska i sirijska kriza.

zamagljivanja vanjskih granica EU, i stvaranja prostora na kojem postoje uređeno upravljane zemlje (Manners u Whitman i Wolff ur., 2010:36) tako što će one prihvatiti političke, ekonomske i institucionalne reforme kao uvjet za pristup svojih proizvoda na EU tržište (Pardo i Zemer, 2005:48).

UFM je napustila ideju EMFTA-e koja se temeljila na politici političkog uvjetovanja za ekonomske dobitke (Holden, 2009:131), a težište je stavljeno na neposrednije ciljeve koji su bili na razini vanjskih odnosa - vezano za realizaciju selektiranih regionalnih projekata društvenog i ekonomskog karaktera od zajedničkog interesa za više partnera, za što su bili prikladniji minilateralni⁹² instrumenti. Uspjeh na razini vanjskih odnosa trebao je – promatrano u dugoročnijoj perspektivi – osigurati prostor za suradnju na razini vanjske politike. UFM se sa minilateralnim instrumentima fokusira na *olakšavanje* tj. realizaciju trgovine južno-mediteranskim partnerima sa EU (infrastrukturni projekti, poboljšanje proizvodnje putem obrazovanja i poboljšanja okoliša) dok je EMP s multilateralnim instrumentima težio *integraciji* trgovine južno-mediteranskih partnera sa EU (Aliboni, Driss, Schumacher i Tovas u Aliboni ur., 2008:29) i u tome nije uspio. Na razini vanjske politike UFM se vratila vanjskopolitičkom cilju EMP-a (postizanju mira, sigurnosti i prosperiteta) koji je i istaknut u *Pariškoj deklaraciji* (D/2008) o njezinom formiranju.

EU je u okvirima EMP i UFM uvela nove **instrumente** u odnosu na one s kojima je EZ do 1993. pristupala Mediteranu. Oni više nisu bili bilateralni (kao unutar GMP i RMP) nego je EMP uveo multilateralne instrumente kao oblik suradnje između dva bloka (EU i južni Mediteran), a UFM minilateralne kao oblik suradnje samo zainteresiranih partnera: pojedinačnih država EU s pojedinačnim južno-mediteranskim partnerima, ili južno-mediteranskih partnera međusobno (Bicchi, 2011:10; Bicchi u Bicchi i Gillespie ur., 2012:8). Jedino je ENP zadržao bilateralni i diferencirani pristup južno-mediteranskim partnerima na principima EU blok – pojedinačna južno-mediteranska partnerska zemlja koji je postojao u okvirima EZ do 1993. (Del Sarto i Schumacher, 2005:29).

Instrumenti nude različitu motivaciju za suradnju. Prema Süel (2008:102) multilateralni instrumenti su u okviru EMP-a motivirali na suradnju kroz *zajedničke vrijednosti* (demokracija, vladavina zakona, ljudska prava), a bilateralni u okvirima ENP-a i minilateralni u okvirima UFM-a kroz *zajedničke i to uglavnom ekonomske interese*.

⁹² Više o minilateralnim instrumentima u nastavku podpoglavlja.

Osnovna značajka **multilateralne** suradnje je da je omogućila veliku diplomatsku socijalizaciju i otvarala prostor za regionalno integriranje Mediterana (Aliboni, 2010:17-21), ali nije mogla osigurati usvajanje političkih odluka iz *proceduralnih* nedostataka jer se radilo o ministarskim susretima unutar EMP-a. Tek je UFM otvorio prostor za političko odlučivanje jer je bio zamišljen kao forum na razini šefova država i vlada, ali stvarno je doživio neuspjeh uslijed samo jednog održanog summita⁹³ i jednog ministarskog sastanka⁹⁴.

U **minilateralizmu** fokus je na selektiranim ekonomskim projektima između zainteresiranih partnerskih država (Darbouche u Bicchi i Gillespie ur., 2012:206) po principu „*low politics first, high politics later*“ (Aliboni i Ammor, 2009:15 i 25). Ovime UFM simbolizira povratak nacionalnim interesima, što vodi samo većoj ekonomskoj ali ne i vanjskopolitičkoj tj. regionalnoj integraciji (Aliboni i Saaf, 2010:17).

Karakteristika **bilateralnog** pristupa sa ENP je da južno-mediteranski partneri tek sukladno postignutom napretku u političkoj i ekonomskoj sferi dobivaju mogućnost: „pristupa unutarnjem tržištu EU uz postepeno ukidanje trgovinskih barijera za svoje industrijske proizvode; ukidanja viza radi slobodnijeg kretanja osoba, čvršće trgovine, regionalne i kulturne suradnje; ojačane suradnje na suzbijanju zajedničkih sigurnosnih prijetnji (terorizam, transnacionalni organizirani kriminal, izbjegavanje carinskog nadzora, proliferacija); većeg političkog angažmana u sprečavanju sukoba i kriznom upravljanju na ENP području; dodatnih financijskih sredstava za gospodarski razvoj; uključivanja u globalni trgovinski sustav i članstvo u WTO.“⁹⁵

Svi ovi poticaji u ENP imaju tu bitnu karakteristiku da ne zahtijevaju politički okvir suradnje kao što je bio slučaj kod multilateralne EMP. Naime, bilateralizam mijenja težište suradnje EU s partnerima sa reformi (političkih u kontekstu ljudskih prava i gospodarskih u kontekstu liberalizacije) na stabilnost, odnosno sa normativnog na realistički pristup - tzv. re-nacionalizacija (Aliboni i Ammor, 2009:14).

⁹³ Zajednička deklaracija sa summita UFM u Parizu. 2008. http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/er/101847.pdf.

⁹⁴ Vijeće EU. Barcelonski Proces: Unija za Mediteran. Ministarska konferencija. 2008. http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/misc/103733.pdf.

⁹⁵ Europska komisija. 2003. COM(2003) 104 final:14. Točka 3; Gebhard u Whitman i Wolff ur., 2010:96.

Europska komisija je u dokumentu iz 2007. utvrdila da će se ENP sa bilateralnim pristupom mediteranskoj regiji razvijati paralelno sa EMP koji je multilateralan.⁹⁶ Otuda Bretherton i Vogler (2006:157) logično zaključuju da je ENP nadgradnja na EMP, a Süel (2008:102) na istom tragu zaključuje kako će ENP dati novu dinamiku multilateralnom okviru suradnje na način da sa bilateralnim akcijskim planom (kojeg sastavljaju Europska komisija i partnerska zemlja) prilagođenim svakoj južno-mediteranskoj partnerskoj zemlji o političkoj i ekonomskoj suradnji ojača postojeći multilateralni sadržaj suradnje - zajedničko tržište te zonu mira, stabilnosti i sigurnosti. Međutim, nijedan od autora nije istaknuo konfuziju koju je pri tome stvorila Europska komisija: ako je ENP nadogradnja na EMP, a i UFM je također nadogradnja na EMP, nejasno je kako će *paralelno* bilateralizam ENP-a i minilateralizam UFM-a nastaviti multilateralne vanjskopolitičke i ekonomske ciljeve EMP-a.

Bilateralizam ima prednosti i nedostataka. Prednost mu je da je prilagođen svakoj pojedinačnoj partnerskoj zemlji u promociji njezinih unutarnjih reformi. Na ovaj način on ne utječe na odnose partnerskih zemalja međusobno (Gillespie, 2008:285), a naročito ne obavezuje arapske južno-mediteranske partnerske zemlje na suradnju s Izraelom. Međutim, nedostatak bilateralizma je održati suradnju s partnerima bez dugoročnije strategije. Zatim, međusobno udaljava partnere jer omogućuje asimetrični (Bicchi u Whitman i Wolff ur., 2010:206-207) stupanj njihovog razvoja. To je bilo naročito vidljivo sa postizanjem naprednog statusa Maroka (2008.), Izraela (2008.) i Jordana (2010.) koji su prije ostalih južno-mediteranskih partnera ostvarili slobodan pristup svojim industrijskim proizvodima na unutarnje tržište EU (Johansson Nogués u Bicchi i Gillespie ur., 2012:35). Maroko je 2013. godine krenuo i korak dalje sa početkom pregovora sa Europskom komisijom o formiranju „dublje i sveobuhvatnije“ FTA (engl.- *Deep and Comprehensive Free Trade Area*, DCFTA) s ciljem liberalizacije trgovine s EU po pitanju svih faktora proizvodnje osim migracijske radne snage (to su industrijski i poljoprivredni proizvodi, usluge i investicijski kapital). Međutim, DCFTA ima taj nedostatak da je instrument posuđen iz prakse ENP-a spram istočnog susjedstva, kojemu je svrha bila omogućiti istočnim partnerima „punu ekonomsku integraciju u unutarnje tržište EU.“⁹⁷ Svi južno-mediteranski partneri još nisu potpisali i/ili ratificirali

⁹⁶ Europska komisija. 2007. COM(2007) 774 final:3. Točka 2.3: „ENP je primarno bilateralan ali se veže za regionalni proces. ENP i EMP se uzajamno jačaju: bilateralni okvir ENP je bolje prilagođen promoviranju unutarnjih reformi, dok EMP osigurava regionalni kontekst za suradnju“.

⁹⁷ Europska komisija. 2011. COM(2011)303 final:8. Točka 2.2.

sporazum o pridruživanju s kojim formiraju FTA⁹⁸, pa DCFTA kao instrument za sada još nema izgleda za punu primjenu na Mediteranu.

ENP tako postiže različite razine odnosa EU spram susjeda, koji se 'različitim brzinama' približavaju standardima EU (Johansson Nogués u Bicchi i Gillespie ur., 2012:35). Dakle, rezultat nije stvaranje homogenog 'kruga prijateljskih zemalja' (engl.- *ring of friends*) kao što je promovirala Europska sigurnosna strategija.⁹⁹ Ovo je ujedno jedan od pokazatelja da bilateralizam ne može biti nadogradnja na EMP čiji se vanjskopolitički i ekonomski ciljevi trebaju ostvariti na multilateralnoj osnovi koju čini mediteranska regija.

Sve tri mediteranske politike EU imale su nekih zajedničkih **nedostataka**, kao i onih specifičnih za svaku posebno. Politizaciju možemo pratiti unutar sve tri mediteranske politike EU. Primjerice, euro-mediteranske konferencije EMP-a samo su jednom održane u partnerskoj zemlji nečlanici (Malta, 1996.), a četvrta euro-mediteranska konferencija u Marseillesu (2000.) održana je u negativnom ozračju s obzirom na tek započetu *Drugu Intifadu* pa stoga nisu nazočili predstavnici Sirije i Libanona (Biscop, 2003:43). Jedini summit unutar EMP-a¹⁰⁰ (2005.) bio je neuspješan jer je većina južno-mediteranskih partnerskih zemalja uputila delegacije na nižoj (ministarskoj) razini u znak prosvjeda na insistiranje EU na uvođenju dodatne (četvrte) „barcelonske košarice“ EMP-a koja se bavila pravosuđem, unutarnjim poslovima i migracijama (Bicchi, 2011:12). Prema Magoneu (2009:409) unutar EMP-a se kontinuirano osjećalo nepovjerenje oko stvarnih motiva EU na Mediteranu jer se EU previše fokusirala na sigurnosna pitanja.

Na prvi summit UFM-a (15.07.2008.) nisu se odazvali lider Libije te kraljevi Maroka i Jordana, a drugi summit UFM otkazan je 2010. uslijed izraelsko-palestinskog sukoba iz 2009. Jednako tako ne održavaju se niti ministarski sastanci nakon prvog održanog u Marseillesu (04.11.2008.) Ministarski sastanak zakazan 2009. u Istambulu nije održan zbog osobnog sukoba ministara vanjskih poslova Izraela i Egipta (Egipat je kao supredsjedatelj UFM-a na strani južno-mediteranskih zemalja u petogodišnjem razdoblju od 2008.-2012. zatražio od svih arapskih partnera otkazivanje sastanka).

UFM je sveden samo na susrete stručnih grupa, što je prema procjeni Gillespiea (Gillespie u Bicchi i Gillespie ur., 2012:217) nagoviještalo da će aktivnosti po karakteru biti tehničke a ne

⁹⁸ Sirija nije ratificirala sporazum o pridruživanju unutar EMP, a Libija još nije članica EMP-a.

⁹⁹ Europsko vijeće. Europska sigurnosna strategija. 2003:8.

¹⁰⁰ Ne računajući prvi summit iz 1995. na kojem je pokrenut EMP.

političke. Politizacija u UFM sezala je i do razine sektorskih sastanaka. Tako sektorski sastanak održan 13.04.2010. na temu pitke vode nije zaključen sa konačno usvojenom *deklaracijom* jer se sudionici nisu mogli usuglasiti oko termina 'okupirani teritoriji'.¹⁰¹ Ovime se ipak nije potvrdila procjena Gillespiea (Gillespie u Bicchi i Gillespie ur., 2012:217) da će UFM biti sveden samo na susrete onih stručnih grupa čije će aktivnosti po karakteru biti tehničke.

ENP je 2011. u svojoj glavnoj reviziji ostvarenoj do danas eksplicitno ukazala na poželjne ekonomske i političke reforme, i što je EU spremna ponuditi južno-mediteranskim partnerima u zamjenu za njihovo ostvarenje: veće otvaranje svog tržišta za *poljoprivredne* proizvode južno-mediteranskih zemalja kao i ublažavanje viznog režima ovim zemljama (Echague, 2011:4; Tocci, 2011:1-4) Otuda je nastao pozitivan imperativ uvjetovanja „više za više“¹⁰² koji znači da je EU spremna ponuditi ekstra pomoć, političku podršku ili vizne olakšice onim partnerima koji ostvare veći napredak u reformama.

Ako se analiziraju nedostaci svake pojedinačne mediteranske politike, tada je među najizraženijim manjkavostima EMP-a bila njegova *dvotračna* strategija. Ona je uključivala bilateralne sporazume o pridruživanju sa svakom partnerskom zemljom u okviru kojih su partneri tretirani kao suverene zemlje, a istovremeno je postojala multilateralna suradnja s partnerima na zajedničkim mediteranskim problemima u okviru koje su partneri tretirani kao gosti s nejednakim pravima u postavljanju agende i odlučivanju (Magone, 2009:402). Ujedno je EMP bio previše *birokratiziran*: na multilateralnoj razini okupljao je ministarske sastanke na 14 tema (vanjska politika, ekonomija i financije, okoliš, energetika, transport, industrija, poljoprivreda, trgovina, voda, zapošljavanje, kultura, migracije, turizam i zdravstvo). Svaki od tih sastanaka uključivao je 39 delegacija (27 iz država članica EU, 11 partnerskih zemalja i Europsku komisiju). To je rezultiralo s velikim brojem sastanaka i sudionika, a malo postignutih rezultata (Emerson, 2008:6; Magone, 2009:409).

¹⁰¹ Na kraju je prihvaćen termin „*teritoriji pod okupacijom*“ (Bicchi, 2011:13; Del Sarto, 2011:129).

¹⁰² Europska komisija. 2011. COM(2011)200 final:5. Točka 2: „*Novi pristup EU nazvan Partnerstvo za demokraciju i zajednički prosperitet predstavlja bitnu promjenu u odnosima EU sa partnerima koji su se obavezali na specifične reforme. To je pristup baziran na poticajima za veću diferencijaciju („više za više“) prema kojem će oni koji ostvare veće i brže reforme moći računati na veću podršku EU.*“

ENP ne odgovara ekonomskom stupnju razvoja južno-mediteranskih zemalja jer još nisu uklonjene carinske kao niti necarinske barijere.¹⁰³ Južno-mediteranske zemlje ne žele se odreći carina na poljoprivredu da ne ugroze svoje poljoprivrednike, ali postoji i logički razlog za jačanje poljoprivrede južno-mediteranskih zemalja: većina radne snage u tim zemljama zaposlena je u poljoprivredi pa ne bi tražili posao u inozemstvu (EU), a ujedno bi privatnu uštedevinu investirali u zemlju i modernizaciju njezine obrade.

UFM uključuje najveći broj zemalja od svih mediteranskih inicijativa EU do sada (43 članice i jednog promatrača). To znači još teže postizanje konsenzusa nego u EMP-u i odgodu u odlučivanju (i implementiranju odluka) uslijed prava svake članice na veto, a naročito u doba političkih kriza u regiji.¹⁰⁴

2.3. Vanjsko djelovanje EU spram mediteranske regije kao predmet proučavanja

O EU kao aktivnom regionalizirajućem akteru na Mediteranu postoje brojni radovi. Otuda i različiti pristupi kod autora koji su se bavili predmetnom temom. Ovo podpoglavlje daje prikaz postojećih pristupa u analizi vanjskog djelovanja EU spram mediteranske regije (pristup mediteranske sigurnosne zajednice, regionalizma, neo-funkcionalizma, konstruktivizma, i pristup Mediteranu kao euro-mediteranskom regionalnom sigurnosnom kompleksu). Nakon toga predstavljeni su pristupi na kojima se temelji ovaj rad (pristup analizi vanjske politike i pristup razumijevanju EU kao međunarodnog aktera).

2.3.1 Postojeći pristupi

U dostupnoj literaturi može se uočiti nekoliko pristupa analizi vanjskog djelovanja EU spram mediteranske regije. Za Del Sarto (2006:9) EMP je bio potaknut sigurnosnim razlozima, ali se EU s problemom sigurnosti unutar EMP-a bavila na nekonvencionalan tj. nevojni način. U tom smislu EU je kroz EMP proširila suradnju sa južno-mediteranskim partnerima na sva

¹⁰³ Primjerice, sporazum o pridruživanju Egipat-EU koji je stupio na snagu 2004. mora biti na snazi 15 godina prije nego što budu ukinute carine na industrijsku robu Egipta koja ulazi na tržište EU. To znači da će carine biti ukinute tek 2019. godine (Tovias, 2009:24).

¹⁰⁴ Neki primjeri: Izrael je vetom blokirao prijedlog o pružanju statusa promatrača Arapskoj ligi u UFM od srpnja do listopada 2008.; Jordan je u rujnu 2008. odgovorio sa odgodom ministarskog sastanka UFM na temu sigurnosti voda kako bi natjerao ostale partnere da prihvate uključivanje Arapske lige kao promatrača (Johansson-Nogués, 2012:30).

pitanja vanjskopolitičke, ekonomske i društvene sigurnosti. To je bio princip suradnje utemeljen na pristupu **sigurnosne zajednice** koja je definirana kao transnacionalna zajednica suverenih zemalja koje međusobne nesporazume ne rješavaju silom (Deutsch i drugi, 1957:5). S obzirom da je po tom modelu tijekom 1950-ih počelo ujedinjavanje Europe u EU, autori koji ga primjenjuju na Mediteran (Bellamy, 2004:11; Adler i Barnett u Adler i Barnett ur., 1998b; Adler i Crawford u Adler i drugi, 2006; Attinà u Adler i drugi, 2006) prilagodili su ga mediteranskim uvjetima na način da su svi partneri u EMP-u zadržali suverenost tj. nisu imali perspektivu članstva u EU, a poslužio je za analizu suzbijanja negativnih posljedica za EU od migracija, terorizma i organiziranog kriminala.

Dodatno je EMP imala i regionalnu dimenziju. Kodmani (Kodmani u Crocker i drugi, 2011.) je primijenio **regionalni pristup** Mediteranu kao alternativni pristup sigurnosti vidljiv kroz širenje regionalne suradnje na što veći broj različitih područja vanjskog djelovanja EU za koja interes dijele i južno-mediteranski partneri. Iako je okvir EMP-a bio prilagođen regionalizmu kao politici usmjerenoj na formiranje zajedničke euro-mediteranske regije, stvarni procesi su se kretali u smjeru regionalizacije - shvaćene kao neformalni i spontani procesi interakcije i razmjene ideja na brojnim područjima suradnje (Hettne, 2005:545; Bojinović Fenko, 2012b:8). Zato najveći broj autora koji se bave procesima regionalizacije na Mediteranu primjenjuju teorije Novog regionalizma za koje je (u odnosu na 'stari' regionalizam iz druge polovice 20. stoljeća) karakteristično da mediteranska regija ne postoji kako fizička regija nego se promatra u stalnom procesu promjena tj. ona je u stalnom nastajanju (Bojinović Fenko, 2009a; Bojinović Fenko, 2009b; Bojinović Fenko, 2012b; Pace 2007; Nicolaïdis i Nicolaïdis u Adler i drugi, 2006:369).

UFM sa svojim međuvladinim karakterom predstavlja pomak sa regionalizma EMP-a na funkcionalizam (Bicchi i Gillespie u Bicchi i Gillespie ur, 2012; Holden u Bicchi i Gillespie ur, 2012; Holden, 2011.) On je vidljiv u promociji regionalnih projekata od zajedničkog interesa za EU i južno-mediteranske partnere, što je u skladu s tezom Mitranya (1944:19) prema kojoj međudržavna funkcionalna suradnja ublažava ekonomsku stagnaciju i sigurnosne tenzije. U kontekstu UFM-a riječ je o suradnji privatnog biznisa i zainteresiranih međunarodnih agencija kao donatora na sektorima od zajedničkog interesa. Ujedno je ispuštena obaveza nametnuta partnerima za provođenjem političkih i ekonomskih reformi (Schlumberger u Gillespie ur., 2012:144), što je u skladu sa klasičnim funkcionalističkim pristupom. Međutim, zbog političkog utjecaja (kontinuiranih tenzija Izraela i arapskih partnera u UFM) i unutar UFM-a se nastavlja politizirana suradnja kao i u EMP-u, što je

prikazano u podpoglavlju 2.2.2 Mediteranske politike EU, pa **neo-funkcionalizam** kao teorija može objasniti kako funkcionira UFM (Holden u Bicchi i Gillespie ur, 2012:157). Za neo-funkcionalizam je karakterističan jaki utjecaj institucija EU, što nije u potpunosti u skladu sa 'čistim' funkcionalizmom kojeg zanima realizacija praktičnih (nepolitičkih) projekata. Najveći broj autora koji se bave sa UFM zanima pitanje kako ojačati funkcionalnost u odnosu na politizaciju (Aliboni, 2009; Aliiboni i Ammor, 2009; Aliboni i drugi, 2008; Bicchi, 2011; Darbouche, 2012; Delgado, 2011; Del Sarto, 2011; Emerson, 2008; Gillespie, 2008; Gillespie, 2012a; Gillespie, 2012b; Johansson-Nogués, 2012).

Konstruktivizam je pristup koji može objasniti funkcioniranje ENP-a (Manners u Whitman i Wolff, 2010:35). Konstruktivizam polazi od toga da su međunarodni odnosi društvena konstrukcija vođena kolektivnim *normama* koje nastaju iz društvene interakcije (Bellamy, 2004:17). Međunarodne strukture su istovremeno i normativne i materijalne tj. sadrže i pravila i izvore za njihovo održanje (Adler i Barnett, u Adler i Barnett, 1998a:10). Donositelji odluka (institucije EU) djeluju u okruženju u kojem u fazi implementiranja odluka mogu postojati povoljne okolnosti¹⁰⁵, ali i nepovoljne/sputavajuće¹⁰⁶. To je materijalna strana. Uz nju postoji i ona društvena (norme, pravila)¹⁰⁷ koje su glavni element društvenog konteksta kojeg konstruktivizam uzima u obzir. Stoga norme kao dogovoreni principi ponašanja aktera oblikuju njihove *identitete* i *interese* (Bellamy, 2004:24; Checkel u S. Smith, Hadfield i Dunne, 2008:78; Kubálková, 2001:33; Behraves, 2011:5).

Uvođenje ENP-a je potaknula promjena *identiteta* aktera koja je vodila u drugačije *interese*, i koji su se odrazili na drugačije ciljeve ENP-a u odnosu na ciljeve EMP-a i UFM-a (vidljivo u podpoglavlju 2.2.2 Mediteranske politike EU). Identitet znači razumijevanje aktera o sebi i svom mjestu u društvenom svijetu, a akteri ga stječu kroz angažman sa drugim akterima (Wendt, 1992:397; Flockhart, 2012:85). Tako je vanjska politika odraz identiteta kojeg akter (država/EU) stječe o sebi kada identificira druge spram čijeg identiteta formira svoj vlastiti identitet (Kubálková, 2001:33). U ENP-u je došlo do promijene identiteta sa 'partnera' (što je

¹⁰⁵ Primjerice, na Mediteranu je ukupni vanjskopolitički kontekst nakon Hladnog rata pogodio multilateralom pristupu i ideji mediteranske regije: uzajamno priznanje Izraela i PLO-a 1993.; izraelsko-jordanski mirovni sporazum 1994.; izraelsko povlačenje sa palestinskih teritorija nakon formiranja Palestinske samouprave 1995.

¹⁰⁶ Istu ideju kočili su: početak Druge Intifade 2000.; globalni terorizam 2001.; sukobi na Mediteranu (u dijelu bivše SFRJ; tursko-grčki spor u Egejskom moru 1996.; neriješeno pitanje Cipra; tursko-sirijski sukob 1998. oko statusa Kurda; sukob Španjolska-Maroko oko otoka u Sredozemlju 2002.); diplomatski sukobi Španjolske i Maroka krajem 1990-ih oko prava na izlov ribe; proširenje EU 2004. (na Maltu i Cipar); zastoj u pristupnim pregovorima EU s Turskom; već uspomeno 'Arapsko proljeće' i dr.

¹⁰⁷ Dijalog, poštivanje različitih interesa unutar interregionalnog pluralističkog okvira; društvena pravda i jednakost, multilateralizam, poštivanje normi međunarodnog prava (Hettne, 2008:6).

vidljivo u nazivu politike EMP) na 'susjede' (što je ponovno vidljivo u nazivu politike ENP). Osnova značajka partnerskog odnosa je ravnopravnost koja kao pojam znači simetričnost i nediskriminatornost u međusobnom odnosu (Klaić, 2004:1014). Ona nije vidljiva kroz odnos sa susjedom koji je kategorija fizičke blizine ali ne govori ništa o pravnom statusu suodnosa (Biscop, 2003:7). U ENP se odrazila promjena percepcije EU o identitetu partnera tj. južno-mediteranskih arapskih zemalja koji su nakon 11.09.2001. percipirani kao sigurnosna prijetnja za EU, pa EU uvodi ENP sa ciljem zaštite granica tek proširene EU na 10 novih članica (Hardacre i M. Smith, 2014:100). Konstruktivizam tako nudi novo razumijevanje: s obzirom da interesi nisu unaprijed zadani nego ih akteri definiraju prema konkretnoj situaciji (Bellamy, 2004:18), EU institucije su promijenile interese koji su vidljivi u promjeni ciljeva u ENP u odnosu na ciljeve EMP-a (sigurnost EU granica a ne zajednička euro-mediteranska sigurnost).

Nakon 2011. u literaturi se pojavio pristup Mediteranu kroz **euro-mediteranski regionalni sigurnosni kompleks** (engl.- *Euro-Mediterranean Regional Security Complex*, EMRSC) koji je adaptirana verzija pristupa o regionalnom sigurnosnom kompleksu (RSC) Waevera i Buzana (2003). Prema pristupu RSC stupanj sigurnosne međuovisnosti intenzivniji je između aktera unutar regionalnog kompleksa nego između aktera različitih kompleksa. Regionalna razina tako postaje glavna razina analize (kao u pristupu analize vanjske politike na kojem će se temeljiti disertacija), a regije nisu zadane geografijom, kulturom ili trenutnim političkim okolnostima nego su društvene konstrukcije njihovih članica putem načina na koji se međusobno u njima odvijaju procesi (de)sekuritizacije (Buzan i Waever, 2003:481; Waever i Buzan u Behrendt i Hanelt, 2000:59) što je sličnost sa konstruktivističkim pristupom i teorijama Novog regionalizma koje promatraju regije u stalnom procesu nastanka. Pristup Mediteranu baziran na EMRSC primijenila je Boening (2014.) u analizi fenomena 'Arapskog proljeća', a bazira se na teritorijalnom obuhvatu UFM (EU i sve zemlje juga sa izlazom na Mediteran). Na taj način EMRSC u geografskom smislu obuhvaća prostor euro-mediteranske regije koju je od 1995.-2008. promovirao EMP, a od 2011. povezuju ju zajednički sigurnosni razlozi koji su vodili u makro-sekuritizaciju zajedničkog prostora EU i južnog Mediterana jer identificiraju iste egzistencijalne prijetnje - što zahtijeva pronalaženje adekvatnih zajedničkih mjera zaštite (Boening, 2014:5-6).

Od teorija međunarodnih odnosa i teorija europske integracije koje nije moguće na odgovarajući način primijeniti na istraživačko pitanje ove disertacije, mogu se izdvojiti neo-realizam, neo-liberalni institucionalizam i strukturalizam.

Prema klasičnom realizmu¹⁰⁸ države su glavni akteri u međunarodnom sistemu i slijede jasne nacionalne interese, a temeljne razine analize su državna i sistemska. Realizam percipira proces odlučivanja u kojem sudjeluju akteri kolektivno, i ima racionalnu dinamiku. Elite teže maksimizirati koristi kroz pregovaranje. Donositelji odluka su asocijalni jer ne ostavljaju prostora interakciji sa širim društvenim okruženjem (Checkel u S. Smith, Hadfield i Dunne, 2008:75). **Neo-realizam** (za razliku od klasičnog realizma) djeluje samo na razini međunarodnog sistema, na kojoj primat ima ravnoteža moći. On analizira kako međunarodne strukture određuju ponašanje država (Carlsnaes u S. Smith i drugi, 2008:88). Za neo-realiste pozicija države unutar sistema određuje materijalne i strateške interese aktera (Waltz, 1979:18 i 65). Promjena vanjskopolitičkih interesa je rezultat promjene u materijalnim sposobnostima ili strateškim uvjetima. Primijenjeno na mediteransku regiju, neo-realizam objašnjava pokretanje EMP-a sa krajem Hladnog rata kao izmjenu sistemskih uvjeta, ali nema objašnjenje za zastoj mediteranske politike EU krajem 1990-ih jer se strateški uvjeti nisu bitno mijenjali (Kolodziej, 2011:214). Stoga razlozi neuspjeha EMP-a mogu biti na strani razina analize unutar EU i/ili istovremeno na strani naslovnika EU mediteranskih politika.

Neo-liberalni institucionalizam naglašava ulogu međunarodnih institucija (a ne država kao neo-realizam). Suradnja se razvija na bazi zajedničkih interesa, a institucije utječu na oblike suradnje (Keohane, 1984:9). Za institucionaliste regionalne inicijative (EMP, UFM) će opstati zbog koristi koje pružaju u formi maksimiziranja interesa i preferencija svojih članova. Za razliku od neo-realizma za koji institucije djeluju po principu *zero-sum* (netko dobiva a netko gubi), neo-liberalni institucionalisti se fokusiraju na apsolutne koristi od institucija za sve, pa u kontekstu mediteranske regije nije jasno zašto EMP nije vodio poboljšanjima koja bi omogućila njegov opstanak (Del Sarto, 2006:31). Njegov neuspjeh je 2008. vodio u formiranje UFM koja je trebala prevladati nedostatke u regionalnoj suradnji unutar EMP-a (Bojinović Fenko, 2012a:408). Ujedno, institucije nose elemente stabilnosti, iako su sposobne i za promjene (npr. potiču dijalog koji transformira način razmišljanja o mediteranskoj regiji), pa i s te strane ovaj pristup ne može objasniti neuspjeh EMP-a (Pace, 2007:187).

Niti **strukturalistički** pristup ne može objasniti neuspjeh vanjskog djelovanja EU spram Mediterana. Za strukturaliste uspješno djelovanje aktera vezano je za povoljan materijalni kontekst koji predodređuje raspon akcija koji im je na raspolaganju (Lister, 1997:6). Ali

¹⁰⁸ Realizam je baziran na tri temelja: (1) grupizam prema kojem ljudska bića ulaze u interakciju kao članovi grupa, a danas države; (2) egoizam ili samo-interes koji pokreće političko ponašanje a ukorijenjen je u ljudskoj prirodi; (3) moć je temeljna značajka politike (Wohlforth u S. Smith i drugi, 2012:36).

institucionalna struktura EU pokazuje bitne nedostatke zbog podvojenosti na države članice i institucije EU. Primijenjeno na Mediteran, Europska komisija želi promovirati ekonomsku aktivnost na Mediteranu u vanjskim odnosima kao glavnom području svoje nadležnosti, ali ju u tome sputava Vijeće EU u kojem dominiraju države članice koje štite svoje (na razini vanjskih odnosa najčešće poljoprivredne a na razini vanjske politike najčešće sigurnosne i političke) interese. Ujedno, članice Vijeća EU odražavaju različit interes za pojedine regije, što je već spomenuto u kontekstu proširenja EU 2004. na 10 novih članica. S obzirom da većina Srednjoeuropskih zemalja nema većeg interesa za mediteransku regiju, problem sa institucionalnom strukturom može se prevladati samo sa čekanjem članica na povoljno razdoblje u kojem Vijećem EU predsjedava neka mediteranska članica EU (Pace, 2007:32).

2.3.2 Pristupi korišteni u disertaciji

Ovaj rad temelji se na pristupu analize vanjske politike (engl.- *Analysis of Foreign Policy*, AFP) i nastoji pokazati da se AFP može primijeniti na proučavanje vanjskog djelovanja EU. AFP je nastala krajem 20. stoljeća u Europi i razlikuje se od vanjskopolitičke analize (engl.- *Foreign Policy Analysis*, FPA) koja se razvila 1950-ih u SAD-u u vrijeme kada je realizam bio glavna teorija međunarodnih odnosa a država glavni akter u međunarodnim odnosima. AFP predstavlja transformacijsku struju u FPA koju su zagovarali Manners i Whitman (Manners i Whitman, 2000:12) i koja se u odnosu na FPA usmjerava na nove tipove vanjskopolitičkih aktera koji prelaze nacionalnu razinu analize (Hadfield, 2012:32; Hudson, 2014:213; White u Carlsnaes i drugi, 2004:24; Krasner, 1995:116). Takav akter je EU, pa ovaj rad nastoji pokazati da je AFP (a ne FPA) adekvatan pristup za analizu vanjskog djelovanja EU. Mediteran je jedno od područja vanjskog djelovanja EU, iako na periferiji aktualnih procesa integriranja Europe, a disertacija empirijski procjenjuje uspješnost vanjskog djelovanja EU spram Mediterana kroz pristup AFP.

AFP se svrstava u *aktersko-specifičnu* teoriju (Hudson, 2014:7) jer objašnjava ponašanje EU kao konkretnog aktera a ne država općenito kao aktera (Hudson u S. Smith i drugi, 2012:14). Ujedno je *interdisciplinarna* jer se u velikoj mjeri oslanja na sociologiju, psihologiju pa i ekonomiju u objašnjavanju vanjskopolitičkog izbora donositelja odluka (Hill, 2003a:10; Hudson, 2014:7).

Sličnost AFP sa FPA je u tome da obje analiziraju više razina utjecaja okoline na vanjskopolitičko odlučivanje i zato su *višerazinske* teorije (Hudson, 2014:6; Ruggie, 1993:172). Višerazinske teorije uzimaju u obzir u prvom redu psiho-milje donositelja odluka (Sprout and Sprout, 1965:118), zatim djelovanje pojedinca u grupi, utjecaje kulture, interesnih grupa, birokracije, društvene sredine, unutarnje politike, regionalnog sistema, međunarodnih odnosa te konačno svjetskog sistema (Hudson u S. Smith i drugi, 2012:15; Hudson, 2014:34-35) – prema skici 3.12 u podpoglavlju 3.4 Razine analize vanjskog djelovanja EU spram Mediterana. Ima i autora koji u FPA jednako kao i u AFP daju primat isključivo individualnoj razini pojedinca kao donositelja odluka, s argumentacijom da su države i/ili međunarodne organizacije agregati ljudskih bića, u okviru kojih se tako ponovno vraćamo na pojedinca kao glavnog aktera u vanjskoj politici (Hudson, 2014:177).

Ova disertacija pokazuje da je u analizi vanjskog djelovanja EU (baziranoj na AFP) glavna razina ustvari **razina birokracije** (institucije EU) na kojoj je vidljiv odnos između institucija EU u vanjskopolitičkom procesu. Na tom odnosu bazira se analiza koncepta konzistentnosti kao usklađenog djelovanja institucija EU u procesu formuliranja, usvajanja i implementiranja mediteranske politike EU, što će se prikazati u poglavlju 3. Cilj je istraživanje regularnosti u ponašanju aktera u procesu odlučivanja (Kubálková, 2001:18), a u predmetnom radu to su institucije EU. Uz razinu birokracije za vanjsko djelovanje EU bitna je i **makro-razina** u koju se ubrajaju regionalni i međunarodni sistem. Pomak na makro-razinu je ujedno pomak sa vanjskopolitičkog *odlučivanja* na okolinu vanjske *politike* (Hudson, 2014:161). Nju u disertaciji promatram kroz fazu implementiranja usvojenih vanjskopolitičkih odluka u regionalnom (mediteranskom) okruženju. Međunarodni sistem je najviša razina apstrakcije u međunarodnim odnosima, gdje sistem država nema stvarno upravljačko tijelo sa sposobnosti nametanja volje državama. On je samo kontekst u kojem se odvija vanjsko djelovanje EU (Hudson, 2014:173) a ono se mijenja. Jednako tako je mediteranska regija kontekst odvijanja mediteranske politike EU, a ona je podložna promjenama kroz svoja tri formata (EMP, ENP i UFM). Za razliku od EU, u analizi vanjske politike **država** (baziranoj na FPA) glavna razina je razina **vlade** tj. političkog sistema.

Stoga su AFP i FPA *mezoskopske teorije* koje ujedinjuju mikroskopsku i makroskopsku razinu u međunarodnim odnosima – tzv. Walkerova škola (Walker i drugi, 2011). Na ovaj način su uzeti u obzir politika moći i racionalnog izbora na sistemskoj razini, te sociološki i psihološki elementi pojedinca na individualnoj razini.

Druga zajednička karakteristika AFP i FPA je pridavanje važnosti svim **fazama** vanjskopolitičkog procesa, neovisno da li su glavne razine birokracija (u EU) ili vlada (u državi). Riječ je o fazi formuliranja vanjskopolitičkog problema, fazi odlučivanja i fazi implementiranja usvojene odluke (Hudson u S. Smith i drugi, 2012:30-31). Za pojedine autore (Einstein i Infeld, 1938)¹⁰⁹ formuliranje problema je najbitniji segment u analizi vanjske politike, jer tek postavljanje novih pitanja i analiziranje starih problema sa novog ugla vodi u napredak znanosti.

Treća zajednička karakteristika AFP i FPA je njihova pluralistička orijentacija (Hudson, 2014:6). Obje usvajaju komunikativni pogled i tvrde da komunikativno racionalni akteri gravitiraju prema argumentaciji i preferiraju nagovaranje kroz dijalog a ne jednostavno kalkuliranje koristi (Checkel u S. Smith, Hadfield i Dunne ur., 2008:75). U tome su pristupi vanjskoj politici kroz AFP i FPA slični pristupu konstruktivizma u međunarodnim odnosima, koji naglašava da se svijet ne sastoji od neovisnih ljudskih akcija, nego je intersubjektivan sa pravilima, *normama* i praksom koja se reproducira ljudskom interakcijom (Behraves, 2011:3). Norme utječu na *identitete* aktera definirane kao „razumijevanje i očekivanje o sebi“ kojeg akteri stječu kroz angažman sa drugim akterima unutar društvene strukture (Wendt, 1992:397). Vanjska politika je tako proizvod identiteta koji vode u *interese* i akcije, a nije proizvod predominantno materijalnih sposobnosti aktera. Za Kubálkovu ovaj pomak sa materijalnih sposobnosti na identitete znači pomak sa onoga što države mogu zbog pozicije u strukturi, na ono što žele činiti zbog načina na koji vide sebe u odnosu na druge (Kubálková, 2001:33) pa sada identiteti a ne kapaciteti predodređuju interese aktera.

Međutim, između AFP i FPA s jedne strane i konstruktivizma s druge postoje i razlike. AFP i FPA se u kontekstu aktera vanjske politike usmjeravaju na donositelje odluka, a konstruktivizam na međunarodne norme koje usmjeravaju vanjskopolitičku praksu (Behraves, 2011:4). Naime, ideje i interesi aktera potječu iz njihovog identiteta, a on je vezan za međunarodne norme.

S obzirom da je glavna promjena koju AFP nosi u odnosu na FPA isticanje EU (kao posebne međunarodne organizacije) kao aktera u vanjskoj politici, za EU je bitno dokazati njezino djelovanje (engl. *actorness*). Ova disertacija testira uspješnost vanjskog djelovanja EU na primjeru mediteranske regije kroz vanjskopolitički proces i opravdanost teze o EU kao regionalnom (pa potencijalno i globalnom) akteru.

¹⁰⁹ Citat prema Hudson u S. Smith i drugi, 2012:31.

Stoga je drugi pristup korišten u radu upravo pristup razumijevanju **EU kao globalnog aktera**. Akterstvo je sposobnost formuliranja i implementiranja politike u međunarodnom sistemu (Doidge, 2011:18). Za Hettnea (Hettne u Baert, Scaramagli i Söderbaum ur., 2014:57; Regelsberger u Edwards i Regelsberger, 1990:11) akterstvo je sposobnost aktera da utječe na vanjski svijet tj. da se uključi u interregionalne odnose kao šire razumijevanje vanjskog djelovanja EU spram ostalih regija u svijetu. Disertacija se fokusira na interregionalne odnose na Mediteranu (između EU i južno-mediteranskih partnera) i kroz analizu vanjskopolitičkog procesa (formuliranje, usvajanje i implementiranje odluka) utemeljenu na AFP koja tretira EU kao aktera *al pari* državama, želi pokazati da je EU tek regionalni akter *u nastajanju*.

U literaturi postoje različiti koncepti akterstva. Prvu sistematsku analizu sposobnosti akterstva EZ dao je Gunnar Sjöstedt (1977.) koji je definirao akterstvo kao sposobnost aktivnog i namjernog funkcioniranja u odnosu na druge aktere u međunarodnim odnosima (Sjöstedt, 1977:16). Glavni kriterij za akterstvo kod njega je delimitiranje od drugih aktera i sposobnost samostalnog djelovanja. Ovaj drugi kriterij vezan za samostalno djelovanje bio je centralni za analizu akterstva u međunarodnim odnosima jer se po njemu definiranje akterstva EU može uspoređivati sa definiranjem akterstva kod drugih aktera. Jačanje akterstva EU se povezivalo sa jačanjem supranacionalizma u političkom procesu, pa je udaljavalo akterstvo od intergovernmentalizma koji je koristio državu kao glavnog aktera u međunarodnim odnosima (Bretherton i Vogler, 2006:1).

Drugi pristup akterstvu EU dali su Jupille i Caporaso (u Rhodes ur., 1998). Oni su istaknuli više kriterija za akterstvo: *priznanje* (od drugih međunarodnih organizacija i pojedinačnih država); *autoritet* (pravna kompetentnost za djelovanje na neku temu); *kohezija* (stupanj postignutih zajedničkih ciljeva, konsenzus oko načina rješavanja sukoba interesa, uspjeh u formuliranju zajedničkih politika); i *autonomija* (distinktivnost institucionalnog aparata EU tijekom međunarodnih pregovora i stupanj diskrecionog formuliranja ciljeva, odlučivanja i implementiranja na način koji EU čini različitom u usporedbi sa decentraliziranim državnim sistemom koji djeluje na principu moći i interesa) (Jupille i Caporaso, u Rhodes ur., 1998:213-229). Ali ovi kriteriji nisu apsolutni, što sugerira da je akterstvo stvar stupnja (Jupille i Caporaso, 1988:213-224; Niemann i Bretherton, 2013:5). Ovaj pristup je dosta kompleksan zbog većeg broja kriterija, i jer svaki od kriterija sadrži pod-kriterije razvoja akterstva. Zatim je usko fokusiran jer je vezan za unutarnje faktore a ispušta važna pitanja utjecaja EU, naročito onih vezanih za vršenje moći i autoriteta u međunarodnoj politici (Niemann i Bretherton, 2013:5).

Bretherton i Vogler (2006:24) istaknuli su tri kriterija za akterstvo EU i koji su u međusobnom odnosu: *prilike* (engl. *opportunities*) odnosi se na strukturne elemente vanjskog okruženja koji omogućavaju djelovanje aktera; *prisutnost* (engl. *presence*) kao sposobnost EU da temeljem sâmog svog postojanja vrši utjecaj izvan vlastitih granica; *mogućnosti* (engl. *capabilities*) shvaćene kako mogućnost formulirati, operacionalizirati i implementirati politiku, a obuhvaća unutarnju determinantu mogućnosti aktera shvaćenu kao mogućnost za djelovanje, i vanjsku determinantu mogućnosti tj. voljnosti i želje aktera da djeluje tj. da formulira, usvaja i implementira odluku. Odatle se prema Niemann i Bretherton (2013:7) mogućnosti vežu za prethodna dva kriterija – priliku i prisutnost. U ovom radu akterstvo EU će se testirati prema kriterijima Brethertona i Voglera.

Neuspjeh EU u upravljanju neposrednim susjedstvom mogao bi dovesti u pitanje ostale oblike vanjskog djelovanja EU na regionalnoj razini (politiku proširenja, ostale regionalne politike – *Istočno partnerstvo*, *Sinergija Crnog mora*). Nakon regionalnog neuspjeha neminovno postaju upitne i globalne pretenzije EU vezane za interregionalnu suradnju sa većinom regija u svijetu (EU-MERCOSUR u Latinskoj Americi, EU-afričko-karipsko-pacifička zajednica, EU-ASEAN u Aziji i dr.) koja predstavlja formalizirani odnos višedimenzionalne suradnje između različitih regionalnih entiteta (Hettne u Farrell, Hettne i van Langenhove ur., 2005:269-286; Hettne u Söderbaum i Shaw ur., 2003:22-42; Hettne i Söderbaum, 2005:535; Hettne u Telò ur., 2007:107-123) a promovira ju upravo EU (K. Smith, 2008:95). Predmetna disertacija dovodi u pitanje regionalno akterstvo EU.

U ovom radu ću koristiti pristup analize vanjske politike (AFP) iz tri razloga. Prvo, pristup je pogodan za istraživanje razina analize vanjskog djelovanja EU – a to su razina birokracije (institucije EU) i dodatno razina regionalnih odnosa sukladno predmetu istraživanja. Stoga ću uzeti u obzir i koncept regionalizma koji u disertaciji predstavlja strukturni kontekst u kojem se analizira vanjsko djelovanje EU spram Mediterana, i koncept interregionalizma u smislu razumijevanja vanjskog djelovanja EU spram ostalih regija u svijetu čime ona iskazuje sposobnost globalnog djelovanja. Drugo, AFP mi pomaže da istraživački problem (neuspjeh vanjskog djelovanja EU spram Mediterana) pokušam dokazati kroz faze vanjskopolitičkog procesa i ukažem na konceptualne manjkavosti u tom smislu: (ne)konzistentnost stavova institucija EU i (ne)koherentnost ciljeva mediteranske politike koje su ove institucije usvojile. Treće, AFP je najadekvatniji pristup u istraživanju međunarodnog akterstva EU s obzirom da se AFP razvila na ideji EU kao aktera.

3. TEORIJSKO POLAZIŠTE – KONCEPTUALIZACIJA I OPERACIONALIZACIJA

Nakon izbora pristupa u istraživanju, u ovom poglavlju prikazujem način na koji ću konceptualizirati i operacionalizirati svoj istraživački problem. Prvo ću u podpoglavlju 3.1 pokazati kako je vanjsko djelovanje konceptualizirano u postojećoj literaturi. Zatim ću predstaviti svoju konceptualizaciju vanjskog djelovanja EU spram mediteranske regije i to kroz faze vanjskopolitičkog procesa prikazane u podpoglavljima 3.2 i 3.3. U podpoglavlju 3.4 slijedi opis strukturnog (regionalnog i interregionalnog) konteksta u kojem se odvija vanjsko djelovanje EU spram Mediterana. Konačno, nakon konceptualizacije u podpoglavlju 3.5 je predstavljena operacionalizacija ili metodologija u užem smislu koja opisuje način provođenja empirijskog istraživanja kroz izbor jedinica analize/koncepata, izvora podataka, istraživačkih metoda i razdoblja istraživanja.

Sama konceptualizacija predmetnog istraživačkog problema nadovezuje se na metodologiju u širem smislu koju čine istraživačko pitanje i hipoteza, i stoga zahtijeva šire uvodno pojašnjenje. Istraživačko pitanje *Koji su problemi u vanjskom djelovanju EU spram Mediterana uzrokom za neuspjeh njezine ukupne mediteranske politike?* pretvorila sam u hipotezu prema kojoj je *vanjsko djelovanje EU prema Mediteranu neuspješno zbog (ne)konzistentnosti u vanjskopolitičkom procesu i zbog (ne)koherentnosti u ciljevima različitih mediteranskih politika s kojima EU pristupa Mediteranu.*

Stoga je moj prvi korak unutar konceptualizacije vezanje inicijalne skice vanjskog djelovanja EU (skica 2.1) na faze vanjskopolitičkog procesa, čime dobivam novu širu matricu sa fazama i razinama analize. Unutar nje smještam probleme (manjkavosti) koji se javljaju u pojedinim fazama vanjskopolitičkog procesa, i dobivam svoju konceptualizaciju neuspjeha vanjskog djelovanja EU spram Mediterana – prema shemi 3.1.

Shema 3.1: Vlastita konceptualizacija vanjskog djelovanja EU spram Mediterana

		FAZE VANJSKOPOLITIČKOG PROCESA ↓ RAZINE VANJSKOG DJELOVANJA	FORMULIRANJE MEDITERANSKIH POLITIKA EU	ODLUČIVANJE/ CILJEVI	IMPLEMENTACIJA/ KORIŠTENI INSTRUMENTI
EUROPSKA VANJSKA POLITIKA	VANJSKO DJELOVANJE EU	VANJSKA POLITIKA EU	horizontalna (ne)konzistentnost	(ne)koherentnost	horizontalna (ne)konzistentnost
		VANJSKI ODNOSI EU	↑		↑
		VANJSKA POLITIKA DRŽAVA ČLANICA EU	vertikalna (ne)konzistentnost		vertikalna (ne)konzistentnost

Izvor: Vlastiti prikaz

Moja konceptualizacija vanjskog djelovanja EU spram Mediterana sada je sljedeća: mediteranska regija je paradigmatički prostor na kojem faze formuliranja, odlučivanja i implementiranja vanjskog djelovanja EU pokazuju bitne manjkavosti. Te manjkavosti su (ne)konzistentnost i (ne)koherentnost. Konceptualni okvir disertacije će definirati upravo ova dva ključna koncepta – (ne)konzistentnost i (ne)koherentnost unutar pripadajućih faza vanjskopoličkog procesa u kojima se oni pojavljuju u kontekstu predmeta istraživanja - vanjskog djelovanja EU spram Mediterana.

U mnogim europskim jezicima pojmovi *koherentnost* i *konzistentnost* koriste se kao sinonimi, što pridonosi nejasnoći u njihovom razumijevanju. Naime, sve države članice EU nemaju u svom jeziku oba termina (Duke u Koutrakos ur., 2011:15). Riječ konzistentnost (engl. *consistency*) preferira se u engleskom prijevodu službenih dokumenata EU, dok u prijevodima istih dokumenata na većinu ostalih službenih jezika EU dominira riječ koherentnost - franc. *cohérence*, njem. *kohärenz*, tal. *coerenza*, španj. *coherencia* (Mayer, 2013:107). Dodatno, nordijski jezici prevode konzistentnost sa povezanost (engl. *connection*) – nizoz. *samenhang*, švedsk. *samstämmigheten*, danski *samenhæng* (den Hertog i Strog, 2013:375). Stoga prijevodi temeljnih ugovora EU sa engleskog na ove jezike nisu terminološki podudarni.¹¹⁰

Dodatnu zbrku u razumijevanju ova dva koncepta unosi nesklonost pojedinih autora da jasno razlikuju oba koncepta. Tako Nuttall (2005:93) smatra razlikovanje između konzistentnosti i koherentnosti jezičnom pedanterijom (engl. *linguistic pedantry*). Za pojam konzistentnosti

¹¹⁰ Npr. engleska verzija Ugovora iz Maastrichta 1993:član 3 govori o „*consistency of the Union's external activities as a whole*“; a talijanska verzija govori o „*la coerenza globale della sua azione esterna*“ kao i francuska verzija „*la cohérence de l'ensemble de son action extérieure*“ (Cremona u Koutrakos ur., 2011:60).

koristi *institucionalna koherentnost*, a za pojam koherentnosti koristi *horizontalna koherentnost* (2005:97). Ova disertacija jasno razlikuje ova dva koncepta, i svrha joj je doprinijeti njihovom prepoznavanju. Pri tome definiranje ovih koncepata nije samo sebi cilj, nego su oni bitni stoga što oblikuju percepciju EU kao međunarodnog aktera kod drugih aktera (Hoebink, 2004:185; Portela i Raube, 2009:17).

Oxford English Dictionary definira konzistentnost kao usklađenost različitih dijelova cjeline, a koherentnost kao kvalitetu koju pruža postignuti stupanj harmonizacije.¹¹¹ Razlika između njih je prema Krenzler i Schneider (Krenzler i Schneider u Regelsberger i drugi, 1997:134) vrlo suptilna, ali bitna ako se primijeni na vanjsko djelovanje EU: (1) konzistentnost je koordinirano ponašanje između država članica EU, između država članica i institucija EU, kao i unutar samih institucija EU u ostvarenju ciljeva; (2) koherentnost je rezultat tog koordiniranog procesa i pokazatelj sposobnosti EU da djeluje kao (međunarodni) akter.

Prema mojoj konceptualizaciji istraživačkog problema, (ne)konzistentnost se javlja u fazi formuliranja i u fazi implementiranja vanjskopolitičkog procesa, i to na obje razine vanjskog djelovanja EU (na razini vanjskih odnosa i na razini vanjske politike). Riječ je o *horizontalnoj* (ne)konzistentnosti jer u disertaciji dokazujem samo (ne)konzistentnost između institucija EU (K. Smith, 2008:73). Na shemi 3.1 prikazana je i mogućnost postojanja vertikalne (ne)konzistentnosti i to između institucija EU s jedne strane i država članica s druge (ibid). Međutim, s obzirom da vanjska politika država članica nije sastavni dio vanjskog djelovanja EU nego europske vanjske politike, predmet disertacije je samo horizontalna (ne)konzistentnost.

(Ne)koherentnost se može pojaviti samo u fazi odlučivanja, a vezana je za nekompatibilnost usvojenih ciljeva mediteranskih politika EU koji čine njihov sadržaj (ili suštinu). Stoga će koncept (ne)konzistentnosti biti predstavljan u / i apliciran kroz vanjsko djelovanje EU spram mediteranske regije kao vanjskopolitički *proces* u podpoglavlju 3.2, a koncept (ne) koherentnosti će biti predstavljan u / i apliciran kroz vanjsko djelovanje EU spram mediteranske regije kao *sadržaj* u podpoglavlju 3.3.

¹¹¹ <http://www.oxforddictionaries.com/words/the-oxford-english-dictionary>

3.1 Teorijsko polazište

Ovo podpoglavlje daje prikaz konceptualizacije vanjskog djelovanja EU koje postoji u literaturi, i služi kao osnova za konceptualizaciju izabranog istraživačkog problema.

3.1.1 Vanjski odnosi EU

Vanjski odnosi EU su najstarije područje međunarodnog djelovanja EZ/EU (M. Smith u Cini i Pérez-Solórzano Borragán ur., 2013:213), odnosno jedan od dvaju oblika odnosa EZ/EU sa vanjskim svijetom (Louis, 2007:3) – od kojih drugi oblik odnosa predstavljaju oni vanjskopolitički.

EZ je već od svojih početaka imala ekskluzivne ovlasti u na razini vanjskih odnosa: vanjsku trgovinu je vodila Europska komisija putem *community metode* (engl.- *community method*) u odlučivanju¹¹² koja delegira ovlasti odlučivanja na institucije EU. Naime, ekonomske aktivnosti nisu prijetile suverenim prerogativima članica, pa su od početka bile izdignute na nadnacionalnu razinu. Na ovaj način EZ su predstavljale zaokret od klasičnog koncepta vanjske suverenosti prema kojem države članice zadržavaju ekskluzivnu moć unutar svog teritorija (Hoffmann, 1987:172-173), ali su transferirale svoju ekonomsku suverenost na institucije EZ kao vanjski autoritet. Tako je Europa kao kolijevka vanjske suverenosti postala model *udružene* suverenosti (Keohane u Ikenberry ur., 2005:291) i to na uskom ekonomskom području.

EU kao sljednica EZ ima toliko razgranate interregionalne odnose sa ostatkom svijeta da svaka njezina politika (pa i ona unutarnja) ima implikacije na vanjske odnose. Stoga je bitno pokazati glavne tipove EU politika, razine ovlasti institucija EU u njima, karakteristike tih politika i glavne aktere (prema tablici 3.1) jer EU kroz velik broj svojih politika adresira Mediteran na razini vanjskih odnosa.

EU ima ekskluzivne ovlasti samo u tzv. *tržišnim politikama* (npr. trgovinska, monetarna, politika zajedničkog tržišta) čija je glavna karakteristika liberalizacija proizvodnje i u kojima glavnu ulogu ima Europska komisija. Glavna karakteristika politika vezanih za *korigiranje*

¹¹² *Community metoda* je vid odlučivanja s kojom institucije EU dobivaju značajne ovlasti, a koristi se u područjima u kojima zajedničke EU politike zamjenjuju nacionalne (Bomberg, Peterson i Corbett ur., 2012:243. Dodatak – Rječnik pojmova).

*tržišta*¹¹³ (kao poljoprivredna, razvojna, kohezijska) je redistribucija resursa slabije razvijenijim sektorima, regijama i članicama u cilju zaštite marginaliziranih grupa u koje nisu kompetitivne na globalnom tržištu. Nadnacionalne institucije EU imaju limitirane ovlasti. Tako Europska komisija nije glavni akter nego ona samo sastavlja programe u suradnji sa lokalnim i regionalnim vlastima i agencijama, a članice u Vijeću EU dogovaraju proračun za ove politike (Wallace u Wallace i drugi, 2010:84). Veliki utjecaj imaju izvan-institucionalni akteri (lobi i interesne grupe, NGO-i) koji utječu na aktere u procesu odlučivanja unutar ovih politika - Europsku komisiju u formuliranju politike a Europski parlament i Vijeće EU u usvajanju odluka (Sbragia i Stolfi u Bomberg i drugi, 2012:117).

Tablica 3.1: Tipovi (javnih) politika u EU

Tip EU politike	Razina ovlasti institucija EU	Karakteristike	Akteri	Primjeri
Tržišne politike (market-building)	Skoro ekskluzivna (pokriva širok raspon ekonomskih politika)	Naglasak na liberalizaciji i izgradnji zajedničkog tržišta EU (slobodno kretanje faktora proizvodnje); jaka uloga nadnacionalnih institucija	Biznis sektor, Europska komisija , predstavnici nacionalnih finansijskih institucija i centralnih banaka	Monetarna politika, trgovinska, politika tržišnog natjecanja,
Korigiranje tržišta (market-correcting)	Uglavnom zajednička sa državama članicama	Redistributivna (alokacija sredstava slabijim sektorima, regijama i članicama)	Izvan-institucionalni akteri (lobi i interesne grupe), države članice okupljene u Vijeću EU	Zajednička poljoprivredna politika, ribarstvo, kohezijska politika
Ublažavanje tržišta (market-cushioning)	Zajednička sa državama članicama	Regulatorna (zajedničke ovlasti institucija EU i država članica)	Izvan-institucionalni akteri (epistemske zajednice), države članice okupljene u Vijeću EU, Europska komisija	Ekološka politika, zdravstvena, socijalna, razvojna
Netržišne politike (polity-building)	Isključiva ovlast država članica	Jake nacionalne vlade, rasprava o osjetljivim pitanjima koja zadiru u suverenost članica	Države članice okupljene u Vijeću EU	Vanjska i sigurnosna politika, obrambena i dio unutarnje (policijska suradnja, azil)

Izvor: Sbragia i Stolfi u Bomberg, Peterson i Corbett, 2012:117

Glavna karakteristika politika vezanih za *ublažavanje tržišta*¹¹⁴ (ekološka, zdravstvena) je regulatorna koja se pojavila sa jačanjem kompeticije i razvojem zajedničkog tržišta i cilj im je ukloniti barijere između nacionalnih ekonomija jer su se članice našle podložne zahtjevima brojnih regulativa. Sada se kombiniraju međunarodni standardi sa specifičnostima država članica EU (Wallace u Wallace i drugi, 2010:84). Akteri su Europska komisija koja surađuje sa epistemskim zajednicama (ekspertima, firmama, regulatornim agencijama), države članice

¹¹³ *Politike korigiranja tržišta* kompenziraju za troškove partikularnim grupama. Uglavnom su redistributivne sa bogatijih na siromašnije regije i u njima dominira međuvladino pregovaranje a ne institucije EU (Sbragia u Bomberg i Stubb, 2003:132)

¹¹⁴ *Politike ublažavanja tržišta* minimiziraju štetu koju nose ekonomske aktivnosti prirodi i ljudima. Te politike su regulatorne, nameću zahtjeve privatnim akterima i u zajedničkim su ovlastima EU i država članica (Sbragia u Bomberg i Stubb, 2003:132)

okupljene u Vijeću EU i Europska komisija koji odobravaju minimalne standarde koje članice moraju primijeniti (Sbragia i Stolfi u Bomberg i drugi, 2012:118).

Razlike između tržišnih i netržišnih politika su odraz različite logike integracije koja postoji unutar vanjskih odnosa EU i unutar vanjske politike EU. Integracija tržišta uključuje *negativnu* integraciju ili uklanjanje postojećih barijera u trgovini. Zasebne nacionalne politike mogu se tolerirati sve dok ne sputavaju slobodnu trgovinu. Integracija tržišta ima jasan cilj (ukidanje carina i otvaranje tržišta EU) a napredak u tom smjeru može se mjeriti jasnim koracima u naznačenim rokovima. Međutim, vanjska politika EU zahtijeva *pozitivnu* integraciju koja uključuje stvaranje zajedničkih institucija, nema jasan cilj, nije vezana za rokove i kriterije s kojima se mjeri napredak (Peterson i M. Smith u Bomberg i Stubb, 2003:200; Hill, 2004:X) i stoga se ubraja se u grupu *netržišnih politika*.

Ovlasti institucija EU po politikama koje dominiraju u vanjskim odnosima EU spram Mediterana prikazane su u podpoglavlju 3.2.1.1.1 za fazu formuliranja mediteranskih politika, u podpoglavlju 3.3.1.1.1. za fazu odlučivanja, i u podpoglavlju 3.2.1.2.1 za fazu implementiranja mediteranskih politika EU. U nastavku slijedi konceptualizacija vanjske politike kao tipa *netržišne politike*.

3.1.2 Vanjska politika država (članica EU)

Vanjsku politiku država najpoznatiji autori s ovog područja su definirali kao: granicu između unutarnje i vanjske sfere države i rezultat koalicije aktivnih aktera unutar i izvan države (Carlsnaes u S. Smith i drugi, 2008:86); sumu službenih vanjskih odnosa poduzimanih od neovisnih aktera (uglavnom država) u međunarodnim odnosima (Hill, 2003a:3); proizvod političke zajednice koja *interpretira* stanje u društvu i izbor odluka njezinih političkih aktera (Hill, 2003b:254); ukupnu sumu odluka u ime danog političkog entiteta vezano za implementiranje ciljeva sa direktnim utjecajem na vanjsko okruženje (S. Smith, Hadfield i Dunne u S. Smith i drugi, 2012:487); strategiju ili pristup izabran od nacionalnih vlada da postignu svoje ciljeve na vanjskom planu (Bindi i Shapiro u Bindi i drugi, 2010:340); sposobnost usvajanja i implementiranja politike izvan granica radi promocije vrijednosti i interesa konkretnog aktera (H. Smith, 2002:7); strategiju ili pristup koji izabiru nacionalne vlade u postizanju ciljeva u svojem suodnosu sa drugim vanjskim entitetima (Hudson u S. Smith i drugi, 2012:14); akcije vlada usmjerene na vanjsko okruženje u cilju zadržavanja ili

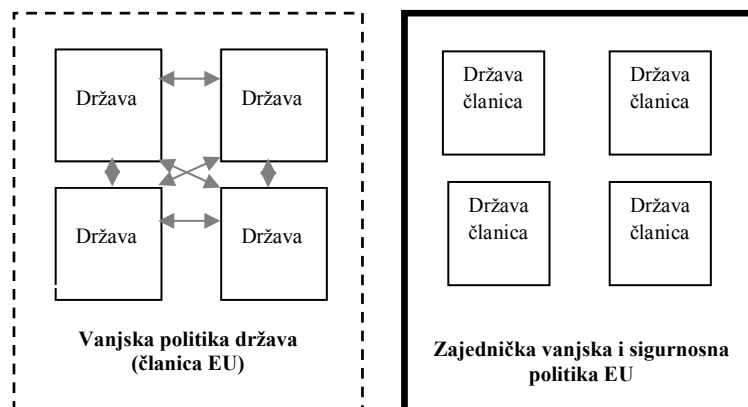
promjene toga okruženja (White u Carlsnaes i drugi, 2004:11). Iz ovih definicija vidljivo je da vanjsku politiku države provodi njezina vlada samostalno i neovisno o vladama drugih država.

I vanjsku politiku država članica EU također karakterizira opstojnost unutar vanjske politike EU (Jørgensen, u Carlsnaes i drugi, 2004:44), a ponekad i otpor koordinaciji na razini institucija EU (Peterson u Bomberg i drugi, 2012:210). To znači da nacionalne vanjske politike država članica EU nisu oslabile, nego se odvijaju paralelno s vanjskom politikom EU koja se odnosi na koordinaciju vanjskopolitičkih odnosa institucija EU sa vanjskim svijetom (White, 2001:40-41; Carlsnaes u Carlsnaes i drugi, 2004:2), pa slijedi njezin prikaz.

3.1.3 Vanjska politika EU

EU je specifičan međunarodni entitet koji se sastoji od istih država (članica) koje istovremeno provode i samostalnu vanjsku politiku. Ta *dualna* priroda vanjske politike EU (Jørgensen u Carlsnaes i drugi, 2004:45) prikazana je na skici 3.1. Države članice EU i nadalje provode samostalnu nacionalnu vanjsku politiku pri čemu je ta samostalnost prikazana iscrtanim okvirom lijevog kvadrata, ali istovremeno sudjeluju i u zajedničkoj CFSP EU pri čemu je zajednički karakter u CFSP prikazan sa podebljanim okvirom desnog kvadrata.

Skica 3.1: Dualna priroda vanjske politike u EU

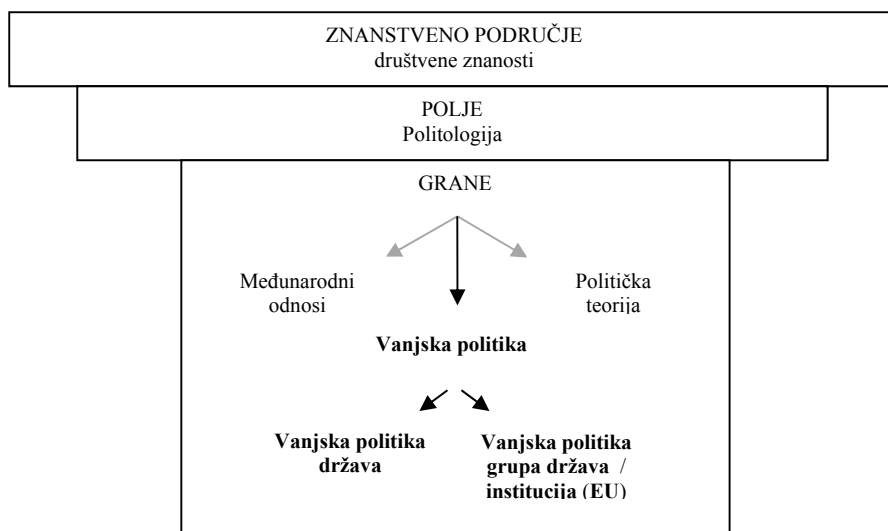

Izvor: Jørgensen u Carlsnaes i drugi, 2004:45 (prilagodena skica)

Vanjska politika EU dobila je i svoje mjesto u strukturi društvenih znanosti. Prema Hillu (2003a:6) vanjska politika EU kao vanjska politika grupa država i/ili institucija (engl.- *group of countries studies*) zajedno sa vanjskom politikom pojedinačnih država (engl.- *single country studies*) čini dvije podgrane ili *area studies* unutar grane vanjske politike, koju Hill

svrstava *al pari* međunarodnim odnosima i političkoj teoriji kao svojim najrodnijim granama u polju politologije.

Skica 3.2: Položaj vanjske politike EU u strukturi društvenih znanosti

Izvor: prema tekstu iz Hill, 2003a:6

Pojam vanjska politika bitno se razlikuje od pojma međunarodna politika – prema skici 3.3. Prema K.J. Holstiu (1995:19) vanjska politika uključuje ciljeve (odluke) i akcije (politike) prema vanjskom okruženju koje čine državni i nedržavni akteri, i koje se prema autorima Baylis, S. Smith i Owens (u Baylis i drugi, 2010:2) uklapa u koncept 'svjetske politike'.

K.J. Holsti (1995:19) jednako kao i Kubálková (2001:15) definira međunarodnu politiku kao procese *interakcije* kako bi se shvatila dinamika u međunarodnim odnosima. Ako ovu definiciju primijenjeno na predmet istraživanja, tada na Mediteranu dominira *jednosmjerna* vanjska politika EU (u širem smislu shvaćena kao njeno vanjsko djelovanje) kroz njezine ciljeve i akcije spram južno-mediteranskih partnera, a ne međunarodna politika koja bi uključivala aktivnu *re/inter/*akciju južno-mediteranskih partnera na mediteranske politike EU.

Skica 3.3: Odnos između vanjske politike EU i međunarodne politike

Izvor: K.J. Holsti, 1995:19 (prilagodena skica)

3.2 Vanjsko djelovanje Europske unije spram mediteranske regije kao vanjskopolitički proces

U ovom podpoglavlju biti će prikazan koncept (ne)konzistentnosti institucija EU u dvije faze vanjskopolitičkog procesa u kojima se javlja ovaj koncept: u fazi formuliranja i u fazi implementiranja mediteranskih politika EU. Zatim će se analizirati ovlasti institucija EU u svakoj od ove dvije faze vanjskopolitičkog procesa, te instrumenata u fazi implementiranja mediteranskih politika EU. Nakon toga slijedi definiranje konzistentnosti kao pojave u procesu europske integracije.

3.2.1 Koncept (ne)konzistentnosti (neusklađenosti) institucija Europske unije

Koncept nekonzistentnosti institucija EU analizira se unutar faza formuliranja i implementiranja mediteranskih politika EU. U fazi formuliranja mediteranskih politika EU kao akteri se javljaju Europsko vijeće na razini vanjske politike, i Europska komisija na razini vanjskih odnosa; u fazi implementiranja akteri su države članice EU i južno-mediteranske partnerske države (okupljene na euro-mediteranskim ministarskim konferencijama) na razini vanjske politike, te Europska komisija i južno-mediteranske partnerske države na razini vanjskih odnosa.

3.2.1.1 Faza formuliranja mediteranskih politika EU

Faza formuliranja je prva od triju faza vanjskopolitičkog procesa, u kojoj ovlaštene akteri nude svoje preferencije koje će kroz percipiranje i interpretiranje događaja biti agregirane u usvojenu politiku unutar EU (Hermann i Ozkececi-Taner u Fruckkman i drugi, 2011:430).

Prema Brecheru (1974:7) formuliranje vanjskopolitičkih odluka rijetko je sporno, pa vanjskopolitički proces uglavnom ne 'zapije' u fazi formuliranja politike. (U disertaciji će se testirati ova teza na primjeru mediteranskih politika EU.) Deblje silazne strelice na skici 3.4 predstavljaju tijek odlučivanja, a tanka dvosmjerna isprekidana strelica predstavlja povratnu vezu kako prema unutarnjem i vanjskom okruženju kao prirodnom kontekstu u kojem se formuliraju (u predmetnom slučaju) mediteranske politike EU, tako i obratno – akteri EU trebaju se prilagoditi povratnoj vezi iz regionalnog okruženja vezano za formuliranje ovih politika.

Skica 3.4: Vanjskopolitički proces s naglaskom na fazi formuliranja mediteranskih politika EU

Izvor: Brecher, 1974:7 (prilagođena skica)

U procesu formuliranja politika EU sudjeluju institucionalni akteri i izvan-institucionalni - lobiji, NGO-i, interesne grupe, epistemske zajednice sastavljene od stručnih osoba i istraživačkih instituta po nekom pitanju (Richardson u Richardson ur., 2006:16). Oni interpretiraju okolinu vanjskog djelovanja EU sa različitih razina (razine pojedinca, grupe, društva, regionalne razine, međunarodne ili systemske). U predmetnom radu najbitnije su regionalna razina i razina birokracije (institucija EU), sukladno pristupu AFP. Svaki od uključenih aktera ima svoj interes kroz koji filtriraju informacije (tj. ideje) iz društvene strukture o tome koje prioritete treba uzeti u obzir u okvirima mediteranskih politika EU.

Javnost samo dijelom utječe na oblikovanje vanjskopolitičkih ciljeva jer ima uvid u manji dio analiziranog problema u odnosu na institucije EU i/ili epistemske zajednice, koje razmatraju opcije sa šireg aspekta jer raspolažu s većim brojem informacija o analiziranom pitanju (Hermann i Ozkececi-Taner u Fruckkman i drugi, 2011:430).

Razlika između državnih i nedržavnih aktera je u tome što nedržavni akteri ne predstavljaju cijelo društvo, a njihov interes je usko fokusiran na pojedine aspekte vanjskog djelovanja (Hill, 2003a:40). Stoga se u radu koristi definicija aktera Christophera Hilla (2003a:27) prema kojoj je akter svaki entitet sposoban za odlučivanje i akciju. U nastavku slijedi analiza aktera mediteranske politike EU u fazi njenog formuliranja.

3.2.1.1.1 Akteri

U fazi formuliranja mediteranske politike EU ključne su dvije institucije: na razini vanjske politike Europsko vijeće, a na razini vanjskih odnosa Europska komisija. **Europsko vijeće** sastaje se na razini šefova država i vlada članica EU 3-4 puta godišnje.¹¹⁵ Formirano je kao EPC (1970.) a tijekom 1974. je preimenovano u današnji naziv (Cameron, 2007:29). Do 2009. Europskim vijećem predsjedao je predsjednik države predsjedateljice Vijećem EU (koji se mijenjao svakih 6 mjeseci), a od tada ima vlastitog predsjednika s mandatom na 2.5 godine i mogućnosti jednog reizbora. Europsko vijeće osigurava stratešku političku orijentaciju EU (H. Smith, 2002:79) tj. zaduženo je za opće smjernice političke i ekonomske integracije, za ukupno vanjsko djelovanje (vanjske odnose i vanjsku politiku), za proračun, promjenu temeljnih ugovora EU, institucionalne reforme EU i pristup novih članica (McCormick, 2011:79). Na razini vanjskih odnosa Europsko vijeće ima jednu bitnu ulogu koja je vezana za imenovanje predsjednika Europske komisije,¹¹⁶ dok je težište njezinih aktivnosti na razini vanjske politike u okviru koje imenuje visokog predstavnika/cu za vanjsku politiku i sigurnost – HR.¹¹⁷

Europsko vijeće je imalo bitnu ulogu u počecima mediteranske politike EU (kada je i inicirana ideja mediteranske regije kao njezinog strukturnog konteksta). Naime, u zaključcima sa summita Europskog vijeća iz 1992. Mediteran je postavljen među prioritete vanjskog djelovanja EU,¹¹⁸ a u zaključcima sa summita Europskog vijeća u Essenu iz 1994. i u *Zajedničkoj strategiji EU za mediteransku regiju* koju je Europsko vijeće usvojilo 2000., mediteranska regija je dodatno definirana kao područje od strateške važnosti za EU.¹¹⁹

Europska komisija je nadnacionalna institucija EU koja djeluje neovisno o članicama. Opće zadaće su joj inicirati odluke u najvećem broju unutarnjih i eksternaliziranih unutarnjih politika EU, i nadzirati provedbu usvojenih odluka. Prema Bomberg, Cram i Martin (u Bomberg i Stubb, 2003:48) i Corbett, Peterson i Bomberg (u Bomberg i drugi, 2012:49) Europska komisija se sastoji od dva zasebna tijela između kojih je teško povući jasnu granicu:

¹¹⁵ Do stupanja na snagu Ugovora iz Nice (2003.) sastajalo se u glavnom gradu države predsjedateljice, a od tada redovito u Bruxellesu.

¹¹⁶ Europsko vijeće predlaže Europskom Parlamentu kandidata za predsjednika Europske komisije, a nakon što Europski parlament izabere tog kandidata većinom glasova Europsko vijeće ga formalno imenuje (Europsko vijeće. Lisabonski ugovor. 2009. Dio III – Institucije EU, čl. 9D, stav 7.)

¹¹⁷ Lisabonski ugovor. 2009. Dio III – Institucije EU, čl. 9E.

¹¹⁸ Europsko vijeće. Zaključci Predsjedništva. 6/1992:23. Točka 10.

¹¹⁹ Europsko vijeće. Zaključci Predsjedništva. 12/1994:8. Točka 2: „*Mediteranska regija ima stratešku važnost za EU*“. Europsko vijeće: *Zajednička strategija EU za mediteransku regiju*. 2000:1. Točka 1: „*Mediteranska regija ima stratešku važnost za EU jer je u interesu cijele Europe prosperitetna i stabilna regija*“.

jedno tijelo je izvršno (kolegij povjerenika) a drugo birokratsko (opći direktorati, franc.- *directorates-general*, DGs). Kolegij povjerenika odgovoran je za svaku odluku Europske komisije. Sastoji se od 28 povjerenika koji se sastaju jednom tjedno radi usvajanja prijedloga novih politika i zakona, a odluke se donose konsenzusom. Svaki povjerenik ima svoj kabinet od 7 savjetnika i to iz barem tri različite države kako ne bi prevladali nacionalni interesi (Christiansen u Richardson ur., 2006a:102-105; Corbett, Peterson i Bomberg u Bomberg i drugi, 2012:52). Glavna uloga im je informiranje povjerenika o radu vlastitog resora. Povjerenici su nominirani od nacionalnih vlada i potvrđeni od Europskog parlamenta, ali su u radu odgovorni predsjedniku Europske komisije.¹²⁰

Svaki povjerenik je odgovoran za određeni broj direktorata koji su ekvivalent nacionalnih ministarstava u državama članicama.¹²¹ Direktorati se ne bave samo temama na razini vanjskih odnosa, nego i na razini vanjske politike – što je vidljivo iz tablice 4.2 u empirijskom dijelu analize. Na čelu svakog direktorata je generalni direktor koji je odgovoran povjereniku. Direktorati čine birokratski dio Europske komisije, a zaduženi su za izradu prijedloga zakona na području konkretne unutarnje i/ili ekternalizirane unutarnje politike EU. Riječ je o stalnoj tj. profesionalnoj službi čiji se članovi izabiru kroz kompetitivne izbore na razini državnih službenika država članica iz konkretnog resora unutarnje i/ili ekternalizirane unutarnje politike EU. Naime, specifična je značajka Europske komisije da regrutira vlastite civilne službenike a ne oslanja se na nacionalne eksperte (Corbett, Peterson i Bomberg u Bomberg i drugi, 2012:49).

Europska komisija je ojačala s Ugovorom iz Maastrichta (1993.) a upravo ovo razdoblje pokriva disertacija. Naime, ovaj Ugovor je proširio ovlasti Europske komisije sa vanjskih (ekonomskih) odnosa na dio vanjske politike EU. Prema Ugovoru iz Maastrichta¹²² Europska komisija je „*upoznata*“ s aktivnostima u vanjskoj politici. To znači da je pored postojeće uloge u odlučivanju o dijelu proračuna namijenjenom vanjskoj politici¹²³ dobila i pravo zakonske inicijative (koju dijeli sa državama članicama okupljenima u Vijeću EU).

¹²⁰ Lisabonski ugovor. 2009. Dio III – Institucije EU, čl. 9D, stav 3.

¹²¹ Cijeli administrativni dio Europske komisije sadrži oko 40.000 službenika, a trošak je oko 2% proračuna EU prema podacima iz 2011. (McCormick, 2011:81).

¹²² Ugovor iz Maastrichta. 1993. Dio V. Član J.5, točka 3.

¹²³ Prema Keukeleire i Delreux (2014:107) od 2007.-2013. za vanjsku politiku se iz proračuna EU u prosjeku izdvajalo od 5.2-5.7%, za vanjske odnose 88%, a za administraciju 6%. Prema višegodišnjim financijskim perspektivama usvojenima za razdoblje od 2014.-2020. za vanjske odnose izdvaja se 86% sredstava, za vanjsku politiku 8%, a za administraciju 6%. (http://europa.eu/newsroom/highlights/special-coverage/multiannual-financial-framework-2014-2020/index_en.htm).

Iz tablica 3.2 koja prikazuje ovlasti institucija EU i izvan-institucionalnih aktera po unutarnjim i/ili eksternaliziranim unutarnjim politikama EU, vidljivo je da Europska komisija promatrano kroz glavna područja djelovanja EU nema ovlasti u fiskalnoj (poreznoj) politici i makroekonomskoj (tečajnoj) politici jer države i dalje same nadziru svoj porezni i bankovni sustav te politiku tečaja. Međutim, u najvećem broju politika direktorati EK iniciraju zakone i implementiraju ih; zatim koordiniraju EU institucije i članice (u razvojnoj politici); poduzimaju pregovore s trećim zemljama (trgovinska politika, poljoprivredna); daju preporuke članicama o najboljoj praksi (zdravstvena politika); daju smjernice Vijeću EU za usvajanje preporuka članicama (industrijska i politika zapošljavanja) te posredno utječu na politike kroz osiguranje proračunskih sredstava (u slučaju CFSP).

Ako se iz iste tablice izdvoje samo eksternalizirane unutarnje politike EU (označene plavo), tada je od ukupno 20 prikazanih politika EU eksternalizirana polovica tj. devet (CFSP će se promatrati na razini vanjske politike). Eksternalizirane unutarnje politike EU će biti analizirane u empirijskom dijelu disertacije (kroz sve tri faze vanjskopoličkog procesa), a iz tablice 3.2 je moguće uočiti da sukladno svojim ovlastima (prema Lisabonskom ugovoru) Europska komisija ima ovlasti inicirati i implementirati zakone (u trgovinskoj politici, poljoprivrednoj, ribarskoj, transportnoj, energetske, ekološkoj, biotehnoškoj i unutarnjoj politici vezanoj za azil i ilegalne migracije). Zatim, koordinira rad institucija EU u transferiranju razvojne i humanitarne pomoći u okvirima razvojne politike, te vodi pregovore po autorizaciji Vijeća EU u trgovinskoj i poljoprivrednoj politici.

Tablica 3.2: Ovlasti institucija EU i izvan-institucionalnih aktera po unutaršnjim i eksternaliziranim unutarnjim politikama EU

PODRUČJA DJELOVANJA EU	INSTITUCIJE EU				RAZINA OVLAСТИ EU	IZVAN-INSTITUCIONALNI AKTERI (lobi grupe, NGO, epistemske zajednice) u fazi formuliranja politike
	EUROPSKA KOMISIJA (EK)	VIJEĆE EU	EUROPSKI PARLAMENT (EP)	OSTALE INSTITUCIJE		
Trgovinska politika	DG TRADE inicira zakone; vodi trgovinske pregovore po autorizaciji Vijeća EU; izvješćuje Europski parlament o tijeku pregovora	Redovna zakonska procedura			Ekskluzivne ovlasti EU	Lobiji, udruženja potrošača i NGO-i nemaju direktnog utjecaja na politiku, ali utječu na jačanje transparentnosti u pregovorima
Razvojna politika (uključujući humanitarnu pomoć)	DG DEVCO i ECHO koordiniraju EU institucije – članice o razvojnoj suradnji i programima pomoći	Redovna zakonska procedura			Ekskluzivne ovlasti EU	
Ekonomska politika	DG ECOFIN predlaže Vijeću EU nacrt smjernica o ekonomskoj politici za pojedine članice	Odbor Vijeća (ECOFIN) na prijedlog EK formulira nacrt smjernica za članice; izvješćuje EP; usvaja preporuke Europskog vijeća	Konzultiran je	Europsko vijeće aspravlja o nacrtu smjernica i daje preporuke Vijeću EU	EU daje smjernice članicama	
Monetarna politika	DG ECOFIN sudjeluje u radu Upravljačkog odbora Europske centralne banke (ECB), ali bez glasovanja			Europski sustav centralnih banaka (28 nacionalnih centralnih banaka i Europska centralna banka – ECB) formulira i implementira politiku	Ekskluzivne ovlasti EU	
Jedinstveno tržište	DG GROW predlaže zakone zajedno sa državama članicama; implementira zakone;	Redovna zakonska procedura			Ekskluzivne ovlasti EU	Suradnja grupa za pritisak, firmi, NGO, lokalnih/regionalnih vlada u formuliranju politike
Fiskalna politika		Odbor Vijeća (ECOFIN) vodi raspravu o poreznoj politici u državama članicama			Subordinirana državama članicama	
Makroekonomska politika		Odbor Vijeća (ECOFIN) vodi raspravu o politici tečaja u članicama			Subordinirana državama članicama	
Industrijska politika	DG GROW preporuča članicama najbolju praksu; daje smjernice Vijeću EU; periodički nadzore politiku u članicama i izvješćuje EP	Redovna zakonska procedura			EU daje smjernice članicama	
Proračunska politika	DG BUDG predlaže zakone i implementira	Redovna zakonska procedura			Ekskluzivne ovlasti EU	
Kohezijska politika	DG REGIO predlaže zakone i implementira	Redovna zakonska procedura (nakon konzultacija sa Ekon. i socijalnim odborom i Odborom regija)		Regionalni razvojni fond pomaže u ublažavanju regionalnih razlika putem programa strukturnih	Zajedničke ovlasti EU i članica	Lokalne i regionalne vlade uključene su u ublažavanje regionalnih razlika

				prilagodbi regijama koje zaostaju u razvoju		
Poljoprivredna politika	DG AGRI inicira zakone; poduzima pregovore sa trećim zemljama po autorizaciji Vijeće EU i izvješćuje EP	Redovna zakonska procedura (nakon konzultacija sa Ekon. i socijalnim odborom)			Zajedničke ovlasti EU i članica	Jak poljoprivredni lobi na razini EU nastoji utjecati na odlučivanje
Ribarstvo i pomorska politika	DG MARE inicira zakone	Redovna zakonska procedura (nakon konzultacija sa Ekon. i socijalnim odborom)		ECJ rješava slučajeve povreda usvojenih zakona	Ekskluzivne ovlasti EU	Jak ribarski lobi na državnoj razini, ali ne i na razini EU
Transportna politika	DG MOVE predlaže i implementira zakone	Redovna zakonska procedura (nakon konzultacije sa Ekon. i socijalnim odborom i Odborom regija)			Zajedničke ovlasti EU i članica	
Energetska politika	DG ENER predlaže zakone	Redovna zakonska procedura (nakon konzultacije sa Ekon. i socijalnim odborom i Odborom regija)			Zajedničke ovlasti EU i članica	
Socijalna politika	DG JUST, DG RTD, DG EMPL svake godine sastavljaju izvješće o napretku za Vijeće EU, EP i Ekon. i socijalni odbor	Redovna zakonska procedura (nakon konzultacija sa Ekon. i socijalnim odborom)		ECJ rješava slučajeve povreda usvojenih zakona	Zajedničke ovlasti EU i članica	Aktivne udruge poslodavaca
Politika zapošljavanja	DG EMPL preporuča članicama najbolju praksu, izvješćuje EP	Usvaja i daje preporuke članicama	Konzultiran je	Europsko vijeće svake godine prima zajedničko izvješće Vijeća EU i EK o stanju zapošljavanja u EU	EU daje smjernice članicama	
Ekološka politika	DG ENV inicira zakone i implementira	Redovna zakonska procedura		ECJ rješava slučajeve povreda usvojenih zakona	Zajedničke ovlasti EU i članica	Lobi grupe i NGO-i utječu na usvajanje zakona
Biotehnoška politika	DFG ENV i DG AGRI iniciraju zakone i implementira sa članicama	Redovna zakonska procedura			Zajedničke ovlasti EU i članica	Lobi grupe i udruge proizvođača utječu na usvajanje zakona
Zdravstvena politika	DG SANTE preporuča članicama najbolju praksu, izvješćuje EP	Redovna zakonska procedura (nakon konzultacije sa Ekon. i socijalnim odborom i Odborom regija)			EU daje smjernice članicama	
Vanjska i sigurnosna politika	EK posredno utječe na politiku kroz svoje DGs (za proračun BUDG, za humanitarnu pomoć ECHO, za vanjskopolitičke instrumente FPI)	Pravo inicijative i implementacije; FAC usvaja odluke	Može biti zatražen za mišljenje	HR ima pravo zakonske inicijative	Subordinirana državama članicama	
Pravosuđe, unutarnja politika i migracije	DG JHA ima pravo inicijative zajedno sa državama članicama; implementira odluke	Redovna zakonska procedura			Zajedničke ovlasti EU i članica	Lobiji i NGO-i utječu na institucije EU po pitanjima migracija i azila

Svjetlo plavo su označene eksternalizirane unutarnje politike EU, a tamno plavo trgovinska te vanjska i sigurnosna politika EU koje su od svog nastanka bile usmjerene prema nečlanicama.

Izvori: Lisabonski ugovor. Ugovor o funkcioniranju Europske unije (TFEU). 2009: Dio III – Politike Europske unije; Mazey i Richardson u Richardson ur., 2006:239-260; Uçarer u Cini i Pérez-Solórzano Borrágan ur., 2013:281-295; Young u Wallace i drugi, 2010:107-132; Allen u Wallace i drugi, 2010:229-252.

Mediteranska politika EU znatno je ojačala Europsku komisiju u njezinom ukupnom vanjskom djelovanju. Ideja prve multilateralne mediteranske politike EU (EMP) potekla je upravo od Europske komisije 1994. godine,¹²⁴ a i institucionalna struktura EMP-a odgovara joj na razini vanjskih odnosa vezano za razvojnu pomoć južno-mediteranskim partnerima (Stetter, 2007:85), ali i na razini vanjske politike vezano za osiguranje sredstava iz proračuna EU za nadzor izbora u južno-mediteranskim zemljama, za aktivnosti specijalnog izaslanika EU za Bliski istok¹²⁵ (od 1996.) i za specijalnog izaslanika EU za južni Mediteran (od 2011.) Oba izaslanika svoja izvješća o radu podnose HR-u koji je od 2009. ujedno i potpredsjednik Europske komisije.¹²⁶

Izvan-institucionalni akteri (lobi grupe, NGO-i, epistemske zajednice) u fazi formuliranja politika EU općenito, utječu na postavljanje agende tj. identificiraju problem, razvijaju mrežu saveza i nagovaraju aktere odlučivanja da usvoje/promijene neku odluku (Uçarer, 2011:4). U pojedinim političkim područjima imaju direktnu mogućnost utjecati na formuliranje politika zajedno s direktoratima EK koji ovise o njihovoj stručnoj ekspertizi¹²⁷, ili imaju mogućnost indirektnog utjecaja na jačanje transparentnosti u pregovorima o usvajanju pojedinih zakona (na primjer na području trgovačke politike) – što je prikazano u tablici 3.2. Na ovaj način dolazi do povezivanja institucionalnih i izvan-institucionalnih aktera u mrežu a ne u hijerarhiju, čime jača kvaliteta usvojene odluke kao zbroj zainteresiranih aktera (Richardson u Richardson ur., 2006:7). Konzultiranje što većeg broja izvan-institucionalnih aktera omogućuje Europskoj komisiji postizanje boljih informacija i jače pozicije u inter-institucionalnim raspravama na razini EU (Mazey i Richardson u Richardson ur., 2006:250).

Utjecaj izvan-institucionalnih aktera na Europsku komisiju u fazi formuliranja mediteranskih politika EU dolazi do izražaja u nekoliko eksternaliziranih unutarnjih politika: u trgovini (na koju lobiji, udruženja potrošača i NGO-i imaju indirektan utjecaj kroz zahtjeve za jačanje transparentnosti u pregovorima Europske komisije sa partnerskim zemljama); u poljoprivredi, ekologiji i biotehnologiji (kroz direktan utjecaj na usvajanje zakonskih prijedloga prema

¹²⁴ Europska komisija, COM(94)427 final. *Strengthening of the Mediterranean Policy of the European Union; Establishing a Euro-Mediterranean Partnership.*

¹²⁵ Odgovoran je visokom predstavniku za vanjsku politiku i sigurnost, ali je institucionalno lociran u Vijeću EU.

¹²⁶ Ujedno je s Lisabonskim ugovorom u ukinuta funkcija povjerenika Europske komisije za vanjske poslove koji se do tada bavio pitanjima vanjske politike, što je od 2009. u domeni HR/VP.

¹²⁷ Utječu na: DG GROW unutar pitanja vezanih za jedinstveno tržište; DG REGIO unutar kohezijske politike; DG AGRI unutar poljoprivredne politike; DG MARE unutar ribarske politike; DG JUST, DG RTD i DG EMPL u okvirima socijalne politike; DG ENV u okvirima ekologije; DG AGRI i DG ENV u okvirima biotehnološke politike; DG JHA u okvirima unutarnje politike i pravosuđa.

svojim preferencijama); te u području pravosuđa i policijske suradnje (kroz utjecaj na usvajanje zakona po pitanjima migracija i azila).

Utjecaj izvan-institucionalnih aktera na institucije EU s ovlastima odlučivanja (Europski parlament i Vijeće EU) moguć je u pred-fazi odlučivanja u kojoj se pojedina pitanja raspravljaju u radnim odborima ovih institucija, i biti će predmetom podpoglavlja 3.3.1.1.1 Akteri u fazi odlučivanja.

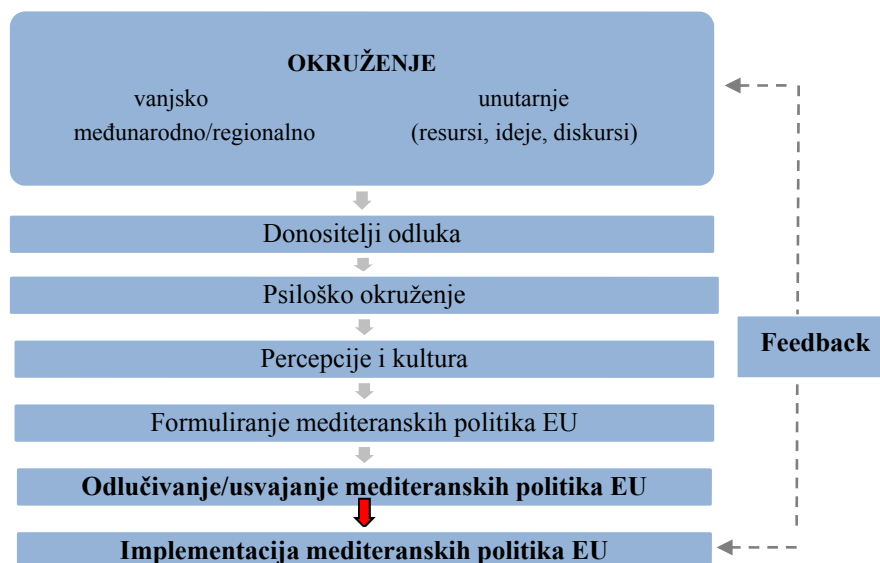
3.2.1.2 Faza implementiranja mediteranskih politika EU

Faza implementiranja je treća od triju faza vanjskopolitičkog procesa, u kojoj ovlaštene akteri implementiraju politiku koja je rezultat agregiranih preferencija izabranih nakon percipiranja i interpretiranja događaja (Hermann i Ozkececi-Taner u Fruckkman i drugi, 2011:430). U teorijskom dijelu rada faza odlučivanja prikazuje se odmah nakon faze formuliranja mediteranskih politika EU, jer se u te dvije faze može pojaviti nekonzistentnost između institucija EU ovlaštenih za formuliranje i implementiranje ovih politika. (U empirijskom dijelu faze vanjskopolitičkog procesa analiziraju se prema svom redoslijedu: formuliranje-usvajanje-implementiranje mediteranskih politika EU.)

Prema Brecheru (1974:7) vanjskopolitički proces obično zapadne u poteškoće na prijelazu iz faze odlučivanja u implementacijsku fazu (što je na skici 3.5 označeno debljom silaznom strelicom). Uspješna implementacija zahtijeva fleksibilnost i prilagodljivost aktera povratnoj vezi iz regionalnog okruženja, ali i obratno – šire okruženje treba prihvatiti ideje i diskurs institucija EU vezanih u predmetnoj disertaciji za njezine mediteranske politike (što je označeno dvosmjernom isprekidanom strelicom). S teorijskog aspekta, jedini slučaj u kojem ne postoje poteškoće u fazi implementiranja je kada sadržaj usvojene odluke glasi da se *ne* djeluje, pa tada niti nema implementacijske faze.

Implementiranje vanjskopolitičkih ciljeva počinje od najbližeg okruženja akteru, a to je susjedstvo (regionalno okruženje). Države uglavnom imaju susjedstvo za vanjskopolitički prioritet. Međutim, EU teži globalnom dosegu koji treba potvrditi njezino globalno akterstvo.

Skica 3.5: Kritične točke u vanjskopolitičkom procesu (faze odlučivanja i implementacije)

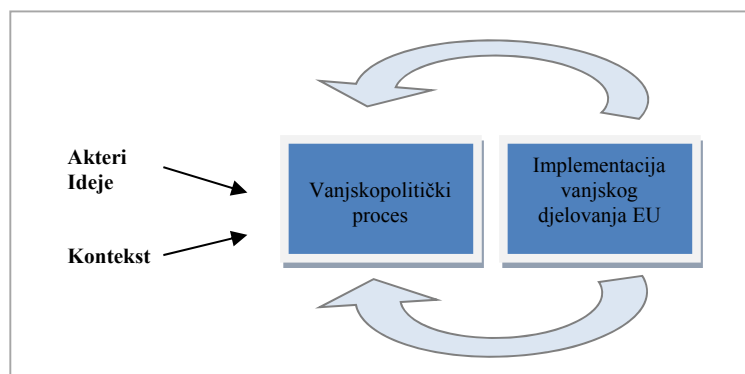
Izvor: Brecher, 1974:7 (prilagođena skica)

Implementacijska faza je važna u krizno vrijeme, jer upravo tada javnost želi vidjeti rezultate u formi uspjeha ili neuspjeha politike. Na Mediteranu je takvo razdoblje bilo nakon 2001. (kao posljedica globalnog terorizma) i ponovno nakon 2011. (kao posljedica 'Arapskog proljeća'). U ne-kriznim stanjima pažnja javnosti slabi već u fazi odlučivanja (Breuning, 2007:124) tj. daleko prije implementacije usvojene odluke. Razlog može biti gubljenje interesa za usvojenu odluku zbog političkog razilaženja oko uspjeha u implementaciji. Češći je slučaj da se usvojena odluka nikada ne realizira. Naime, uspjesi u implementaciji usvojenih odluka su rijetki jer donositelji odluka ne mogu potpuno kontrolirati njihove dugoročne ishode.

I u implementaciji vanjskog djelovanja EU postoji stalna mogućnost da se usvojena odluka ne provede. Na to ukazuje **strateško-relacijski model** kojeg su Brighi i Hill (Brighi i Hill u S. Smith u drugi, 2008:120) primijenili na vanjsku politiku država općenito, ali je za potrebe disertacije ovaj model prilagođen razinama vanjskih odnosa i vanjske politike EU. Prema ovom modelu prikazanom na skici 3.6, uspješna implementacija ukupnog vanjskog djelovanja EU stvara se kroz dijalektički odnos između vlastite strategije institucija EU kao *aktera* s jedne strane i njihovih *ideja*, te okruženja kao strukturnog *konteksta* s druge. Pristup je strateški stoga što su akteri orijentirani prema postizanju strateškog cilja (mediteranska regija je, kao što je pokazano, definirana kao područje od strateške važnosti za EU), a relacioni jer je ponašanje aktera razumljivo samo kada se analizira u odnosu prema svom neposrednom

okruženju. Niti sama strategija aktera, kao niti sam kontekst, ne objašnjavaju uspjeh ili neuspjeh vanjskog djelovanja EU, nego tek u međusobnom odnosu.

Skica 3.6: Strateško-relacijski pristup u vanjskom djelovanju EU

Izvor: Brighi i Hill u S. Smith i drugi, 2008:120 (prilagođena skica)

Implementiranje vanjskog djelovanja EU prema Brighi i Hillu ovisi o jasno definiranim ciljevima u prethodnoj fazi (odlučivanju), usklađenosti aktera i dobro izabranim instrumentima vanjskog djelovanja (Brighi i Hill u S. Smith i drugi, 2008:118). Stoga je za razumijevanje (ne)konzistentnosti institucija EU u mediteranskoj politici bitno utvrditi aktere u fazi implementiranja mediteranske politike i instrumente njihovog vanjskog djelovanja spram Mediterana, što slijedi u nastavku.

3.2.1.2.1 Akteri

Postoje velike razlike između aktera na strani EU i aktera na strani južno-mediteranskih partnerskih država u postupku implementiranja usvojenih odluka. Odluku u arapskom svijetu implementira vlada nakon što ju je usvojio uski krug elita oko predsjednika/monarha. U EU njezine institucije implementiraju depersonaliziranu odluku u čijem donošenju same nisu sudjelovale (Carlsnaes u S. Smith i drugi, 2008:91). Pri tome nijedna institucija EU nema ovlasti u svim fazama vanjskopolitičkog procesa - kao što je vidljivo iz sheme 3.2.

Akteri implementiranja mediteranskih politika EU na razini vanjske politike su **države članice EU i južno-mediteranske partnerske zemlje** okupljene u euro-mediteranske konferencije na razini ministara vanjskih poslova unutar EMP i UFM kao multilateralnih formata mediteranskih politika EU. Ministarska (najviša) razina je nadzirala implementiranje kroz svoje redovne susrete (ukupno 9), međuministarske susrete (6) i summite (2) prema tablici 4.6 u empirijskom dijelu rada. U radu im je pomagao *Euro-mediteranski odbor Barcelonskog*

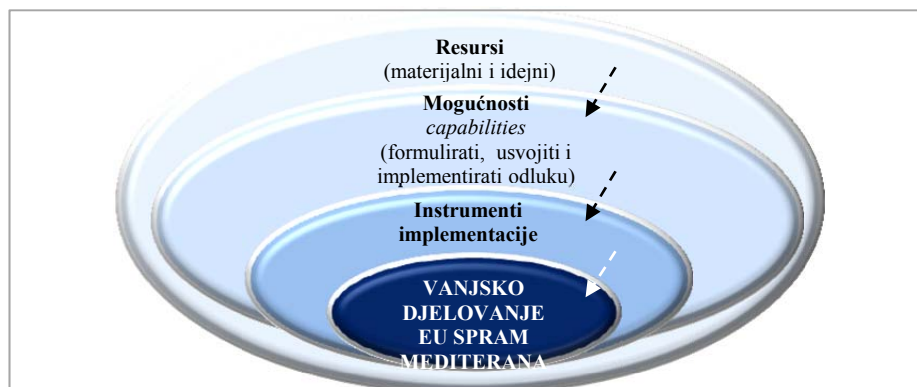
procesa koji se sastojao od predstavnika država članica EU i južno-mediteranskih zemalja (prema skici 2.5) i ujedno je obavljao pripremne radove za euro-mediteranske konferencije (Bretherton i Vogler, 2006:144).

Akteri implementiranja mediteranskih politika EU na razini vanjskih odnosa su **Europska komisija** (u ime EU) i **južno-mediteranske partnerske zemlje**. Naime, Europska komisija u ime EU potpisuje sa svakim partnerom bilateralne akcijske planove (AP) o implementaciji multilateralnih obaveza (na razini vanjske politike i vanjskih odnosa) koje su EU članice i južno-mediteranske partnerske zemlje zajednički usvojile na euro-mediteranskim konferencijama. U disertaciji analiziram stupanj neusklađenosti koji postoji između aktera s ovlastima implementiranja mediteranskih politika EU, a neusklađenosti mjerim stupnjem bilateralne implementacije zajednički usvojenih multilateralnih instrumenata. Analiza instrumenata (multilateralnih i bilateralnih) slijedi u nastavku.

3.2.1.2.2 Instrumenti

Prema Brighi i Hill (Brighi i Hill u S. Smith i drugi, 2008:130) instrumenti djelovanja općenito su oblici pritiska i utjecaja koji stoje na raspolaganju akterima u provođenju njihove odluke. Oni su ovisni o mogućnostima aktera koji ih primjenjuju, a mogućnosti su ovisne o vlastitim raspoloživim resursima (ibid.) U kontekstu disertacije uspjeh mediteranskih politika EU predodrediti će stupanj u kojem će njihovi (materijalni i idejni) resursi odrediti domet njihovih mogućnosti za vanjsko djelovanje tj. prema Brethertonu i Vogleru (2006:24) implementiranje odluka. Mogućnosti će zatim predodrediti i adekvatne instrumente djelovanja. Svi zajedno omogućuju efikasnu implementaciju vanjskog djelovanja EU-a, što je prikazano na skici 3.7.

Skica 3.7: Položaj instrumenata u strukturi vanjskog djelovanja EU spram Mediterana

Izvori: Brighi i Hill u S. Smith i drugi, 2008:130; H. Smith, 2002:115-116.

U tablici 3.3 instrumenti vanjskog djelovanja EU spram Mediterana su razvrstani prema mediteranskim politikama EU. Multilateralni i bilateralni su postojali u dva sadržaja (političkom i ekonomskom), dok su minilateralni u okviru UFM-a bili isključivo ekonomski, kao što su bili i unilateralni instrumenti (unutar sve tri mediteranske politike EU) vezani za pružanje humanitarne pomoći južno-mediteranskim partnerima iz proračuna EU.

Tablica 3.3: Instrumenti vanjskog djelovanja EU spram Mediterana

INSTRUMENTI		EMP (1995-2008.)	ENP (od 2003.)	UFM (od 2008.)
Multilateralni instrumenti	Politički	Euro-mediteranski ministarski susreti Deklaracije Zajedničke akcije Zajedničke pozicije Zajednička strategija (1999.) Diplomatske sankcije ¹²⁸ EMPA - Euro-mediteranski parlamentarni forum Euro-mediteranske mreže ¹²⁹		Euro-mediteranski summiti i ministarski susreti
	Ekonomski	Ekonomski dijalozi	Sredstva iz proračuna EU za mediteranske regionalne projekte u EMP, ENP i UFM	
Bilateralni instrumenti	Politički	Politički dijalozi		
	Ekonomski	EIDHR ¹³⁰ od 2006. Sporazumi o suradnji (AA) MEDA (financijske i tehničke mjere) Ekonomski dijalozi Razvojna pomoć	Aksijski planovi (AP) od 2005 ENPI - Instrument ENP od 2007.-2013. FEMIP ¹³¹ od 2002. DCFTA - sveobuhvatna zona slobodne trgovine s najnaprednijim partnerima od 2013. ENI - Instrument ENP od 2014. Ekonomski dijalozi Razvojna pomoć	
Minilateralni instrumenti	Ekonomski			Financiranje projekata zainteresiranih partnera
Unilateralni instrumenti	Ekonomski	humanitarna pomoć iz proračuna EU		

Izvori: Philippart, 2003:34; M. Smith, 2004:154-175; Hahn, 2009:18; Stetter u Jünemann ur., 2004: 162-163; Joffé u Zoubir i Amirah-Fernandez, 2008:272.

K. Smith (2002:115-116) i M. Smith (2004:168) podijelili su instrumente EU prema *karakteru* na negativne (vanjskopolitički demarši, ekonomske sankcije i ograničenja trgovinske pomoći i investicija određenoj zemlji, suspenzija trgovačkih pregovora, diplomatske i ekonomske sankcije) i pozitivne (davanje trgovinskih preferencija, naročito ne-recipročne trgovinske preferencije, pomoć u obliku zajmova).

¹²⁸ Povlačenje diplomata južno-mediteranskih partnerskih zemalja iz neke zemlje članice EU; uskrata diplomatskih viza za diplomate iz ovih zemalja i dr.

¹²⁹ Euromed Civil Forum (engl. *Euromed Civil Forum*); EuroMeSco (engl. *Euro-Mediterranean Study Commission*); Euromed energetski forum (engl. *Euromed Energy Forum*); Euromed transportni forum (engl. *Euromed Transport Forum*) (Philippart, 2003:34).

¹³⁰ EIDHR – europski investicijski instrument za demokraciju i ljudska prava (engl. *The European Investment for Democracy and Human Rights*).

¹³¹ FEMIP je dio Europske investicijske banke koji osigurava kredite radi olakšavanja ekonomskog razvoja mediteranskih partnera (<http://www.eib.org/projects/regions/med/>, 21. srpnja 2015.)

Glavni instrumenti vanjskog djelovanja EU spram Mediterana prema vrsti su bili oni ekonomski i uglavnom bilateralnog karaktera: sporazumi o pridruživanju (engl.- *Association Agreements*, AA) s mediteranskim partnerima i program razvojne pomoći MEDA¹³² u okvirima EMP, te akcijski planovi (AP) i program razvojne pomoći ENPI¹³³ u okvirima ENP. Europska komisija potpisuje AA sa svakim južno-mediteranskim partnerom zasebno (kao AP unutar ENP). AA imaju za cilj intenzivniju i dugoročnu suradnju koja treba voditi u formiranje EMFTA. U sadržajnom smislu AA predstavljaju podsjetnik partnerima o potrebnim političkim, sudskim i ekonomskim reformskim koracima. AP nisu nadomjestak za AA, nego dodatak u formi *produbljivanja* trgovinske integracije EU sa partnerima, i stoga ne utječu na implementiranje AA (Cameron, 2007: 113; Klabbers u Koutrakos ur., 2011:111-112).

AA i AP se preklapaju u sadržaju u najvećem broju unutarnjih i eksternaliziranih unutarnjih politika EU. Iz tablice 3.4 koja je rezultat već provedenog istraživanja drugih autora na temu usporedbe AA i AP prema pojedinačnim južno-mediteranskim partnerskim zemljama, vidljivo je da prioritete AP uglavnom nisu imali većih dodataka u odnosu na prioritete AA (jedino tamna polja s oznakom „NE“ ukazuju na segmente u kojima su postojale razlike).

Tablica 3.4: Podudarni prioritete iz AA i AP po selektiranim južno-mediteranskim partnerskim zemljama

VRSTA POLITIKE	JORDAN	IZRAEL	MAROKO	PALESTINSKA SAMOUPRAVA	TUNIS	LIBANON	EGIPAT
Poljop. i ribarstvo	da	da	da	da	da	da	da
Ekonomska suradnja	da (javno financiranje)	da	da (javno financiranje)	da (javno financir.)	da (javno financir.)	da (javno financir.)	da
Obrazovanje	da	da	da	da	da	da	da
Znanstvena i tehnološka suradnja	da	da	da	da	da	da	da
Zaštita okoliša	da	da	da	da	da	da	da
Ind. suradnja	da	da	da	-	da	da	da
Standardizacija	da	da	da	da	da	da	da
Usklađivanje zakonodavstva	da	da	da	da	da	da	da
Telekomunikacije	da	da	da	da	da	da	da
Energetika	da	da	da	da	da	da	da
Investicije	da	da	da	-	da	da	da
Carine	da	da	da	da	da	da	da
Zaštita potrošača	NE	da	da	NE	da	da	da
Migracije	da	da	da	NE	da	da	da
Izvoz. potencijal	da	da	da	da	da	da	da
Usluge	da	da	da	da	da	da	da
Smanjenje siromaštva	da	da	da	da	da	da	da
Transport	da	da	da	da	da	da	da
Poduzetništvo	NE	da	da	da	da	da	da

Izvor: Ghoneim u Comelli i drugi, 2009:89.

¹³² **MEDA** – franc. *MEsures D'Accompagnement financières et techniques* / engl. *Financial and Technical Accompanying Measures* (Popratne financijske i tehničke mjere).

¹³³ **ENPI** – eng. *European Neighbourhood Partnership Instrument* (Instrument Europske susjedske politike).

Predmetom empirijskog dijela istraživanja u fazi implementiranja mediteranske politike EU biti će sljedeći instrumenti a koji su u tablici 3.4 istaknuti boldom: od multilateralnih instrumenata euro-mediteranske konferencije i mediteranski regionalni projekti koje su mediteranski partneri prihvatili kroz euro-mediteranske konferencije ali se financiraju iz proračuna EU; a od bilateralnih instrumenata AP (Jordana, Maroka, Egipta i Libanona).

3.2.2 Konzistentnost kao pojava u procesu europske integracije

Pojam konzistentnost na najopćenitijoj razini znači dosljednost, usklađenost i podudaranje (Klaić, 2004:736). U njegovoj osnovi je odsustvo bilo kakvih kontradikcija (den Hertog i Strob, 2013:376; Post, 2015:108). (Ne)konzistentnost se kao problem pojavila već unutar EZ i to između Vijeća na razini vanjske politike u okvirima EPC, i Europske komisije na razini vanjskih odnosa u okvirima EEZ (M. Smith, 2001:171). Tako su EPC i EEZ predstavljali dva paralelna ali neusklađena formata unutar EZ.

Prvi temeljni ugovor EZ u kojem je istaknut problem (ne)konzistentnosti bio je Jedinstveni europski akt – SEA iz 1987. godine (Cremona u Koutrakos ur., 2011:55) koji je slijedom toga i institucionalizirao EPC nakon 17 godina postojanja (formiran je 1970.) SEA je ovlastio Vijeće i Europsku komisiju za osiguranje „konzistentnosti između područja u ovlasti EZ i onih u ovlasti EPC.“¹³⁴ Ovime je usvojena praksa prema kojoj je predstavnik Europske komisije nazočio na sastancima koji su se odvijali u okvirima EPC-a, što je kasnije Ugovor iz Maastrichta i formalno pretvorio u pravo Europske komisije da bude „potpuno upoznata“ sa aktivnostima unutar vanjske i sigurnosne politike (tj. CFSP kao drugog stupa EU) i da stekne pravo zakonske inicijative.¹³⁵ Prema Lisabonskom ugovoru „Vijeće EU i Europska komisija će osigurati konzistentnost svojih aktivnosti u kontekstu pojačane suradnje, i surađivati će u tom smislu.“¹³⁶ Prema Dukeu, drugi dio rečenice iz ovog člana ukazuje da njihova dotadašnja suradnja nije bila potpuno adekvatna (Duke u Koutrakos, 2011:24).

Konzistentnost EU kao pojam za Krenzlera (Krenzler u Schneider i drugi, 1997:134) je koordinirano ponašanje bazirano na dogovoru između njezinih institucija koje primjenjuju kompatibilne metode radi postizanja zajedničkog cilja (nekontradiktornih tj. koherentnih

¹³⁴ Jedinstveni Europski Akt. 1987. Član 30, stav 5.

¹³⁵ Ugovor iz Maastrichta. 1993. Odjeljak V. Član J.9.

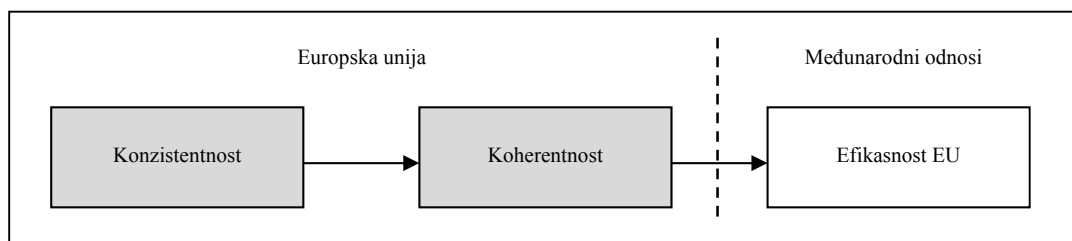
¹³⁶ Lisabonski ugovor. 2009. Član 334.

politika). Ova definicija ima dva bitna elementa: koordinirano ponašanje implicira postojanje struktura koje omogućuju regularne susrete između institucija EU, a koherentnost proizlazi kao ishod takvog koordiniranog procesa (Duke u Koutrakos ur., 2011:18) i veže se za sadržaj političkih odluka EU. Prema ovoj definiciji konzistentnost i koherentnost su u kauzalnom odnosu u kojem je konzistentnost preduvjet za koherentnost.

Za Gebharda (2011:108) i den Hertog i Stroba (2013:376) konačni ishod tog kauzalnog odnosa je efikasnost EU. Efikasnost EU kao aktera u međunarodnim odnosima definira se kao: postizanje zadanih ciljeva i rješavanje problema (Niemann i Bretherton, 2013:268; Jørgensen, Oberthür i Shahin, 2011:603); sposobnost oblikovanja svjetskih poslova u skladu sa ciljevima u partikularnom području (Thomas, 2012:461).

Svi ovi autori u definiranju konzistentnosti imaju na umu kauzalni odnos između koncepata konzistentnosti i koherentnosti, što je prikazano na skici 3.8. Iz ove skice nije vidljivo kakav je ishod u slučaju da je jedan koncept negativan u formi (ne)konzistentnosti ili u formi (ne)koherentnosti.

Skica 3.8: Međudodnos koncepata konzistentnosti i koherentnosti u literaturi

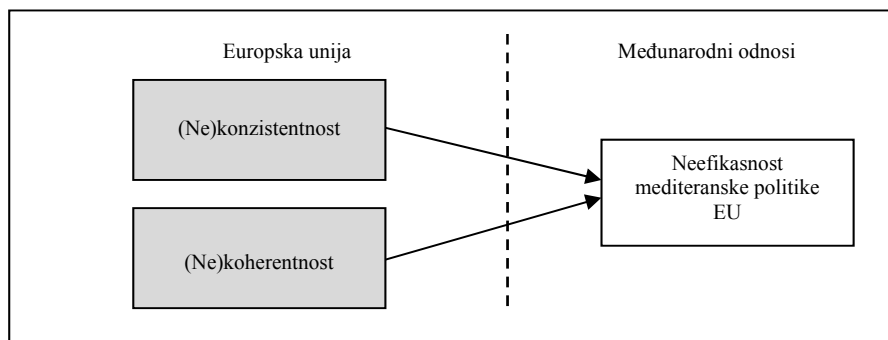

Izvori: Krenzler u Schneider i drugi, 1997:134; Gebhard, 2011:108; den Hertog i Strog, 2013:376.

Predmetna disertacija ne definira konzistentnost u suodnosu sa koherentnosti, nego su zasebni koncepti od kojih svaki može voditi u neuspješnost mediteranske politike EU – prema skici 3.9. Stoga se bazira na definiciji konzistentnosti kod Brethertona i Voglera (2006:31) prema kojima je konzistentnost samo stupanj usklađenog djelovanja između institucija EU. Ovaj način konceptualizacije najbolje odgovara postavljenom istraživačkom problemu iz tri razloga: (1) ostavlja mogućnost da vanjsko djelovanje EU bude konzistentno ali (ne)koherentno, i obratno; (2) ostavlja mogućnost da vanjsko djelovanje EU bude istovremeno i (ne)konzistentno i (ne)koherentno, što odgovara postavljenoj hipotezi u ovom radu. U empirijskom dijelu disertacije analizirati će se u kojoj mjeri je vanjsko djelovanje EU spram mediteranske regije (ne)konzistentno odnosno (ne)koherentno, ili je možda istovremeno i (ne)konzistentno i (ne)koherentno; (3) oba koncepta imaju u jednakoj mjeri

direktan utjecaj na ishod tj. globalno akterstvo EU shvaćeno kao njezinu efikasnost na međunarodnom planu, dok prema skici 3.8 nemaju jer su u kauzalnom odnosu pa nije jasno u koji od dva koncepta u formi (ne)konzistentnosti ili (ne)koherentnosti može slabiti globalno akterstvo EU.

Skica 3.9: Razumijevanje međuodnosa konceptata (ne)konzistentnosti i (ne)koherentnosti u disertaciji

Izvor: Vlastiti prikaz

Prema Mayeru (2013:106) uzrok neefikasnosti EU može u jednakoj mjeri biti bilo koji koncept (ne)konzistentnosti ili (ne)koherentnosti, što odgovara postavljenom modelu na skici 3.9 koji je primijenjen u disertaciji. Naime, EU može poboljšati *harmonizaciju* (konzistentnost institucija), ali to ne znači da će se automatski postići sklad tj. *harmonija* između ciljeva (Mayer, 2013:111). U tom smislu uvođenje novih institucija s Lisabonskim ugovorom (Predsjednik Europskog vijeća¹³⁷, HR/VP¹³⁸ i EEAS¹³⁹) govori nam samo o pokušaju postizanja veće konzistentnosti, što u budućnosti ne osigurava nužno veću koherentnost između ciljeva vanjskog djelovanja EU.

Ovakav odnos između konzistentnosti i koherentnosti polazi od aplikacije pristupa AFP na vanjsko djelovanje EU, jer su za AFP važne sve faze vanjskopolitičkog procesa: iniciranje odluke, odlučivanje/usvajanje odluke i njezino implementiranje. Oba koncepta javljaju se u različitim fazama vanjskopolitičkog procesa i stoga između njih u samom procesu vanjske

¹³⁷ Predsjednik Europskog vijeća je izdignuo status Europskog vijeća na instituciju koja identificira strateške interese EU (Portela i Raube, 2012:9).

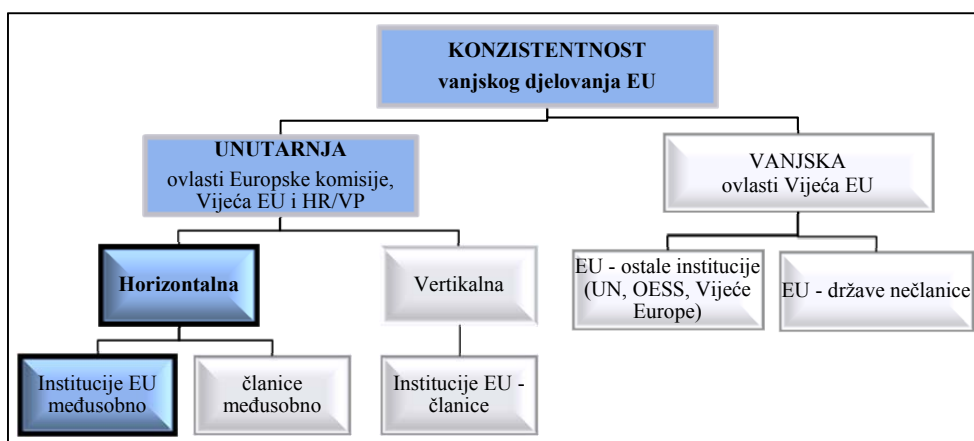
¹³⁸ HR/VP četverostruko povezuje ranije stupove EU: potpredsjednik je Europske komisije, koordinira rad direktorata Europske komisije koji se bave pojedinim eksternaliziranim unutarnjim politikama EU (direktorat za trgovinu DG TRADE; direktorat za europsku susjedsku politiku i pregovore o proširenju DG NEAR, te direktorat za razvojnu politiku DG DEVCO koji uključuje Ured za humanitarnu pomoć ECHO i Ured za implementaciju dugoročnih programa pomoći AIDCO); predsjednik FAC-om Vijeća EU, i predsjednik nad EEAS-om (Portela i Raube, 2012:9).

¹³⁹ EEAS je autonomno tijelo odvojeno od tajništva Vijeća EU i od Europske komisije, a ima ulogu *osigurati konzistentnost između različitih područja vanjskog djelovanja EU i između područja vanjskog djelovanja i unutarnjeg djelovanja EU* (unutarnje politike EU kao npr. monetarna politika). (Vijeće EU. Odluka o uspostavi i funkcioniranju Europske vanjske službe. 2010:3).

politike (promatrano kroz pristup AFP) nema kauzalnog odnosa koji bi pretpostavljao da konzistentnost prethodi koherentnosti kao što je prikazano na skici 3.8.

Konzistentnost ima dvije dimenzije: vanjsku i unutarnju (K. Smith, 2008:73; Andersson u Biscop i Andersson ur., 2008:124). Vanjska dimenzija konzistentnosti znači da EU tretira treće zemlje na jednak način, kao i da je njezina vanjska politika usklađena sa vanjskom politikom ostalih aktera u svjetskoj politici (UN, OESS, Vijeće Europe). Unutarnja dimenzija konzistentnosti ima svoju horizontalnu i vertikalnu razinu, pri čemu je predmetom disertacije samo **horizontalna** konzistentnost u jednom svom modalitetu - **usklađenom vanjskom djelovanju između institucija EU** (na razini vanjskih odnosa Europske komisije, a na razini vanjske politike Vijeća EU¹⁴⁰ i visokog predstavnika/ce za vanjsku politiku i sigurnost (engl.- *High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy*, HR) kao što je prikazano na skici 3.10.

Skica 3.10: Teorijska razrada pojma konzistentnosti

Izvor: K. Smith, 2008:73 (skica izrađena prema opisnom sadržaju autorice)

Potpuna konzistentnost u vanjskom djelovanju EU značila bi djelovanje bez među-institucionalnih tenzija na područjima ekskluzivnih ovlasti EU¹⁴¹, zatim na područjima zajedničkih ovlasti sa državama članicama¹⁴² kao i na područjima na kojima EU daje smjernice državama članicama.¹⁴³ (Ova podjela ovlasti EU prema politikama je vidljiva u

¹⁴⁰ Primjer neusklađenosti Europske komisije i Vijeća EU na Mediteranu: u jesen 2004. Europska komisija je nastavila pregovaranje AP u okviru ENP sa Izraelom, a Vijeće EU je istovremeno kritiziralo izraelske vojne aktivnosti u Pojasu Gaze i njegovu okupaciju Zapadne obale (Tocci, 2007:117).

¹⁴¹ Unutarnje tržište, monetarna politika, ribarstvo, trgovinska i razvojna politika (Lisabonski ugovor. 2009. Dio I. Odjeljak 1. Član 3.)

¹⁴² Socijalna politika, kohezijska, poljoprivredna, ekološka, zaštita potrošača, transportna, energetska i JHA (Lisabonski ugovor. 2009. Dio I. Odjeljak 1. Član 4.)

¹⁴³ Industrijska politika, zdravstvena, politika zapošljavanja, turizam, obrazovanje i civilna zaštita (Lisabonski ugovor. 2009. Dio I. Odjeljak 1. Član 6.)

tablici 3.2.) Ujedno bi morala obuhvatiti i vanjsku konzistentnost tj. usklađenost institucija EU sa drugim međunarodnim akterima (državama nečlanicama i međunarodnim organizacijama) – što se širi i na vanjsku konzistentnost EU, prikazanu na skici 3.10.

Empirijski dio istraživanja baviti će se (ne)konzistentnosti između institucija EU i to: (1) u fazi formuliranja mediteranske politike između Europskog vijeća na razini vanjske politike i Europske komisije na razini vanjskih odnosa; (2) u fazi implementiranja mediteranske politike između euro-mediteranskih konferencija na razini vanjske politike, te euro-mediteranskih konferencija i Europske komisije na razini vanjskih odnosa – prema modelu istraživanja (shema 3.2).

3.3 Vanjsko djelovanje Europske unije spram mediteranske regije kao sadržaj

U ovom podpoglavlju biti će prikazan koncept (ne)koherentnosti između mediteranskih politika EU u fazi odlučivanja. Zatim će se analizirati ovlasti institucija EU u ovoj fazi, i definirati koherentnost kao pojava u procesu europske integracije.

3.3.1 Koncept (ne)koherentnosti (nekompatibilnosti) ciljeva mediteranskih politika EU

Koncept (ne)koherentnosti ciljeva mediteranskih politika EU analizira se samo unutar faze odlučivanja jer se jedino u njoj on može pojaviti. Glavni akter u ovoj fazi je Vijeće EU u različitim ministarskim konfiguracijama što ovisi o politici o kojoj se raspravlja. Mediteranske politike EU usvaja Vijeće EU u formaciji ministara vanjskih poslova država članica, ali su u procesu uključene i njegove niže birokratske razine (odbori i radne grupe, Politički i sigurnosni odbor te Odbor stalnih predstavnika).

3.3.1.1 Faza odlučivanja

Faza odlučivanja je druga od triju faza vanjskopolitičkog procesa, u kojoj akteri s ovlastima za odlučivanje usvajaju onu opciju koja je odraz agregiranih preferencija izabranih nakon percipiranja i interpretiranja događaja (Hermann i Ozkececi-Taner u Fruckkman i drugi,

2011:430). U predmetom radu faza odlučivanja prikazuje se nakon faza formuliranja i implementiranja usvojenih politika, radi pojednostavljenja prikaza.

Prema autorima Chollet i Goldgeier (u Snyder i drugi, 2002:157), Beasley (u Sylvan i Voss ur. 1998:80-115), Schafer (1997:815), de Vries i de Dreu (u de Dreu i drugi, 2001:3) i Hermann i Ozkececi-Taner (u Fruckkman i drugi, 2011:431), odlučivanje uglavnom oblikuju tri elementa: (1) kako predispozicije donositelja odluka oblikuju političke preferencije; (2) kako način na koji je problem oblikovan utječe na izborne opcije; (3) kako pojedinačne preferencije postaju agregirane u odluke država/institucija. Prva dva elementa vezana su za države jer imaju u fokusu pojedinačne donositelje odluka, dok je treći bitan za disertaciju jer se direktno odnosi i na EU kao instituciju odgovornu za svoje odluke u vanjskom djelovanju. Iako se sve države članice EU ne slažu uvijek o prihvaćenoj vanjskopolitičkoj opciji, bitna je agregacija interesa za odlučivanje (Hermann i Ozkececi-Taner u Fruckkman i drugi, 2011:436) i načini na koje se ona postiže u Vijeću EU – a to je konsenzus.¹⁴⁴ Odlučivanje nije potpuno racionalno jer racionalnost ovisi o tome kako akteri uključeni u odlučivanje procesuiraju informacije, zatim ovisi o njihovim preferencijama, ranijim iskustvima i idejnim uvjerenjima (K.J. Holsti, 1995:278-288; R.O. Holsti, 2005:14-40; Breuning, 2007; Hudson, 2014).

Osim načina postizanja agregiranih interesa bitna je i *razina* aktera uključenih u odlučivanje (Brauer i Judd, 1996:173-175). U procesu odlučivanja u EU to su summiti tj. razina šefova država i vlada (u Europskom vijeću) i ministarska razina (u Vijeću EU). Ovdje dolazi do izražaja razlikovanje između pojedinačnog donositelja odluka s jedne strane, i uloge donositelja odluka s druge, kao dvije razine analize vanjske politike kod Russetta i Starra prikazane u podpoglavlju 3.4. Naime, odnosi između pojedinačnih donositelja odluka su pod utjecajem njihovih uloga: ako djeluju u ime organizacije tada moraju paziti na interese svoje institucije ali i na vanjskopolitičke okolnosti u kojima donose odluke (Russett i Starr, 1996:13). Lideri mogu samostalno odlučivati, dok se ministri moraju konzultirati o stavu svoje vlade. Obično su ministri skloni postizanju kompromisa kako bi sve strane u pregovaranju bile na dobitku, a lideri su skloni ekstenzivnoj raspravi prije izbora opcije - koja kod svakog od njih treba pokazati da su ostvarili veliku promjenu (u odnosu na početnu

¹⁴⁴ Odluka usvojena konsenzusom utemeljena je na pregovaranju. Ako je većina članica za neki prijedlog a manjina nije, onda se unutar Vijeća EU pribjegava pregovaranju na razini COREPER-a ili tijekom neformalnih ručkova između predsjedateljice i nacionalnih predstavnika ili između samih nacionalnih predstavnika. Ishod je rekonstrukcija pojedinih klauzula, obećanje buduće podrške za neku inicijativu, mogućnost odgode implementiranja politike koja ne odgovara državi koja je inicijalno protiv nekog zakonskog prijedloga. (Corbett, Peterson i Bomberg u Bomberg, Peterson i Corbet ur., 2012:57).

poziciju) i koju prikazuju kao najpovoljniji izbor (Hermann i Ozkececi-Taner u Fruckkman i drugi, 2011:436-437).

Na Mediteranu postoje znatne razlike između aktera u fazi odlučivanja. Na strani **južno-mediteranskih partnerskih država** koje karakterizira različit stupanj autoritarizma donositelji odluka su pojedinci i/ili uzak krug elite unutar koje djeluje donositelj odluka (Searle, 2005:21). U **državama članicama EU** vanjskopolitičke odluke se ne donose djelovanjem pojedinačnog aktera (lidera) i zato ne dominira individualna razina analize. Iako su psihološki faktori bitni (kao npr. sposobnosti lidera), zatim različiti utjecaji iz neposrednog okruženja (savjetnici i sl.) i onog šireg (razina društva, kulture, međunarodna i systemska razina), u praksi se sve značajne vanjskopolitičke odluke u parlamentarnim sustavima moraju potvrditi u državnom parlamentu. Stoga je državna *birokracija* glavni akter u članicama EU. Unutar **EU** donositelji odluka su također strukture ali u formi *institucija EU* (Europski parlament, Europsko vijeće i države članice okupljene u Vijeću EU).

Ove razlike između donositelja odluka u južno-mediteranskim državama i u EU odražavaju se na politiku: politika u arapskom svijetu i dalje ostaje vezana za aktera koji je donio odluku, dok je u EU fokus na implementiranju depersonalizirane vanjskopolitičke odluke usuglašene konsenzusom ili usvojene dvotrećinskom većinom.

3.3.1.1.1 Akteri

Vijeće EU je glavni akter odlučivanja u mediteranskoj politici **EU na razini vanjske politike**. Međuvladinog je karaktera (suprotno Europskoj komisiji), ali prema konstruktivistima regularni ministarski sastanci imaju tu prednost što omogućuju kontinuiranu i usku suradnju između nacionalnih vlada, i rezultiraju stvaranjem kolektivnog identiteta koji je više od zbira nacionalnih pogleda (Corbett, Peterson i Bomberg u Bomberg i drugi, 2012:55).

Vijeće EU ima specifičnost u odnosu na ostale institucije EU, a ona se ogleda u tome što nema jednoobraznu strukturu nego ju čine različite ministarske konfiguracije ovisno o vrsti politike o kojoj se raspravlja. Nacionalni ministri se sastaju u jednom od deset formata od

kojih se njih devet bavi pojedinačnim politikama,¹⁴⁵ a Odbor za opće poslove (engl.- *General Affairs Council*, GAC) kao zajednički format koordinira njihov rad.

Težina pitanja koje treba riješiti predodrediti će razinu njegovog rješavanja. Krizni problem će se rješavati na najvišoj (vladinoj) razini koju čine ministri u Vijeću EU ili šefovi država i vlada u Europskom vijeću, a rutinski problem rješavati će se u birokratskom dijelu Vijeća EU (odbori i radne grupe, PSC i COREPER).

Odbori i radne grupe Vijeća EU su najniži birokratski dio Vijeća EU. Ima ih oko 140, a čine ih nacionalni službenici zemalja članica koji po konkretnom pitanju dolaze u Bruxelles iz matičnog ministarstva vanjskih poslova (Christiansen u Richardson ur., 2006b:158). Pitanja koja se ne mogu raspraviti na razini odbora i radnih grupa upućuju se na višu razini tj. u Politički i sigurnosni odbor (engl.- *Political and Security Committee*, **PSC**) sastavljen od političkih savjetnika veleposlanika država članica zaduženih za svakodnevno praćenje razvoja i implementiranja odluka vezanih za CFSP (Bretherton i Vogler, 2006:172). Za Camerona (2003:3) PSC je glavna okosnica (engl. *hub*) oko koje se odvija CFSP, pa između njega i COREPER-a (razina veleposlanika i njihovih zamjenika) može dolaziti do povremenih tenzija koje sputavaju njihovu efikasnu komunikaciju (Bretherton i Vogler, 2006:247).

Sastanke PSC-a priprema *Nicolaidis grupa*. Čine ju eksperti svake države članice EU, a predsjedka joj predstavnica države članice EU koja obavlja funkciju rotirajuće predsjedateljice Vijećem EU u šestomjesečnom razdoblju.¹⁴⁶ Sastaje se dan prije sastanka PSC-a, a uloga ove Grupe je praćenje stanja u području vanjske, sigurnosne i obrambene politike EU i davanje mišljenja Odbora za vanjske poslove (engl.- *Foreign Affairs Council*, FAC) Vijeća EU preko COREPER-a.¹⁴⁷

Odbor stalnih predstavnika vlada država članica EU (engl.- *Committee of Permanent Representatives*, franc.- *Comité des représentants permanents*, **COREPER**) je glavno

¹⁴⁵ Odbor za vanjske poslove (engl. *Foreign Affairs Council - FAC*) bavi se pitanjima vanjske i obrambene politike EU; Odbor za ekonomske i financijske poslova (engl. *Economic and Financial Affairs Council - ECOFIN*) bavi se proračunom i pitanjima eurozone; Odbor za poljoprivredu i ribarstvo (engl. *Agriculture and Fisheries Council - AGRIFISH*) bavi se zajedničkom poljoprivrednom i ribarskom politikom; Odbor za unutarnja pitanja (engl. *Justice and Home Affairs - JHA*) bavi se unutarnjim pitanjima; Odbor za zapošljavanje, društvenu politiku i prava građana (engl. *Employment, social policy and citizens affairs Council - EPSCO*); Odbor za tržišno natjecanje (engl. *Competitiveness, tourism and scientific research Council - COCOM*); Odbor za transport, telekomunikacije i energetiku (engl. *Transport, telecommunications and energy - TTE*); Odbor za zaštitu okoliša (engl. *Environment Council - ENVI*) i Odbor za obrazovanje, omladinu, kulturu i sport (engl. *Education, youth, culture and sport - EYC*). <http://www.eubusiness.com/topics/institutions/config>.

¹⁴⁶ <http://www.eumonitor.eu/9353000/1/j9vvik7m1c3gyxp/vh7ej5swx011>

¹⁴⁷ <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=URISERV:r00005>

pripremno tijelo Vijeća EU. Sve točke koje će biti uvrštene na dnevni red Vijeća EU prvo se raspravljaju u COREPER-u. On nije tijelo odlučivanja, pa se svaki dogovor koji postigne COREPER može osporiti u Vijeću EU¹⁴⁸ kao jedinom tijelu EU ovlaštenom za odlučivanje.

COREPER se sastaje u dva formata (COREPER I na razini zamjenika veleposlanika zemalja članica EU i COREPER II na razini veleposlanika). Sastancima COREPER-a I predsjedava zamjenik stalnog predstavnika države koja obavlja funkciju predsjedatelja GAC-a Vijeća EU. Uloga COREPER-a I je priprema rada 6 konfiguracija Vijeća EU: za poljoprivredu i ribarstvo; za konkurentnost; za obrazovanje, kulturu, sport i omladinu; za zapošljavanje, socijalnu politiku, zdravstvo i zaštitu potrošača; za okoliš; i za promet, telekomunikacije i energetiku. Rad COREPER-a I priprema *Grupa Mertens* sastavljena od zamjenika stalnog predstavnika svake države članice, koja pomaže u oblikovanju početne ideje o stajalištima koja će zauzeti delegacije država članica na sastanku.¹⁴⁹

Sastancima COREPER-a II predsjedava stalni predstavnik zemlje koja obnaša funkciju predsjedatelja GAC-a Vijeća EU. Uloga COREPER-a II je priprema rada 4 konfiguracija Vijeća EU: za ekonomske i financijske poslove; za vanjske poslove; za opće poslove; i za pravosuđe i unutarnje poslove. Rad COREPER-a II priprema *Grupa Antici* koju čine osobni savjetnici stalnih predstavnika i jedan predstavnik Europske komisije. Ova Grupa pomaže u oblikovanju početne ideje o stajalištima koja će zauzeti delegacije država članica na sastanku, priprema teme za raspravu, prikuplja stavove koje će različite delegacije usvojiti na sastanku, te priprema odluke na teme sa dnevnog reda.¹⁵⁰

Vijeće EU u vanjskoj politici odlučuje samostalno. S formalnog aspekta odlučivanje je jednoglasno, ali u praksi prevladava konsenzus. Prijedlozi mogu biti inicirani od HR/VP ili država članica. Kako odluke uglavnom nisu legislativne prirode, pristanak Europskog parlamenta nije nužan već on samo mora biti konzultiran o ključnim vanjskopolitičkim odlukama, što Vijeće EU ne mora nužno uzeti u obzir (Bomberg, Cram i Martin u Bomberg i Stubb, 2003:59).¹⁵¹ Najveći nedostatak konsenzusa je da se postiže iza zatvorenih vrata: predstavnik Europske komisije (iz odgovarajućeg direktorata) sudjeluje na sastancima njemu komplementarnog formata u Vijeću EU, ali ne i članovi Europskog parlamenta, predstavnici

¹⁴⁸ COREPER. <http://www.consilium.europa.eu/en/council-eu/preparatory-bodies/coreper-ii>

¹⁴⁹ <http://www.consilium.europa.eu/en/council-eu/preparatory-bodies/coreper-i>

¹⁵⁰ <http://www.consilium.europa.eu/en/council-eu/preparatory-bodies/coreper-ii>

¹⁵¹ Europski parlament je na području vanjske politike bitan u ulozi davanja **pristanka** Vijeću EU apsolutnom većinom na glavne odluke vezane za međunarodne sporazume i politiku proširenja (Bomberg, Cram i Martin u Bomberg i Stubb, 2003:59).

medija i javnost. To s jedne strane olakšava postizanje dogovora, ali s druge čini Vijeće EU jednim od rijetkih legislativnih tijela u demokratskom svijetu koje odlučuje iza zatvorenih vrata (Bomberg, Cram i Martin u Bomberg i Stubb, 2003:52). Vijeće EU je usvojilo temeljne dokumente o formiranju mediteranskih politika EU, što je predmet podpoglavlja 3.5.2 Izvori podataka za empirijski dio disertacije.

Na čelu Vijeća EU je rotirajuće **Predsjedništvo EU** kojeg čini jedna od država članica za 6-mjesečno razdoblje. Ovime se omogućuje vladama da na agendu EU postavljaju pitanja od nacionalnog interesa (Laffan i Stubb u Bomberg i Stubb, 2003:82; McCormick, 2011:86). Predsjedništvo EU je samo predsjedništvo nad jednom institucijom EU i to Vijećem EU a ne nad svim njezinim institucijama (Corbett, Peterson i Bomberg u Bomberg i drugi, 2012:56). Uloga Predsjedništva je samo omogućiti postizanje konsenzusa kada je to potrebno u procesu odlučivanja unutar Vijeća EU. Sposobnost Predsjedništva EU da utječe na vanjsku politiku varira tj. ovisi o maloj/velikoj zemlji predsjedateljici.

U mediteranskoj politici uloga Predsjedništva EU dolazila je do izražaja u razdobljima u kojima je Vijećem EU predsjedala mediteranska članica EU. Većina mediteranskih politika inicirana je tijekom predsjedanja mediteranskih članica (EMP iz 1995. je inicirana tijekom predsjedanja Španjolske, a UFM iz 2008. tijekom predsjedanja Francuske), ali sa bitnim razlikama.¹⁵²

Ugovor iz Amsterdama (TOA, 1999.) je Vijeću EU pridodao **HR** kao novog aktera u vanjskoj politici EU. Imenuje ga Europsko vijeće uz odobrenje predsjednika Europske komisije. Koliko je ova funkcija (preimenovana u HR/VP tijekom 2009. sa preuzimanjem dodatne funkcije potpredsjednika Europske komisije) bitna govori podatak da se spominje 52 puta u tekstu Lisabonskog ugovora (Howorth u Breslin i Croft ur., 2012:37). Ovaj ugovor nastojao je ostvariti bolju koordinaciju između vanjske politike EU koja je ostala na međuvladinoj razini (Vijeće EU i Europsko vijeće) i vanjskih odnosa koji su na nadnacionalnoj razini (Europska komisija i Europski parlament). Time bi se suptilno stvorio kompromis između nacionalne i

¹⁵² Španjolska ideja *mediteranske regije* kroz EMP bila je od početka uklopljena u okvire vanjske politike EU, a francuska prvobitna ideja *mediteranske unije* kroz UFM bila je zamišljena izvan okvira vanjske politike EU. Prva je bila strateška mediteranska politika koja je Španjolsku čvršće vezala i za EU i za Mediteran (Gillespie u Bicchí i Gillespie ur. 2012:60), a druga je bila nacionalna mediteranska politika Francuske. Španjolskoj je kao ekonomski slabije razvijenoj članici EU bilo u interesu da i ne-mediteranske članice EU sudjeluju u sigurnosnim izazovima sa juga. Tijekom predsjedanja prvim rotirajućim predsjedništvom EU nakon uvođenja novih funkcija s Lisabonskim ugovorom iz 2009. (Predsjednik Europskog vijeća, HR/VP) službeni španjolski prijedlog bio je da predsjednik Europskog vijeća predsjedava i Euro-mediteranskim summitima a ne samo summitima Europskog vijeća (Zapatero, 2009.) Međutim, nije bio usvojen.

nadnacionalne razine jer je HR/VP dobio neekskluzivno pravo inicirati vanjskopolitičke teme u Vijeću EU koje ne prolaze kroz cijeli kolegij povjerenika Europske komisije, jer je on potpredsjednik Europske komisije (Peterson u Bomberg i drugi, 2012:217).

Međutim, očekivanja oko bolje koordinacije između vanjske politike i vanjskih odnosa nakon 2009. nisu se ostvarila. HR/VP još ne može oblikovati pozicije država članica i institucija EU. Stvarne sposobnosti HR/VP-a limitirane su ovlastima Europske komisije u eksternaliziranim unutarnjim politikama EU, ali još više prerogativima utjecajnijih članica EU s obzirom da je CFSP međuvladina pa je HR/VP ovisan o spremnosti država članica (tj. Europskog vijeća i Vijeća EU) da mu ustupe prostor za djelovanje (Helwig, 2013:235). Za iskazivanje stvarnih sposobnosti HR/VP-u nisu dovoljni njegova već spomenuta četverostruka uloga (predsjednik FAC-u, EEAS-u, potpredsjednik je Europske komisije i koordinira rad direktorata Europske komisije koji se bave pojedinim eksternaliziranim unutarnjim politikama EU - trgovinska, susjedska i razvojna) i pravo zakonske inicijative u CFSP, već mu je neophodna strukturna moć. Nju čine materijalni resursi vezani za (1) vojne snage koju posjeduju države članice te dodatno i demokratski legitimitet da ih aktivira i (2) novac s kojim raspolažu povjerenici Europske komisije (Helwig, 2013:238). U tom smislu povjerenici Europske komisije imaju praktičnu moć, a HR/VP samo politički profil (Cameron, 2007:57).

Niti na Mediteranu uloga HR/VP nije bila prominentna u razdoblju koje pokriva empirijska analiza u fazi odlučivanja (rujan 1995. - srpanj 2008.) Javier Solana je u funkciji HR-a (1999.-2009.) imao samo dva govora posvećena mediteranskoj politici EU¹⁵³ a Catherine Ashton (2009.-2014.) nijedan unatoč pretraživanju Internet stranica Vijeća EU vezanog za govore HR/VP.¹⁵⁴

Na razini **vanjskih odnosa** EU akteri odlučivanja su Vijeće EU i Europski parlament. Uloga Europskog parlamenta u kontekstu predmetnog rada prati se samo u okviru njegovih legislativnih ovlasti,¹⁵⁵ a unutar njih samo u jednom legislativnom segmentu vezanom za tzv.

¹⁵³ Riječ je o govoru na Euro-mediteranskoj konferenciji u Luxembourg u održanom 30.05.2005 (Solana, 2005) i govoru na Euro-mediteranskoj konferenciji u Tampereu održanom 28.11.2006. (Solana, 2006.)

¹⁵⁴ http://eeas.europa.eu/archives/ashton/speeches/index_en.htm

¹⁵⁵ Preostale tri ovlasti Europskog parlamenta, koje nisu bitne za predmet istraživanja su: **proračunske** (suodlučivanje); **nadzorne** nad Europskom komisijom (putem postavljanja pitanja, analize izvješća i ispitivanja povjerenika); **imenovanja** (predsjednika i članova Europske komisije). (Corbett, Peterson i Bomberg u Bomberg i drugi, 2012:61-63).

redovnu zakonsku proceduru (engl.- *ordinary legislative procedure*)¹⁵⁶ o prijedlozima Europske komisije.¹⁵⁷

Iako je Vijeće EU (u kojem su zastupljene države članice) glavni akter odlučivanja, svaki temeljni ugovor od Jedinstvenog europskog akta (1987.) do danas širio je područja na kojima je Europski parlament dobio ovlasti su-odlučivanja s Vijećem EU (McCormick, 2011: 90). Sa Lisabonskim ugovorom (2009.) su-odlučivanje je preimenovano u redovnu zakonsku proceduru, a Europski parlament je dobio ovlast su-odlučivanja u svim eksternaliziranim politikama s kojima EU adresira Mediteran. To je vidljivo iz tablice 3.2 koja pokazuje da je redovna zakonska procedura proširena na: trgovinsku politiku, razvojnu, poljoprivrednu, ribarstvo, transportnu, energetska, ekološka, biotehnoška, te na pravosuđe, unutarnja pitanja i migracije.

Prema Wallace (2005:74), Thatcher (2006:302-303) i Sbragia (Sbragia u Bomberg i Stubb, 2003:112) u redovnoj zakonskoj proceduri usvajaju su: *regulacije* (obvezujuće i direktno primjenjive na sve članice); *direktive* (trebaju biti prenesene u nacionalno zakonodavstvo i tek tada su obvezujuće za članice, ali im ipak ostavljaju slobodu da odrede kako će postići ciljeve i da li će ih ojačati sa domaćim zakonima) i *odluke* (kao limitirani pravni instrumenti jer se primjenjuju samo na one fizičke/pravne osobe na koje se odnose). U okviru mediteranske politike EU od Ugovora iz Maastricha (1993.) do Lisabonskog ugovora (2009.) usvojeno je samo 4 dokumenta u redovnoj zakonskoj proceduri (dvije odluke i dvije regulacije).¹⁵⁸ U

¹⁵⁶ Lisabonski ugovor. 2009. Član 2c - Horizontal amendments. Ostala dva legislativna segmenta Europskog parlamenta nisu vezana za vanjsko djelovanje EU na Mediteranu. Prvi je **suradnja** Vijeća EU i Europskog parlamenta na području ekonomske i monetarne unije, prema kojem ako Europski parlament ne prihvaća prijedlog Vijeća EU o predloženim amandmanima, može tražiti daljnje amandmane pa čak i odbiti prijedlog zakon. Drugi je **su-odlučivanje u proračunskoj proceduri** Vijeća EU s EP, prema kojem je predviđeno samo jedno čitanje u Europskom parlamentu i Vijeću EU umjesto tri kao u slučaju su-odlučivanja u redovnoj zakonskoj proceduri (Bomberg, Cram i Martin u Bomberg i Stubb, 2003:59).

¹⁵⁷ Europski parlament šalje zakonske prijedloge svojim specijaliziranim parlamentarnim odborima. Resorni odbor imenuje *rapporteur* koji sastavlja prvi nacrt mišljenja odbora na predloženi zakon, i prezentira konačno mišljenje odbora pred Europskim parlamentom. Ovlašteni odbor Europskog parlamenta daje mišljenje na prijedlog. Nakon glasovanja verzija predloženog zakona resornog odbora upućuje se na raspravu i glasovanje u Europski parlament. Istovremeno specijalizirani odbori i radne grupe Vijeća EU rade na istom prijedlogu Europske komisije. Kada radna grupa/odbor postigne konsenzus u najvećoj mjeri, prijedlog ide na višu političku razinu u COREPER u kojem se usuglašavaju eventualno preostale sporne točke. Osjetljivi zakonski prijedlozi idu na političku (ministarsku) razinu u Vijeće EU. Vijeće prije odobravanja nacrta zakona razmotri verziju za koju je glasovao Europski parlament. Ako ju prihvati tada je zakon usvojen, ali su često nužni trijalozni (engl. *trialogues*) kao neformalni pregovori između predsjednika odgovarajuće konfiguracije Vijeća EU, relevantnih povjerenika Europske komisije i predsjednika odgovarajućeg odbora u Europskom parlamentu uz nazočnost *rapporteur* (Watson i Corbett u Bomberg i drugi, 2012:127).

¹⁵⁸ Zajednički dokumenti Vijeća EU i Europskog parlamenta usvojeni po principu redovne zakonske procedure u razdoblju od 1995.-2008.: (1) dvije **odluke**: Decision 1254/96/EC/1995. of the European Parliament and of the Council laying down a series of Guidelines for Trans-European energy networks. 05. June. *Official Journal of the European Communities* L 161; Decision 1229/2003 of the European Parliament and of the Council laying

razdoblju od 2009. kada je redovna zakonska procedura znatno proširena na velik broj eksternaliziranih unutarnjih politika EU za pretpostaviti je znatno veći broj dokumenata zajednički usvojenih od Europskog parlamenta i Vijeća EU. Međutim, u okvirima mediteranske politike EU od 2009. do prosinca 2014. usvojeno je samo dodatnih 4 dokumenata (jedna odluka i tri regulacije).¹⁵⁹ Mali broj dokumenata vezanih za redovnu zakonsku proceduru u analiziranom razdoblju u disertaciji vezanom za fazu odlučivanja (rujan 1995.- srpanj 2008.) bio je razlogom koji je ograničio empirijski dio istraživanja na temeljne dokumente o formiranju mediteranskih politika EU. Redovna zakonska procedura u osnovi daje Europskom parlamentu ovlast da uloži veto na svaki zakon koji ulazi u ovu proceduru. Ujedno, Europska komisija, Vijeće EU i lobi grupe uzimaju u obzir mišljenje Europskog parlamenta i prilagođavaju zakonske prijedloge njegovim stavovima (Mazey i Richardson u Richardson ur., 2006:251). Međutim, mali broj dokumenata vezanih za mediteransku politiku EU usvojenih u redovnoj zakonskoj proceduri pokazuje da se Europski parlament uglavnom nije bavio pitanjima vezanim za vanjske odnose EU spram Mediterana.

Izvan-institucionalni akteri (lobi grupe, NGO-i, epistemske zajednice) imaju pristup odborima Europskog parlamenta i radnim grupama Vijeća EU u fazi odlučivanja. Sa Lisabonskim ugovorom odbori Europskog parlamenta postali su naročito pristupačni NGO-ima za utjecaj na politički proces, koji je redovnu zakonsku proceduru proširio na sve eksternalizirane unutarnje politike EU – prema tablici 3.2. Prema Mazey i Richardson (u Richardson ur., 2006:252) Europski parlament je zainteresiran za suradnju s interesnim grupama, jer njegovi

down a series of Guidelines for Trans-European energy networks and replacing Decision 1254/96/EC. 26 June. *Official Journal of the European Communities* L 176. **(2)** dvije **regulacije**: Regulation 772/2001 of the European Parliament and of the Council regarding the closure and liquidation of projects adopted by the Commission under Council Regulation 213/96 on the implementation of the European Communities investment partners financial instrument for the countries of Latin America, Asia, the Mediterranean region and South Africa. 04 April. *Official Journal of the European Communities* L 112; Regulation 1638/2006 of the European Parliament and of the Council lying down general provisions establishing a European Neighborhood and Partnership Instrument. 24 October. *Official Journal of the European Union* L 310.

¹⁵⁹ Zajednički dokumenti Vijeća EU i Europskog parlamenta usvojeni po principu redovne zakonske procedure u razdoblju od 1995.-2008.: **(1)** jedna **odluka**: Decision No. 602/2012/EU of the European Parliament and of the Council of 04 July 2012 on amendments to the Agreement Establishing the European Bank for Reconstruction and Development extending the geographic scope of operations to the Southern and Eastern Mediterranean. *Official Journal of the EU*, No. L 177, 07 July 2012. **(2)** tri **regulacije**: Regulation No. 1343/2011 of the European Parliament and of the Council of 13 December 2011 on certain provisions for fishing in the General Fisheries Commission for the Mediterranean Agreement area and amending Council Regulation No. 1967/2006 concerning management measures for the sustainable exploitation of fishery resources in the Mediterranean Sea; *Official Journal of the EU*, No. L 347, 30 December 2011.; Regulation No. 500/2012 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2012 amending Council Regulation No. 302/2009 concerning a multiannual recovery plan for bluefin tuna in the Eastern Atlantic and Mediterranean. *Official Journal of the EU*, No. L 15, 06 June 2012.; Regulation No. 544/2014 of the European Parliament and of the Council of 15 May 2014 amending Council Regulation No. 302/2009 concerning a multiannual recovery plan for bluefin tuna in the Eastern Atlantic and Mediterranean. *Official Journal of the EU*, No. L 163, 29 May 2014.

članovi povećavaju šanse za reizbor ako se fokusiraju kako na europske interese tako i na interese članica.

NGO-i najteže pristupaju Vijeću EU u kojem se nalaze nacionalni predstavnici koji zastupaju interese svojih vlada, a one ne moraju biti zainteresirane za pitanje za koje lobiraju interesne grupe.¹⁶⁰ Sa ovog aspekta, mali broj odluka koje se odnose na mediteranske politike EU usvojene unutar redovne zakonske procedure djelomično se može objasniti s okolnosti da su za mediteranske politike EU uglavnom zainteresirane samo mediteranske članice EU (kojih ima šest¹⁶¹ od ukupno 28) dok NGO-i zainteresirani za mediteranske teme mogu biti brojni. Postoje tri kanala lobiranja NGO-a prema Vijeću EU: kroz odbore i radne grupe Vijeća EU jer su sastavljene od nacionalnih eksperata koji zastupaju interese svojih vlada; kroz nacionalne delegacije koje pripremaju ministarske sastanke (COREPER); i kroz nacionalne vlade za utjecaj na odluke koje se usvajaju u nekoj od konfiguracija Vijeća EU na ministarskoj razini (McCormick, 2011:118-120).

3.3.2 Koherentnost kao pojava u procesu europske integracije

Pojam koherentnost u najopćenitijem smislu znači kompatibilnost (Klaić, 2004:702). U kontekstu vanjskog djelovanja EU predstavlja sinergiju između njezinih politika (Gaultier, 2004:23); doseg u kojem su različita područja vanjskog djelovanja EU (unutarnje i eksternalizirane unutarnje politike EU uključujući i vanjsku politiku) logično povezana i uzajamno nadopunjujuća (Tietje, 1997:212); težnju da se koordiniraju različita područja vanjskih odnosa EU i vanjske politike EU u cilju jačanja njihove strateške konvergencije (Gebhard, 2011:109); odsutnost efekata politike EU suprotnih namjeravanim ciljevima (Hoebink, 2004:185). Sve ove definicije koherentnosti imaju u osnovi usklađenost politika na području vanjskog djelovanja EU, i bitno se ne razlikuju od definicije Brethertona i Voglera (2006:32) koja će se koristiti u disertaciji- prema kojoj je koherentnost razina unutarnje koordinacije između pojedinačnih politika EU.

¹⁶⁰ Jedan od načina na koji NGO-i prevladavaju ovu prepreku je kontaktiranje predstavnika buduće zemlje koja predsjeda Vijećem EU koja tek formulira prioritete tijekom predsjedanja, kako bi uvrstili u agendu pitanja za koja lobiraju NGO-i (Uçarer, 2011:10).

¹⁶¹ Španjolska, Francuska, Italija, Slovenija, Hrvatska i Grčka. Portugal nije mediteranska država i nema interesa na Mediteranu već na Atlantiku i Africi (bivši kolonijalni posjedi: Kapverdski otoci, Gvineja-Bissau, São Tomé i Príncipe, Angola i Mozambik).

Povijesno promatrano, prvi zahtjev za koherentnosti politika unutar EZ bilo je Tindemansovo izvješće iz 1975. koje je tražilo jasniji vanjski identitet EZ u kojoj ne bi bilo razlike između gospodarske i vanjskopolitičke sfere (H. Smith, 2002:81). Prema Tindemansovom izvješću „EZ implicira ujedinjenu frontu članica prema vanjskom svijetu i zahtijeva zajednički rad na svim glavnim područjima vanjskog nastupa - vanjskoj politici, sigurnosti, ekonomskim odnosima i razvojnoj pomoći.“¹⁶² SEA (1987.) je bio prvi temeljni dokument EZ-a koji je povezo do tada odvojene aktivnosti: vanjskopolitičke unutar EPC i gospodarske unutar EEZ, u čemu se ogledala njegova *jedinstvenost* (engl. *single*) iz naziva *Single European Act* (H. Smith, 2002:91).

Međutim, koherentnost kao pojam nije se koristila u temeljnim dokumentima EU. Ugovor iz Maastrichta krenuo je dalje od SEA sa institucionaliziranjem EU kao jedinstvenog okvira za sve njezine politike (unutarnje i vanjske) koje su do tada bile upravljane preko dva različita okvira – EZ i EPC. U tom smislu je istaknuo da će *Unija naročito osigurati konzistentnost svojih vanjskih aktivnosti u cjelini u kontekstu vanjskih odnosa, sigurnosne, ekonomske i razvojne politike*¹⁶³. To je bio začetak težnje za jačanjem koherentnosti EU na globalnoj razini (M. Smith, 2001:172). Lisabonski ugovor također ne koristi pojam koherentnost nego naglašava da će *Unija osigurati konzistentnost između svojih politika i aktivnosti*.¹⁶⁴ Ovime je Lisabonski ugovor priznao značaj veza između različitih područja/politika vanjskog djelovanja EU i potrebu za njihovim efikasnim upravljanjem (Koutrakos, u Koutrakos ur., 2011:7). Jedino je Europska sigurnosna strategija jasno istaknula da je *koherentnost jedan od preduvjeta za efikasnost EU na vanjskom planu*.¹⁶⁵ To znači da je usklađenost svih politika uključujući i vanjsku politiku bitan preduvjet za efikasnost EU kao regionalnog/međunarodnog aktera.

Ako se usporede dva koncepta, onda je koherentnost **širi** i fleksibilniji koncept u usporedbi s konzistentnosti (Cremona u Koutrakos ur., 2011:60) jer se može stupnjevati, pa govorimo o većoj/manjoj postignutoj koherentnosti politika (Missiroli, 2001:4). Za usporedbu, konzistentnost je statički koncept jer se ne može stupnjevati s obzirom da znači nepostojanje neusklađenosti između EU institucija- koja u većoj jednako kao i u manjoj ostvarenoj mjeri znači neusklađenost.

¹⁶² Vijeće EU. Izvješće Lea Tindemansa upućeno Europskom vijeću (*Tindemans Report*). 1975:13.

¹⁶³ Ugovor iz Maastrichta. 1993. Odjeljak 1 – Opće odredbe. Član C.

¹⁶⁴ Lisabonski ugovor. 2009. Član 7.

¹⁶⁵ Europsko vijeće. Europska sigurnosna strategija. 2003:13.

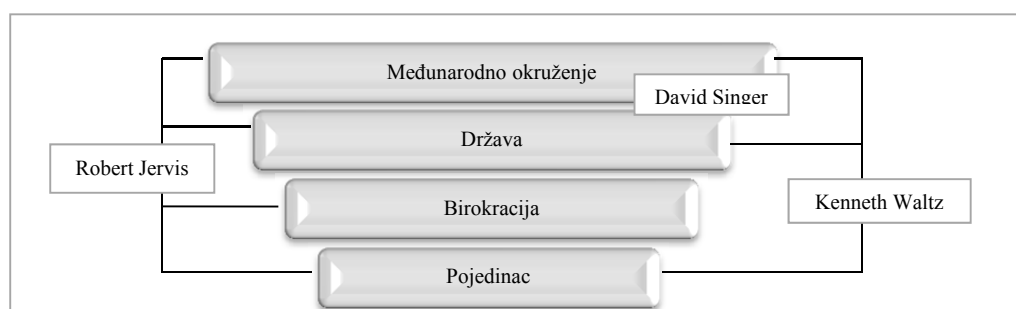
Svrha empirijskog dijela disertacije u fazi odlučivanja je ukazati na uočenu nekompatibilnost ciljeva između triju mediteranskih politika EU (EMP, ENP i UFM) – ne zbog njihovog potpunog uklanjanja između trenutno egzistirajućih politika ENP i UFM nego ublažavanja negativnih posljedica nekompatibilnosti ciljeva. To je stoga, što je sa svakim daljnjim razvojem vanjskog djelovanja EU moguće očekivati veći broj eksternaliziranih unutarnjih politika EU na kojima je potrebno postići kompatibilnost, pa je buduća zadaća istraživača pronalaziti načine smanjivanja razloga nekompatibilnosti a ne potpunog ukidanja.

3.4 Razine analize vanjskog djelovanja Europske unije spram Mediterana

Razine analize prema Ikenberru (u Ikenberry ur., 2005:3) organiziraju sve elemente društvene realnosti koji utječu na vanjskopolitički proces u razumljive cjeline. Mogu se odnositi na *aktere* vanjske politike (pojedince, države, institucije) ili na vrste utjecaja na odluke aktera na različitim razinama analize (Russett i Starr, 1996:11). Stoga su razine analize bitne za razumijevanje pitanja tko je akter u vanjskopolitičkom procesu.

Kod različitih autora nailazimo na različit broj razina analize vanjske politike, ali kod svih su glavne dvije razine – državna i sistemska (prema skici 3.11). Prvu takvu dihotomnu kategorizaciju dao je David Singer (Singer u Knorr i Verba ur., 1961:77-92). Na državnoj razini dobiva se uvid u detalje i intenzitet djelovanja pojedinačnih donositelja odluka, a međunarodno okruženje je najsveobuhvatnija razina analize na kojoj se mogu uspoređivati trendovi u ponašanju između država kao aktera i stupanj njihove međuovisnosti.

Skica 3.11: Jednostavne razine analize vanjske politike (prema selektiranim autorima)

Izvori: Waltz, 1959; Singer, 1961; Jervis, 1976.

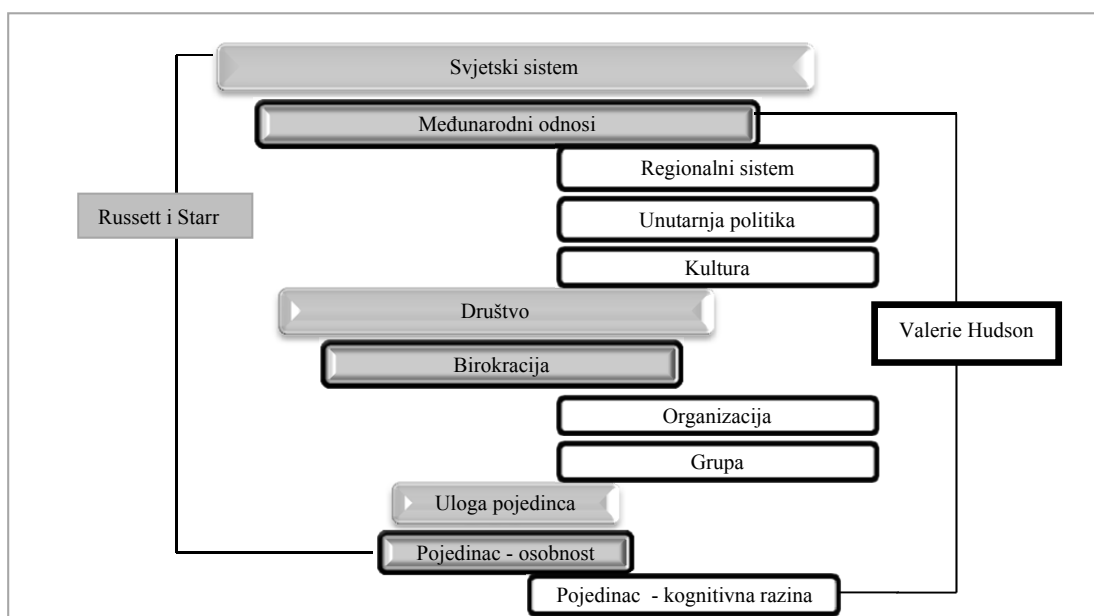
Waltz (1959.) je analizirao vanjskopolitički proces na tri razine: individualnoj (razina pojedinca donositelja odluka), državnoj, i sistenskoj koja se bavi kompetitivnim karakterom

država u međunarodnom okruženju. Robert Jervis je razlikovao četiri razine analize vanjske politike, pa je trima razinama koje susrećemo kod Waltza dodao birokraciju (Jervis, 1976.)

Kod oba autora prva razina odnosi se na onoga tko vrši izbor tj. odlučuje (pojedinaac), a ostale tri razine odnose se na okruženje u kojem akter donosi odluku. Ako nam je poznato okruženje u kojem se kreira vanjska politika (birokracija, nacionalna i međunarodna razina), tada možemo predvidjeti i objasniti ponašanje donositelja odluke (Ikenberry u Ikenberry ur., 2005:3).

Nešto složeniji prikaz razina analize vanjske politike država dali su Russett i Starr (1996:13-16) prema kojima postoji šest razina (skica 3.12): osobnost pojedinačnog donositelja odluka; uloge pojedinačnih donositelja odluka (koji u slučaju da djeluju u ime organizacije moraju voditi računa o njezinim interesima kao i vanjskopolitičkim okolnostima u kojima donosi odluke – što je bitno kod donositelja odluka u **institucijama EU**); struktura vlade/birokracije unutar koje djeluje donositelj odluka (u kojoj je donositelj odluka u demokratskom društvu jače izložen pritisku interesnih grupa i javnosti, dok u autoritarnom odlučuje samostalno – što je slučaj kod donositelja odluka u **južno-mediteranskim državama**); karakteristike društva (raspoloživi resursi koji određuju mogućnosti za realizaciju usvojenih odluka, javnost, povijest, imidž države i dr.); međunarodni odnosi u kojem države stupaju u odnose s drugim međunarodnim akterima; i svjetski sistem pod čijim globalizacijskim utjecajem djeluju donositelji odluka.

Skica 3.12: Složenije razine analize vanjske politike (prema selektiranim autorima)

Izvori: Russett i Starr, 1996:13; Hudson, 2014:34.

Hudson (2014:34) je postavila devet razina za analizu vanjske politike država¹⁶⁶ (prema skici 3.12). Prema njima, na vanjskopolitičku odluku utječu: kognitivne sposobnosti pojedinca kao donositelja odluka (sposobnost memoriranja i prezentiranja); osobnost pojedinca (motivacija, poznavanje vanjske politike); grupna dinamika (aktivne koalicije, načini na koje njihovi lideri percipiraju vanjsku politiku); organizacijski proces koji sputava/olakšava usvajanje odluke; birokratska politika (politički utjecaji, proračunska ograničenja); kultura (dominirajuće vrijednosti); unutarnja politika (interesne grupe, javno mišljenje, mediji); te aktivnosti u regionalnom i međunarodnom okruženju (distribucija moći).

Vanjsko djelovanje EU odvija se na svih devet razina analize. Prva je kognitivna razina pojedinca tj. resornog ministra svake države članice u Vijeću EU ili predsjednika države ili vlade u Europskom vijeću. U nju ubrajamo njihove vještine političkog pregovaranja; zatim osobne predispozicije kao tolerancija, sposobnost memoriranja velikog broja podataka i odvajanje bitnih od nebitnih podataka, djelovanje u stresnim okolnostima i dr. (K.J. Holsti, 1995:272-284). Drugu razinu čine osobnosti pojedinca (motivacija, poznavanje vanjskopolitičkog procesa); treća razina je razina grupa za pritisak (lobiji, NGO-i koji pristupaju odborima institucija EU u cilju utjecanja na usvajanje odluka; četvrta razina je sâm organizacijski proces koji olakšava/sputava usvajanje odluke (raspoloživa proračunska sredstva potrebna za realizaciju usvojene odluke); peta razina je struktura vlade/birokracije koja se u EU ogleda u činjenici da ministri u Vijeću EU ali i predsjednici država i vlada u Europskom vijeću nužno uzimaju u obzir smjernice *svoje* vlade i prilagođavaju interese svoje države zajedničkim interesima u EU; šesta razina je utjecaj kulture tj. vrijednosti koje dominiraju i koje moraju biti u skladu sa odukom koja se usvaja; sedma razina je unutarnja politika (opozicijske stranke, javnost u državama članicama); i konačno osmu i devetu razinu čine regionalni i međunarodni odnosi kroz interakciju EU sa nečlanicama i međunarodnim organizacijama u kojoj se ogleda distribucija moći aktera.

Ako se ovaj proces promatra s aspekta država članica, tada nailazimo na koncept *europizacije* tj. približavanja njihovih vanjskih politika normama i navikama nadnacionalne razine (Ginsberg, 2001:37-38) čime se premošćuju sve navedene razine analize. Promatrano pak sa razine EU, nailazimo na isti koncept koji sada nosi naziv *bruselizacija*, koji pokazuje utjecaj koji institucije EU imaju na državnu razinu i razinu pojedinačnog donositelja odluka (Allen u Peterson i Sjursen ur., 1998:56-58).

¹⁶⁶ Razine vanjske politike kod Hudson su na skici 3.12 prikazane bijelim podebljanim poljima, a one razine koje se preklapaju sa razinama vanjske politike kod Russett i Starra istaknute su podebljanjem tamnih polja.

U predmetnoj disertaciji glavne razine analize su **birokratska razina** (institucije EU) i **sistemska/regionalna razina** jer se u okviru njih odvija vanjskopolitički proces. Institucije EU formuliraju odluke (prikazano u podpoglavlju 3.2.1.1.1) i usvajaju odluke (pokazano u podpoglavlju 3.3.1.1.1), a implementiraju ih prema opisanom načinu u podpoglavlju 3.2.1.2.2 zajedno sa mediteranskim partnerskim zemljama na regionalnoj razini. Stoga su regionalizam i interregionalizam s jedne strane razine *analize* vanjskog djelovanja EU, ali su istovremeno i 'tehničke' razine tj. strukturni kontekst u kojem se odvija vanjskopolitički proces. U nastavku slijedi analiza regionalizma i interregionalizma.

3.4.1 Regionalizam

Ne postoji jedinstvo autora po pitanju da li akteri utječu na strukturno okruženje ili obratno. Za Bretherton i Vogler (1999:29) vanjska politika EU je društveno konstruirana i u neprekinutom je procesu konstrukcije, pri čemu akteri utječu na strukture tako što ih mijenjaju (tzv. strukturacija ili ciklički proces društvene konstrukcije i rekonstrukcije između nacionalne i europske razine). Za Breuning (2007:166) strukture utječu na aktere. Jednom usvojene odluke aktera postaju *otporne* na promjene jer na njih utječe institucionalna struktura. I za Risse-Kappen (1994:187), kao i za Breuning, na ideje aktera presudno utječe institucionalni kontekst u kojem akteri djeluju.

Strukture su set faktora koji čine multiplo okruženje u kojem akteri djeluju, i oblikuju izbor aktera putem određivanja prirode problema koji se pojavljuju (npr. politički, ekonomski, regionalni, psihološki, globalni i drugi faktori). Za Hilla (2003a:26) javljaju se na svim razinama analize vanjske politike. U disertaciji će se ova teza primijeniti na šire regionalno okruženje u kojem se pokazuju mogućnosti institucija EU za globalno djelovanje. Iako struktura u kojoj akteri djeluju pruža mogućnosti za promjene, u njoj akteri nailaze i na prepreke onoga što žele ostvariti (Breuning, 2007:11).

Konstruktivizam ublažava raskol koji postoji između aktera¹⁶⁷ kao donositelja vanjskopolitičke odluke, i strukture¹⁶⁸ kao međunarodnog sistema. Konstruktivizam ih ne razdvaja jer za konstruktiviste je sav međunarodni život društveno konstruiran a ne

¹⁶⁷ Riječ akter dolazi od lat. *agere* = voditi, djelovati. Akter je osoba koja je sposobna izvršiti izbor, djelovati u svom izboru u nekom društvenom okruženju. (Kubálková, 2001:22).

¹⁶⁸ Riječ struktura dolazi od lat. *struere* = graditi. Struktura se odnosi na ustaljeni i ponavljani oblik socijalnog ponašanja i stvara ograničenja za ljudskog aktera koji vrši izbor. (Kubálková, 2001:22).

materijalno, i nije unaprijed zadan. Međunarodni život započinje sa ljudskim akterom koji stupa u *interakciju* u svijetu koji je istovremeno i društveni i materijalni. Zato konstruktivizam vidi društvene odnose u stalnom procesu promjene (Kubálková, 2001:18). Naglasak je na procesima koji jednako utječu na aktere i na strukture. Društveni svijet nije unaprijed predodređeno stanje, pa niti mediteranska regija nije unaprijed zadana.

Konstruktivizam polazi od pretpostavke da odnos aktera i strukture nije jednosmjernan nego obostran. U tom smislu je i EU kao akter u mogućnosti kroz svoje vanjsko djelovanje mijenjati strukturno okruženje u kojem djeluje (mijenjati regionalni kontekst), pa su strukture i akteri uzajamno konstitutivni a ne odvojivi entiteti (Hay u Marsh i Stoker ur., 1995:200). Ovime su konstruktivisti ontološki suprotstavljeni racionalistima: racionalisti (realisti) smatraju da su strukture materijalne i izvanjske ponašanju aktera.

Strukturni kontekst predmetne disertacije su svi **procesi regionalizacije** koji se odvijaju na Mediteranu. Procese regionalizacije¹⁶⁹ definiram kao sve aktivnosti na regionalnoj razini pokretane od brojnih subregionalnih, regionalnih i izvan-regionalnih aktera (državnih/vladinih i nedržavnih/nevladinih) koji djeluju na određenom regionalnom prostoru i ispunjavaju ga različitim sadržajima. Iz tablice 1.1 vidljivo je da su u razdoblju nakon Hladnog rata na Mediteranu djelovali brojni akteri sa svojim mediteranskim inicijativama.¹⁷⁰ Većina ovih inicijativa danas više nije aktivna. Najaktivnija faza, promatrano u prosjeku, trajala je oko pet godina. U tijeku rada na disertaciji (2015.) aktivno je bilo pet inicijativa: ENP i UFM kao inicijative EU; *Mediteranski dijalog* kao inicijativa NATO-a (Larrabee, Green, Lesser i Zanini u Larrabee i drugi, 1998:34-35; Winrow, 2000; Winrow, 1996:43-59; Said u Brauch i drugi, 2003:181-194; Menotti, 1999; Ratti, 2006:5-16; Boening, 2007; Abd Alaziz, 2003.); *Inicijativa 5+5* (de Larramendi u Amirah-Fernández i Zoubir ur., 2008:179-201; Calleya u Mouritzen i Wivel ur., 2005b:111-127; Biscop, 2003:28; Calleya u Adler i drugi, 2006:109-133; Calleya, 2013:98) i Pokret nesvrstanih (engl.- *Non-Alignment Movement*, NAM).

¹⁶⁹ Za autore Foot (Foot u Fawcett i Hurrell ur., 1995:244) i Hänggi, Roloff i Rüländ (Hänggi, Roloff i Rüländ u Hänggi i drugi, 2006:4) **regionalizacija** je *proces/aktivnost* na regionalnoj razini, tj. regionalna interakcija koja može ali ne mora voditi regionalizmu tj. formiranju regija.

¹⁷⁰ Ove aktere i njihove mediteranske inicijative možemo podijeliti u pet grupa: **(1)** subregionalne inicijative južno-mediteranskih partnera (*Unija arapskog Magreba* - AMU, *Inicijativa 5+5* i *Mediteranski forum* - FOROMED); **(2)** interregionalne inicijative EU (*Euro-mediteransko partnerstvo* - EMP, *Europska susjedska politika* - ENP i *Unija za Mediteran* - UFM) i NATO-a (*Mediteranski dijalog* - MD); **(3)** regionalne inicijative SAD-a samostalno (*Eizenstat inicijativa* i *Bliskoistočna inicijativa o partnerstvu* - MEPI); **(4)** zajedničke inicijative SAD-EU (*Širi Bliski istok* i *Sjeverna Afrika* - BMENA); i **(5)** inicijative međunarodne zajednice (Radna grupa Bliskoistočnog mirovnog procesa za kontrolu naoružanja i regionalnu sigurnost - ACRS i summiti zemalja Bliskog istoka i Sjeverne Afrike - MENA summiti).

Međutim, sve procese regionalizacije (Gariup u Harders i Legrenzi ur., 2008:69-88; Lawson u Harders i Legrenzi ur., 2008:13-32; Gamble i Payne u Söderbaum i Shaw ur., 2003:43-62; Bøås, Marchand i Shaw u Söderbaum i Shaw ur., 2003:197-210; van Langenhove, 2011:26) na Mediteranu ne prati **regionalizam**¹⁷¹ kao politika usmjerena na formiranje **regije**,¹⁷² već imaju centrifugalnu dinamiku: procesi regionalizacije jačaju dok istovremeno regionalizam kao ideja na Mediteranu slabi (Šabič i Bojinović, 2007:317-336; Bojinović Fenko, 2012a:407-429). Otuda još uvijek formalno ne postoji **mediteranska regija**.

Promatrano u povijesnoj perspektivi, Mediteran se uvijek razvijao kroz neformalnu nevladinu suradnju ili kroz formalni oblik vladine suradnje na području regionalne politike (Šabič i Bojinović, 2007:317-336), i stoga je primjer jedne od najstarijih regija 'u nastajanju' (Bojinović Fenko, 2012b:2). Odgovarajući teorijski okvir za analizu mediteranske regije 'u nastajanju' je onaj koji konceptualizira regije u stalnom procesu konstrukcije, a to je pristup Novog regionalizma / engl. *New Regionalism Approach*, NRA (Hettne i Söderbaum, 2000; Hettne, 2003; Söderbaum, 2004.)

NRA temelji pristup regiji kroz procese regionalizacije koji uključuju razmjenu ideja i kontakte, i uzima u obzir svakog regionalnog aktera u procesu regionalizacije (Bojinović Fenko, 2012b:5), a to znači državne i one nedržavne. Ovakav pristup regiji potaknuo je na višedimenzionalnu suradnju EU, koja sada ekonomske aspekte suradnje širi na političke, društvene i kulturne s ciljem uspostave regionalne koherentnosti i identiteta (Söderbaum i van

¹⁷¹ Postoje brojne definicije **regionalizma**: formiranje međudržavnih grupa na bazi regija (Nye ur., 1968:xii); institucionalizirani ishod procesa regionalizacije (Fawcett u Fawcett i Hurrell ur., 1995:26); okvir za procjenu društvene kohezije (jezik, vjera, kultura, etnicitet, povijest), političke (tip režima i ideologija) i ekonomske (Hurrell u Fawcett i Hurrell ur., 1995:38); politički projekt ali ne nužno i državno vođeni jer nisu samo države politički akteri (Gamble i Payne u Söderbaum i Shaw ur., 2003:57); izraz zajedničkog osjećaja identiteta i svrhe kombiniran sa formiranjem institucija koje izražavaju konkretan identitet i oblikuju kolektivnu akciju unutar geografske regije (Pietrangeli u De Lombaerde i Schulz ur., 2009:9; Hardacre, 2010:17); svjetski trend regionalne suradnje i integracije geografski i/ili kulturno bliskih država na kolektivnim interesima (Ehteshami, 2007:63).

¹⁷² Neke od definicija **regije** su: limitirani broj država povezanih geografskim vezama i stupnjem uzajamne međuovisnosti (Nye, 1968:xii); politički entitet vezan za određeno vremensko razdoblje, koji dobiva značenje tek u odnosu spram drugih regija (Godehardt i Nabers u Godehardt i Nabers ur., 2011:2); subsistem država povezanih geografskim vezama, uzajamnom međuovisnosti i subjektivnom percepcijom pripadanja toj cjelini (Attinà, 1996:69; Pace, 2007:27); geografska područja koja formiraju određeni entitet kojeg se može razlikovati kao teritorijalni subsistem (za razliku s neteritorijalnih sustema) od ostatka međunarodnog sistema (Hettne i Söderbaum, 1998:9); sustemi koji se sastoje od geografski povezanih i uzajamno međuovisnih zemalja i s osjećajem zajedničkog identiteta kao pripadanja toj skupini (Cantori i Spiegel, 1970:6-7). **Definicija regije ovisi o tome kako ih percipiraju politički akteri, ali se općenito može reći da su regije društveno konstruirane i stoga politički osporavane** (Hurrell u Fawcett i Hurrell ur., 1995:39; Pace, 2007:43; Godehardt i Nabers u Godehardt i Nabers, ur. 2011:245). Ujedno su otvorene za promjene (prilagodbu/dezintegraciju) i zato nisu stalne nego se nadograđuju/mijenjaju kao posljedica ljudske odluke. S obzirom da su države sve manje sposobne suočavati se sa globalnim prijetnjama, regionalne institucije su nositelji kolektivne akcije za rješavanje regionalnih problema.

Langenhove, 2005:255; Bubpasiri, 2009:23; Hettne u Hettne, Inotai i Sunkel, 1999:xvi; Holland i Doidge, 2012:71). Zato se NRA fokusira na sadržaj regionalizma tj. na procese regionalizacije, a ne na formu regionalizma vidljivu kroz formalnu regiju (Söderbaum, 2004:38). Regionalizacija se može javiti i kao spontani proces (Hettne i Söderbaum, 2000:462; Hettne, 2005:545).

Regija promatrana kroz pristup NRA tako nije materijalni objekt koji postoji, nego dinamično okruženje društvene interakcije s težištem na procesu kroz koji ona postaje, i način na koji je konstruirana/rekonstruirana od regionalizirajućih aktera (Söderbaum, 2004:4). Zato se NRA usmjerava na proces nastajanja regije, a ne na njezino postojanje (Bojinović Fenko, 2012b:5). Za Hettnea (2008:3) regije su procesi i stoga su potencijalni akteri u nastajanju. Za Pace (2007:37) regije su ljudski konstrukti tj. realizirane ljudske ideje kroz razgovor/dogovor tj. diskursi kroz njihovu promjenu se oblikuje realnost, što je u skladu sa tezom van Langenhovea (2011:63-65) prema kojoj je većina aspekata društvenog života rezultat interakcija i konverzacije između ljudi.

U tom smislu NRA je iskorak u odnosu na teorije regionalizma koje u fokusu imaju regionalne odnose između *država*. Regionalizam se odnosi na program s jasnom idejom regije i setom ciljeva i vrijednosti povezanih za specifični projekt kojeg određena grupa aktera želi realizirati (Hveem, 2003:83). Stoga objašnjavaju prvo razdoblje regionalizma koje se bavilo trgovinom unutar okvira EZ (Söderbaum i van Langenhove, 2005:255) i procesom linearne ekonomske integracije od FTA, preko carinske unije iz 1968. do zajedničkog tržišta iz 1986. i monetarne unije iz 1999. (van Langenhove i Costea, 2005:11). Iako je to bio ekonomski proces sa ciljem trgovinske liberalizacije, originalna ideja prve generacije regionalizma bila je politička – sa ciljem sigurnosti i sprečavanja ponovnog izbijanja neprijateljstva između pojedinih europskih država.

Ako mediteranska regija ne postoji kao sveobuhvatna regija jer joj nedostaje formalna međuvladina struktura, i ako se regionalna suradnja može konceptualizirati samo kroz procese regionalizacije, tada se kao glavno ontološko pitanje postavlja od čega se mediteranska regija sastoji (koji akteri ju čine i u kakvom strukturnom kontekstu nastaje). Glavno epistemološko pitanje je kako se ona može spoznati. Mediteranska regija je oblikovana ljudskom akcijom i zato ovisi o epistemološkoj interpretaciji materijalnog svijeta tj. strukturnog konteksta u koji se smješta. S obzirom da je oblikovana ljudskom akcijom, mediteranska regija je društveni

fenomen, a karakteristika društvenih fenomena je da nemaju globalnu vrijednost nego ovise o mjestu i vremenu u kojem se oblikuju (Adler 1997a:322).

Iz tog razloga su se tijekom povijesti Mediterana iskristalizirale dvije glavne vizije mediteranske regije. Jedna je **asimilacija** koja polazi od vizije Mediterana kroz latinsku ideju *Mare nostrum*, temelji se na nasljeđu europske (rimske) civilizacije i teži mediteranskoj regiji s centrom u Europi. Prema modelu asimilacije razvio se EMP kao vizionarski pokušaj formiranja euro-mediteranske regije (Adler i Crawford u Adler i drugi, 2006:19; Postel-Vinay u Godehardt i Nabers, 2011:21-32). Međutim, ta ideja je do danas operacionalizirana samo kroz formiranje dvije mediteranske *regionalne* organizacije: Međunarodna komisija za znanstveno istraživanje Sredozemnog mora (engl.- *International Commission for the Scientific Exploration of the Mediterranean Sea*, CIESM) iz 1910. godine (Bojinović Fenko u De Lombaerde i Schulz ur., 2009:189; Xenakis i Chrysochoou, 2001:28) i Euro-mediteranska fondacija Anna Lindh za dijalog između kultura i civilizacija (engl. *Anna Lindh Euro-Mediterranean Foundation for Dialogue between Cultures and Civilizations*) iz 2005. godine. Suprotna ideja asimilaciji je ideja **fragmentacije**, koja polazi od Mediterana kao *granice* tj. linije podjele između dviju suprotstavljenih civilizacija (Browninig i Joenniemi, 2008:519-522; Behr, 2010:2) ali i prostora koji razdvaja mediteranske arapske zemlje od ostatka arapskog svijeta (Moulakis, 2005:15-22).

S obzirom da postoje dvije vizije mediteranske regije, niti njezina analiza ne može biti potpuno objektivna, jer ovisi o vrijednosnim sudovima i idejama autora istraživača. Društveni fenomeni su istiniti samo u mjeri u kojoj nam pomažu da razumijemo odnos sa ostalim dijelovima materijalnog svijeta (William u Goodman ur., 1995:58). Zato se znanje u društvenim znanostima sastoji od logičnih i empirijski prihvatljivih interpretacija nekog fenomena, pa niti predmetna disertacija ne daje istinit prikaz mediteranske regije nego empirijsku interpretaciju u određenom vremenskom razdoblju.

To razdoblje je ono u kojem je euro-mediteransku regiju definirala EU, za razliku od EZ koja je tretirala jug Mediterana odvojeno od njegovog sjevera (Bicchi, 2007:14; Bicchi, 2011:9). Tek je EU sa EMP dala ideju *konstrukcije* euro-mediteranske regije (Bicchi, 2011:10) na multilateralnim osnovama u vidu interregionalnog dijaloga o širokog agendi - sigurnosnoj, ekonomskoj i društvenoj (Pace, 2007:4).

3.4.2 Interregionalizam

Interregionalizam se ubraja u grupu teorija regionalizacije, jednako kao teorije regionalizma i teorije Novog regionalizma. Međutim, dok su teorije regionalizma i teorije Novog regionalizma imale isključivo regionalno područje djelovanja (van Langenhove i Costea, 2005:15), interregionalizam predstavlja treću generaciju regionalizma koja jača *vanjsku orijentaciju regija* čime one stječu globalnu ulogu (Söderbaum, Stålgren i van Langenhove, 2005:373).

Interregionalizam stoga nije jednoznačan pojam. Sa aspekta predmeta istraživanja važan je kao način institucionalizacije odnosa između regija.¹⁷³ Ovdje je interregionalizam najopćenitije formalizirani odnos između različitih regionalnih cjelina (Hänggi, Roloff i Rüländ u Hänggi, Roloff i Rüländ, 2006:3; Rüländ, 2014:23; Hettne u Farrell, Hettne i van Langenhove ur., 2005:269; Hettne u Söderbaum i Shaw ur., 2003:25), ili između EU i pojedinačne države i to najčešće lidera u regiji, ili je to višedimenzionalna suradnja sa grupom država koje predstavljaju samo dio druge regije (Hettne u Telò ur. 2007:118). Pri tome se stupanj uspostavljenog odnosa može protezati od visoko institucionaliziranih regionalnih odnosa do odnosa labavije agregacije država (Doidge, 2011:2).

Postoje brojni oblici interregionalizma: u užem smislu, širem¹⁷⁴ i posebni oblici interregionalizma¹⁷⁵ - prema tablici 3.5. Vanjsko djelovanje EU spram Mediterana odvija se kroz *bilateralni* interregionalizam koji spada u interregionalizam u užem smislu.¹⁷⁶ Riječ je o odnosu između regije i grupe zemalja iz druge neorganizirane ili disperzirane regije. To je oblik interregionalne suradnje EU sa južno-mediteranskim partnerskim zemljama kroz mediteranske politike EMP, ENP i UFM.

¹⁷³ Ostali pojmovni oblici interregionalizma su: Prvo, interregionalizam kao oblik vanjskog djelovanja EU - pored proširenja, procesa stabilizacije neposrednog susjedstva EU, i bilateralizam kojeg EU primjenjuje u odnosu sa najrazvijenijim zemljama u svijetu (Hettne i Söderbaum, 2005:535). Drugo, kao razina analize vanjskog djelovanja EU između regionalne i globalne (Hänggi i Rüländ u Hänggi, Roloff i Rüländ (2006:12; Doidge, 2007:231).

¹⁷⁴ Oblici interregionalizma u **širem smislu**: *hibridni/kvazi* interregionalizam kao odnos između regije i države-lidera iz druge regije; *transregionalizam* kao odnos dvije/više disperziranih regija, u okviru kojeg se suradnja ne mora odvijati samo sa članicama regionalne organizacije nego i državama bez regionalnog članstva (Hänggi, Roloff i Rüländ, 2006:41).

¹⁷⁵ **Posebni oblici** interregionalizma su: *transnacionalni/nedržavni* interregionalizam koji uključuje mrežu NGO-a; *kompleksni* interregionalizam kombinira različite razine odnosa sa regijama (bilateralna, regionalna, interregionalna i transregionalna) (Hardacre i M. Smith, 2014:91; Telò u Telò ur., 2007:140).

¹⁷⁶ *Klasični* interregionalizam je drugi oblik interregionalizma u **užem smislu** i idealni je tip interregionalnih odnosa koji je danas rijetkost jer su regije disperzirane i bez jasno identificiranih granica. U njemu dvije (ili više) jasno definiranih regija stupaju u interakciju (Baert, Scaramagli i Söderbaum u Baert i drugi, 2014:4; Hänggi i Rüländ u Hänggi i drugi, 2006:3).

Tablica 3.5: Tipovi interregionalnih odnosa

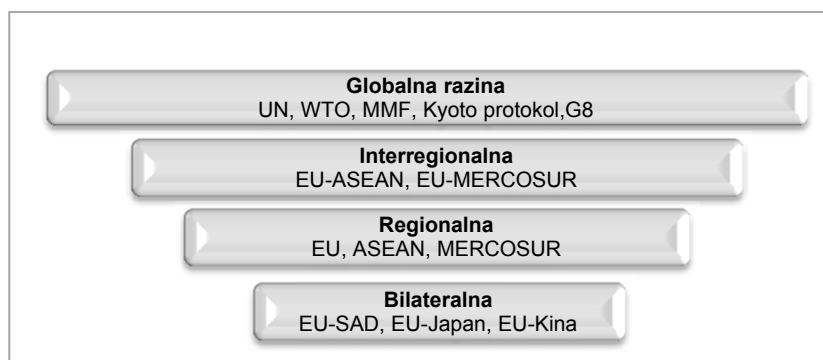
RAZINA SURADNJE	OBLICI INTERREGIONALNIH ODNOSA					
	U UŽEM SMISLU		U ŠIREM SMISLU		POSEBNI OBLICI	
	Klasični tip	Bilateralni	Tans-regionalizam	Hibridni/kvazi	Transnacionalni nedržavni	Kompleksni
Regija - regija	EU-ASEAN EU-MERCOSUR EU-AMU				Mreže NGO-a	bilateralni regionalni interregionalni multiregionalni
Regija – grupa država iz dvije/više subregija neke regije		EMP ENP UFM				
Regija - država				EU-Brazil EU-Indija EU-SAD		
Dvije/više disperziranih regija			ASEM APEC FEALAC			

Izvor: Hänggi u Hänggi, Roloff i Rüländ (2006:41). Prilagođena tablica.

U tablicu su uneseni samo najpoznatiji primjeri svakog od tipova interregionalnih odnosa.

Drugi slučaj odnosi se na interregionalizam kao razinu na kojoj djeluju regionalni akteri (Doidge, 2007:231). U tom smislu se razine vanjskog djelovanja EU neznatno mijenjaju pa individualna razina pojedinca donositelja odluka više nije u prvom planu, a široki prostor između državne razine i razine međunarodnog sistema sada dijelimo prema Hänggiu i Rüländu (2006:12) na bilateralnu, regionalnu, interregionalnu i globalnu razinu. Prema teorijama interregionalizma interregionalna razina postaje nova razina između regionalne i globalne razine vanjskog djelovanja EU.

Skica 3.13: Razine vanjskog djelovanja EU prema teorijama interregionalizma

Izvor: Hänggi i Rüländ u Hänggi, Roloff i Rüländ ur., 2006:12
Skica prikazuje samo najpoznatije primjere interregionalne suradnje EU na svakoj razini vanjskog djelovanja sukladno teorijama interregionalizma

Prema Söderbaum, Stålgren i van Langenhove (2005:366) riječ je o modelu ili *doktrini* globalne politike koju EU provodi kroz velik broj interregionalnih aranžmana sa drugim regijama (Söderbaum, Stålgren i van Langenhove, 2005:366). U predmetnom radu

interregionalizam se odnosi na način organiziranja suradnje EU sa nestrukturiranom grupom država iz druge regije, koje nemaju svoj zajednički institucionalni okvir kojeg za europske zemlje predstavlja EU. Taj interregionalni odnos se u disertaciji koristi kao okvir u kojem se procjenjuju sposobnosti EU kao vanjskopolitičkog aktera u globalnim okvirima.

Promatrano s interregionalnog aspekta, euro-mediteranska 'regija' je bila najobuhvatniji prostor na kojem je EU sagledavala svoj interregionalni odnos prema zemljama južnog Mediterana. Ujedno je bila strukturni kontekst na kojem se trebala realizirati prva multilateralna mediteranska politika EU i zato je bila originalni i ambiciozni eksperiment EU-a u pokušaju izgradnje regije (Del Sarto i Schumacher, 2005:29; Del Sarto, 2006:69). Naime, promovirala je ekstenzivnu regionalnu suradnju po velikom broju pitanja uključujući državne i privatne aktere, i naglašavala važnost zajedničkih interesa između južno-mediteranskih zemalja i zemalja članica EU. Opći cilj je bio pretvaranje Mediterana u područje mira, stabilnosti i prosperiteta, te formiranje EMFTA (Barcelonska deklaracija: 1995:1).

Motiv EU-a za pokretanjem ideje euro-mediteranske regije bio je pragmatičan samo-interes spram geografski neposrednog strateškog prostora, s kojeg je bilo moguće (1) osigurati dio energetske potrebe EU (Niblock u Aliboni, Joffe i Niblock ur., 1996:126) i istovremeno ublažiti rastuće zahtjeve koje je nosila ekonomska globalizacija tako što je inicirana FTA za prihvatanje na tržište EU industrijskih proizvoda južno-mediteranskih partnera (Tovias, 1996:119; Joffe u Bin ur., 1996:197).

Glavni strukturni (izvanjski) element koji je omogućio pokretanje ove ideje bio je uspjeh u Bliskoistočnom mirovnom procesu početkom 1990-ih koji je rezultirao međusobnim priznanjem Izraela i PLO-a (1993.) te Izraela i Jordana (1994.), i nakon čega je tek bilo moguće očekivati izraelsko-arapsku suradnju u okvirima EMP-a kao multilateralne mediteranske politike EU iz 1995. godine.

U EU pristupu euro-mediteranskoj regiji bilo je elemenata originalnosti. Prvo, u nepostojećoj geografskoj regiji kreirana je *politička* regija. EU ju je u svojim dokumentima jednostavno tretirala kao aksiomatičnu (postojeću) sa isticanjem elemenata cjelovitosti Mediterana (Mediteran kao sjecište civilizacija, ideja zajedništva i dijaloga na Mediteranu) koje je preuzela iz najpoznatijeg povijesnog djela o Mediteranu autora Fernanda Braudela (1997.) Ovakav pristup euro-mediteranskoj regiji prema mišljenju Del Sarto (2006:13) ima sličnosti sa idejom sigurnosne zajednice formirane na principima zajedničkih vrijednosti članica

(Deutsch i drugi, 1957; Adler i Barnett ur., 1998b). Ali između njih ipak postoje razlike: u slučaju euro-mediteranske regije EU nije imala za cilj svoje proširenje na države južnog dijela Mediterana, kao što je cilj svake sigurnosne zajednice proširiti svoj prostor na nove članice radi jačanja sigurnosti.

Drugi element originalnosti ideje euro-mediteranske regije bio je uključivanje državnih aktera (država) i nedržavnih (civilno društvo) u njezino kreiranje. Civilno društvo je bilo bitno za angažman u društveno-kulturnoj „barcelonskoj košarici“ multilateralne mediteranske politike EMP, koja je dodatno pridonosila regionalnoj agendi koju su prvenstveno promovirale prva (političko-sigurnosna) i druga (ekonomsko-razvojna) „barcelonska košarica“.

Treća originalnost bila je u pristupu euro-mediteranskoj regiji baziranom na dugoročnoj viziji prema kojoj će koristi biti vidljive tek u budućnosti. Ovo je bila doista realistična perspektiva, jer geografski prostor na kojem je zamišljena *politička* regija karakteriziraju pojedini trajni međudržavni sukobi. Zato je euro-mediteranska regija bila zamišljena kao meta-projekt kojeg je EU mogla vezati za neriješene sukobe kao da su oni (a ne mediteranska regija) ti kratkoročni događaji na nižoj razini po važnosti (Del Sarto, 2006:14).

Sa idejom euro-mediteranske regije i sama EU je ostvarila značajne koristi. Glavna korist bila je u jačanju vlastite normativne moći, jer su iste vrijednosti na kojima se temeljio odnos između država članica (demokracija i ljudska prava) sada ugrađivane u odnos sa regionalnim partnerima (Adler i Crawford u Adler i drugi, 2006:10). Zatim, euro-mediteranska regija je ponudila mogućnost EU-u da se uključi u dijalog civilizacija (Boening, 2014:61) čime je ukupno vanjsko djelovanje EU spram Mediterana trebalo postati *vidljivo* (Stetter, 2007:117) i ojačati ulogu EU kao regionalnog (i potencijalno globalnog) aktera.

Međutim, nakon 13 godina koncept euro-mediteranske regije doživio je bitne promjene sa supsumiranjem EMP-a u UFM. Iako su obje deklaracije - o formiranju EMP i UFM - zahtijevale zajedničku političku volju za pretvaranje Mediterana u područje mira i prosperiteta, u UFM je ovaj cilj na margini jer ne postoje ambicije o zajedničkom regionalnom prostoru koji bi inkorporirao i poštivanje temeljnih prava i sloboda kao što je bio slučaj sa EMP (Schlumberger u Bicchi i Gillespie ur., 2012:139). Težište UFM-a je na kratkoročnijim ciljevima realizacije tehničkih projekata s kojima nema potrebe za agresivnim nametanjem političkih reformi (Schlumberger u Bicchi i Gillespie ur., 2012:144; Gillespie, 2008:277; Delgado u Bicchi i Gillespie ur., 2012:47).

Tako je ideja euro-mediteranske regije unutar EMP-a bila uklopljena u vanjsko djelovanje EU u kojem je cijeli koncept regije bio program EU-a u cilju formaliziranja mreže regionalnih sporazuma i organizacijske strukture na naddržavnoj razini – tzv. *hard* regionalizam (Bach u Farrell i drugi, 2005:173; Ruiz i Zahrt u Harders i Legrenzi ur., 2008:52), dok je unutar UFM-a euro-mediteranska regija ostala izvan okvira vanjskog djelovanja EU (Gillespie u Bicchi i Gillespie ur., 2012b:60) što Holden (2011:156) naziva *soft* regionalizam koji se očituje kroz aktivnosti zainteresiranih (uglavnom) ekonomskih subjekata oko regionalnih projekata.

Postoje različita objašnjenja razloga neodržanja ideje euro-mediteranske regije, iako je bila racionalna tj. logično vezana za cilj donositelja odluka - Mediteran kao regija stabilnosti i mira. Racionalnost traži da donositelj odluka ima na umu svrhu i izvrši izbor u tu svrhu (Morrow, 1994:17), međutim ne garantira željeni ishod. Objašnjenja neuspjeha Joffé (Joffé u Bin ur., 1996:197) i Del Sarto (2006:69) pronalaze u neprihvatanju ideje od južno-mediteranskih partnera. Naime, regionalna izgradnja utječe na identitet država a na Mediteranu se radilo o mješavini sekularnih i vjerskih, modernih i tradicionalnih, te zapadnih i istočnih vrijednosti. Jednako tako, na strani EU unatoč inicijalnog interesa, većina članica nije u svojoj agendi imala mediteransku politiku (Abdelwahab u Aliboni, Joffé i Niblock ur., 1996:42-43; Tovias, 1996:119).

Disertacija uzima u obzir navedene razloge, ali pravi iskorak s tvrdnjom da je bitan razlog neodržanju ideje euro-mediteranske regije bio u manjkavostima na strani institucija EU u svim fazama vanjskopolitičkog procesa. Tako su institucije EU kroz 20-godišnje razdoblje same 'krive' za neuspjeh ukupne mediteranske politike EU sa nekonzistentnosti u vanjskopolitičkog proces i nekoherentnosti u njegovom sadržaju. To će ujedno biti fokus empirijskog dijela disertacije.

3.5 Operacionalizacija

Nakon konceptualizacije istraživačkog problema, neophodan je plan provedbe empirijskog istraživanja. Ovaj segment disertacije nazvan je operacionalizacija ili metodologija u užem smislu. Ona sadrži: izbor primjera (jedinica analize ili koncepata) koji najviše odgovaraju mom istraživačkom problemu u svakoj od triju analiziranih faza vanjskopolitičkog procesa;

izvore podataka u kojima ću pronaći analizirane promjere; razdoblja analize za svaku fazu vanjskopolitičkog procesa i metode s kojima ću istražiti odabrane primjere.

Svi ovi elementi objedinjeni su u model istraživanja (shema 3.2). Empirijsko istraživanje provoditi ću po razinama analize sukladno odabranom pristupu AFP (razini regionalnih odnosa i razini birokracije, a dodatno je u fazi formuliranja mediteranskih politika EU uključena i razina pojedinca).

Shema 3.2: Model istraživanja uspješnosti vanjskog djelovanja EU u kontekstu nekonzistentnosti političkog procesa i nekoherentnosti ciljeva – primjer mediteranske regije

		FAZE VANJSKOPOLITIČKOG PROCESA →		FORMULIRANJE MEDITERANSKIH POLITIKA EU	ODLUČIVANJE/ CILJEVI	IMPLEMENTACIJA/ KORIŠTENI INSTRUMENTI
		↓ RAZINE VANJSKOG DJELOVANJA EU				
EUROPSKA VANJSKA POLITIKA	VANJSKO DJELOVANJE EU	VANJSKA POLITIKA EU	INSTITUCIJE EU	Europsko vijeće	Vijeće EU	Članice EU i mediteranski partneri
		VANJSKI ODNOSI EU		Europska komisija	Europski parlament i Vijeće EU (redovna zakonska procedura)	Europska komisija i mediteranski partneri
		VANJSKA POLITIKA DRŽAVA ČLANICA EU	DRŽAVE ČLANICE EU	vertikalna (ne)konzistentnost		vertikalna (ne)konzistentnost
ISTRAŽIVAČKI PROBLEM				HORIZONTALNA (NE)KONZISTENTNOST	(NE)KOHERENTNOST CILJEVA	HORIZONTALNA (NE)KONZISTENTNOST
Jedinice analize (koncepti)				<u>Mediteranska regija</u> Mediteranske politike EU: EMP i ENP	Mediteranske politike EU: EMP, ENP i UFM	<u>instrumenti (multilateralni i bilateralni)</u> za implementaciju EMP, ENP i UFM
RAZINE ANALIZE VANJSKOG DJELOVANJA EU (prema pristupu AFP)	Razina regionalnih odnosa (prilike)		Mediteranska regija	Ciljevi vezani za interese partnera	Na svim područjima (političko, gospodarsko, društveno i područje pravosuđa)	
	Razina birokracije (mogućnosti EU)		Mediteranske politike EMP i ENP	Ciljevi vezani za interese (aktera u) EU		
	Razina pojedinca		Mediteranska regija, EMP	-		-
KORIŠTENE METODE ISTRAŽIVANJA Kvalitativne				Analiza sadržaja primarnih izvora, Diskurzivna analiza primarnih i sekundarnih izvora	Analiza sadržaja primarnih izvora, Diskurzivna analiza primarnih izvora	Analiza sadržaja primarnih i tercijarnih izvora podataka
IZVORI PODATAKA primarni: dokumenti EU; sekundarni: govori dužnosnika EU; tercijarni: internet stranice mediter. regionalnih projekata EU	VANJSKA POLITIKA EU		Europsko vijeće: Redovni summiti, strategije, deklaracije	Vijeće EU Osnivački dokumenti	MULTILATERALNI INSTRUMENTI Zaključci sa euro-mediteranskih konferencija (EMP i UFM)	
	VANJSKI ODNOSI EU		Europska komisija: Dokumenti: COM, SEC, WP, JOIN, SWD Govori predsjednika Europske komisije, i povjerenika Europske komisije za vanjske odnose i europsku susjedsku politiku	<i>Barcelonska deklaracija (1995.)</i> <i>Strateški dokument ENP (2004.)</i> <i>Pariška deklaracija (2008.)</i>	MULTILATERALNI INSTRUMENTI Zaključci sa euro-mediteranskih konferencija (EMP i UFM) Mediteranski regionalni projekti EU BILATERALNI INSTRUMENTI Europska komisija – država članica: Akcijnski planovi	
ANALIZIRANO RAZDOBLJE				Lipanj 1992. – siječanj 2015.	Rujan 1995. – srpanj 2008.	Rujan 1995.-siječanj 2015.

Izvor: Vlastiti prikaz

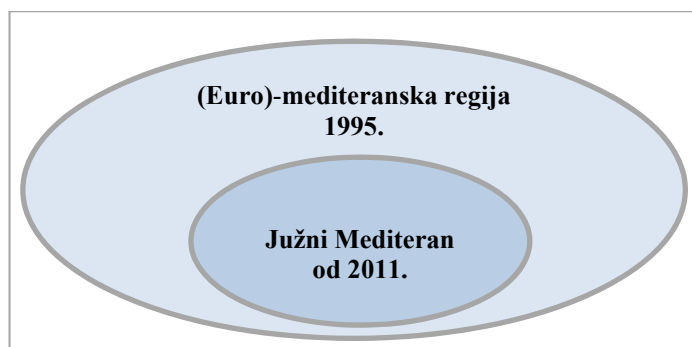
3.5.1 Jedinice analize (koncepti)

U **fazi formuliranja** mediteranskih politika EU polazim od teze da je vanjsko djelovanje EU spram Mediterana neuspješno uslijed nekonzistentnosti Europskog vijeća i Europske komisije u definiranju mediteranske regije kao strukturnog konteksta vanjskog djelovanja EU. U tom smislu **mediteranska regija** je jedinica analize na razini regionalnih odnosa – prema shemi 3.2 i njezinoj detaljnijoj razradi po razinama analize u shemi 4.1. Mediteranska regija će se analizirati kroz *prilike* EU definirane prema Brethertonu i Vogleru (2006:4) kao strukturni elementi vanjskog okruženja koji omogućavaju djelovanje aktera.

Stoga je potrebno pokazati kako institucije EU s ovlastima u ovoj fazi (Europsko vijeće na razini vanjske politike i Europska komisija na razini vanjskih odnosa) definiraju mediteransku regiju kao strukturni kontekst za koji se formuliraju (a zatim usvajaju i implementiraju) mediteranske politike EU – EMP i ENP, te koliko konzistentno koriste ovaj koncept s promjenom mediteranskih politika.

Tvrdim da su navedene dvije institucije EU mijenjale definiciju mediteranske regije i na taj način su fizički sužavale sâm geografski prostor mediteranskih politika prema interesima EU (prema priloženoj skici 3.14). Tako je mediteranska regija od najšireg određenja (*euro*)-*mediteranska regija* sužena na pojam *južni Mediteran* odnosno njegov sinonim *južno susjedstvo*, što smatram znakom odustajanja EU od vlastitog koncepta mediteranske regije kojeg gradi unatrag 20 godina. Navedeno će se pokazati u empirijskom istraživanju.

Skica 3.14: Sužavanje strukturnog konteksta mediteranskih politika EU

Izvor: Vlastiti prikaz

Ova istraživačka faza ima nekoliko ciljeva. Prvo, pokazati da institucije EU sa ovlastima u fazi formuliranja mediteranskih politika do danas nisu jasno definirale prostor na kojem se sadržaj mediteranskih politika EU (njihovi ciljevi) prvo trebaju formulirati da bi uopće mogli

biti usvojeni i implementirani. Drugo, mediteranska regija kao strukturni kontekst mediteranskih politika EU od 2011. godine više ne postoji u okvirima u kojima je bio zamišljen 1995. godine. Treće, mediteranska regija se od svojih početaka nije razvijala vlastitom unutarnjom dinamikom kao što pokazuju teorije konstruktivizma u međunarodnim odnosima koje osmišljavaju regionalizam (naročito teorije Novog regionalizma - NRA), nego je nju diktirala EU prema svojim interesima.

Moja druga pretpostavka je da dvije spomenute institucije nisu bile usklađene u definiranju ukupne mediteranske politike EU koju u disertaciji smatram inačicom ukupnog vanjskog djelovanja EU spram mediteranske regije (vanjske politike i vanjskih odnosa). Stoga će mediteranske politike EU (EMP i ENP) biti jedinice analize na razini birokracije – prema shemi 3.2 i njezinoj detaljnijoj razradi po razinama analize u shemi 4.1. Obje mediteranske politike analizirati će se kroz *moгуćnosti* EU definirane prema Brethertonu i Vogleru (2006:24) kao sposobnost za djelovanje (unutarnja determinanta mogućnosti) i kao želja/volja institucija EU da formuliraju mediteranske politike (vanjska determinanta mogućnosti). Naglasak će biti na definiranju svrhe, karaktera i prioriteta ovih politika u skladu s preferencijama EU. Ova faza istraživanja neće obuhvatiti UFM jer ova politika nije inicirana na razini EU. Riječ je o ideji koja je kao *Mediterska unija* potekla od Francuske kao pojedinačne EU članice, a EU ju je prihvatila u prilagođenom obliku kao *Unija za Mediteran*.¹⁷⁷

U **fazi odlučivanja** polazim od pretpostavke da je vanjsko djelovanje EU prema Mediteranu neuspješno zbog nekoherentnih ciljeva njezinih triju mediteranskih politika (EMP, ENP i UFM). U tom pogledu ću analizirati njihove ciljeve istaknute u temeljnim dokumentima: u *Barcelonskoj deklaraciji* (1995.) kao temeljnom dokumentu o formiranju EMP, u *Strateškom dokumentu* ENP-a (2004.) i u *Pariškoj deklaraciji* (2008.) kao temeljnom dokumentu o formiranju UFM.

Analizirani koncepti na razini regionalnih odnosa su EMP, ENP i UFM u okviru kojih uspoređujem ciljeve na različitim područjima ovih politika (eksternaliziranim unutarnjim politikama EU) vezanima za interese južno-mediteranskih partnera. Na razini birokracije na istim konceptima analiziram ciljeve na različitim područjima ovih politika vezanima za

¹⁷⁷ Ova razlika nije samo terminološka, nego i sadržajna: *Mediterska unija* predstavlja konkurentnog aktera Europskoj uniji i u njoj ne bi bile zastupljene sve članice EU nego samo mediteranske, dok je s *Unijom za Mediteran* EU ostala „nepodijeljeni“ akter ali je za razliku od statusa koji je imala u EMP-u njezin novi status snižen na ravnopravnog partnera u odnosu na južno-mediteranske partnere.

interese (aktera u) EU - prema shemi 3.2 i njezinoj detaljnijoj razradi po razinama analize u shemi 4.1. Svrha je utvrditi da li su i u kojem stupnju eksternalizirane unutarnje politike EU nekompatibilne između triju mediteranskih politika EU, i što to govori o sposobnostima EU kao regionalnog aktera.

U **fazi implementiranja** mediteranskih politika EU polazim od teze da je vanjsko djelovanje EU prema Mediteranu neuspješno uslijed nekonzistentnosti aktera u korištenju instrumenata vanjskog djelovanja (bilateralnih i multilateralnih). Multilateralne instrumente zajednički su usvajale države članice EU i južno-mediteranski partneri na euro-mediteranskim konferencijama koje su se održavale na razini ministara vanjskih poslova. Partneri su *zajednički* dogovorene (multilateralne) instrumente trebali implementirati *bilateralno*. Stoga istraživanje u ovoj fazi nije podijeljeno prema razinama analize (razina regionalnih odnosa i razina birokracije), nego prema vrsti instrumenata (multilateralnih i bilateralnih).

Jedinice analize na obje razine analize biti će instrumenti implementiranja (multilateralni i bilateralni). Multilateralni instrumenti su euro-mediteranske konferencije i mediteranskih regionalni projekti usvojeni na ovim zajedničkim konferencijama, a bilateralni instrumenti su AP kroz koje se mjeri stupanj implementacije multilateralno preuzetih obaveza sa euro-mediteranskih konferencija - prema shemi 3.2.

Bilateralna implementacija multilateralnih instrumenata analizirati će se na četiri područja svih triju mediteranskih politika EU – prema shemi 4.1. Na (1) političkom području biti će analiziran stupanj preuzetih obaveza sa euro-mediteranskih konferencija na dva podpodručja (demokratizacija i ljudska prava), a na (2) području pravosuđa, unutarnjih poslova i migracija biti će analiziran stupanj preuzetih obaveza sa ovih konferencija također na dva podpodručja (ilagalne migracije i terorizam) – u oba slučaja kroz primjenu bilateralnih AP. Na (3) gospodarskom području i na (4) društvenom području analizirati će se stupanj uključenosti južno-mediteransku partnera u mediteranske projekte EU kao drugi multilateralni instrument.

U ovoj istraživačkoj fazi polazim od pretpostavke da južno-mediteranske partnerske zemlje koje su trebale bilateralno implementirati zajednički dogovorene (multilateralne) instrumente, nisu implementirale većinu obaveza iz multilateralnih instrumenata u skladu sa odlukama koje su zajednički usvojile sa državama članicama EU na euro-mediteranskim konferencijama. Multilateralno preuzete obaveze implementiraju se bilateralno kroz sporazume o suradnji

(AA) i akcijske planove (AP). Istraživanje će mjeriti odstupanja koja postoje samo u AP selektiranih južno-mediteranskih partnerskih zemalja.

AP (koje Europska komisija u ime EU potpisuje sa nečlanicama u ENP-u) u sadržajnom smislu potiču partnere da prihvate osnovne demokratske i tehničke standarde EU, a partneri zauzvrat dobivaju mogućnost pristupa tržištu EU iako nisu punopravne članice EU. AP su izabrani za analizu jer je nakon globalne terorističke prijetnje (2001.) težište bilateralne suradnje EU-a prošireno sa ekonomskog i na politički dijalog, što je vidljivo iz sadržaja svih AP prikazanih u tablici 3.6. Iz desnog dijela ove tablice vidljivo je da je sadržaj političkog dijaloga obuhvaćao: demokratizaciju (političke slobode), ljudska prava i prava manjina, sigurnosni dijalog (u kontekstu terorizma i ilegalnih migracija, razoružanja, suzbijanja proliferacije OMU); trajni mir u okvirima Bliskoistočnog mirovnog procesa; reforme u pravosuđu (neovisnost sudstva), i dijalog između kultura.

Za usporedbu, težište AA koje je Europska komisija u ime EU tijekom 1990-ih potpisala s većim brojem južno-mediteranskih partnera u okvirima EMP-a bilo je na ekonomskom dijalogu (liberalizacija trgovine, smanjenje carina, modernizacija industrijske proizvodnje i dr.) dok su demokratske vrijednosti bile tek selektivno zahtijevane i to od Izraela (u kontekstu poštivanja ljudskih prava spram Palestinaca) i Sirije (u kontekstu većeg uključivanja državnih vlasti u aktivnosti suzbijanja organiziranog kriminala i terorizma) – što je vidljivo iz lijevog dijela tablice 3.6.

S obzirom da je AP potpisalo sedam južno-mediteranskih partnera (Egipat, Jordan, Libanon, Maroko, Tunis, Izrael i Palestinska samouprava), u analizu će biti uključene dvije zemlje sa juga i dvije sa jugoistoka Mediterana kao izabrani slučajevi.¹⁷⁸ Izrael i Palestinska samouprava na jugoistoku nisu uključeni jer se radi o posebnim slučajevima: imaju politički sistem i odnose sa EU koji nisu usporedivi sa ostalim arapskim partnerima, a dodatno su u međusobnom sukobu koji zahtijeva i drugačiji pristup političkim i ekonomskim reformama.¹⁷⁹ Stoga se sadržaj njihovih AP ne može uspoređivati sa sadržajem AP ostalih južno-mediteranskih partnera.

¹⁷⁸ Slučaj je onaj element u istraživanju koji se izabire sa ciljem da rasvijetli neku odluku i odgovori na pitanje *zašto* je donesena, *kako* je provedena i s kakvim *učinkom*. Na taj način slučaj je veza između promatranog fenomena i konteksta (Yin, 2007:23).

¹⁷⁹ Izraelski i palestinski AP imaju političko-sigurnosno područje po drugim prioritetima u odnosu na ostale mediteranske partnerske zemlje. Izraelski AP bazira područje demokratizacije i ljudskih prava na antisemitizmu, a Palestinska samouprava tek izgrađuje funkcionalni zakonodavni okvir za podjelu između triju grana vlasti.

Tablica 3.6: Sadržaj sporazuma o pridruživanju u okvirima EMP i akcijskih planova u okvirima ENP između EU i mediteranskih partnerskih zemalja

PARTNER	EURO-MEDITERANSKO PARTNERSTVO SPORAZUMI O PRIDRUŽIVANJU (AA)		EUROPSKA SUSJEDSKA POLITIKA AKCIJSKI PLANOWI (AP)	
	RATIFICIRAN	PODRUČJA	RATIFICIRAN	PODRUČJA
Maroko	18.03.2000.	Ekonomski dijalog: postupna liberalizacija trgovine industrijskim i poljoprivrednim proizvodima;	27.07.2005.	politički dijalog: ljudska prava; terorizam i ilegalne migracije; ekonomski dijalog: liberalizacija trgovine i poticanje FDI; razvoj transportnog sektora (međupovezanost s <i>Trans-europskom transportnom mrežom</i>); integracija u energetska tržišta EU;
Alžir	01.09.2005.	ekonomski dijalog: postupno smanjivanje carina na industrijsku robu; poticanje ekonomskih reformi;	-	-
Tunis	01.03.1998.	ekonomski dijalog: modernizacija industrijske proizvodnje; postupna liberalizacija trgovine industrijskim i poljoprivrednim proizvodima;	04.07.2005.	politički dijalog: demokracija; ljudska prava; terorizam; ekonomski dijalog: poticanje FDI; postepeno približavanje legislative postojećoj u EU; razvoj transportnog sektora (međupovezanost s <i>Trans-europskom transportnom mrežom</i>); integracija u unutarnje energetska tržišta EU;
Libija	-	-	-	-
Egipat	01.06.2004.	ekonomski dijalog: modernizacija industrijske proizvodnje radi postupanja makroekonomske stabilnosti;	06.03.2007.	politički dijalog: ljudska prava; razoružanje, suzbijanje proliferacije; terorizam; migracije; neovisno sudstvo; ekonomski dijalog: ekonomska integracija s EU (postepena liberalizacija trgovine u uslugama, jačanje izvoznog potencijala na tržište EU, promocija trgovine jug-jug kroz poticanje FDI u infrastrukturnim, energetska i transportnim regionalnim projektima); integracija u unutarnje energetska tržišta EU i stvaranje preduvjeta za spajanje arapskog plinovoda preko Egipta s EU; zaštita okoliša;
Izrael	21.06.2000.	politički dijalog: ljudska prava spram Palestinaca; ekonomski dijalog: potpuna liberalizacija trgovine industrijske robe a djelomična industrijalizacija trgovine poljoprivredne robe;	11.04.2005.	politički dijalog: trajni mir u okvirima MEPP-a; ljudska prava; terorizam; migracije; proliferacija; međukulturalni dijalog; ekonomski dijalog: jačanje ekonomske integracije s EU; suradnja u transportu, energetici i telekomunikacijama; zaštita okoliša
Jordan	01.05.2002.	ekonomski dijalog: poticanje ekonomskih reformi; širenje slobodnih ekonomskih zona (Aqaba) radi postizanja makroekonomske stabilnosti;	11.01.2005.	politički dijalog: demokratske i političke slobode; neovisno sudstvo; terorizam; ekonomski dijalog: poticanje FDI i jačanje izvoznog potencijala putem daljnje liberalizacije trgovine u trgovini poljoprivrednim proizvodima, pojednostavljenje carinske legislative; implementacija vladine strategije o reduciranju siromaštva (<i>Jordanian Sustainable Development Strategy</i>); razvoj energetska sektora;
Palestina	16.07.1997.	ekonomski dijalog: poticanje ekonomskih reformi; humanitarna pomoć, pomoć zdravstvenom sektoru;	04.05.2005.	politički dijalog: trajni mir u okvirima MEPP-a; prava manjina; unutarnji terorizam; neovisno sudstvo; međukulturalni dijalog; ekonomski dijalog: razvoj transportnog sektora (uključenje PS u <i>Trans-Euro-mediteransku transportnu mrežu</i>).
Sirijski	2009. potpisan ali ne i ratificiran	politički dijalog na područjima borbe protiv organiziranog kriminala; ilegalne trgovine; terorizma; ekonomski dijalog: modernizacija zdravstvenog sektora;	-	-
Libanon	01.04.2006.	ekonomski dijalog: puna liberalizacija trgovine libanonskim poljoprivrednim proizvodima;	15.01.2007.	politički dijalog: demokracija; ljudska prava; političke slobode; neovisno sudstvo; međukulturalni dijalog; terorizam; migracije; proliferacija; ekonomski dijalog: poticanje FDI; razvoj transportnog i energetska sektora;

Izvori: **Euro-Mediterranean Agreement** establishing an association between the European Communities (EC) and the Kingdom of Morocco (2000); Euro-Mediterranean Agreement establishing an association between the EC and the People's Democratic Republic of Algeria (2005); Euro-Mediterranean Agreement establishing an association between the EC and the Republic of Tunisia (1998); Euro-Mediterranean Agreement establishing an association between the EC and the Arab Republic of Egypt (2004); Euro-Mediterranean Agreement establishing an association between the EC and the State of Israel (2000); Euro-Mediterranean Agreement establishing an Association between the EC and the Hashemite Kingdom of Jordan (2002); Euro-Mediterranean Interim Association Agreement on trade and cooperation between the EC and the Palestine Liberation Organisation (1997); Euro-Mediterranean Agreement establishing an association between the EC and the Syrian Arab Republic (2009); Euro-Mediterranean Agreement establishing an association between the EC and the Republic of Lebanon (2006); EU-Morocco **Action Plan** (2005); EU-Tunisia Action Plan (2007); EU-Egypt Action Plan (2007); EU-Israel Action Plan (2005); EU-Jordan Action Plan (2005); EU-Palestinian Authority Action Plan (2005); EU-Lebanon Action Plan (2007).

Iz tog razloga su na jugoistoku Mediterana izabrani **Jordan i Libanon**. Na jugu Mediterana izabrani su **Egipat i Maroko**.¹⁸⁰

Analiza s jedne strane treba pokazati koji je omjer između potpuno implementiranih obaveza s jedne strane, i onih djelomično implementiranih i neimplementiranih s druge. Naime, multilateralna obaveza koja je implementirana samo u jednom svom dijelu bitno mijenja sadržaj onoga što je dogovoreno, i stoga djelomično implementiranu multilateralnu obavezu u predmetnoj analizi tretiram kao novu (bilateralnu) obavezu nepodudarnu onoj inicijalno dogovorenoj multilateralnoj. S druge strane, analiza treba pokazati na kojim područjima prevladavaju neimplementirane obaveze. Cilj je u oba slučaja pokazati doseg u kojem Europska komisija uspijeva implementirati mediteransku politiku EU, i što dobiveni rezultati govore o potencijalnim sposobnostima EU kao regionalnog aktera.

Prema odluci sa sedme euro-mediteranske konferencije (Luxembourg, 2005a:17), regionalne razvojne projekte u ime EU financira *EuropeAid Cooperation Office* (AIDCO) koji djeluje u sastavu direktorata Europske komisije za suradnju i razvoj (DG DEVCO).¹⁸¹ Polazim od pretpostavke da sadržaj projekata pokazuje interese koje EU ima na Mediteranu, a uključenje južno-mediteranskih partnera pokazuje stupanj u kojem su po nekom pitanju spremni prihvatiti regionalnu (euro-mediteransku) suradnju. U ovoj fazi istraživanja zanima me: koliko je do sada ukupno realizirano mediteranskih regionalnih projekata EU i na kojim područjima; na kojim područjima postoji *najmanji* interes južno-mediteranskih partnera; i što dobiveni rezultati govore o sposobnostima EU kao aktera.

Naime, razvojna suradnja EU sa nečlanicama bila je do Lisabonskog ugovora dijelom u domeni EU, a dijelom u domeni država članica koje su prema vlastitim vanjskopolitičkim preferencijama financirale razvojne projekte u pojedinim južno-mediteranskim zemljama (Holland i Doidge, 2012:8). Sa Lisabonskim ugovorom razvojna suradnja je službeno

¹⁸⁰ S obzirom na velike sličnosti između Maroka i Tunisa u provođenju političkih i ekonomskih reformi koje su istraživali drugi autori (Comelli i Paciello u Avery i Nasshoven ur., 2008:59-75) bilo je teško napraviti izbor između dviju zemalja. Ipak, u svom istraživanju sam se opredijelila za Maroko. Iako je Maroku dva puta odbijen zahtjev za članstvom u EZ (1984. i 1987.), na ekonomskom planu je postigao više od Tunisa: potpisao je sporazum o pridruživanju 1996. (stupio na snagu 2000.), dobio je razdoblje za potpuno ukidanje carina na industrijske proizvode od 2003.-2013., AP s EU je potpisao 2004. (stupio na snagu 2005.) i nalazi se u najnaprednijem stupnju približavanja unutarnjem tržištu EU kroz pregovore o 'dubljoj' FTA (DCFTA) započete 2014. godine u cilju daljnjeg približavanja EU standardima kako bi bio manje osjetljiv na necarinske barijere (Bicchi u Whitman i Wolff ur., 2010:211-212; Koeth, 2013:3; Dannreuther u Biscop i Anderson ur., 2010:12-13; Tocci, 2011:4).

¹⁸¹ Nazivi direktorata doživljavaju neznatne izmjene sa svakim novim sazivom Europske komisije, što je vidljivo iz usporednog prikaza direktorata koji su se bavili Mediteranom u razdoblju od 1995.-2015. (tablica 4.2).

inkorporirana isključivo u agendu EU. Prema čl. 21 Lisabonskog ugovora: „*Sve međunarodne aktivnosti EU će biti vođene idejom razvoja, u cilju postizanja održivog ekonomskog i društvenog razvoja zemalja u razvoju.*“ Time je razvojna politika postala jednim od načina jačanja globalne uloge EU (Holland i Doidge, 2012:11). Vrsta financiranih projekata u posljednjih 20 godina treba na primjeru mediteranske regije pokazati dosege stvarne regionalne, pa potencijalno i globalne uloge EU.

3.5.2 Izvori podataka

Izvori podataka u empirijskom dijelu disertacije su u najvećoj mjeri dokumenti institucija EU. U analizi se koriste i sekundarni izvori (govori dužnosnika EU) i tercijarni (faktografski podaci o mediteranskim regionalnim projektima sa internetskih stranica EU), ali su malobrojni u odnosu na primarne kao težišne izvore podataka u svakoj fazi vanjskopolitičkog procesa - prema shemi 3.2. Stoga u nastavku slijedi prikaz vrsta korištenih primarnih izvora, a sekundarni i tercijarni izvori biti će zbog svoje malobrojnosti predstavljeni u podpoglavlju 4.1.2 Karakter izvora podataka koje sadrži detaljan opis strukture, tonaliteta, sadržaja i formata sve tri vrste korištenih izvora podataka.

Dokumenti spadaju u primarne izvore podataka. Zajedno sa sekundarnim izvorima (znanstvena i stručna literatura) su stabilan izvor jer se mogu ponovno provjeravati, ali imaju i bitnih prednosti pred sekundarnim izvorima: nepristrani su, dostupni su u starijim izdanjima, i egzaktni su jer sadržavaju detaljne reference o promatranom fenomenu (Yin, 2007:104; Corbetta, 2003:306).

Dokumenti EU razlikovati će se po fazama istraživanja, a unutar svake faze razlikovati će se i po razinama vanjskog djelovanja. Naime, na različitim razinama vanjskog djelovanja (unutar svake faze vanjskopolitičkog procesa) ovlasti imaju različite institucije EU, kao što je vidljivo iz sheme 3.2. Tablica 3.7 prikazuje izvore podataka grupirane prema razinama vanjskog djelovanja, i predstavlja pomoćno sredstvo u provedbi analize. (Podjela izvora prema dvjema razinama vanjskog djelovanja preglednija je od podjele prema tri faze istraživanja, jer svaka faza dodatno zahtijeva i podjelu prema razinama vanjskog djelovanja.)

Na **razini vanjske politike** u mediteranskim politikama EU bile su aktivno uključene dvije institucije (Europsko vijeće i Vijeće EU), a dodatno i format euro-mediteranskih konferencija

ministara vanjskih poslova država članica EU i južno-mediteranskih partnerskih zemalja koje su se održavale unutar multilateralnih mediteranskih politika (EMP i UFM).

Europsko vijeće ima ovlasti u formuliranju politike, pa su njezini dokumenti sukladno tome korišteni u prvoj istraživačkoj fazi vezanoj za formuliranje mediteranskih politika EU. Dokumenti su razvrstani prema vrsti na: (1) *zaključke* sa summita šefova država i vlada koji se u pravilu održavaju 4 puta godišnje (po dva summita tijekom jednog 6-mjesečnog mandata države Predsjedateljice Vijećem EU¹⁸²), a u slučaju potrebe svaka Predsjedateljica tijekom svog mandatnog razdoblja može organizirati jedan dodatni summit; (2) *deklaracije* usvojene na pojedinim summitima šefova država i vlada; (3) *strateške dokumente* koji formuliraju smjernice vanjskog djelovanja EU.¹⁸³ Ukupno se na mediteransku politiku EU odnosilo 18 dokumenata Europskog vijeća u promatranom razdoblju analize (lipanj 1992. - siječanj 2015.) vezanom za fazu formuliranja mediteranskih politika EU.

Vijeće EU (u kojem su okupljene države članice) ima ovlasti odlučivanja, a njezini dokumenti su korišteni u drugoj istraživačkoj fazi vezanoj za odlučivanje u mediteranskim politikama. Korišteni dokumenti su: *Barcelonska deklaracija* (1995.) o formiranju EMP; *Strateški dokument ENP-a* (2004.) i *Pariška deklaracija* (2008.) o formiranju UFM.

U fazi implementiranja mediteranskih politika EU korišteni su dokumenti sa euro-mediteranskih konferencija u sve tri svoje pojavne forme: (1) *zaključci* sa ministarskih sastanaka; (2) *zaključci* sa međuministarskih sastanaka i (3) *summiti* šefova država i vlada – prema tablici 3.7. Ukupno se na mediteransku politiku EU odnosilo 18 dokumenata sa euro-mediteranskih ministarskih sastanaka u promatranom razdoblju analize (rujan 1995. – studeni (2008.) vezanom za fazu implementiranja.

Na **razini vanjskih odnosa** u mediteranskoj politici EU bile su uključene dvije institucije (Europska komisija i Vijeće EU).

¹⁸² Država predsjedateljica ne predsjedava cijeloj EU nego jednoj njezinoj instituciji - Vijeću EU. Funkcija Predsjedateljice je samo postizanje konsenzusa kada je to potrebno po određenom pitanju u procesu odlučivanja u kojem Vijeće EU ima glavnu ulogu (Corbett, Peterson i Bomberg u Bomberg i drugi, 2012:56)

¹⁸³ Sa Ugovorom iz Amsterdama Europsko vijeće je dobilo pravo na usvajanje *zajedničkih strategija* na područjima na kojima članice imaju važne zajedničke interese (TOA, Dio V. Član J2 i član J3 st. 1), ali ih je primjenjivalo Vijeće EU putem zajedničkih akcija i zajedničkih pozicija. Zajedničke strategije su se usvajale na razdoblje od 4 godine. Do sada su usvojene tri (o Rusiji, Ukrajini i Mediteranu). Nakon isteka razdoblja na koji su usvojene iste više nisu bile obnovljene nego su napuštene. Naime, članice su preferirale zajedničke deklaracije umjesto zajedničkih strategija kao političke izjave umjesto stvarnih smjernica za akciju (Bretherton i Vogler, 2006:169), a pored toga ova vrsta odluka nije stvarno doprinosila partnerstvu koje je EU razvijala sa (Rusijom, Ukrajinom i) Mediteranom (Bindi u Bindi ur., 2010:35).

Europska komisija na ovoj razini djelovanja ima ovlasti formulirati politike (prva faza) i implementirati ih zajedno sa državama članicama EU / engl. *shared competences* (treća faza). U fazi formuliranja mediteranskih politika EU korišteno je pet vrsta njezinih dokumenata: (1) dokumenti oznake COM¹⁸⁴ su prijedlozi Europske komisije upućeni Vijeću EU; SEC¹⁸⁵ su interni dokumenti Europske komisije vezani za proces odlučivanja; WP¹⁸⁶ su radni dokumenti Europske komisije; dokumenti oznake JOIN¹⁸⁷ predstavljaju zajedničku komunikaciju Europske komisije i HR/VP upućenu pojedinim institucijama EU (Europskom parlamentu i Vijeću EU) i pojedinim savjetodavnim tijelima EU (Ekonomskom i socijalnom odboru i Odboru regija); SWD¹⁸⁸ su interni dokumenti osoblja Europske komisije. Na Mediteran se odnosilo 27 dokumenata Europske komisije u promatranom razdoblju analize (lipanj 1992.- siječanj 2015.) u fazi formuliranja mediteranskih politika EU – prema tablici 3.7.

U fazi odlučivanja korišteni su isti dokumenti Vijeća EU kao i na razini vanjske politike. U fazi implementiranja korištena je kombinacija dokumenata sa euro-mediteranskih konferencija i zajedničkih dokumenata koje Europska komisija u ime EU potpisuje sa pojedinačnom državom članicom. Spomenuti zajednički dokumenti su AP u okviru ENP. Prema izabranim slučajevima koristiti će se AP Maroka (2005.), AP Jordana (2005.), AP Libanona (2007.) i AP Egipta (2007.) – godine se odnose na ratifikaciju ovih AP, prema tablici 4.18. Ujedno je ovo jedina faza empirijskog istraživanja u kojoj se pored primarnih izvora podataka koriste tercijarni izvori (internetske stranice mediteranskih regionalnih projekata EU).

U tablici 3.7 posebno su izdvojeni i dokumenti EU korišteni na **obje razine vanjskog djelovanja** (vanjske politike i vanjskih odnosa). Riječ je o zaključcima sa euro-mediteranskih konferencija koji su korišteni u fazi implementiranja mediteranske politike, i dokumenti Vijeća EU korišteni u fazi odlučivanja. Ovi dokumenti su u tablici 3.7 istaknuti u zatamnjenim stupcima radi boljeg pregleda izvora podataka.

¹⁸⁴ COM - engl. *Proposed legislation and other Commission communications to the Council and/or the other institutions and their preparatory papers*, <http://europa.eu/documents/comm/index-en.htm> (11. prosinca 2012.)

¹⁸⁵ SEC - engl. *Internal documents associated with the decision-making process and the general operation of Commission departments*, Ibid.

¹⁸⁶ WP - engl. *Working Paper*, Ibid.

¹⁸⁷ JOIN - engl. *Join communication to the European Council, the European Parliament, the Council, the Economic and Social Committee and the Committee of the Regions*, Ibid.

¹⁸⁸ SWD - engl. *Staff Working Document*, Ibid.

Tablica 3.7: Prikaz primarnih izvora podataka razvrstanih po razinama vanjskog djelovanja EU

DOKUMENTI VANJSKOG DJELOVANJA EUROPSKE UNIJE PREMA MEDITERANU PO RAZINAMA VANJSKOG DJELOVANJA																					
RAZINA VANJSKE POLITIKE (VP) EU									RAZINA VANJSKIH ODNOSA (VO) EU												
GOD.	EUROPSKO VIJEĆE				Euro-mediteranski ministarski sastanci (EMP i UFM)				VIJEĆE EU	EUROPSKA KOMISIJA						EK + države članice	VIJEĆE EU	Euro-mediteranski ministarski sastanci (EMP i UFM)			
	Zaključci	Deklarac.	Strategije	Ukupno	Min. sast.	Med. umin	Sum. miti	Ukupno		COM	SEC	WP	JOIN	SWD	Ukupno	AP		Min. sast.	Med. umin	Sum. miti	Ukupno
1991.										1											
1992.	1			1																	
1993.	1			1																	
1994.	1			1						1											
1995.	2			2	1			1	1	1						1	1			1	
1996.	1			1																	
1997.					1			1		1							1			1	
1998.						1		1										1		1	
1999.					1			1									1			1	
2000.			1	1	1	1		2		1							1	1		2	
2001.					1	1		2									1	1		2	
2002.											1										
2003.	2		1	3	1	1		2		4		1					1	1		2	
2004.	1		1	2		2		2	1	1						1		2		2	
2005.	2			2	1		1	2		2					2		1		1	2	
2006.					1			1		3							1			1	
2007.					1			1		2					2		1			1	
2008.	1			1	1		1	2	1	1						1	1		1	2	
2009.																					
2010.																					
2011.	1	1		2						2											
2012.	1			1								1	1								
2013.												1									
2014.												1	1								
Ukupno	14	1	3	18	10	6	2	18	3	20	1	1	3	2	27	4	3	10	6	2	18

70 dokumenata

Siva polja označavaju iste izvore podataka koji se ponavljaju na obje razine vanjskog djelovanja EU spram Mediterana.

3.5.3 Istraživačke metode

Svako istraživanje temelji se na jednoj ili više metoda, a metodologija¹⁸⁹ je znanost o metodama koje se primjenjuju u znanstvenom istraživanju pri izlaganju rezultata istraživanja (Zelenika, 1999:310).

Kao što je najavljeno u podpodglavlju 1.6 Struktura disertacije, rad je baziran na kvalitativnom istraživanju koje karakterizira *interpretacija* odnosa i ponuda vlastite interpretacije istraživačkog fenomena, jer polazim od teorija konstruktivizma u međunarodnim odnosima i analize vanjske politike, prema kojima je realnost društveno konstruirana i omogućuje različite interpretacije istine (Brennen, 2012:4). U tom smislu služiti ću se kvalitativnim istraživačkim metodama. Prema Landmanu (2008:33) kvalitativnim metodama se nastoje utvrditi i razumjeti svojstva, obilježja i značajke predmeta istraživanja. U okviru ove vrste metoda koristiti ću: deskriptivnu metodu; analizu sadržaja primarnih, sekundarnih i tercijarnih izvora podataka; i diskurzivnu analizu. Upotreba kvantitativnih podataka biti će ograničena na neke brojčane pokazatelje opaženih fenomena. U teorijskom dijelu disertacije dominiraju deskriptivna metoda, te analiza i interpretacija sadržaja sekundarnih izvora podataka.

Deskriptivna metoda se općenito primjenjuje u pred-fazi istraživanja i predstavlja postupak jednostavnog opisivanja činjenica i procesa vezanih za predmet proučavanja. S svestranijim, detaljnijim i potpunijim opisom istraživački problem na početku istraživanja postaje spoznajno vredniji (Zelenika, 1999:338-339).

Analiza sadržaja može se provoditi na primarnim, sekundarnim i tercijarnim izvorima podataka. Ona je za Stempela (2003:209) formalni sistem zaključivanja iz izabranog izvora podataka; za R.O. Holstia (1969:14) to je istraživačka tehnika za objektivno i sistematično identificiranje specificiranih karakteristika objekta promatranja; a za Berelsona (1952:18) istraživačka tehnika za objektivni opis sadržaja predmeta istraživanja. Svaka analiza sadržaja zahtijeva identifikaciju ključnih termina ili koncepata, i objašnjenje veza između njih (Riffe, Lacy i Fico, 2008:25) kako bi poslužili kao osnova na kojoj se temelji empirijsko istraživanje. Koncepti koji se analiziraju/mjere u predmetnoj disertaciji prikazani su u shemi 4.1.

¹⁸⁹ Metodologija = grč. *methodos* tj. način istraživanja pojava + grč. *logos* tj. misao, pojam (Klaić, 2004:877).

U empirijskom istraživanju istraživačke metode će se razlikovati prema fazama analize. U fazi formuliranja mediteranskih politika EU na razini vanjske politike koristiti će analizu sadržaja i diskurzivnu analizu dokumenata Europskog vijeća kao primarnih izvora podataka. Na razini vanjskih odnosa koristiti će analizu sadržaja i diskurzivnu analizu dokumenata Europske komisije kao primarnih izvora podataka; i diskurzivnu analizu govora predsjednika Europske komisije i povjerenika Europske komisije za vanjske odnose i europsku susjedsku politiku kao sekundarnih izvora podataka.

Diskurzivna analiza ukazuje na ulogu jezika koji je u međunarodnim odnosima sredstvo kontrole i moći (Fairclough, 2001:3; Hansen u S. Smith i drugi, 2012:98). Polazim od Foucaultove definicije diskursa kao lingvističkog koncepta kroz koji se generira značenje (Foucault, 1974:38). Taj diskurs čini grupa ključnih pojmova koji strukturiraju raspravu po nekom vanjskopolitičkom pitanju (Laclau, 1985:121-122). Cilj diskurzivne analize nije potvrditi legitimitet analiziranog pojma, nego pokazati razloge i uvjete u kojima je bio prihvatljiv u određenom povijesnom momentu (Maset, 2002:132; Landwehr, 2001:82) i objasniti kako su donositelji odluka s njim mijenjali politiku (Hansen u S. Smith i drugi, 2012:103).

U disertaciji primjenjujem povijesnu diskurzivnu analizu koja se fokusira na odnos između jezika/izričaja i moći. Naime, Mediteran je post-kolonijalni prostor na kojem su pojedine EU članice (Španjolska, Francuska, Velika Britanija i Italija) bile prisutne u različitim modalitetima kolonijalnog odnosa.¹⁹⁰ Mediteranska regija kao strukturni kontekst mediteranskih politika EU je post-kolonijalni pojam, s kojim EU nastoji regulirati svoje odnose sa južno-mediteranskim partnerskim zemljama prema svojim interesima (Cremasco, 1990:119). EMP je indicirao novu vrstu odnosa: s jedne strane sugerirao je zajednički (euro-mediteranski) prostor, a sa druge je sadržavao eurocentrizam jer prefiks „*euro*“ ne ukazuje na partnerski odnos jednakih nego na dominaciju europske strane EMP (Jünemann, 2005:8). Moguće je potvrditi da ovime EU slijedi vanjsku politiku svih ranijih civilizacija koje su bile usmjerene na proširenje vlastite političke moći na Mediteran (Xenakis i Chrysochoou, 2001:28).

¹⁹⁰ Španjolska je imala protektorat nad marokanskom sredozemnom obalom (1912.-1956.); Francuska je imala tzv. *Drugi kolonijalni imperij* nad najvećim dijelom Maroka te nad Alžirima i Tunisom (od 1830. do 1960-ih) i mandatno područje nad Sirijom i Libanom (1920.-1946.); Velika Britanija je imala protektorat na Egiptom (1882.-1922.) i mandatno područje nad Palestinom i Jordanom (1920.-1946.) a Italija je imala kolonijalni posjed u Libiji (1912.-1943.)

Metodologiju diskurzivne analize post-kolonijalnih pojmova razvio je Achim Landwehr (2001). Diskurzivna analiza Landwehra je izabrana jer je jedinica analize na koju se primjenjuje (mediteranska regija) imala svoje vremensko određenje (1995.-2008.) i bila je u interesu EU kao moćnijeg aktera u EMP. Sa strukturnog aspekta Landwehrova povijesna diskurzivna analiza odvija se u tri koraka (2001:106-134). Prva dva već su obrađena: u konceptualnom dijelu disertacije obrađen je situacijski kontekst ukupne mediteranske politike EU i institucionalni kontekst tj. institucije koje se njome bave; u operacionalizaciji su identificirani izvori podataka na kojima će se temeljiti diskurzivna analiza.

Preostaje treći korak vezan za odabir koncepata diskurzivne analize: prvi koncept je *mediteranska regija* kao strukturni kontekst ukupne mediteranske politike EU, a drugi je *mediteranska politika* koja se formulira za prostor mediteranske regije. Diskurzivna analiza oba pojma temelji se na već spomenutom odnosu jezika/izričaja i moći. U tom smislu ona treba pokazati: (1) koje su institucije EU s ovlastima u fazi formuliranja mediteranske politike službeno definirale ove koncepte (element jezika/izričaja); (2) koja institucija ga je definirala tj. kojoj su koncepti bili u interesu (element utjecaja/moći) te postoje li razlike u definicijama oba koncepta ili su institucije EU djelovale konzistentno. Tako su dva elementa koncepta mediteranske regije koji se mjere u empirijskom dijelu – njezine geografske i terminološke razlike (prema shemi 4.1).

U drugoj fazi istraživanja (odlučivanje) koristim dvije metode – analizu sadržaja i diskurzivnu analizu primarnih izvora podataka (dokumenata Vijeća EU).

U trećoj fazi istraživanja (implementiranje) koristim analizu sadržaja primarnih izvora podataka (zaključaka sa euro-mediteranskih konferencija i akcijskih planova selektiranih južno-mediteranskih partnerskih zemalja) i analizu sadržaja tercijarnih dokumenata (internetskih stranica mediteranskih regionalnih projekata EU).

3.5.4 Razdoblja istraživanja

Svakoj fazi istraživanja pridruženo je razdoblje u okviru kojeg analiziram izvore podataka vezane za istraživački problem. (Prva) faza formuliranja mediteranskih politika EU obuhvaća istraživačko razdoblje od 23 godine (lipanj 1992.-siječanj 2015. – prema shemi 3.2) i to na obje razine vanjskog djelovanja EU. U tom vremenu pratim kako je tekao proces stvaranja ideje mediteranske regije, kako je tekao proces formuliranja mediteranskih politika EU, i kako

se s naknadnom prilagodbom novim vanjskopolitičkim okolnostima i prioritetima same EU mijenjala originalno zamišljena bit mediteranske regije. (Druga) faza vezana za odlučivanje obuhvaća razdoblje od iniciranja EMP-a (rujan 1995.) do iniciranja UFM (srpanj 2008.) Isto analizirano razdoblje pokriva obje razine vanjskog djelovanja EU. (Treća) implementacijska faza obuhvaća 20-godišnje razdoblje na obje razine vanjskog djelovanja EU spram Mediterana, i to od iniciranja EMP-a u rujnu 1995. do siječnja 2015. U okviru nje uspoređujem implementaciju bilateralnih obaveza 4 južno-mediteranska partnera sa multilateralno preuzetim obavezama unutar euro-mediteranskih konferencija, i stupanj pojedinačnog uključivanja južno-mediteranski partnera u mediteranske regionalne projekte EU.

4. EMPIRIJSKO ISTRAŽIVANJE

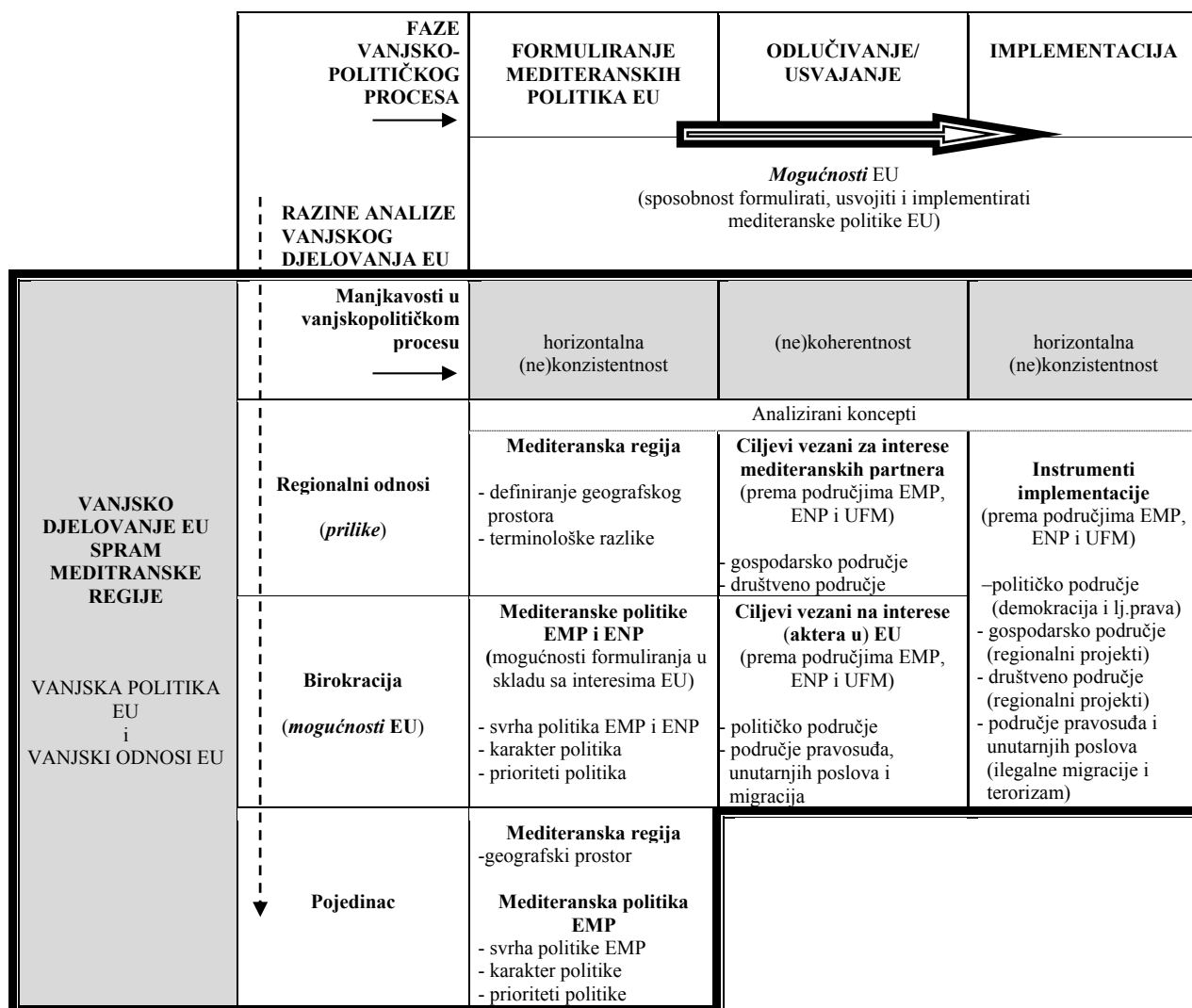
Empirijski dio istraživanja baziran je na dva pristupa predstavljena u konceptualnom dijelu disertacije. Prvi je pristup AFP prema kojem međunarodna vladina organizacija također može biti akter u međunarodnim odnosima (za razliku od FPA u kojoj su akteri države). U AFP glavne razine analize vanjskog djelovanja EU su razina regionalnih odnosa i razina birokracije. Prema ove dvije glavne razine analize biti će strukturirano empirijsko istraživanje.

Drugi pristup je razumijevanje EU kao međunarodnog aktera. Rad se temelji na definiciji akterstva kod Brethertona i Voglera (2006:24) koja uključuje tri njegova elementa, kao što je prikazano u podpoglavlju 2.3.2 Pristupi korišteni u disertaciji. Empirijski dio će mjeriti dva od tri elementa tog akterstva. Prvi element su *prilike* (engl. *opportunities*) kao strukturni elementi iz vanjskog okruženja koji omogućavaju djelovanje aktera. Prilike prema postavljenoj konceptualizaciji spadaju u regionalnu razinu analize vanjskog djelovanja EU. Drugi element su *mogućnosti* (engl. *capabilities*) shvaćene kao sposobnost za djelovanje (unutarnja determinanta mogućnosti) i kao voljnost i želja EU da formulira, usvoji i implementira (u predmetnom slučaju mediteranske) politike EU (vanjska determinanta mogućnosti). Mogućnosti prema postavljenoj konceptualizaciji spadaju u razinu birokracije kao drugu glavnu razinu analize vanjskog djelovanja EU spram Mediterana u okviru pristupa AFP.

Disertacija neće mjeriti treći element akterstva vezan za *prisutnost* (kao sposobnost EU da temeljem sâmog svog postojanja vrši utjecaj izvan vlastitih granica), jer bi to značilo analizirati taj utjecaj kroz odgovor/reakciju južno-mediteranskih partnerskih zemalja na mediteranske politike EU. To je jedno od ograničenja disertacije najavljeno u podpoglavlju 1.5. Ovaj rad kroz dva elementa akterstva EU (prilike i mogućnosti) analizira vanjsko djelovanje shvaćeno samo kao aktivnost EU *spram* zemalja južnog dijela Mediterana.

Ovdje ću detaljnije razraditi razine analize vanjskog djelovanja EU (plavo označeni segment iz modela istraživanja predstavljenog u shemi 3.2) i koncepte koje ću mjeriti unutar tih razina analize. Ova razrada prikazana je u shemi 4.1 za sve tri faze vanjskopolitičkog procesa.

Shema 4.1: Model istraživanja uspješnosti vanjskog djelovanja EU prema razinama analize u kontekstu nekonzistentnosti političkog procesa i nekoherentnosti ciljeva – primjer mediteranske regije

Izvor: Vlastiti prikaz

4.1 Situacijski kontekst i karakter izvora podataka

Prvo ću predstaviti situacijski kontekst, koji pokazuje lokaciju u unutarnjoj strukturi institucije u okviru koje se usvajaju dokumenti kao glavni izvori podataka za istraživanje. Nakon toga ću opisati karakter izvora podataka (primarnih, sekundarnih i tercijarnih) korištenih u empirijskom istraživanju.

4.1.1 Situacijski kontekst

Situacijski kontekst Europskog vijeća i Vijeća EU bitno se razlikuje od konteksta u kojem se usvajaju dokumenti Europske komisije. Europsko vijeće čine šefovi država i vlada članica EU a Vijeće EU se sastaje na ministarskoj razini, pa je u oba slučaja svaka država zastupljena sa jednim predstavnikom. Ujedno ove institucije nemaju stalnu organizacijsku strukturu, a dodatno se predstavnici svake države članice mijenjaju sa domaćim izborima i formiranjem vlade.

Europska komisija ima stalnu organizacijsku strukturu. Unutar nje su se u razdoblju obuhvaćenom empirijskim istraživanjem (1995.-2015.) odvijale značajne organizacijske promjene. Prvo, sve članice EU nisu imale jednak broj povjerenika nego je iz tablice 4.1 vidljivo da je do 1999. pet zemalja imalo po dva povjerenika, od 1999.-2004. jedna članica je imala čak trojicu, a tek je od 2004. uvedena praksa jednog povjerenika po državi članici (Steinbichler, 2009:80).

Tablica 4.1: Članice EU s najvećim brojem povjerenika u sazivima Europske komisije od 1993.-2004.

Saziv Europske komisije	1993.-1995.	1995.-1999.	1999.-2004.
Br. članica EU / povjerenika u promatranom razdoblju	12/17	15/20	15/20
Članice EU sa 2 povjerenika u promatranom razdoblju	Francuska Njemačka Velika Britanija Španjolska Italija	Francuska Njemačka Velika Britanija Španjolska Italija	Njemačka Velika Britanija Španjolska
Članice EU sa 3 povjerenika u promatranom razdoblju			Finska

Izvor: Steinbichler, 2009:80.

Drugo, promjena lokacije na kojoj su usvajani dokumenti vezani za formuliranje mediteranske politike EU vidljiva je u okolnosti da su se Mediteranom do 2009. bavila četiri direktorata Europske komisije (prema tablici 4.2). Tada je ukinut jedan od njih (Direktorat za vanjske odnose - DG RELEX) a njegove ovlasti su dijelom preraspodijeljene na novoformiranu Europsku vanjsku službu EEAS (engl.- *European External Action Service*, EEAS) kao podršku HR/VP-u i Europskoj komisiji na području vanjskih odnosa,¹⁹¹ a dijelom na ostale direktorate Europske komisije (Duke u Koutrakos ur., 2011:46). Posljedično, danas se Mediteranom unutar Europske komisije bavi deset direktorata (prikazanih u tablici 4.2).

¹⁹¹ Vijeće EU. Odluka o uspostavi i funkcioniranju Europske vanjske službe. 2010:1. Član 2, stav 2.

Tablica 4.2: Direktorati Europske komisije zaduženi za odnose s Mediteranom od 1995-2015.

	Predsjednici Jacques Santer 1995.-1999. Manuel Marin 1999.	Predsjednik Romano Prodi 1999.-2004.	Predsjednik José Manuel Durão Barroso 2004.-2009.	Predsjednik José Manuel Durão Barroso 2009.-2014.	Predsjednik Jean-Claude Juncker od 01.11.2014.
VANJSKO DJELOVANJE	Generalni direktorat IA Zajednička vanjska i sigurnosna politika	Generalni direktorat za vanjske odnose i europsku susjedsku politiku (DG RELEX)	Generalni direktorat za vanjske odnose i europsku susjedsku politiku DG RELEX	Ukinut	Ukinut
	Generalni direktorat IB Odnosi sa Mediteranom, Bliskim istokom i Azijom				
TRGOVINA	Generalni direktorat I Zajednička trgovinska politika	Generalni direktorat za trgovinu DG TRADE	Generalni direktorat za trgovinu DG TRADE	Generalni direktorat za trgovinu DG TRADE	Generalni direktorat za trgovinu DG TRADE
RAZVOJNA POLITIKA	Generalni direktorat VIII	Generalni direktorat za razvoj DG DEV	Generalni direktorat za razvoj DG DEV	Generalni direktorat za razvoj DG DEV	Generalni direktorat za međunarodnu suradnju i razvoj DG DEVCO
	ECHO - Humanitarni ured EK	ECHO – humanitarna pomoć AIDCO - EuropeAid ured za implementaciju dugoročnih programa pomoći	ECHO AIDCO	ECHO AIDCO	ECHO AIDCO
SUSJEDSKA POLITIKA				Generalni direktorat za proširenje i politiku prema susjedstvu DG ENLARG	Direktorat za politiku prema susjedstvu i pregovore o proširenju DG NEAR
UNUTARNJA PITANJA				Generalni direktorat za unutarnja pitanja DG JHA	Generalni direktorat za unutarnja pitanja i migracije DG HOME
POLJOPRIVREDA				Generalni direktorat za poljoprivredu i ribarstvo DG AGRIFISH	Generalni direktora za poljoprivredu i ruralni razvoj DG AGRI
RIBARSTVO					Generalni direktorat za pomorstvo i ribarstvo DG MARE
OKOLIŠ				Generalni direktora za okoliš DG ENV	Generalni direktora za okoliš DG ENV
TRANSPORT				Generalni direktorat za transport DG TRAN	Generalni direktorat za transport DG MOVE
ENERGETIKA				Generalni direktorat za energetiku DG ENER	Generalni direktorat za energetiku DG ENER
OBRAZOVANJE I KULTURA				Generalni direktorat za obrazovanje i kulturu DG EAC	Generalni direktorat za obrazovanje, kulturu i mlade DG EAC

Izvor: http://www.ec.europa.eu/about/ds_en.htm (Od 1995.-2009. Generalni direktorat **IB** bavio se eksternaliziranim unutarnjim politikama na Mediteranu koje su od 2009. preuzeli pojedinačni direktorati.)

4.1.2 Karakter izvora podataka

U ovom podpoglavlju prikazujem karakter svih triju vrsta izvora podataka korištenih u empirijskom istraživanju. Temeljni su **primarni** izvori (dokumenti institucija EU) čije su vrste predstavljene u podpoglavlju 3.5.2, a na ovom mjestu ću ukazati na njihove karakteristike. **Dokumenti** institucija EU predstavljaju službeni diskurs EU na temu mediteranske politike. Međutim, između njih postoje bitne razlike u strukturi, tonalitetu, sadržaju i formatu.

Dokumenti Europskog vijeća (jednako kao i dokumenti Vijeća EU) su formulaični tj. sastavljeni diplomatskim rječnikom i slijede faktografsku i logičku/racionalnu argumentaciju. Po strukturi su manje informativni a više standardizirani, što odražavaju i najčešće korištene riječi: *podupire/odobrava prijedloge Europske komisije; odaje priznanje; potvrđuje svoju podršku; poziva Europsku komisiju na nastavak implementacije usvojenih mjera* i sl.

U istraživanju su korištene tri vrste dokumenata Europskog vijeća: zaključci sa redovnih summita, deklaracije, i strateški dokumenti (prema tablicama 3.7 i 4.3). Sadržajno, dokumenti Europskog vijeća pružaju malo podataka o ukupnoj mediteranskoj politici EU unatoč činjenici da se bavi prioritetima i vizijom EU na vanjskopolitičkom planu. U pogledu formata samo pojedini dokumenti imaju numerirane paragrafe, što je evidentirano i kod navođenja izvora podataka. U okviru dokumenata Vijeća EU korištena je samo jedna njezina vrsta i to temeljni dokumenti vezani za usvajanje triju mediteranskih politika EU (prema tablici 3.7 i shemi 3.2).

Dokumenti Europske komisije su po strukturi detaljniji i neformalniji u tonu. Naime, predstavljaju njezinu komunikaciju prema institucijama odlučivanja (Vijeću EU i Europskom parlamentu) i stoga pružaju više pozadinskih informacija (polovica korištenih dokumenata sadrži aneks – vidljivo iz tablice 4.4), naglašavaju motivaciju za mediteransku politiku, kombiniraju vizionarske i realistične ambicije i tako nastoje osigurati što bolje preduvjete da prijedlozi Europske komisije budu usvojeni kod Vijeća EU i Europskog parlamenta kao aktera sa ovlastima u fazi odlučivanja. S obzirom da je značenje dokumenata Europske komisije u prezentiranju inter-institucionalnog diskursa, otuda je svrha najčešće korištenih riječi (*potiče, svjesna je, razvija, pojačava*) upravo mobilizirati aktere odlučivanja za prijedloge Europske komisije. Ujedno, i ovi dokumenti slijede racionalnu argumentaciju kao što je slučaj sa dokumentima Europskog vijeća. U sadržajnom pogledu, temama vezanim za mediteransku politiku posvećeni su zasebni i cjeloviti dokumenti sa jasnim naslovom da se

radi o mediteranskoj politici, što je olakšavajući faktor u njihovom selektiranju za istraživanje. U pogledu formata pojedini dokumenti imaju numerirane paragrafe, što je evidentirano i kod navođenja izvora podataka.

Euro-mediteranske konferencije okupljaju države članice EU (okupljene u Vijeću EU) i južno-mediteranske partnerske države koje nemaju 'svoj' format nego se na konferencije pozivaju pojedinačno. Zaključci koji se usvajaju na ovim konferencijama rezultat su odluke usvojene na interregionalnoj razini. Ukupno je unutar dvije mediteranske politike EU (EMP i UFM) održano 18 euro-mediteranskih konferencija (prikazanih u tablicama 3.7 i 4.6). Međutim, dok su se susreti unutar EMP-a odvijali na ministarskoj razini (osim jednog summita), susreti unutar UFM-a obuhvaćaju razinu summita i ministarsku razinu.

Broj summita unutar euro-mediteranskih konferencija često u literaturi izaziva kontroverze, pa zahtijeva dodatno pojašnjenje. Do sada su održana samo dva summita: 2005. na 10-obljetnicu EMP-a¹⁹² i 2008. na kojem je inaugurirana UFM. Međutim, ukupno su unutar EMP-a i UFM-a usvojene 3 deklaracije, jer je na prvoj euro-mediteranskoj konferenciji (1995.) usvojena Barcelonska *deklaracija* kao tip dokumenta koji se obično usvaja na razini šefova država i vlada.

Unutar EMP-a je (pored jednog summita) održano 9 ministarskih konferencija (MC) i 6 međuministarskih (MM). Razlika između ministarskih i međuministarskih konferencija je u tome što su ministarske konferencije bile *formalnog* karaktera, a međuministarske koje su se odvijale u razdoblju između formalnih bile su konferencije *ad hoc*, *mid-term* ili *think-tank* karaktera (Lannon i van Elsuwege u Xuereb, 2004:43-44). Razlog njihovog održavanja bio je u činjenici da su se formalna konferencije odvijale svakih 15-18 mjeseci, a u međurazdoblju se pokazala nužnost za raspravom o nastalim kriznim situacijama na manje formalan način (ibid). U okvirima UFM-a održan je jedan summit (2008.) i jedna ministarska konferencija (2008.)

Od 18 dokumenata jedan nije dostupan u formi javnog dokumenta, a dva su usvojena u formi govora (kao što je prikazano u tablici 4.6). Preostalih 15 dokumenata je u formi zaključaka, koje su zajednički usvojili ministri vanjskih poslova država članica EU i južno-mediteranskih partnerskih zemalja (i stoga odražavaju i stav partnera). Strukturno, polovica dokumenata ima

¹⁹² Summit iz 2005. bojkotirale su mediteranske partnerske zemlje sa slanjem niže-rangiranih predstavnika, a razlog su bile političke nesuglasice oko uključivanja pitanja migracija u zasebnu (četvrtu) „barcelonsku košaricu“ EMP.

aneks, što pruža dodatne informacije o razvoju implementacije usvojene mediteranske politike EU. Najčešće formulacije su *urgiraju*, *podsjecaju*, *revitaliziraju*, *ubrzavaju*, *podižu na viši stupanj*, što indicira želju za aktivnijom ulogom i uspješnosti u implementiranju mediteranske politike. Pri tome svaku argumentaciju prati faktografska logika, ali tonalitet nije uvijek u skladu s diplomatskim standardima što ove dokumente bitno razlikuje od dokumenata Europskog vijeća i Europske komisije. Naime, kada ministri izražavaju *totalnu* (MM/2001:1) osudu terorizma ili kada *urgiraju* (MC/2002:2) za održanje jedinstvenosti u doprinosu miru, stabilnosti i razvoju u mediteranskoj regiji, retorika prelazi sa racionalne u emotivnu. Po formatu svi dokumenti su ujednačeni u numeraciji paragrafa, osim prvog - Barcelonske deklaracije.

Prema Ugovoru iz Nice¹⁹³, Europska komisija (za razliku od Europskog vijeća) ima tu specifičnost da njezini dužnosnici djeluju iznad nacionalnih interesa i promoviraju opće interese EU neovisno o stavu vlade države članice iz koje dolaze.¹⁹⁴ Naime, predsjednika Europske komisije imenuje Europski parlament na prijedlog Europskog vijeća, a povjerenici koje delegiraju nacionalne vlade u radu odgovaraju predsjedniku Europske komisije. U tom smislu *izjave/govori* predsjednika Europske komisije, i povjerenika Europske komisije za vanjske odnose i europsku susjedsku politiku (korišteni u istraživanju u razdoblju od 1999.-2009. u kojem je ova funkcija postojala – prikazano u tablici 4.5) sukladno teorijskom dijelu disertacije ostaju u okvirima vanjskog djelovanja EU spram Mediterana i ne prelaze u vanjsku politiku država članica, te se u predmetnom istraživanju mogu koristiti kao dodatni relevantni **sekundarni** izvori podataka u fazi formuliranja mediteranskih politika EU na razini vanjskih odnosa. (Govori dužnosnika unutar Europskog vijeća ne mogu se uključiti u analizu jer ih daju šefovi država i vlada te sukladno tome u njima izražavaju mišljenje i interese svojih država, što je razina vanjske politike država članica.) Po tonalitetu govori se razlikuju od službenih dokumenata EU u tome što su manje formalni i direktniji, s obzirom da su namijenjeni široj javnosti.

Tercijarni izvori podataka korišteni u istraživanju odnose se na internetske stranice mediteranskih *regionalnih projekata* EU. Sve ove stranice EU su standardizirane, a sadrže faktografske podatke iste vrste: sadržaj projekata, razdoblje trajanja (s mogućnostima produljenja vremena i/ili obnove razdoblja za koje se pokreću), iznos sredstava iz proračuna

¹⁹³ Ugovor iz Nice je međunarodni ugovor koji je potpisan 26. veljače 2001. godine u Nici, a stupio je na snagu 01. veljače 2003. godine. Dostupan na https://www.ecb.europa.eu/ecb/legal/pdf/en_nice.pdf.

¹⁹⁴ Ugovor iz Nice. 2003. Dio V. Poglavlje I. Odjeljak 3. Član 213, stav 2.

EU s kojima se svaki projekt financira, i južno-mediteranske partnerske zemlje koje su prihvatile sudjelovanje u njima. (Tablice 4.24 i 4.25 u kojima su sintetizirani ovi podaci smještene su na kraju empirijskog istraživanja zbog ekstenzivnog korištenja podataka sadržanih u njima tijekom same analize.) Ovi izvori podataka imaju tu prednost pred analiziranim dokumentima EU što su lako usporedivi i sumjerljivi, i stoga su naročito pogodan izvor za analizu u fazi implementiranja mediteranskih politika EU.

Tablica 4.3: Popis korištenih dokumenata Europskog vijeća

R. br.	DATUM	OZNAKA DOKUMENTA	Broj u popisu literature	MJESTO	NAZIV DOKUMENTA	TEMATSKI SARŽAJ DOKUMENTA	Br. str. dokumenta / aneksa
1.	26/27.06.1992.	6/1992	1992.	Lisabon	Lisbon European Council: <i>Presidency Conclusions</i>	Identificiranje područja zajedničkih akcija u okviru novoformirane CFSP spram pojedinih grupa zemalja u okruženju: Mediteran (Sjeverna Afrika i Bliski istok), Istočna Europa i CIS	24 / 7
2.	21/22.06.1993.	6/1993	1993.	Copenhagen	European Council in Copenhagen: <i>Presidency Conclusions</i>	Odluka o proširenju EU na istok i ocjena odnosa spram Mediterana (Sjeverna Afrika i Bliski istok)	22
3.	09/10.12.1994.	12/1994	1994.	Essen	Essen European Council: <i>Presidency Conclusions</i>	Mediteranska politika EU (podrška iniciranju <i>Barcelonskog procesa</i>)	27 / 3
4.	26/27.06.1995.	6/1995	1995a.	Cannes	The European Council, Cannes: <i>Presidency Conclusions</i>	Pripreme za održavanje euro-mediteranske konferencije u Barceloni i odobrenje financijskih sredstava EU za Mediteran (MEDA I)	32
5.	15/16.12.1995.	12/1995	1995b.	Madrid	Madrid European Council: <i>Presidency Conclusions</i>	Rasprava o uvođenju zajedničke valute (euro) do 1999. I ocjena pokretanja <i>Barcelonskog procesa</i>	60
6.	13/14.12.1996.	12/1996	1996.	Dublin	Dublin European Council: <i>Presidency Conclusions</i>	Ocjena treće (posljednje faze europske monetarne unije i deklaracija o bliskoistočnom mirovnom procesu (MEPP))	18 / 26
7.	19.06.2000.	OJ L 183/5	2000.	Santa Maria da Feira	<i>Common Strategy of the European Council on the Mediterranean Region</i>	Jačanje postojećih EU odnosa s mediteranskim partnerima uspostavljenih kroz <i>Barcelonski proces</i> uz proširenje na Libiju	6
8.	19/20.06.2003.	11638/03	2003a.	Thessaloniki	Thessaloniki European Council: <i>Presidency Conclusions</i>	Procjena implementacije <i>European Neighbourhood Policy (ENP)</i> , nacrt Ustava EU i pitanje imigranata/granica/azila	34
9.	16/17.10.2003.	15188/03	2003b.	Bruxelles	Bruxelles European Council: <i>Presidency Conclusions</i>	Jačanje europske ekonomije, poticanje ekonomskog rasta i investiranja u ključne projekte članica, jačanje granične kontrole u kontekstu upravljanja migracijskim procesima s juga	19
10.	12.12.2003.	-	2003c.	Bruxelles	<i>A Secure Europe in a Better World; European Security Strategy</i>	Definira sigurnosne izazove za EU (sigurnost, siromaštvo i energetika); ključne prijetnje (terorizam, proliferacija OMU, regionalni sukobi, neuspjele države, organizirani kriminal) i instrumente za suprotstavljanje prijetnjama (politički, ekonomski, diplomatski, vojni, trgovinski, obavještajni, policijski, pravni, humanitarni).	14
11.	lipanj 2004.	-	2004a.	Bruxelles	<i>EU Strategic Partnership with the Mediterranean and the Middle East</i>	Definira sigurnosne strateške prioritete u odnosima EU spram Mediterana i Bliskog istoka: MEPP, politički dijalog (ljudska prava i vladavina zakona), neširenje oružja za masovno uništenje, sigurnosni dijalog i protuterorizam, migracije, ekonomske reforme, društveni razvoj, kulturni dijalog.	16 / 2
12.	16/17.12.2004.	16238/04	2004b.	Bruxelles	Bruxelles European Council: <i>Presidency Conclusions</i>	Implementacija <i>Europske sigurnosne strategije</i> kroz više područja djelovanja u suradnji sa partnerima, jačanje mediteranske politike EU putem ENP	27 / 6
13.	16/17.06.2005.	10255/05	2005a.	Bruxelles	Bruxelles European Council: <i>Presidency Conclusions</i>	Zaključenje Akcijskih planova s pojedinim mediteranskim partnerima (Izrael, Jordan, PS, Maroko i Tunis) u okviru ENP, ocjena <i>EU strateškog partnerstva s</i>	15 / 24

						<i>Mediterranom i Bliskim istokom, priprema za obilježavanje 10-godišnjice Barcelonskog procesa</i>	
14.	15/16.12.2005.	15914/05	2005b.	Bruxelles	Bruxelles European Council: <i>Presidency Conclusions</i>	Usvajanje globalnog pristupa problemu ilegalnih migracija	23
15.	19/20.06.2008	11018/08	2008.	Bruxelles	Bruxelles European Council: <i>Presidency Conclusions</i>	Jačanje trećeg stupa EU (unutarnja politika), milenijski razvojni ciljevi EU i priprema za pokretanje nove mediteranske inicijative <i>Unije za Mediteran</i>	22
16.	11.03.2011.	EUCO 7/1/11	2011a.	Bruxelles	Extraordinary European Council: Declaration	Sigurnosno stanje u južnom susjedstvu	6
17.	23.10.2011.	EUCO 52/1/11	2011b.	Bruxelles	European Council: <i>Presidency Conclusions</i>	Posljedice globalne financijske krize na gospodarsko stanje u članicama EU, klimatske promjene i sigurnosno stanje na jugu Mediterana	12 / 1
18.	01/02.03.2012.	EUCO 4/2/12	2012.	Bruxelles	European Council: <i>Presidency Conclusions</i>	Implementacija ekonomske strategije EU i prioriteta do 2020. te sigurnosno stanje na jugu Mediterana	15

Tablica 4.4: Popis korištenih dokumenata Europske komisije

Redni broj	DATUM	OZNAKA DOKUMENTA	Broj u popisu literature	NAZIV DOKUMENTA	TEMATSKI SADRŽAJ DOKUMENTA	Br. str. dokumenta / aneksa
1.	19.02.1991.	COM(91)48 final	1991.	Communication from the Commission to the Council and the Parliament: <i>Proposal for a Council regulation concerning financial cooperation in respect of all the Mediterranean non-member countries</i>	Mjere za implementaciju financijske i tehničke suradnje s mediteranskim partnerskim zemljama s ciljem njihove brže integracije u globalne gospodarske procese	6 / 3
2.	19.10.1994.	COM(94)427 final	1994	Communication from the Commission to the Council and the Parliament: <i>Strengthening the Mediterranean Policy of the EU; Establishing a Euro-Mediterranean Partnership</i>	Smjernice za srednjoročno jačanje mediteranske politike EU u cilju ostvarenja mira, stabilnosti, sigurnosti i ekonomskog razvoja Mediterana	33 / 19
3.	08.03.1995.	COM(95)72 final	1995.	Communication from the Commission Strengthening the Mediterranean Policy of the European Union: <i>Proposals for Implementing a Euro-Mediterranean Partnership</i>	Postavljanje glavnih pravaca EMP i isticanje prioriteta financijske i tehničke suradnje za razdoblje 1995.-1999.	25
4.	19.02.1997.	COM(97)68 final	1997.	Communication from the Commission to the Council and the Parliament: <i>Progress Report on the Euro-Mediterranean Partnership and Preparations for the Second Conference of Foreign Affairs Ministers</i>	Priprema konferencije ministara vanjskih poslova.	22
5.	06.09.2000.	COM(2000)497 final	2000.	Communication from the Commission to the Council and the Parliament: <i>Preparation for the 4. Meeting of Euro-Mediterranean Foreign Ministers; Reinvigorating the Barcelona Process</i>	Iskustva prvih pet godina <i>Barcelonskog procesa</i> i isticanje prijedloga u nizu područja kojima su uočene poteškoće u ostvarenju ciljeva EMP.	28 / 13
6.	13.02.2002.	SEC(2002)159 final	2002a.	Communication from the Commission to the Council and the Parliament to Prepare the Meeting of Euro-Mediterranean Foreign Ministers (Valencia)	Priprema konferencije ministara vanjskih poslova	26 / 8
7.	2003.	WP(2003)	2003a.	Commission Services Working Document: <i>Preparations for the Euro-Mediterranean Mid-Term Meeting of Ministers of Foreign Affairs</i> (Crete)	Priprema konferencije ministara vanjskih poslova	11 / 17
8.	21.05.2003.	COM(2003)294 final	2003b.	Communication from the Commission to the Council and the Parliament: <i>Reinvigorating EU Actions on Human Rights and Democratisation with Mediterranean Partners</i> (Strategic Guideline)	Strateške smjernice za jačanje demokracije i ljudskih prava u mediteranskim partnerskim zemljama	19
9.	11.03.2003.	COM(2003)104 final	2003c.	Communication from the Commission to the Council and the Parliament: <i>Wider Europe – Neighbourhood: A New Framework for Relations with our Eastern and Southern Neighbours</i>	Jačanje okvira za EU odnose sa susjednim zemljama koje nemaju perspektivu članstva u EU	26 / 6
10.	24.06.2003.	COM(2003)376 final	2003d.	Communication from the Commission to the Council and the Parliament: <i>On the Development of a Euro-Mediterranean Transport Network</i>	Razvoj mediteranske transportne mreže uključujući pitanja njezine sigurnosti i financiranja	27 / 8
11.	15.10.2003.	COM(2003)610 final	2003e.	Communication from the Commission to the Council and the Parliament: <i>Preparations for the 6. Meeting of Euro-Mediterranean Ministers of Foreign Affairs</i> (Naples)	Priprema konferencije ministara vanjskih poslova	12
12.	12.05.2004.	COM(2004)373 final	2004.	Communication from the Commission <i>European Neighbourhood Policy – Strategy Paper</i>	Definiranje prioriteta tema za uključenje u ENP akcijske planove zemalja južne i istočne periferije EU	35
13.	12.04.2005.	COM(2005)139 final	2005a.	Communication from the Commission to the Council and the Parliament: <i>10. Anniversary of the Euro-Mediterranean Partnership; A Work Program to Meet the challenges of the Next</i>	10. obljetnica <i>Barcelonskog procesa</i> i radni program za idućih 5 godina	18 / 9

				<i>Five Years</i>		
14.	30.11.2005.	COM(2005)621 final	2005b.	Communication from the Commission to the Council and the Parliament: <i>Priority Actions for Responding to the Challenges of Migration</i>	Sveobuhvatni pristup problemu ilegalnih migracija u EU iz područja mediteranske regije i identificiranje kratkoročnih, srednjoročnih i dugoročnih akcija u cilju njihovog suzbijanja	9
15.	05.09.2006.	COM(2006)475 final	2006a.	Communication from the Commission to the Council and the Parliament: <i>Establishing an Environment Strategy for the Mediterranean</i>	Strategija zaštite mediteranskog okoliša i financiranje mjera u tu svrhu	10
16.	17.10.2006.	COM(2006)592 final	2006b.	Communication from the Commission to the Council: <i>Assessment of the Facility for Euro-Mediterranean Investment and Partnership (FEMIP) and Future Options</i>	Procjene učinkovitosti FEMIP za postizanje višeg stupnja ekonomskog razvoja mediteranskih partnerskih zemalja	12
17.	25.10.2006.	COM(2006)620 final	2006c.	Communication from the Commission to the Council and the Parliament: <i>Preparation for the Euro-Mediterranean Foreign Affairs Ministers Conference (Tampere)</i>	Priprema konferencije ministara vanjskih poslova	13
18.	17.10.2007.	COM(2007)598 final	2007a.	Communication from the Commission to the Council and the Parliament: <i>Preparation of the Euro-Mediterranean Foreign Affairs Conference (Lisbon). The Euro-Mediterranean Partnership: Advancing Regional Cooperation to Support Peace, Progress and Inter-Cultural Dialogue</i>	Prijedlozi za jačanje mediteranske regionalne suradnje u 2008.	10
19.	05.12.2007.	COM(2007)774 final	2007b.	Communication from the Commission: <i>A Strong European Neighbourhood Policy</i>	Karakter i dosadašnji učinci <i>Europske politike prema susjedstvu</i>	11 / 50
20.	20.05.2008.	COM(2008)319 final	2008.	Communication from the Commission to the Council and the Parliament: <i>Barcelona Process; Union for the Mediterranean</i>	Analiza dosadašnjih uspjeha i nedostataka <i>Barcelonskog procesa</i> i isticanje prijedloga za novi <i>Barcelonski proces: Unija za Mediteran</i>	13 / 3
21.	08.03.2011.	COM(2011)200 final	2011a.	Joint Communication to the European Council, the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions: <i>A Partnership for Democracy and Shared Prosperity with the Southern Mediterranean</i>	Podrška EU mediteranskim partnerima spremnim na ambicioznije političke i ekonomske reforme kroz <i>Partnerstvo za demokraciju i zajednički razvoj</i>	16 / 3
22.	25.05.2011.	COM(2011)303 final	2011b.	Joint Communication to the European Council, the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions: <i>A New Response to a Changing Neighbourhood – a Review of European Neighbourhood Policy</i>	Novi pristup EU-a jačanju partnerstva sa zemljama istočnog i južnog susjedstva u cilju konsolidiranja demokracija, održivog ekonomskog rasta i prekograničnih veza	42 / 19
23.	15.05.2012.	JOIN(2012)14 final	2012a.	Joint Communication to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions: <i>Delivering on a New European Neighbourhood Policy</i>	Zajednička procjena Europske Komisije i Visokog predstavnika EU za vanjske poslove i sigurnosnu politiku o primjeni novog pristupa EU u kontekstu ENP	22
24.	15.05.2012.	SWD(2012)121 final	2012b.	European Commission Staff Working Document: <i>Partnership for Democracy and Shared Prosperity; Report on Activities in 2011 and Roadmap for Future Action</i>	Procjena prve godine primjene partnerstva za demokraciju i zajedničkog razvoja i postavljanja ciljeva za razdoblje 2012.-2013.	26
25.	20.03.2013.	JOIN(2013)4 final	2013.	Joint Communication to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions: <i>European Neighbourhood Policy – Working towards a Stronger Partnership</i>	Procjena implementacije Europske politike prema istočnom i južnom susjedstvu i budući izazovi	22
26.	27.03.2014.	JOIN(2014)12 final	2014a.	Joint Communication to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions: <i>Neighbourhood at the Crossroads –</i>	Implementacija Europske politike prema istočnom i južnom susjedstvu po pojedinačnim zemljama i preporuke: održiva demokracija, podrška civilnom društvu, ekonomski i	18

				<i>Implementation of the European Neighbourhood Policy in 2013</i>	socijalni razvoj, reforma sigurnosnog sektora	
27.	27.03.2014.	SWD(2014)100 final	2014b.	Regional Report <i>A Partnership for Democracy and Shared Prosperity with the Southern Mediterranean Partners</i> accompanying the document Joint Communication to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions: <i>Neighbourhood at the Crossroads; Implementation of the European Neighbourhood Policy in 2013.</i>	Odnosi EU sa mediteranskom regijom, jačanje regionalne političke i ekonomske suradnje	23

Tablica 4.5: Popis dostupnih govora predsjednika Europske komisije i povjerenika za vanjske odnose i europsku susjedsku politiku na temu Mediterana

BROJ	DATUM	Br. u popisu literature	LOKACIJA	OSOBA	FUNKCIJA	TEMA GOVORA
1.	23.05.1999.	1999.	Oslo	Manuel Marin	Predsjednik Europske komisije	Mediteranska politika EU
2.	31.01.2001.	2001a.	Bruxelles	Chris Patten	Povjerenik Europske komisije za vanjske odnose i europsku susjedsku politiku	Rasprava o zajedničkoj strategiji za Mediteran i obnovu Barcelonskog procesa
3.	02.04.2002.	2002.	Bruxelles	Chris Patten	Povjerenik Europske komisije za vanjske odnose i europsku susjedsku politiku	Rasprava o zajedničkoj strategiji za Mediteran i obnovu Barcelonskog procesa
4.	26.11.2002.	2002.	Louvaine-la-Neuve	Romano Prodi	Predsjednik Europske komisije	Euro-Med Report: Europa i Mediteran - vrijeme za djelovanje
5.	24.11.2005.	2005a.	Madrid	Benita Ferrero-Waldner	Povjerenica Europske komisije za vanjske odnose i europsku susjedsku politiku	Barcelonski proces: jačanje Mediterana
6.	25.11.2005.	2005b.	Barcelona	Benita Ferrero-Waldner	Povjerenica Europske komisije za vanjske odnose i europsku susjedsku politiku	Euromed i mediji
7.	02.06.2006.	2006a.	Hamburg	Benita Ferrero-Waldner	Povjerenica Europske komisije za vanjske odnose i europsku susjedsku politiku	EU, Mediteran i Bliski istok: Partnerstvo za reforme
8.	06.06.2006.	2006b.	Bruxelles	Benita Ferrero-Waldner	Povjerenica Europske komisije za vanjske odnose i europsku susjedsku politiku	Europska politika prema susjedstvu: zblizavanje susjeda
9.	03.09.2007.	2007.	Bruxelles	José Manuel Durão Barroso	Predsjednik Europske komisije	Zajednički izazovi, zajednička budućnost; jačanje politike prema susjedstvu
10.	07.04.2008.	2008.	Bruges	Benita Ferrero-Waldner	Povjerenica Europske komisije za vanjske odnose i europsku susjedsku politiku	Europska unija i njeno mjesto u svijetu

Tablica 4.6: Popis dokumenata s Euro-mediteranskih konferencija

R. br.	DATUM	OZNAKA DOKUMENTA	Broj u popisu literature	MJESTO	NAZIV DOKUMENTA	SARŽAJ DOKUMENTA	Br. str. dokumenta / aneksa
1.	27/28. 11.1995.	MC(95) D	1995.	Barcelona	Prva euro-mediteranska ministarska konferencija	Iniciranje Barcelonskog procesa	17 / 9
2.	15/16.04.1997.	MC(97)	1999.	Malta	Druga euro-mediteranska ministarska konferencija	Potvrda obveza iz Barcelonske deklaracije	10 / 4
3.	03/04.06.1998.	MM(98)	1998.	Palermo	Sastanak ministara vanjskih poslova između dvije ministarske konferencije (međuministarski sastanak)	Govor	3
4.	15/16.04.1999.	MC(99)	1999.	Stuttgart	Treća euro-mediteranska ministarska konferencija	Procjena trogodišnjeg razdoblja EMP i potvrda obveza iz Barcelonske deklaracije	7
5.	2000.	MM(00)		Lisabon	Međuministarska konferencija	Nedostupan dokument	
6.	15/16.11.2000.	MC(00)	2000.	Marseilles	Četvrta euro-mediteranska ministarska konferencija	Obnova i jačanje EMP	8
7.	05/06.10.2001.	MM(01)	2001.	Bruxelles	Međuministarska konferencija	Potvrda važnosti EMP	5
8.	22/23.04.2002.	MC(02)	2001.	Valencia	Peta euro-mediteranska ministarska konferencija	Naglašava potrebu za pojačanim dijalogom	7 / 8
9.	26/27.05.2003.	MM(03)	2003a.	Kreta	Međuministarska konferencija	Rasprava o razvoju budućih aktivnosti	20
10.	02/03.12.2003.	MC(03)	2003b.	Napulj	Šesta euro-mediteranska ministarska konferencija	Potvrđuje spremnost za jačanjem EMP	15 / 2
11.	05/06.05.2004.	MM(04)	2004a.	Dublin	Međuministarska konferencija	Potvrda zajedničkih obveza iz Barcelonske deklaracije	17
12.	29/30.11.2004.	MM(04)	2004b.	Haag	Međuministarska konferencija	Barcelonski proces ojačan sa ENP	8
13.	30/31.05.2005.	MC(05)	2005a.	Luksemburg	Sedma euro-mediteranska ministarska konferencija	Procjene postignutog i donošenje smjernica	20 / 6
14.	2005.	S(05) D	2005b.	Barcelona	Prvi euro-mediteranski summit	Govor povodom 10-godišnjice Barcelonskog procesa	12
15.	27/28.11.2006.	MC(06)	2006.	Tampere	Osma Euro-Mediteranska ministarska konferencija	Obnova obveze za implementacijom 5-godišnjeg radnog programa	15 / 3
16.	05/06.11.2007.	MC(07)	2007.	Lisabon	Deveta Euro-Mediteranska ministarska konferencija	Procjena napretka i dogovor o daljnjim prioritetima	21 / 1
17.	13.07.2008.	S(08) D	2008a.	Pariz	Drugi euro-mediteranski summit	Unija za Mediteran	20 / 3
18.	03/04.11.2008.	MC(08)	2008b.	Marseilles	Prva ministarska konferencija Barcelonski proces: Unija za Mediteran	Definiranje institucionalnih promjena u odnosu na Barcelonski proces	28 / 16

Svjetla polja: ministarske konferencije i summiti

Tamna polja: međuministarske konferencije

S – summiti

D – deklaracije

MC – ministarske konferencije

MM – međuministarske konferencije

4.2 Faza formuliranja mediteranskih politika EU

U fazi formuliranja mediteranskih politika EU dvije su glavne razine analize vanjskog djelovanja EU prema pristupu AFP (razina birokracije i razina regionalnih odnosa), a dodana im je i razina pojedinca – prema modelu istraživanja 4.1. Na **razini birokracije** kojoj korespondiraju *moгуćnosti* EU kao prvi promatrani element akterstva EU (Bretherton i Vogler, 2006:24), koncepti koji se mjere su mediteranske politike EU (EMP i ENP).¹⁹⁵ Ovdje će naglasak biti na formuliranju svrhe, karaktera i prioriteta ovih politika u skladu s preferencijama EU. Na **razini regionalnih odnosa** kojoj korespondiraju *prilike* kao drugi element akterstva EU, glavni koncept koji se mjeri je mediteranska regija. Ona je s jedne strane strukturni kontekst ili vanjsko okruženje koje omogućuje djelovanje EU kao aktera, ali je istovremeno i prostor za koji se formuliraju (a kasnije usvajaju i implementiraju) mediteranske politike EU. U okviru koncepta mediteranske regije naglasak će biti na geografskom i terminološkom definiranju mediteranske regije između Europskog vijeća i Europske komisije. U ovoj istraživačkoj fazi kao dodatna (treća) razina uključena je **razina pojedinca**. Odnosi se na govore predsjednika Europske komisije i povjerenika Europske komisije za vanjske odnose i europsku susjedsku politiku na temu mediteranskih politika EU u promatranom razdoblju analize lipanj 1992.-siječanj 2015. godine. Smješteni su u fazu formuliranja mediteranskih politika EU jer su održani u nekoj od država članica EU ili u sjedištu njezinih institucija. Naglasak će biti na definiranju geografskog prostora mediteranske regije, te na svrsi, karakteru i prioritetima EMP-a (za ENP ne postoje podaci u govorima/izjavama). Istraživanje će slijediti hijerarhiju razina analize vanjskog djelovanja EU, pa će prvo biti analizirana razina pojedinca, a zatim dvije glavne razine: razina birokracije i razina regionalnih odnosa.

Prema opisanoj metodologiji u užem smislu predstavljenoj u podpoglavlju 3.5 Operacionalizacija, izvori podataka za analizu koncepata mediteranske regije i mediteranskih politika EMP i ENP su (1) primarni: dokumenti Europskog vijeća na razini vanjske politike i Europske komisije na razini vanjskih odnosa; (2) sekundarni: govori predsjednika Europske komisije i povjerenika Europske komisije za vanjske odnose i europsku susjedsku politiku na razini vanjskih odnosa. Metode istraživanja su analiza sadržaja primarnih i sekundarnih izvora podataka, i diskurzivna analiza; a analizirano razdoblje je od lipnja 1992.-siječnja 2015. godine. U ovoj fazi polazim od teze da je vanjsko djelovanje EU spram Mediterana

¹⁹⁵ Kao što je šire objašnjeno u podpoglavlju 3.5.1, UFM nije uključena u analizu jer ovu politiku nisu inicirale institucije EU.

neuspješno uslijed nekonzistentnosti Europskog vijeća i Europske komisije kao institucija s ovlastima u fazi formuliranja mediteranskih politika.

4.2.1 Razina pojedinca

Na razini pojedinca može se mjeriti koncept jedne mediteranske politike EU (EMP) i koncept mediteranske regije kroz diskurzivnu analizu govora predsjednika Europske komisije i povjerenika Europske komisije za vanjske odnose i europsku susjedsku politiku u razdoblju od 1995.-2008. do kada je postojala ova funkcija.

4.2.1.1 Euro-mediteransko partnerstvo

Analizirani izvori pružaju podatke samo za EMP kao jednu mediteransku politiku EU, pri čemu se referiraju na sva tri analizirana elementa tog koncepta. **Svrha** EMP-a prema ovim izvorima postavljena je na općenitoj razini. Za Benitu Ferrero-Waldner povjerenicu Europske komisije za vanjske odnose i europsku susjedsku politiku od 2004.-2009. svrha je bila „*kreiranje regije zajedničkog bogatstva i društvenih vrijednosti u cilju boljeg uzajamnog razumijevanja*“ (2005a) te „*proširenje na južno susjedstvo prosperiteta kojeg uživaju EU članice*“ (2006b).

Prema sadržaju izjava selektiranih dužnosnika Europske komisije funkcionalnost je glavna **karakteristika** EMP-a. U tom smislu Chris Patten povjerenik Europske komisije za vanjske odnose i europsku susjedsku politiku u razdoblju od 1999.-2004. istaknuo je da je EMP izvršio „*preokret u odnosima između sjevera i juga Mediterana*“ (Patten, 2001a), Manuel Marin direktor Europske komisije tijekom 1999. naglasio je da je EMP uveo „*potpuno novu eru*“ (Marin, 1999.) EMP karakterizira „*jedinstven regionalni forum*“ (Ferrero-Waldner, 2006a; 2006b), „*trajno partnerstvo*“ (Patten, 2002.), a za Romana Prodia predsjednika Europske komisije od 1999.-2004. EMP predstavlja „*dinamičan instrument*“ na kojem Europa može bazirati svoje akcije (Prodi, 2002.). Karakter EMP-a najbolje je opisao Prodi kao „*jedini pokušaj ikada učinjen da se EU pozabavi sa nestabilnosti i razlikama na Mediteranu multilateralno i sa dugoročnom perspektivom*“ (Prodi, 2002.). U izjavama dolazi do izražaja i vizionarski karakter EMP-a koji je: „*samo početak procesa*“ (Marin, 1999.), a za José Manuel Durão Barrosoa predsjednika Europske komisije od 2004.-2014. EMP je „*temelj*

budućeg regionalnog dijaloga“ (Barroso, 2007.), odnosno „EMP nastoji vratiti antikni koncept euro-mediteranske regije u kojoj postoji uzajamno razumijevanje zajedničkih korijena identiteta“ (Ferrero-Waldner, 2005b).

Diskurzivna analiza govora analiziranih dužnosnika Europske komisije pokazuje da su se izgubili upravo ekonomski i sigurnosni **prioriteti** EMP-a isticani u dokumentima Europske komisije. Za Romana Prodia prioritet EMP-a je „*poboljšanje uzajamnog razumijevanja kroz intelektualnu i kulturnu razmjenu*“ (2002.) Za Benitu Ferrero-Waldner prioritet je „*formirati zonu prosperiteta, sigurnosti i stabilnosti izvan granica Europe*“ (2005a). Riječ je o općim prioritetima koji ne korespondiraju energetsom partnerstvu EU-južni Mediteran, interregionalnoj trgovinskoj suradnji, transportnoj međupovezanosti i ekološkoj sigurnosti Mediterana istaknutima u dokumentima Europske komisije.

Ovime je unutar Europske komisije na konceptu mediteranske regije vidljiv problem **unutar-institucionalne nekonzistentnosti** prikazan na skici 4.1 i koji nije bio previđen u teorijskom dijelu disertacije (skica 3.10 teorijska razrada pojma konzistentnosti). Unutar-institucionalna nekonzistentnost odnosi se na neusklađenost koja se može pojaviti unutar svake institucije EU (K. Smith, 2008:73; Duke u Koutrakos ur., 2011:23).

Skica 4.1: Model horizontalne nekonzistentnosti na primjeru mediteranskih politika EU

Izvor: Vlastiti prikaz

Predmetna disertacija ukazuje na takvu neusklađenost ne samo na primjeru definiranja prioriteta EMP-a dokumentima Europske komisije i izjavama njezinih dužnosnika, nego i na primjeru definiranja koncepta mediteranske regije koji slijedi u nastavku.

4.2.1.2 Mediteranska regija

U pogledu koncepta mediteranske regije analizirani izvori pružaju podatke samo za jedan promatrani element mediteranske regije, a to je njezin geografski prostor. Chris Patten definirao je mediteransku regiju vrlo usko kao „bliže inozemstvo i južni bok EU“ (Patten, 2001a) i time je ispustio Mašrek. Za Benitu Ferrero-Waldner mediteranska regija je šire postavljena kao „fokalna točka političke i ekonomske regije od Španjolske do Crnog mora i Perzijskog zaljeva“ (Ferrero-Waldner, 2008.) Međutim, Romano Prodi doveo je u pitanje samu mediteransku regiju: za njega „ne postoji jedna regija nego mnoštvo regija povezanih zajedničkim nazivnikom - mediteranska regija.“ Ujedno je naglasio kako „mediteranska regija još uvijek nema razvijenu osobnost“, uslijed čega „regija kao takva nije opipljiva“ (Prodi, 2002.)

Ovo je još jedan primjer unutarnje nekonzistentnosti Europske komisije između dokumenata i govora/izjava njezinih dužnosnika. U dokumentima Europske komisije mediteranska regija je geografski određena kao EMP i zemlje u pristupnim pregovorima sa EU (isključeno je područje bivše SFRJ). To je daleko šire određenje od samog Magreba kod Pattena, daleko uže određenje od prostora koji seže od Španjolske do Perzijskog zaljeva kod Ferrero-Waldner, i potpuno suprotno negaciji postojanja mediteranske regije kod (paradoksalno!) samog predsjednika Europske komisije Romana Prodia.

Rezultati analize iz ove faze sumirati će se u podpoglavlju 4.2.4 Nekonzistentnost u fazi formuliranja mediteranskih politika EU, a sada prelazim na analizu na razini birokracije.

4.2.2 Razina birokracije

Razini birokracije korespondiraju *moćnosti* EU kao element akterstva EU. Na ovoj razini mjerim dva koncepta - dvije mediteranske politike (EMP i ENP) kroz koje se (u fazi formuliranja) odražavaju mogućnosti institucija EU da formuliraju mediteranske politike EU. Ovdje će ponovno biti naglasak na tri ista elementa: formuliranju **svrhe**, **karaktera** i **prioriteta** EMP i ENP u skladu s preferencijama EU. Kroz ova tri elementa pratiti će se neusklađenosti koje postoje između Europskog vijeća i Europske komisije u formuliranju mediteranskih politika EU.

4.2.2.1 Euro-mediteransko partnerstvo

Za Europsko vijeće EMP je uspostavljeno u **svrhu** „očuvanja dobrosusjedskih odnosa“ (EV 1992:20). Dobrosusjedski odnosi su trebali stvoriti „osnovu za trajan i regularan dijalog o zajedničkim pitanjima u idućem stoljeću“ (EV 1994:8) i omogućiti „dubinsku raspravu o budućim odnosima EU i mediteranskih zemalja“ (EV 1994:8). Za Europsku komisiju svrha EMP-a je bila „pomoći mediteranskim partnerima u integriranju njihovih ekonomija u svjetsku tržišnu ekonomiju“ (EK 1994:4, točka 2). Iz ovoga proizlazi da je Europska komisija prepoznala svrhu EMP-a samo na razini vanjskih odnosa.

Za Europsko vijeće EMP je po **karakteru** bio „trajan oblik odnosa sa mediteranskim nečlanicama“ (EV 1995a:22). Pored trajnosti isticano je da EMP nije supstitut za ostale mediteranske inicijative. Sa njima samo dijeli geografski fokus na Mediteranu, ali „nije zamjena za postojeće bilateralne dijaloge sa mediteranskim partnerima niti je nadomjestak za Bliskoistočni mirovni proces“ (EV 1995a:23).

Europska komisija je jednako kao i Europsko vijeće pridavala EMP-u karakter trajnosti kroz referencu „trajna forma dijaloga“ (EK 1995:9), „evolutivni okvir“ (EK 1994:7) i „politika na dugoročnim osnovama“ (EK 1995:1). Pored karaktera trajnosti, Europska komisija je isticala i funkcionalni karakter EMP-a kao „zajednice“ (EK 1994:3) sa južnim susjedima, kao „partnerstvo“ (EK 1994:7) između Europe i Mediterana, kao „regionalni forum“ (EK 2006c:3), odnosno „unikatni politički okvir“ (EK 2002a:9).

S obzirom da se (prema službenom nazivu mediteranske politike) radi o *euro*-mediteranskom partnerstvu u kojem se na prvom mjestu ističe europska a tek onda mediteranska strana partnerstva, otuda već iz naziva EMP-a proizlazi njegov karakter neravnopravnosti. Neravnopravnost je u dokumentima Europske komisije vidljiva u definiranju EMP-a kao „nezamjenljivog instrumenta EU“ (EK 1997:1), odnosno „snažnog političkog okvira za EU“ (EK 2003c:8) kao da u njemu ne sudjeluju mediteranski partneri.

Iza svake politike stoje konkretni **prioriteti**, u okviru kojih se zatim razrađuju ciljevi. U ovom dijelu zanimaju me koja su prioritetna područja regionalne suradnje s južno-mediteranskim partnerima unutar EMP postavili Europsko vijeće i Europska komisija, i da li između njih u tom pogledu postoje razlike.

Temeljem zaključaka sa redovnih summita koji odražavaju opći stav, za Europsko vijeće su „mir, stabilnost i prosperitet u mediteranskoj regiji među najvišim prioritetima Europe“ (EV

1994:25, Aneks V, točka 2), dok je „*uspostava FTA između mediteranskih zemalja, te između regije u cjelini i EU, važan element u tom cilju*“ (EV 1994:26, Aneks V, točka 5). Na prvi pogled politički prioriteti imaju primat nad onim ekonomskim.

Za detaljniju analizu regionalnih prioriteta nužni su strateški dokumenti Europskog vijeća. U Zajedničkoj strategiji za mediteransku regiju (2000.) Europsko vijeće je u točkama 7-10 jasno izdvojilo pet prioriteta u mediteranskoj regiji (EV 2000:5-6): mir i stabilnost; proširiti EU vrijednosti na južno-mediteranske partnere; surađivati s njima po unutarnjim pitanjima (migracije, azil); doprinijeti dugoročnom miru i stabilnosti na Bliskom istoku; i ojačati vizibilitet EU u regiji. I ovdje ponovno dominiraju politički kao i sigurnosni prioriteti.

Drugi strateški dokument *EU strateško partnerstvo s Mediteranom i Bliskim istokom* (2004a) bavilo se sa dva regionalna formata (Mediteranom i Bliskim istokom) i tri bilateralna koji ulaze u okvire Bliskog istoka - Irakom, Iranom i Jemenom (EV 2004a:2). Svaki format je imao svoje prioritete. Oni su sadržani u „Političkoj agendi za strateško partnerstvo“ koja je ključni dio dokumenta (obuhvaća njegove dvije trećine). Ukupno 11 prioriteta¹⁹⁶ podijeljeno je između dva formata, uz ogradu kako postoje i zajednički prioriteti po oba formata.¹⁹⁷

Za analizu su bitni prioriteti isključivo za Mediteran. Na njega se odnose samo dva prioriteta po kojima ga Europsko vijeće izdvaja iz zajedničkog formata sa Bliskim istokom. Prvi je uključenje Libije u članstvo EMP-a (točka 10), s obzirom da ju je Europsko vijeće u Zajedničkoj strategiji za mediteransku regiju (2000.) već uključilo u sastav mediteranske regije. Kao drugi prioritet istaknute su migracije (točka 4) koje je Europsko vijeće identificiralo kao problem koji za EU dolazi isključivo s Mediterana, pa je sigurnost granica EU podignuta na razinu strateškog partnerstva s mediteranskim zemljama (EV 2004a:11). Ovu sigurnost granica Europsko vijeće je isticalo za prioritet i na redovnim summitima: „*stabilnost u mediteranskom bazenu je među prioritetima Europe*“ (EV 1994:25); „*prosperitetna i stabilna mediteranska regija je u strateškom interesu Europe u cjelini*“ (EV 2008:15). Dakle, prema drugom strateškom dokumentu Europskog vijeća, kojeg upotpunjuju zaključci sa redovnih summita, regionalni prioritet je sigurnosni u formi stabilnosti granica, ali ne samo za EU nego i za širu Europu.

¹⁹⁶ Bliskoistočni mirovni proces, politički dijalog vezan za ljudska prava i vladavinu zakona, suzbijanje proliferacije i terorizma, društveni razvoj, ekonomske reforme, kulturni dijalog, Irak, Iran, Libija, Jemen i migracije (EV 2004a:8-16).

¹⁹⁷ Politički dijalog, suzbijanje proliferacije i terorizma, ekonomske reforme, društveni razvoj, kulturni dijalog.

Ako se usmjerimo na dokumente Europske komisije, ona je 1994. na zahtjev Europskog vijeća (EV 1992.) podnijela Vijeću EU i Europskom parlamentu „Smjernice za srednjoročno jačanje mediteranske politike EU u cilju stabilnosti i društveno-ekonomskog razvoja regije“ (EK 1994:2, točka 1). U smjernicama su ekonomske aktivnosti bile neposredan prioritet, jer je „postizanje ciljeva mediteranske politike EU zahtijevalo širok i aktivan angažman EU u ekonomskom razvoju partnerskih zemalja“ (EK 1994:9, točka 14). Za EU je „rješavanje regionalnih i globalnih prijetnji sigurnosti i stabilnosti moguće samo kroz podršku održivom društveno-ekonomskom razvoju regije“ (EK 2006c:2; 2000:2).

Stoga se Europska komisija usmjerila na zaštitu onih gospodarskih područja u kojima su EU i Mediteran međuovisni i na kojima postoji potreba regionalnog povezivanja. To su područja koja pokrivaju eksternalizirane unutarnje politike EU: energetika i trgovina (EK 1994:2, točka 4), ekologija (EK 1995:2), pravosuđe i unutarnja politika u kontekstu stabilnosti granica EU (EK 2005b:4), i transportna međupovezanost (EK 2005a:5,10). Ako ih usporedimo sa svim eksternaliziranim politikama EU prema podpoglavlju 3.2.1.1.1 Akteri u fazi formuliranja mediteranske politike EU, tada se radi o pet od ukupno 9 eksternaliziranih unutarnjih politika EU.¹⁹⁸ Ujedno je kod Europske komisije stalno bilo prisutno uvjerenje kako će „sve članice EU imati koristi od poboljšanja regionalnog prosperiteta“ (EK 1995:4) kao i da će „svi partneri imati koristi od uže ekonomske integracije sa EU“ (EK 2003c:10).

Analiza sadržaja dokumenata Europske komisije po pitanju prioriteta regionalne suradnje unutar EMP-a ne daje mnogo podataka, osim općih izjava kako su „prioriteti od regionalnog interesa brojni“ (EK 1995:2) i na „različitim područjima suradnje“ (EK 1991:4). Zato je izvršena diskurzivna analiza sadržaja dokumenata Europske komisije na temu „područja euro-mediteranske međupovezanosti“ (EK 1994:2; 1995:2) ili „ključnih područja regionalne suradnje“ (EK 2000:10) ili najjednostavnije „prioriteta“ (EK 2004:23) u diskursu Europske komisije. Na ovaj način, dobivaju se sljedeća najprioritetnija područja. Rezultate je nemoguće rangirati po važnosti, jer svaka eksternalizirana unutarnja politika EU ima neki epitet prioritetnosti.

Migracije su „prioritizirane“ (EK 2003c:11), „urgentne“ (EK 1997:13), „posebno osjetljivo pitanje“ (EK 2005a:13), „visoko relevantno pitanje za partnerstvo“ (EK 2007a:9), „od vitalne važnosti za partnerstvo“ (EK 2002a:6), a „usklađena migracijska politika EU pridonosi vjerodostojnosti EU na međunarodnom planu“ (EK 2005b:2). Energetika je „strateški“

¹⁹⁸ Preostale četiri su poljoprivredna, ribarska, razvojna i biotehnoška politika EU.

važna (EK 2003e:9), „ključ“ za stabilnost regije (EK 2007a:7), i podignuta je na razinu „energetskog partnerstva“ zbog dugoročne vizije „energetske zajednice EU-južni Mediteran“ (EK 2003a:7; 2005a:17). Trgovina je „esencijalna“ (EK 1994:8), „glavni prioritet“ (EK 1997:11), „pokretač dublje političke suradnje“ (EK 1994:11), a trgovinska suradnja jug-jug u kombinaciji sa suradnjom sjever-jug je „ključ regionalnog dinamizma u euro-mediteranskim odnosima“ (EK 2005a:9). Transport „daje profil euro-mediteranskoj suradnji“ (EK 2000:12) i predstavlja „moćan alat“ regionalnog integriranja (EK 2003d:6). Ekologija je „prime example“ pitanja koje se mora rješavati na regionalnoj razini (EK 2000:11), „nijedna zemlja ju ne može rješavati samostalno“ (EK 2006a:2) i „ima prioritet u međupovezivanju mediteranskih zemalja“ (EK 1995:11).

Prikupljeni rezultati u pogledu prioriteta EMP-a za Europsko vijeće i Europsku komisiju prikazani su u tablici 4.7. Podijeljeni su prema područjima vanjskog djelovanja EU. Potpuna podudarnost između Europskog vijeća i Europske komisije ne postoji niti u jednom prioritetu. Djelomična podudarnost postoji u sigurnosnom prioritetu (stabilnosti granica Europe kod Europskog vijeća, a sigurnost granica EU kod Europske komisije). Neusklađenosti su sljedeće. **Europsko vijeće se fokusira na političke prioritete:** mir i stabilnost, proširiti EU vrijednosti i doprinijeti miru na Bliskom istoku. **Europska komisija ima ekonomske prioritete u EMP:** energetsko partnerstvo EU-Južni Mediteran, interregionalnu trgovinsku suradnju, transportnu međupovezanost i osiguranje ekološke zaštite Mediterana.

Tablica 4.7: Prioriteti Europskog vijeća i Europske komisije u EMP

PRIORITETI REGIONALNE SURADNJE U EMP		
PODRUČJA VANJSKOG DJELOVANJA EU	INSTITUCIJE EU	
	EUROPSKO VIJEĆE	EUROPSKA KOMISIJA
Vanjska politika	Mir i stabilnost, širenje vrijednosti EU, mir na Bliskom istoku	-
	Stabilnost granica Europe	Stabilnost granica EU
Vanjski odnosi	-	Energetsko partnerstvo
	-	EU-južni Mediteran
	-	Interregionalna trgovinska suradnja
	-	Transportna međupovezanost
	-	Zaštita obalnog i morskog pojasa Mediterana

Izvor: Sinteza podataka prema Barcelonskoj deklaraciji, 1995.

4.2.2.2 Europska susjedska politika

Dokumenti Europskog vijeća na analiziranu temu ne daju odgovor na pitanje koju **svrhu** ima ENP. Za Europsku komisiju ENP „*zahtijeva svjež pogled na EU odnose sa južnim susjedstvom*“ (EK 2011b:1). Svrha ENP bila je „*ojačati efikasnost i vizibilitet EU*“ (EK 2012a:3) i „*podići EU profil u regiji*“ (EK 2014a:4). Naime, „*Lisabonski ugovor je omogućio EU da ojača svoje vanjsko djelovanje kroz širenje dometa suradnje sa susjednim zemljama na veći broj područja na integrirani i efikasniji način*“ (EK 2011b:1).

Za Europsko vijeće **karakter** ENP-a je vidljiv u „*novoj vrsti partnerstva utemeljenog na diferenciranom principu prilagođenom svakom partneru posebno*“ (EV 2011a:5). Ovime dolazi do izražaja glavni nedostatak EMP-a a to je funkcionalnost. EMP je bio okvir za dugoročnost suradnje u kojoj učinci nisu bili u prvom planu. Za Europsku komisiju ENP je „*baza na kojoj EU želi postići najužu moguću političku asocijaciju i stupanj ekonomske integracije*“ (EK 2013:2) koji može ostvariti sa svojim (istočnim i južnim) susjedima. Karakter ENP-a za Europsku komisiju vidljiv je kroz: politiku komplementarnu proširenju (ali joj nije supstitut) i sa fokusom na promociji reformi (EK 2007b:2); uvjetovanje koje znači da EU može razmotriti uskratu pomoći ako mediteranski partneri ne provedu reforme na koje su se obavezali (EK 2007b:3; 2011a:5); diferencijaciju tj. prilagođeni pristup svakom partneru (EK 2007b:3; 2012a:2) što mu omogućuje da razvije veze sa EU prema svojim sposobnostima i potrebama; i poticaje „*više za više*“ prema kojima partneri koji ubrzaju reforme mogu računati na veću podršku EU u integriranju u unutarnje tržište EU (EK 2007b:2; 2011a:5).

Politika je „*ambiciozna i inovativna*“ (EK 2011a:5); više „*fokusirana i sa nijansiranim odnosom*“ (EK 2011a:2) usmjerena na potrebe realnosti na terenu; „*zahtijeva brže i ambicioznije političke i ekonomske reforme*“ (EK 2011a:2); iskazuje „*višu razinu diferencijacije*“ (EK 2011b:2) i „*višu razinu uvjetovanja unutarnjih reformi*“ (EK 2011b:3) koja se svodi na veću podršku EU u formi pristupa njezinom unutarnjem tržištu i kreditima, odnosno u uskrati financiranja ako do reforme u partnerskoj zemlji ne dođe. Ujedno je ENP „*politika stalnog angažmana pa njezina vrijednost leži u vezivanju zemalja u tranziciji za vrijednosti i standarde EU*“ (EK 2014a:17) a nije samo vezana za konkretna postignuća na planu reformi.

Europsko vijeće i Europska komisija su u kontekstu **prioriteta** ENP istaknule neposredne političke i ekonomske reforme za partnerske zemlje u južnom susjedstvu, i upravo su na njima došle do izražaja terminološka ali i sadržajna neusklađenost između dviju institucija

EU. Europsko vijeće se 11.03.2011. sastalo na jedinom izvanrednom summitu (zakazanom od pokretanja EMP-a 1995.) kako bi „*raspravilo razvoj u regiji južnog susjedstva i postavilo političke prioritete za buduću EU politiku i akciju*“ (EV 2011a:1). Politički prioritet je iskazan kao podrška isključivo „*konsolidiranim demokracijama i veća pomoć onim partnerima koji učine značajniji napredak prema inkluzivnim demokratskim sistemima*“ (EV 2012:11). Konsolidiranu demokraciju Europsko vijeće je definiralo kao „*vladavinu zakona i poštivanje ljudskih prava, s posebnim naglaskom na pravima manjina*“ (EV 2012:11). Na gospodarskom planu cilj nove politike je „*progresivno integriranje partnera*“ (EV 2012:11) u jedinstveno EU tržište.

Na općoj razini prioriteta Europske komisije su podudarni prioritetima Europskog vijeća vidljivi kroz „*zdravu demokraciju i održiv ekonomski rast*“ (EK 2011b:1). Ali detaljnijom usporedbom uočavaju se bitne razlike. Na političkom planu Ekonomska komisija govori o „*održivoj demokraciji*“ (EK 2011b:3; 2012a:11, točka 2.2; 2012b:4, točka 2.1; 2013:6; 2014b:7-8). Prema načinu na koji ju definira vidljivo je da se ne razlikuje u sadržaju od termina kojeg koristi Europsko vijeće, samo je detaljnije definirana pa uključuje: slobodne i pravedne izbore; slobodu udruživanja i izražavanja; slobodu medija; vladavinu zakona i neovisno sudstvo; suzbijanje korupcije; reformu sigurnosnog sektora i uspostavu demokratske kontrole nad vojnim i sigurnosnim snagama (EK 2012a:11). Iz navedenoga je vidljivo da se radi o terminološkoj a ne sadržajnoj neusklađenosti.

Ekonomski prioritet za Ekonomsku komisiju je postići „*najveći mogući stupanj ekonomske integracije*“ za mediteranske partnere (EK 2012a:2, točka 3) i razvoj „*čvršćeg odnosa u gotovo svim politikama uz bolje ciljanu raspodjelu pomoći*“ (EK 2011b:1). U tome je podudarna s Europskim vijećem, ali ne radi se o progresivnom integriranju partnera u EU tržište (to podrazumijeva integriranje svih mediteranskih partnera) nego samo „*najrazvijenijih partnera*“ (EK 2011b:8). Ovdje se radi o sadržajnoj neusklađenosti između dviju institucija. DCFTA¹⁹⁹ je definirana kao „*dublji vid ekonomske suradnje sa selektiranim partnerima*“ (EK 2013:10), „*omogućuje najnaprednijima brže kretanje prema dugoročnoj viziji ekonomske zajednice bazirane na zajedničkom regulatornom okviru*“ (EK 2011b:9). A manje naprednijim partnerima koji nisu spremni na DCFTA Europska komisija nudi pristup njihovih proizvoda na tržište EU kroz potpisivanje bilateralnih trgovačkih sporazuma koji omogućava pristup industrijskih proizvoda partnerskih država na unutarnje tržište EU (engl.-

¹⁹⁹ Pripreme za početak pregovora o DCFTA započele su 2011. sa Marokom, Tunisom, Egiptom i Jordanom (EK 2012b:9). Maroko je u travnju 2013. započeo pregovore, pripreme sa Tunisom su uznapredovale, a sa Jordanom i Egiptom su zastale (EK 2013:9).

Agreements on Conformity Assessment and Acceptance of Industrial Products, ACAA) i odnose se samo na slobodno kretanje industrijske robe²⁰⁰ (EK 2011b:9). Iz ovako postavljenog stupnjevanja ekonomskih prioriteta kod Europske komisije (DCFTA, ACAA) jasno je da razlika između (svih) partnera i selektiranih partnera nije terminološka.

Na društvenom planu prioriteti Europskog vijeća i Europske komisije su podudarni u pogledu podrške civilnom društvu²⁰¹ mediteranskih partnerskih zemalja i dijalogu „o sigurnosti i mobilnosti između sjevera i juga Mediterana“ (EV 2012:11), ali su kod Europske komisije detaljiziraniji. Za Europsku komisiju „*potrebno je oslušivati njihove zahtjeve*“ (EK 2011a:3) jer civilno društvo ima „*ključnu*“ (EK 2013:3) i „*pivotalnu*“ (EK 2012a:11) ulogu zbog sposobnosti nadzora tempa i dosega ostvarivih reformi kroz „*nadzor neizvršenih obaveza državnih vlasti*“ (EK 2011a:6) i kroz „*nadzor njihove samovolje*“ (EK 2011a:6). Sadržaj suradnje sa civilnim društvom obje institucije (EV, 2012:11; EK 2011a:6-7; 2011b:6; 2012a:13; 2012b:13) predviđaju kroz dijalog o migracijama i prekograničnoj mobilnosti (viznog i migracijskog aranžmana, azila, pravnog okvira za ekonomsku migraciju, poboljšanja sistema azila u skladu sa EU standardima). Na ovaj način stabilnost granica ostaje jedini regionalni prioritet kojeg su obje institucije zadržale u ENP-u.

Rezultati analize iz ove faze sumirati će se u podpoglavlju 4.2.4 Nekonzistentnost u fazi formuliranja mediteranskih politika EU, a sada prelazim na analizu na razini regionalnih odnosa.

4.2.3 Razina regionalnih odnosa

U konceptualnom dijelu rada u podpoglavlju 3.4.1 Regionalizam, pokazano je da mediteranska regija ne postoji kao sveobuhvatna regija, a regionalna suradnja se može konceptualizirati samo kroz procese regionalizacije koji pokazuju *sadržaj* regionalizma, ali ne i njegovu formu vidljivu kroz formalnu regiju (Söderbaum, 2004:38). Promatrana kroz pristup NRA, mediteranska regija tako nije materijalni objekt koji postoji, nego dinamično okruženje društvene interakcije s težištem na procesu nastajanja regije, a ne na njezinom postojanju (Bojinović Fenko, 2012b:5; Hettne, 2008:3).

²⁰⁰ Na ovaj način ACAA je dio FTA za industrijsku robu južno-mediteranskih zemalja sa EU, EEA i Turskom koja je sa EU u carinskoj uniji.

²⁰¹ NGO-i, mali i srednji poduzetnici, akademska zajednica, mediji, sindikati, vjerske grupe i dr.

Sa ovih teorijskih polazišta krećem u empirijsko istraživanje u kojem me zanima na koje probleme su institucije EU sa ovlastima u fazi formuliranja mediteranske politike nailazile u definiranju mediteranske regije kao prostora u neprestanom procesu nastajanja/promjena, i kako su se u tome 'snašle' tj. da li su djelovale usklađeno. Elementi analize biti će njihovo prostorno i terminološko definiranje mediteranske regije.

4.2.3.1 Mediteranska regija

1992. godine Europsko vijeće je u okviru tek formirane EU unaprijed predvidjelo **prostor** za koji je trebalo formulirati buduću politiku EU spram Mediterana. U Deklaraciji o odnosima između Europe i Magreba (EV 1992:23-24) ograničilo je mediteransku regiju samo na usko područje južnog Mediterana (Magreb).²⁰² To je odražavalo pristup mediteranskoj regiji „*na temeljima veza stvaranih kroz geografsku blizinu i povijest*“ (EV 1992:9), i taj povijesni legitimitet za ideju mediteranske regije Europsko vijeće je ponavljalo više puta (EV 1992:9; 1993:11; 1994:25).

Nakon što je Europsko vijeće 1994. ovlastio Europsku komisiju da izradi srednjoročne smjernice za buduću mediteransku politiku, obje institucije su se usuglasile da će se buduća multilateralna mediteranska politika EMP (usvojena 1995.) odnositi na širi prostor koji obuhvaća južni Mediteran (Magreb) i jugoistočni Mediteran (Mašrek). Njima su dodane zemlje koje su u to vrijeme već bile u pristupnim pregovorima s EU - Malta i Cipar (EK 1994:2, točka 2). EMP je isključio zemlje bivše SFRJ koje su u to vrijeme bile u ratu, i Libiju.²⁰³ Na ovaj način Europsko vijeće i Europska komisija su usuglašeno djelovale sa aspekta regionalizma (predstavljenog u podpoglavlju 3.4.1 Regionalizam) jer im je bila bitna *forma* vidljiva kroz geografski unaprijed zadanu regiju.

Međutim, od 2000. godine nisu više usklađene oko prostora mediteranske regije. Europsko vijeće je u Zajedničkoj strategiji za mediteransku regiju (2000:5, točka 6) samoinicijativno napravilo odmak od strukturnog konteksta EMP-a službeno dogovorenog u suradnji sa Europskom komisijom, i naglasilo da će se Zajednička strategija za mediteransku regiju

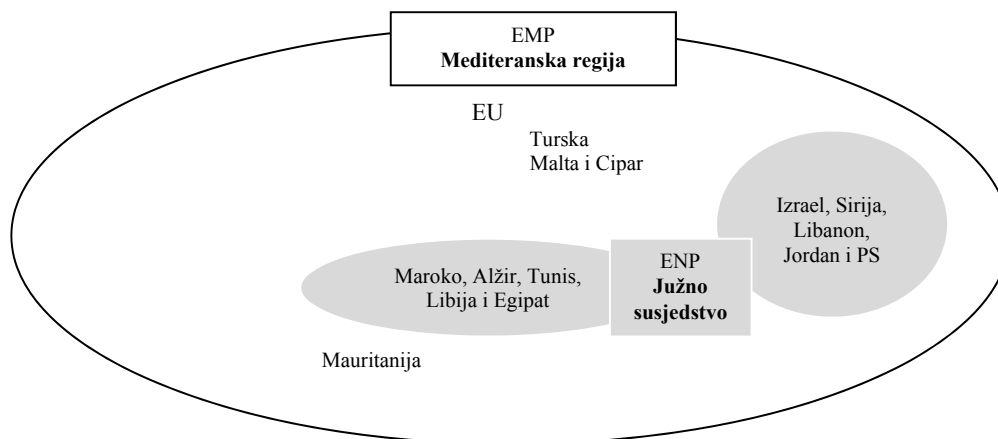
²⁰² Europsko vijeće je najavilo da će u doprinosu stabilnosti i prosperitetu mediteranske regije na vanjskopolitičkom planu poticati regularnu razmjenu informacija i uzajamne konzultacije o sigurnosnim pitanjima **sa zemljama Magreba**, na ekonomskom podržati harmonični razvoj **Magreba** s ciljem uvođenja tržišnih principa i razvoja zajedničkih gospodarskih aktivnosti između firmi EU i Magreba kroz financijsku i tehničku suradnju koja će u konačnici voditi u FTA (EV, 1992:23-24).

²⁰³ Podpoglavlje 2.2.2 Mediteranske politike EU.

odnositi i na Libiju, a izuzela je EMP kandidate za članstvo u EU (EV 2000:5, točka 6). Ovime je napravila direktnu izmjenu u prostoru za koji je zajedno sa Europskom komisijom formulirala istu politiku. U dokumentima Europske komisije koji se odnose na razdoblje EMP-a (1995.-2008.) Libija je cijelo vrijeme tretirana u statusu promatrača koji joj je bio dodijeljen 1999. godine. Naime, prema Furnessu (2009:154) libijski lider Moamar Ghadafi je odbio pristupiti suradnji unutar EMP iz dva razloga. Prvi je bio raskorak između formalnog opredjeljenja EMP-a za uspostavu mira, dok je stvarno uključivao dvije zemlje koje su u trajnom sukobu (Izrael i Palestinsku samoupravu). Drugi razlog je bio preferiranje bilateralne suradnje nakon dugogodišnjeg iskustva s međunarodnim sankcijama nametnutima 1991. godine.²⁰⁴

Dodatno su mediteransku regiju geografski mijenjali i utjecaji u samom regionalnom okruženju, prvenstveno proširenje EU na Cipar i Maltu 2004. Oni su izmijenili status pojedinih zemalja u mediteranskoj regiji ali ne i veličinu njezinog prostora (EU je dobila dvije nove *članice*, a južno-mediteranski partneri su izgubili dva *partnera*). Međutim, mediteranska regija je prostorno najviše izmijenjena (tj. sužena) sa novom mediteranskom politikom ENP (2004.) koja ju je svela na **južno susjedstvo**. Geografske razlike u strukturnom kontekstu na koji se primjenjivao EMP i onoga na koji se odnosio ENP vidljive su iz skice 4.2.

Skica 4.2: Geografske promjene u mediteranskoj regiji s promjenom mediteranskih politika EU (EMP i ENP)

Izvor: Vlastiti prikaz

²⁰⁴ Rezolucija Vijeća sigurnosti UN-a **731** iz studenog 1991. nametnula je Libiji obavezu izručenja dvojice osumnjičenih za postavljanje bombe u *PanAm* zrakoplovu koji je oboren iznad Škotske (21.12.1988.); Rezolucija Vijeća sigurnosti UN-a **748** iz ožujka 1992. koja je bila rezultat libijskog odbijanja da izvrši ovaj zahtjev nametnula je vojni embargo Libiji i reducirala njezino diplomatsko osoblje u međunarodnim institucijama; Rezolucija Vijeća sigurnosti UN-a **883** iz studenog 1993. proširila je postojeće sankcije na zamrzavanje libijske imovine u inozemstvu, nabavku opreme za crpljenje nafte i dijelova za zrakoplove. Sve ove sankcije su suspendirane 1999. nakon što je Libija izručila osumnjičene za postavljanje bombe u *PanAm* zrakoplovu i dodatno prihvatila suradnju u istrazi ovog slučaja. (Cordesman, 2002:185-186.)

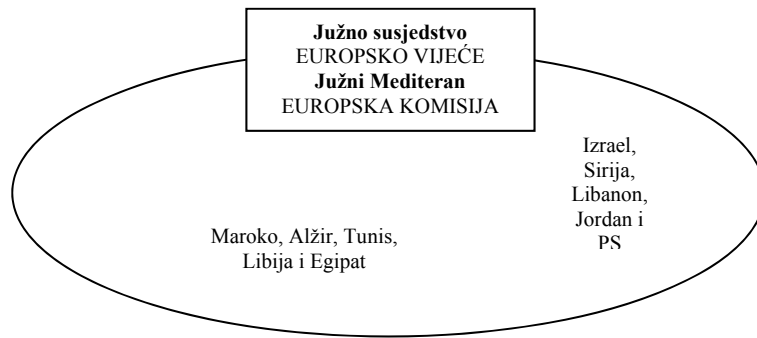
Predmet ENP-a bilo je istočno²⁰⁵ i južno susjedstvo EU. Južno susjedstvo je prema Strateškom dokumentu ENP-a (EK 2004:7) s kojim je usvojena ENP obuhvatilo: Maroko, Alžir, Tunis, Libiju, Egipat, Izrael, Jordan, Libanon, Siriju i Palestinsku samoupravu. To znači da je za razliku od EMP-a predvidjelo Libiju (iako ona nije sudjelovala u nijednoj inicijativi i nema potpisan AA kao niti AP), ali je isključilo zemlje koje su završavale pristupne pregovore sa EU (Cipar i Maltu) i zemlje koje su bile u posebnom statusu sa EU (Turska uslijed carinske unije iz 1995. što se ranije nije postavljalo kao prepreka za njezin ulazak u EMP).

Nakon 2011. godine kod Europskog vijeća i Europske komisije javio se problem **terminološke** neusklađenosti oko naziva mediteranske regije sužene unutar ENP-a. Terminološka neusklađenost ima dalekosežne posljedice jer stvara dva *naizgled* različita strukturna konteksta na koje se odnosi ista mediteranska politika EU – jedan za Europsko vijeće a drugi za Europsku komisiju.

Naime, Europska komisija je 08.11.2011. pokrenula reviziju dijela ENP-a vezanog južno susjedstvo. Za Europsku komisiju regionalni događaji (tj. 'Arapsko proljeće') su „*dramatični i historijskih proporcija*“ (EK 2011a:11), i „*imati će dugoročne posljedice za regiju*“ (EK 2011a:2). Ova radikalna promjena političkog okruženja „*zahtijeva promjenu u EU pristupu regiji*“ (EK 2011a:2). Tim povodom Europska komisija je usvojila dokument pod naslovom *Partnerstvo za demokraciju i zajednički prosperitet sa **južnim Mediteranom*** (EK 2011a:2). Prethodno se 11.03.2011. sastalo Europsko vijeće na jedinom izvanrednom summitu (od pokretanja EMP-a 1995.) na kojem je trebalo „*raspraviti razvoj u regiji **južnog susjedstva** i postaviti političke prioritete za buduću EU politiku i akciju*“ (EV 2011a:1). Terminološke razlike su izrazite, a naročito ako se stave u realni kontekst prostora na koji se dva različita pojma odnose - što pokazuje skica 4.3.

²⁰⁵ Bitno je podsjetiti da se ENP razlikuje od ostale dvije mediteranske politike po tome što nije samo mediteranska, nego ima i drugu (istočnu) komponentu. Stoga će se unutar Strateškog dokumenta ENP-a analizirati samo ciljevi u okvirima suradnje EU sa južno-mediteranskim partnerima a ne i ciljevi vezani za suradnju sa istočnim partnerima u okvirima *Istočnog partnerstva* (Ukrajina, Bjelorusija, Moldavija, Gruzija, Armenija i Azerbajdžan).

Skica 4.3: Terminološka nekonzistentnost Europskog vijeća i Europske komisije u strukturnom kontekstu ENP-a

Izvor: Vlastiti prikaz

Analiza dokumenata Europskog vijeća i Europske komisije pokazuje da su obje institucije i unatrag 20 godina koristile različite sinonime za koncept 'mediteranska regija': euro-mediteranska regija, mediteranski prostor i mediteranski bazen – prema skici 4.4. Međutim, to nije predstavljalo problem sve dok nisu pojedine koncepte rezervirale svaka za sebe. To se po prvi puta desilo 2011. godine. (U razdoblju od 2009.-2010. godine nema dokumenata u kojima se ove institucije referiraju na Mediteran pa je ovo vremensko razdoblje na skici 4.4 ostalo nepokriveno.)

Skica 4.4: Sinonimi za pojam *mediteranska regija* korišteni od 1992-2015.

	1992	1993	1994	1995	1997	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
MEDITERANSKA REGIJA			EUROPSKA KOMISIJA													Razdoblje u kojem se dokumenti EV i EK ne referiraju na Mediteran					
			EUROPSKO VIJEĆE																		
EURO-MEDITERANSKA REGIJA			EUROPSKA KOMISIJA																		
			EUROPSKO VIJEĆE																		
MEDITERANSKI BAZEN			EUROPSKA KOMISIJA																		
			EUROPSKO VIJEĆE																		
MEDITERANSKI PROSTOR			EUROPSKA KOMISIJA																		
			EUROPSKO VIJEĆE																		
JUŽNI MEDITERAN																		EUROPSKA KOMISIJA			
JUŽNO SUSJEDSTVO																		EV			

Izvori: Podaci iz tablice 4.8.

Tablica 4.8: Izvori podataka za skicu 4.3 (sinonimi za pojam *mediteranska regija* korišteni od 1992-2015)

	EUROPSKA KOMISIJA			EUROPSKO VIJEĆE		
MEDITERANSKA REGIJA (engl. Mediterranean region)	1994-2007	14	COM(94)427 final; COM(95)72 final; COM(2000)497 final; COM(2003)104 final; COM(2003)294 final; COM(2003)376 final; COM(2003)610 final; COM(2004)373 final; COM(2005)139 final; COM(2005)621 final; COM(2006)475 final; COM(2006)592 final; COM(2006)620 final; COM(2007)598 final;	1992-2008	9	Zajednička strategija Europskog savjeta za mediteransku regiju EV (2000); EC (6/1992); EV (12/1994); EV (6/1995); EC (12/95); EV (15188/03); EC (16238/1/04); EV (15914/1/05); EV (11018/08).
EURO-MEDITERANSKA REGIJA (engl. Euro-Mediterranean region)	1995-2007	7	COM(95)72 final; COM(97)68 final; COM(2003)610 final; COM(2003)376 final; COM(2005)139 final; COM(2006)620 final; COM(2007)598 final;			
MEDITERANSKI BAZEN (engl. Mediterranean basin)	1994-2003	2	COM(94)427 final; COM(2003)376 final	1994-2003	2	EV (12/1994); EV 11638/03
MEDITERANSKI PROSTOR (engl. Mediterranean area)	1994-2007	3	COM(94)427 final; COM(2005)621 final; COM(2007)598 final	1994-2003	3	EV (12/1994); EV (6/1995); ESS (2003)
JUŽNI MEDITERAN (engl. South Mediterranean)	2011-2013	4	COM(2011)200 final; COM(2012)121 final; SWD(2014)100 final			
JUŽNO SUSJEDSTVO (engl. South Neighbourhood)	2011-2013	4	COM(2011)200 final; COM(2011)303 final; JOIN(2012)14 final; JOIN(2013)4 final; JOIN(2014)12 final	2011-2012	3	EV (EUCO 7/1/11); EV (EUCO 52/1/11); EV (EUCO 4/2/12).

Meditranska regija kod Europske komisije službeno nosi naziv južni Mediteran - jer je naziv dokumenta s kojim je usvojila novi mediteranski pristup/politiku u ENP-u „Partnerstvo za demokraciju i zajednički prosperitet sa južnim Mediteranom“. Južni Mediteran je prema diskursu Europske komisije nastao kao reakcija na 'Arapsko proljeće': „*odgovor je na brojne izazove sa juga Mediterana*“ (EK 2012a:21) i zahtijeva „*promjenu u pristupu regiji*“ (EK 2011a:3). To znači da je prostor južnog Mediterana ustvari s jedne strane preuzak za mnogo širi arapski prostor na kojem se odvijalo 'Arapsko proljeće' (jug i jugoistok Mediterana), a da s druge strane nije uključio nearapski prostor na kojem se jednim dijelom također odvijalo 'Arapsko proljeće' (Turska).²⁰⁶

Iz ovoga je vidljivo da termin južni Mediteran ne odgovara realnosti na terenu a ipak ga se Europska komisija dosljedno pridržava u službenoj korespondenciji. Osim toga, ona nije jasno definirala prostor južnog Mediterana (kao što je definirala prostor južnog susjedstva 2004. unutar ENP-a) i tako je još više doprinijela zbrci oko strukturnog konteksta ENP-a.

Jasno je da je reviziju ENP-a i uvođenje termina južni Mediteran potaknulo 'Arapsko proljeće' koje se nije odvijalo samo na južnom Mediteranu. Stoga nije riječ o dva različita regionalna prostora za ENP, nego o istom prostoru ali terminološki neusklađenom između Europske komisije i Europskog vijeća. Ujedno, analiza sadržaja dokumenata pokazuje da Europska komisija koristi pojam južni Mediteran samo u dokumentima usvojenima unutar ENP – „Partnerstva za demokraciju i zajednički prosperitet s južnim Mediteranom“ (sadržani u tablici 4.7). Ali kada se referira na širu susjedsku politiku (ENP) tada koristi pojam južno susjedstvo (ne više južni Mediteran) kako bi iskazala protutežu pojmu istočno susjedstvo.²⁰⁷

Za razliku od Europske komisije, Europsko vijeće je zadržalo terminologiju politike ENP iz 2004. pa u svojim zaključcima sa summita koristi isključivo pojam 'južno susjedstvo'. (Bitno je napomenuti da u korištenim izvorima podataka za empirijsko istraživanje u fazi formuliranja mediteranskih politika EU nema dokumenata Europskog vijeća od 2013. nadalje, što ne znači da je ono napustilo ovaj pojam, nego da se na summitima nije bavilo južnim susjedstvom.)

²⁰⁶ U literaturi Turska uglavnom nije analizirana kao država zahvaćena 'Arapskim proljećem', ali dva izlaganja na međunarodnoj znanstvenoj konferenciji *17th Mediterranean Studies Association International Conference* (28.-31. svibnja 2014., Malaga, Španjolska) bila su posvećena ovoj temi: Eric Selbin, “The Uprising(s) of the Mediterranean Peoples: Rebellion in the Region 2010-4”, Southwestern University, Georgetown, Texas; i Gaye Ilhan Demiryol. “Arab spring - Rebirth of the Political in Turkey”, Bahçeşehir Üniversitesi, Istanbul, Turkey.

²⁰⁷ Jedina iznimka od ukupno 7 dokumenata Europske komisije usvojenih od 2011.-2015. na temu Mediterana je dokument EK 2011a (**COM(2011)200 final**) s kojim je inaugurirano *Partnerstvo za demokraciju i zajednički prosperitet s južnim Mediteranom* (u tablici 3.7 označen boldom) i u kojemu se naizmjenično koriste oba pojma.

Iz prikazanog je vidljivo da su Europsko vijeće i Europska komisija od početaka formuliranja mediteranskih politika EU pristupile mediteranskoj regiji sa aspekta teorija regionalizma jer im je bila bitna *forma* vidljiva kroz geografski unaprijed zadanu regiju kao *južno susjedstvo* prilagođeno ENP-u, i kao *južni Mediteran* prilagođen ENP-u nakon 'Arapskog proljeća'. Jednako tako pristupale su mediteranskoj regiji i sa aspekta teorija interregionalizma jer im je bila bitna interregionalna suradnja u 'kreiranoj' *euro-mediteranskoj regiji* sa jasnim geografskim granicama (EU i zemlje južnog Mediterana) prilagođenoj ENP-u. Pristupi mediteranskoj regiji utemeljeni na teorijama regionalizma i interregionalizma dozvoljavaju 'prekranje' prostora prema političkim potrebama. U tom političkom 'prekranju' mediteranske regije Europsko vijeće i Europska komisija djelovale su nekonzistentno u geografskom i terminološkom definiranju mediteranske regije.

Pristup NRA (predstavljen u podpoglavlju 3.4.1 Regionalizam) samo-kreira mediteransku regiju kroz brojne neformalne procese regionalizacije koji se na Mediteranu odvijaju kroz djelovanje velikog broja sub-regionalnih, regionalnih i izvan-regionalnih aktera (državnih/vladinih i nedržavnih/nevladinih) prikazanih u podpoglavlju 1.1. Ovi neformalni procesi su potpuno zanemareni u pristupu mediteranskoj regiji kojeg su izabrale spomenute dvije institucije EU. Naime, regionalizirajuće aktivnosti vode neprekinutom procesu nastajanja mediteranske regije i odvijaju se neovisno o političkim procesima koji diktiraju geografsko širenje ili sužavanje konteksta za koji se formuliraju mediteranske politike EU. Slijedi sinteza rezultata istraživanja u fazi formuliranja mediteranskih politika EU.

4.2.4 Nekonzistentnost u fazi formuliranja mediteranskih politika EU

Faza formuliranja mediteranskih politika EU pokazala je podjednaku nekonzistentnost Europskog vijeća i Europske komisije i na razini **birokracije** i na razini **regionalnih odnosa**, što je vidljivo iz tablice 4.9 kao sinteze rezultata istraživanja u ovoj fazi. Koncept mediteranske regije različito je formuliran u dva svoja analizirana elementa: (1) u geografskom smislu dokumenti Europske komisije nisu uključivali Libiju u mediteransku regiju kao što su ju uključivali dokumenti Europskog vijeća; (2) nakon 2011. obje institucije brkaju terminologiju mediteranske regije (ona je za Europsko vijeće južno susjedstvo, a za Europsku komisiju južni Mediteran).

Tablica 4.9: Sinteza primjera horizontalne nekonzistentnosti prema razinama analize u fazi formuliranja mediteranskih politika EU

FAZA FORMULIRANJA MEDITERANSKIH POLITIKA EU							
RAZINE ANALIZE	KONCEPTI	Analizirani elementi koncepata		PRIMJERI HORIZONTALNE NEKONZISTENTNOSTI			
				EUROPSKO VIJEĆE		EUROPSKA KOMISIJA	
				Izvori podataka			
				Dokumenti	Dokumenti	Govori	
Razina regionalnih odnosa	Meditranska regija	Geografski prostor		EMP + Libija + zemlje u pristupnim pregovorima sa EU Ne spominje područje bivše SFRJ	EMP + zemlje u pristupnim pregovorima sa EU Isključuje područje bivše SFRJ		
		Terminološka razlika		Južno susjedstvo	Južni Mediteran		
Razina birokracije	Meditranske politike EU	EMP	Svrha	Politička: dobrosusjedski odnosi u 21. stoljeću	Ekonomska: integracija ekonomija juga Mediterana u svjetsku tržišnu ekonomiju		
			Karakter	Trajna	Trajna, funkcionalna, sa elementima neravnopravnosti		
			Prioriteti <i>Sadržajne razlike</i>	Politički: Mir, stabilnost i prosperitet; širenje vrijednosti EU; mir na Bliskom istoku Sigurnosni: stabilnost granica Europe	Ekonomski: energetska partnerstvo EU-južni Mediteran, interregionalna trgovinska suradnja, transport, međupovezanost, ekološka sigurnost Mediterana Sigurnosni: stabilnost granica EU		
		ENP	Svrha	(ne postoje podaci)	Ispravljanje nedostataka EMP		
			Karakter	Diferencirani pristup mediteranskim partnerima	Viša razina diferencijacije i uvjetovanja prema partnerima, inovativna, jače fokusirana na potrebe partnera, brže i ambicioznije reforme		
			Prioriteti <i>Terminološke razlike Sadržajne razlike</i>	Konsolidirane demokracije Integriranje (svih) partnera u tržište EU	Održive demokracije Integracija najrazvijenijih partnera u tržište EU		
Razina pojedinca	Meditranska regija	Geografski prostor			Uže: Magreb Šire: od Španjolske do Crnog mora i Perzijskog zaljeva Negiranje mediteranske regije		
	Meditranske politike EU	EMP	Svrha		Ekonomska: dobrobit, blagostanje		
			Karakter		Funkcionalna		
		Prioriteti		Opći: mir, stabilnost, uzajamno razumijevanje			

Izvori: Sinteza podataka iz dokumenata prikazanih u tablicama 4.3, 4.4 i 4.5.

Podobljena polja: unutar-institucionalna nekonzistentnost Europske komisije. Bijela polja: primjeri konzistentnosti.

U pogledu koncepta mediteranske politike EU, obje institucije razlikovale su se u definiranju njihovih prioriteta. U pogledu EMP-a postoje sadržaje razlike u prioritetima. Europsko vijeće je stavilo naglasak na političke prioritete (mir i stabilnost u mediteranskoj regiji, širenje vrijednosti EU na partnere i konsolidacija mira na Bliskom istoku), dok je Europska komisija stavila težište na ekonomske prioritete (energetska, trgovinska, transportna i ekološka suradnja s partnerima). U pogledu ENP-a postoje terminološke razlike u političkim prioritetima (konsolidirana ili održiva demokracija), a sadržajne razlike u ekonomskim prioritetima (uključenja svih ili samo najrazvijenijih partnera u unutarnje tržište EU).

Dodatno su se obje institucije razlikovale u definiranju svrhe EMP-a: za Europsko vijeće svrha EMP-a je bila politička (jačanje dobrosusjedskih odnosa u 21. stoljeću), dok je za Europsku komisiju ona bila ekonomska (u kontekstu integracije ekonomija zemalja juga Mediterana u svjetsku tržišnu ekonomiju).

Dodatno je u fazi formuliranja mediteranskih politika EU uočena unutar-institucionalna nekonzistentnost Europske komisije na razini **pojedince** u određivanju koncepta mediteranske regije i mediteranske politike EU (EMP). Po pitanju mediteranske regije u službenom diskursu (dokumenti) činili su ju EU i južno-mediteranske partnerske zemlje bez Libije, a u izjavama namijenjenima široj javnosti mediteranska regija je poprimala različite forme: od one najuže (Magreb), preko najšire (od Španjolske do Perzijskog zaljeva) do negiranja postojanja mediteranske regije. Po pitanju mediteranske politike EMP, službeni diskurs je jasno naglašavao njegove ekonomske prioritete, dok su u javnim govorima prevladavali oni opći (mir, stabilnost i uzajamno razumijevanje).

Ako dobivene rezultate u ovoj fazi istraživanja usporedimo sa teorijskim dijelom disertacije, tada iskazana nekonzistentnost između institucija EU u fazi formuliranja vanjskopolitičkog procesa nije u skladu sa teorijom prema kojoj se problemi u vanjskopolitičkom procesu javljaju uglavnom na prelasku iz faze odlučivanja u fazu implementiranja usvojene politike. Primjer mediteranske politike EU pokazuje da vanjskopolitički proces može 'zapeti' i u fazi formuliranja politike. Stoga Brecherov model vanjskopolitičkog procesa (skica 3.4) prikazan u podpoglavlju 3.2.1.1 nije primjenljiv na vanjsko djelovanje EU.

4.3 Faza odlučivanja/usvajanja mediteranskih politika EU

Do sada je u fokusu istraživanja bio vanjskopolitički *proces* kroz fazu formuliranja mediteranskih politika EU. Sada se empirijska analiza usmjerava na *svrhu* tog procesa, pa je bit faze odlučivanja pokazati sadržaj/ciljeve kao element svrhe mediteranskih politika EU. Kao što je prikazano u teorijskom dijelu disertacije, različiti interesi i preferencije institucionalnih i izvaninstitucionalnih aktera koji su uključeni u formuliranje mediteranskih politika EU agregiraju se u fazi odlučivanja u konačnu odluku (Herman i Ozkececi-Taner u Fruckkman i drugi, 2011:430). Odluke su u promatranom slučaju usvojene mediteranske politike EU.

U fazi odlučivanja baviti će se uspoređivanjem ciljeva EMP, ENP (u njegovoj meditranskoj komponenti) i UFM sukladno primijenjenom pristupu AFP. U tom smislu će istraživanje i u ovoj fazi slijediti hijerarhiju razina analize vanjskog djelovanja EU, pa će prvo biti analizirana razina birokracije, a zatim razina regionalnih odnosa. Na razini birokracije mjeriti će ciljeve na različitim područjima EMP, ENP i UFM vezane za interese (aktera u) EU i utvrđivati da li su kompatibilni kroz sve tri mediteranske politike. Na razini regionalnih odnosa mjeriti će ciljeve na različitim područjima triju mediteranskih politika EU vezane za interese južno-mediteranskih partnera, i ponovno utvrđivati da li su kompatibilni kroz sve tri mediteranske politike.

Ciljevi će se analizirati kroz podjelu na područja suradnje prema „barcelonskim košaricama“ radi ujednačavanja sa (idućom) fazom implementacije u podpoglavlju 4.4. Sukladno tome, sigurnosni ciljevi vezani za migracije i terorizam biti će analizirani unutar četvrte „barcelonske košarice“ pod nazivom pravosuđe, unutarnji poslovi i migracije, a ne unutar prve „barcelonske košarice“ (terorizam) odnosno treće „barcelonske košarice“ (migracije) u kojima su bili smješteni do 2005. godine.

Prema opisanoj metodologiji u užem smislu predstavljenoj u podpoglavlju 3.5 Operacionalizacija, u ovoj istraživačkoj fazi koristim primarne izvore podataka i to temeljne dokumente mediteranskih politika EU koje je usvojilo Vijeće EU: Barcelonsku deklaraciju (1995.) kao temeljni dokument o formiranju EMP-a, Strateški dokument ENP-a (2004.) i Parišku deklaraciju (2008.) kao temeljni dokument o formiranju UFM-a. Metode istraživanja su analiza sadržaja i dijelom diskurzivna analiza primarnih izvora podataka. Analizirano razdoblje je od rujna 1995.-srpnja 2008. kada je usvojena Pariška deklaracija o formiranju

UFM. Svrha je pokazati da ciljevi vanjske politike, trgovinske politike i eksternaliziranih unutarnjih politika EU (prikazanih u tablici 3.2 u teorijskom dijelu rada)²⁰⁸ razvrstani prema „barcelonskim košaricama“ na političko područje; područje pravosuđa, unutarnjih poslova i migracija; na gospodarsko područje; i na društveno područje nisu kompatibilni promatrano po mediteranskim politikama EU (EMP, ENP i UFM).

U podpoglavljima 4.3.1 i 4.3.2 ću analizom sadržaja izvora podataka i diskurzivnom analizom pokazati koji su ciljevi vanjske politike, trgovinske politike i eksternaliziranih unutarnjih politika EU na Mediteranu, a u podpoglavlju 4.3.3 ću na različitim slučajevima (na tri mediteranske politike EU) pokazati stupanj postignute kompatibilnosti između njih.

4.3.1 Razina birokracije: ciljevi vezani za interese (aktera u) EU

Iz teorijskog dijela vidljivo je da su mediteranske politike EMP i ENP formulirale institucije EU, dok je UFM nastala na inicijativu Francuske kao države članice. To pretpostavlja da su ciljevi koje promoviraju sve tri mediteranske politike u interesu EU. Ipak, usporedbom općih ciljeva koje proklamiraju osnivački dokumenti ovih politika moguće je izdvojiti ona područja koja su bila u primarnom interesu (aktera u) EU.

Na prvi pogled sve tri mediteranske politike EU imaju slično postavljene opće ciljeve (oni su sadržani u tablici 4.10). Opći cilj EMP-a bio je „*formiranje zajedničkog prostora mira, sigurnosti i prosperiteta*“ (Barcelonska deklaracija, 1995:3). Opći cilj ENP-a postavljen je kao „*širenje koristi od EU proširenja (2004.) na susjedne zemlje u jačanju stabilnosti sigurnosti i dobrobiti za sve, i sprečavanje nove linije podjela između proširene EU i susjeda*“ (EK 2004:3). Opći cilj UFM-a je „*postići mir i regionalnu sigurnost u skladu sa ciljevima iz Barcelonske deklaracije*“ (Pariška deklaracija, 2008:9). Iz ovoga je očigledno da su interesi (aktera u) EU dominirali na (*vanjsko*)političkom području s obzirom na usmjerenost na *nečlanice*, i na području pravosuđa, unutarnjih poslova i migracija.

²⁰⁸ Tablica 3.2 pokazuje osam eksternaliziranih unutarnjih politika EU, ali se sadržaj temeljnih dokumenata o formiranju EMP, ENP i UFM preklapa samo u njih pet (unutarnji poslovi i pravosuđe - JHA, energetska, transportna, ekološka i obrazovna) - prikazano u tablicama 4.15 i 4.16 nakon provedenog istraživanja).

Tablica 4.10: Opći ciljevi mediteranskih politika EU

	EMP	ENP	UFM
OPĆI CILJEVI	- Formiranje zajedničkog prostora mira i stabilnosti. - Formiranje prostora zajedničkog prosperiteta. - Promoviranje razumijevanja različitih kultura.	- Jačanje stabilnosti, sigurnosti i dobrobiti za EU članice i susjedne zemlje. - Sprečavanje novih linija podjela između EU i susjeda.	- Ostvariti ciljeve EMP-a (mir i stabilnost) kroz implementaciju zajedničkih mediteranskih projekata.

Izvori: Barcelonska deklaracija (1995.) za EMP; Strateški dokument (2004.) za ENP; Pariška deklaracija (2008.) za UFM.

Sve tri mediteranske politike EU u okviru ciljeva na **vanjskopolitičkom području** polaze od dobrosusjedskih odnosa u koje se prema sadržaju njihovih temeljnih dokumenata ubrajaju jednakost partnera i mirno rješavanje sporova – prema tablici 4.11. (Tamna područja u tablici označavaju kompatibilne vanjskopolitičke ciljeve u sve tri mediteranske politike EU). EMP i UFM idu korak dalje od toga, pa govore o neinterveniranju direktnom/indirektnom u unutarnja pitanja partnera, poštivanju teritorijalnog integriteta i odustajanju od prijetnje/primjene sile (Barcelonska deklaracija, 1995:3; Pariška deklaracija, 2008:9, točka 5).

Tablica 4.11: Usporedni prikaz vanjskopolitičkih ciljeva unutar mediteranskih politika EU

	EMP	ENP	UFM
VANJSKO-POLITIČKO PODRUČJE	Dobrosusjedski odnosi - Jednakost partnera - Mirno rješavanje sporova - Neinterveniranje direktno/indirektno u unutarnja pitanja partnera - Poštivanje teritorijalnog integriteta - Odustajanje od prijetnje/primjene sile	Dobrosusjedski odnosi - Jednakost partnera - Mirno rješavanje sporova	Dobrosusjedski odnosi - Jednakost partnera - Mirno rješavanje sporova - Neinterveniranje direktno/indirektno u unutarnja pitanja partnera - Poštivanje teritorijalnog integriteta - Odustajanje od prijetnje/primjene sile
	Usvajanje EMP normi: - <i>Euro-Mediterranskog pakta za mir i stabilnost</i> na Mediteranu.		Usvajanje EMP normi: - dugoročna mogućnost usvajanja <i>Euro-Mediterranskog pakta za mir i stabilnost</i> na Mediteranu; - jačanje parlamentarne diplomacije kroz veću ulogu <i>Euro-mediteranske parlamentarne skupštine</i> (EMPA / PAM)
	Usvajanje međunarodnih normi: prihvaćanje međunarodnih i regionalnih režima (ne-proliferacija OMU) i aranžmana (zone bez naoružanja). Usvajanje zajedničkih vrijednosti EU - Demokracija - Vladavina zakona - Ljudska prava i temeljne slobode - Pravo na samoodređenje - Vjerska tolerancija - Suzbijanje netolerancije i ksenofobije - Poštivanje pluralizma društava	Interesi EU: - stabilna i sigurna Europa - suzbijanje neregularnih migracija - promocija trgovine - jačanje energetske sigurnosti (EU)	Usvajanje međunarodnih normi: prihvaćanje međunarodnih i regionalnih režima (ne-proliferacija OMU) i aranžmana (zone bez naoružanja). Usvajanje zajedničkih vrijednosti EU - Demokracija - Ljudska prava i temeljne slobode

Izvori: Barcelonska deklaracija (1995.) za EMP; Strateški dokument (2004.) za ENP; Pariška deklaracija (2008.) za UFM. Tamni dijelovi označavaju usklađenost u ciljevima triju mediteranskih politika EU.

U pogledu usvajanja EMP normi (*Euro-mediteranski pakt za mir i stabilnost na Mediteranu*), međunarodnih i regionalnih režima (neproliferacija) i aranžmana (zone bez naoružanja), EMP i UFM su potpuno kompatibilni. UFM je dodatno naglasila da će *Euro-mediteranska parlamentarna skupština* (EMPA) formirana 2003. na šestoj euro-mediteranskoj konferenciji u okvirima EMP-a (Napulj, 2003:7, točka 32) ostati legitimno parlamentarno tijelo i unutar UFM-a u odnosima sa južno-mediteranskim partnerima (Pariška deklaracija, 2008:14, točka 17).²⁰⁹

Međutim, sve tri mediteranske politike EU razlikuju se u isticanju zajedničkih vrijednosti EU.²¹⁰ UFM je uža po sadržaju zajedničkih vrijednosti jer ističe samo demokraciju i ljudska prava i temeljne slobode (Pariška deklaracija, 2008:10, točka 6), a EMP ističe dodatno vladavinu zakona, pravo na samoodređenje, vjersku toleranciju, suzbijanje rasizma i ksenofobije, i poštivanje pluralizma društava (Barcelonska deklaracija, 1995:3). Zajedničke vrijednosti EU su element po kojem su EMP i UFM u potpunosti nekompatibilni sa ENP. ENP ne govori o vrijednostima nego o interesima EU. U tom smislu „*u EU interesu je razvoj mira, stabilnosti i prosperiteta na svojim granicama.*“ (EK 2003:3). EU je u osnovi zauzela funkcionalni pristup južnom susjedstvu baziran na svojim ključnim interesima, koji se vide u njezinom diskursu spram eksternaliziranih unutarnjih politika EU. Na primjer, u kontekstu pravosuđa, unutarnjih poslova i migracija Strateški dokument ENP ističe da „*EU ima vitalne interese u jačanju snažnog partnerstva sa susjedima u suzbijanju neregularnih migracija i sigurnosnih prijetnji. Potrebna je snažna politika koja će se suočiti sa ovim pitanjima.*“ (EK 2003:16). Zatim, u trgovinskoj politici „*promocija trgovine i inkluzivnog i održivog ekonomskog razvoja juga Mediterana je u interesu EU.*“ (EK 2003:22). U energetskej i transportnoj politici „*EU ima interes u jačanju povezanosti a naročito na području održivog transporta i energetike, u jačanju energetske sigurnosti i dostatnosti.*“ (EK 2004:17).

Južno-mediteranskim partnerima u najvećoj mjeri ne odgovaraju vanjskopolitički ciljevi mediteranskih politika EU. Ono što im odgovara su samo dobrosusjedski odnosi po pitanju jednakosti partnera; prihvaćanju međunarodnih i regionalnih (neproliferacijskih) režima - sa

²⁰⁹ EMPA je 2006. godine promijenila ime u Parlamentarna skupština Mediterana (engl.- *Parliamentary Assembly of the Mediterranean* – PAM). <http://www.pam.int/default.asp?m=documents>

²¹⁰ Zajedničke vrijednosti EU su sastavni dio njezinog vanjskog djelovanja od 1993. kada su na summitu Europskog vijeća u Kopenhagenu usvojene vrijednosti postale dio odnosa prema zemljama Istočne Europe u kontekstu proširenja EU. One uključuju na razini vanjske politike stabilne institucije koje garantiraju demokraciju, vladavinu zakona i ljudska prava s naglaskom na poštivanju prava manjina. Na razini vanjskih odnosa zajedničke vrijednosti EU pretpostavljaju usvajanje tržišnih principa u ekonomiji (EV, 1993).

izuzetkom Izraela koji posjeduje nuklearno oružje, međunarodnih aranžmana (uključenje Mediterana u Bliskoistočnu zonu bez oružja), i usvajanja mjera za jačanje povjerenja (engl. *Confidence building measures*, CBM).

Partnerima ne odgovaraju: (1) međusobno neinterveniranje direktno/indirektno u unutarnja pitanja i s tim u vezi poštivanje teritorijalnog integriteta, na što upućuju brojni granični sporovi iz teorijskog dijela rada²¹¹ i postojeći sukobi.²¹² Na to se nadovezuju mirno rješavanje sporova i odustajanje od prijetnje/primjene sile, koji u ovakvim uvjetima ne mogu biti realizirani. (2) zajedničke vrijednosti: demokracija, vladavina zakona ljudska prava i temeljne slobode, vjerska tolerancija, te pravo na samoodređenje, i suzbijanje netolerancije naročito u izraelsko-arapskim odnosima. (3) norme EU i EMP-a kao *Euro-mediteranski pakt za mir i stabilnost na Mediteranu* jer bi time morali preuzeti obaveze kao regionalne razmjene informacija i periodičke multilateralne susrete na ove teme. Naime, EMP je bio baziran na zajedništvu EU i južno-mediteranskih partnera, solidarnosti, jednakosti, ravnopravnosti, regularnom karakteru dijaloga (vidljivom u održavanju euro-ministarskih konferencija svakih 18 mjeseci) i sveobuhvatnom formatu (okupljao je EU, mediteranske arapske zemlje, Izrael i Tursku), dok je UFM trebao nastaviti ove ciljeve pa su otuda prisutni istovjetni vanjskopolitički ciljevi u Barcelonskoj i Pariškoj deklaraciji.

Ciljevi mediteranskih politika EU na području **pravosuđa, unutarnjih poslova i migracija** (JHA) prikazani su u tablici 4.12. (Tamno su označeni podudarni ciljevi u JHA između triju mediteranskih politika EU.)

Tablica 4.12: Usporedni prikaz ciljeva mediteranskih politika EU na području pravosuđa, unutarnjih poslova i migracija

	EMP	ENP	UFM
PODRUČJE PRAVOSUĐA, UNUTARNJIH POSLOVA I MIGRACIJA	Suzbijanje terorizma Suzbijanje ilegalnih migracija: potpisivanje bilateralnih sporazuma o readmisiji. Suzbijanje svih vrsta međunarodnog kriminala	Suzbijanje ilegalnih migracija: zajedničko upravljanje granicama, suradnja između graničnih i pravosudnih tijela; Suzbijanje svih vrsta prekograničnog kriminala. Suradnja u suzbijanju krijumčarenja droge i implementacija nacionalnih strategija protiv droge.	Iskorjenjivanje terorizma i njegovih sponzora Puna implementacija <i>Code of Conduct on Countering Terrorism</i> (2005.) Zaštita potencijalnih meta terorizma Adresiranje uvjete koji doprinose pojavi i širenju terorizma u svim oblicima Osuda povezivanja određene vjere/kulture za terorizam Zaštita od prirodnih i ljudski izazvanih katastrofa (Projekt PPRD).

Izvori: Barcelonska deklaracija (1995.) za EMP; Strateški dokument (2004.) za ENP; Pariška deklaracija (2008.) za UFM.

²¹¹ Podpoglavlje 2.2.2 Mediteranske politike EU

²¹² Sukob Maroka i Zapadne Sahare, Palestinsko-izraelski, ciparski (između Grčke kao članice EU i Turske kao južno-mediteranske partnerske zemlje trenutno u statusu pristupnih pregovora s EU).

EMP je bio usmjeren na razmjenu informacija vezanih za suzbijanje terorizma, svih vrsta međunarodnog kriminala i ilegalnih migracija. UFM ima samo jedan cilj na ovom području a to je iskorjenjivanje terorizma i njegovih sponzora. U tom smislu članice su se obavezale na punu implementaciju *Pravilnika o postupanju u suzbijanju terorizma* (2005.); adresiranje uvjeta koji doprinose širenju terorizma u svim oblicima bez rezervi i neovisno o tome tko i gdje ga vrši i u koju svrhu; potpunu osudu pokušaja povezivanja neke vjere ili kulture sa terorizmom (Pariška deklaracija, 2008:11, točka 8). Međutim, ovi ciljevi nisu usmjereni na zajedničku aktivnost na regionalnoj razini, i u tome se razlikuju od sigurnosnih ciljeva EMP-a među kojima su bili bitni razmjena informacija i periodični regionalni sastanci između EU članica i partnera. U tom smislu Barcelonska deklaracija (1995:16) je jasno naglasila: „*Suzbijanje terorizma je prioritet za sve strane. U tu svrhu će postojati periodični sastanci s ciljem jačanja suradnje između policijskih, sudskih, pravosudnih i drugih vlasti.*“ UFM razvija zajedničke aktivnosti (regionalne projekte nepolitičkog karaktera) samo na gospodarskom području, pa nije jasno kako će prema Pariškoj deklaraciji (2008:12, točka 11) nastaviti ciljeve EMP-a.

ENP je u području pravosuđa, unutarnjih poslova i migracija detaljno precizirao samo suzbijanje ilegalnih migracija kao cilj, a unutar njega samo jedne vrste kriminala i to *prekograničnog* (EK, 2004:4) dok je EMP naglašavao borbu protiv međunarodnog kriminala *općenito*. U pogledu ilegalnih migracija ciljevi ENP-a (EK, 2004:4) su: zajedničko upravljanje granicama s partnerima (na bilateralnoj a ne regionalnoj osnovi) i suradnja između pravosudnih tijela po pitanju ilegalnih prelazaka granica. U pogledu prekograničnog kriminala i korupcije ciljevi ENP-a su (također bilateralno): suzbijanje aktivnosti pranja novca, krijumčarenja droge a naročito reduciranje dobave droge i implementacija nacionalnih strategija protiv droge.

Naime, EU je sa ENP trebala ojačati sigurnost svojih vanjskih granica nakon najvećeg proširenja (2004.) na deset novih članica s kojima je povećala članstvo sa 15 na 25 zemalja. Prema Strateškom dokumentu ENP-a „*vanjske granice EU su se promijenile jer je EU dobila nove susjede, što stvara (mogućnosti i) izazove*“ (EK 2004:2). To znači da su izazovi sigurnosti u neposrednom okruženju tj. susjedstvu pa su susjedi izvor nesigurnosti EU. Prema Strateškom dokumentu ENP-a „*vizija je formiranje kruga zemalja koje dijele zajedničke vrijednosti EU, koje su privučene u uži odnos s EU koji ide preko suradnje u vid ekonomske i političke integracije, što će voditi pojačanoj stabilnosti i sigurnosti*“ (EK 2004:5). Ovdje nije eksplicitno istaknuto za koga će se ostvariti pojačana sigurnost, ali je očito samo za EU. To

znači da granica između EU i partnera ne nestaje nego se još više naglašava i ruši ideju euro-mediteranskog zajedništva koju je promovirala EMP. Sa ENP EU granice naglašavaju ekskluzivitet samo EU, a sa EMP naglašavaju inkluzivitet EU i južno-mediteranskih partnerskih zemalja.

Dodatno, u Strateškom dokumentu (EK 2004:2) stoji da ENP treba ostvariti ciljeve Europske sigurnosne strategije - ESS, a ESS (EV 2003:6-9) je u kontekstu susjedstva kao strateški cilj istaknula sigurnost u neposrednom susjedstvu, u kojem treba „*promovirati krug dobro upravljanih zemalja na (istoku EU i na) granicama Mediterana sa kojima EU uživa uske i suradničke odnose*“ (EV 2003:8). S obzirom da je EU dobila nove susjede, ona će sa ENP dati doprinos stabilnosti u susjedstvu jer će tako EU pokazati da može upravljati regionalnim okruženjem, a time će pokazati da ima sposobnosti međunarodnog aktera. ENP kao politika potječe iz ESS, pa je konačni cilj ENP pomoći EU da adresira trenutne prijetnje, i tako pomaže postavljanju a ne ukidanju granica. ENP je odgovor Europske komisije na načine adresiranja sigurnosnih prijetnji za EU iz susjedstva, pa su u tom smislu susjedi sâmi izvor prijetnji od kojih se EU treba zaštititi. Ako se uzme u obzir najava iz Strateškog dokumenta prema kojoj se ENP „*nastavlja na ciljeve Barcelonskog procesa*“ (EK 2004:6) tj. na EMP, tada nije jasno kako će se ENP nastaviti na sigurnosne ciljeve EMP-a jer u agendi ima samo zaštitu granica EU, što je nespojivo sa zaštitom euro-mediteranskih granica u okvirima EMP.

Rezultati empirijske analize koji pokazuju stupanj postignute kompatibilnosti eksternaliziranih unutarnjih politika EU na analiziranim područjima suradnje unutar mediteranskih politika EU biti će sumirani u podpoglavlju 4.3.3, a sada prelazim na analizu na razini regionalnih odnosa.

4.3.2 Razina regionalnih odnosa: ciljevi vezani za interese mediteranskih partnera

Ako južno-mediteranskim partnerima ne odgovaraju vanjskopolitički ciljevi mediteranskih politika EU, i ako ciljevi na području pravosuđa, unutarnjih poslova i migracija vode razdvajanju a ne povezivanju EU sa partnerima, tada polazim od pretpostavke (koju je potrebno potvrditi u fazi implementacije u podpoglavlju 4.4) da su partneri najviše zainteresirani za suradnju na gospodarskom i društvenom području – mjereno prema broju projekata u kojima su uključeni *skoro* svi južno-mediteranski partneri.

Ovdje je potrebno pokazati sadržaj/ciljeve eksternaliziranih unutarnjih politika EU primijenjenih na Mediteranu na području gospodarstva, i na društvenom području. EMP je predstavljao holistički pristup partnerstvu kroz velik broj eksternaliziranih unutarnjih politika EU i kroz izraženu želju za stvaranjem „*prostora zajedničkog prosperiteta, smanjenja razlika u razvoju u euro-mediteranskoj regiji, balansirano ekonomskog razvoja, multilateralnih periodičnih sastanaka* u cilju pronalaska solucija za razvoj trgovine između samih partnera“ te poticanje na „*regionalno ekonomsko integriranje kroz formiranje EMFTA.*“ (Barcelonska deklaracija, 1995:4). Bitno je podsjetiti se na teorijski dio disertacije u kojem je pokazano da je sub-regionalno povezivanje trebalo započeti prvo na razini zone slobodne trgovine bilateralno između partnera međusobno, a zatim kroz njihovo zajedničko povezivanje sa EU u EMFTA. (U teorijskom dijelu u podpoglavlju 2.2.2 Mediteranske politike EU, objašnjena je terminološka nedoumica prema kojoj EMFTA može značiti samo zajedničko euro-mediteransko tržište a ne zajedničku FTA.)

Gospodarska suradnja u EMP odvijala se unutar trgovinske politike i sedam eksternaliziranih unutarnjih politika EU (energetska, transportna, ekološka, ribarska, industrijska, poljoprivredna i telekomunikacije) - prema tablici 4.13. Tamni dijelovi u tablici označavaju sadržajnu usklađenost između triju mediteranskih politika EU po eksternaliziranim unutarnjim politikama EU.

U sadržajnom smislu, **trgovinska** politika je imala za cilj formiranje zajedničkog euro-mediteranskog tržišta u vidu slobodnog kretanja svih faktora proizvodnje (roba, kapitala, usluga i radne snage) do 2010. godine, što je bio najvidljiviji oblik zajedništva EU i južno-mediteranskih partnera na gospodarskom području. Do tada su u pogledu kretanja roba carinske i necarinske barijere u trgovini industrijskom robom trebale biti progresivno ukinute u zajedničkom euro-mediteranskom ekonomskom prostoru, a u trgovini poljoprivrednom robom i uslugama progresivno liberalizirane (Barcelonska deklaracija, 1995:5 i Radni program, Barcelonska deklaracija, 1995:19). **Energetska** politika je sadržajno težila pridruživanju mediteranskih partnera *Europskoj energetskej povelji*; razvoju novih izvora energije te jačanju zajedničkih istraživačkih programa (Barcelonska deklaracija, 1995:12). **Transportna** politika je predviđala razvoj veza EU-partneri; partneri međusobno; i harmonizaciju sistema upravljanja transportom (Barcelonska deklaracija, 1995:11). **Ekološka** politika je trebala smanjiti stupanj zagađenja Mediterana; osigurati bolju kvalitetu pitke vode; i osigurati smanjenu dezertifikaciju (Barcelonska deklaracija, 1995:13). Sadržaj **ribarske** politike bio je zaštita riblje vrste Sredozemnog mora (Barcelonska deklaracija, 1995:14).

Industrijska politika je težila modernizaciji i restrukturiranju industrija partnerskih zemalja, jačanju kompetitivnosti njihove industrijske robe i usvajanju europskih standarda na području industrije (Barcelonska deklaracija, 1995:11). **Poljoprivredna** politika je predviđala smanjivanje ovisnosti partnera o uvozu; promoviranje ekološki zdrave hrane; harmoniziranje standarda u poljoprivrednoj proizvodnji i suradnju između ruralnih regija između članica EU i južno-mediteranskih partnerskih zemalja (Barcelonska deklaracija, 1995:11). Na području **telekomunikacija** težište je bilo na stvaranju zajedničkog regulatornog okvira; uključivanju partnera u *Europsku telekomunikacijsku mrežu* i uključivanje partnera u istraživačke programe na ovom području (Barcelonska deklaracija, 1995:12-13).

Tablica 4.13: Usporedni prikaz ciljeva mediteranskih politika EU na gospodarskom području

	EMP	ENP	UFM
GOSPODARSKO PODRUČJE	Trgovinska politika: formiranje EMFTA do 2010. (slobodno kretanje svih faktora proizvodnje); jačanje sub-regionalne trgovine između samih partnera. Energetika: pridruživanje mediteranskih partnera <i>Europskoj energetskej povelji</i>; razvoj novih izvora energije; zajednički istraživački programi. Transport: razvoj veza EU-partneri; partneri međusobno; harmonizirani sistem upravljanja transportom. Ekologija: smanjenje stupnja zagađenja Mediterana; bolja kvaliteta pitke vode; smanjena dezertifikacija (zaštita erozije tla). Ribarstvo: zaštita riblje vrste. Industrija: modernizacija i restrukturiranje; pojačana kompetitivnost, privatizacija; usvajanje europskih standarda. Poljoprivreda: smanjenje ovisnosti o uvozu; privatizacija; promocija ekološki zdrave hrane; harmonizacija standarda; suradnja između ruralnih regija. Telekomunikacije: zajednički regulatorni okvir; uključivanje u <i>Europsku telekomunikacijsku mrežu</i>, suradnja u istraživačkim programima.	Trgovinska politika: jačanje preferencijalnih bilateralnih trgovinskih odnosa; progresivno sudjelovanje naprednijih u unutarnjem tržištu EU; postepeno eliminiranje nekarinskih barijera u trgovini poljoprivrednom robom i uslugama, a puna liberalizacija u trgovini industrijskom robom. Energetika: poboljšanje energetske mreže između EU i partnera (plinovodi Sjeverna Afrika-Europa i Egipat-Jordan-Libanon-Sirija-Turska-EU); postepeno uključivanje partnera u energetske regulatorne prakse EU; sudjelovanje razvijenijih partnera u naprednim energetskim programima EU. Transport: cestovna i pomorska umreženost EU i partnera radi boljeg pristupa energetskom tržištu EU; bolja povezanost luka sa zaleđem. Ekologija: manji stupanj zagađenja Mediterana; bolja kvaliteta pitke vode; smanjena dezertifikacija (zaštita erozije tla).	Ekologija: depolucija Mediterana Transport: pomorske i kopnene prometnice Energetika: razvoj obnovljivih izvora energije (solarni plan) Investicije: jačanje malog i srednjeg poduzetništva.

Izvori: Barcelonska deklaracija (1995.) za EMP; Strateški dokument (2004.) za ENP; Pariška deklaracija (2008.) za UFM. Tamni dijelovi označavaju usklađenost u ciljevima triju mediteranskih politika EU.

U pogledu diskursa korištenog u Barcelonskoj deklaraciji, ciljevi u svim područjima odražavali su ideju regionalnog zajedništva. Primjerice, u trgovini je cilj bio „*sub-regionalna*

trgovina između samih partnera“ (Barcelonska deklaracija, 1995:5); u energetici i telekomunikacijama uključenje partnera u „*zajedničke istraživačke programe*“ (Barcelonska deklaracija, 1995:12); u transportu „*razvijanje kopnenih, vodenih i zračnih veza između samih partnera a ne samo između EU i partnera*“ (Barcelonska deklaracija, 1995:11-12); u poljoprivredi je naglasak bio na „*suradnji između ruralnih regija EU i partnerskih zemalja*“ (Barcelonska deklaracija, 1995:11).

ENP je nudio odnos sa južno-mediteranskim partnerima koji je za razliku od EMP-a nadilazio suradnju i uključivao je značajnu mjeru političke i ekonomske integracije (EK 2004:3), ali na bilateralnoj osnovi sa svakim južno-mediteranskim partnerom pojedinačno. To je odgovaralo samo *razvijenijim* partnerima. Zato se u ENP izgubio holistički pristup EU partnerima, a ojačala je geografska diferencijacija jer su intenzivirani odnosi sa onim partnerima koji su bili za užu suradnju baziranu na EU-centriranom modelu koji pokreće suradnju na konkretnoj eksternaliziranoj unutarnjoj politici EU bilateralno. Ujedno, razvijeniji partneri nisu bili skloni čekati na razvoj manje gospodarski razvijenih partnera u realizaciji ideje zajedničkog euro-mediteranskog tržišta, nego im je u interesu bio autonoman i što brži pristup vlastitih proizvoda na unutarnje tržište EU. Istovremeno nije bilo zajedničkih ekonomskih ciljeva, nego je ENP ciljao na unutarnje reforme kod partnera i konvergenciju standarda u partnerskim zemljama sa standardima na razini EU, što nije odgovaralo *nijednom* južno-mediteranskom partneru.

U ENP je dodatno došlo i do sužavanja područja gospodarske suradnje. U Strateškom dokumentu ENP-a istaknuti su samo trgovinska politika i tri eksternalizirane unutarnje politike EU (dok ih je u EMP bilo sedam – prema tablici 4.13). U **trgovinskoj** politici prioritet je bio na nastavku regionalne ekonomske integracije samo između zemalja *spremnih* na užu suradnju po ekonomskim pitanjima, a ne svih (EK 2004:23); a liberalizacija trgovine u poljoprivredi i uslugama koja je unutar EMP-a bila razmatrana na multilateralnoj razini i dodatno bilateralnoj u okvirima AA, u ENP je reducirana na bilateralnu razinu suradnje i dogovarala se sa svakim partnerom *zasebno* unutar AP (EK 2004:23). Suradnja u **energetici** se fokusirala na projekte povezanosti i umreženosti partnera sa EU (EK 2004:22) pa se više ne govori o energetskej međupovezanosti *i* između partnera. U tom smislu Strateški dokument je predviđao samo plinsku mrežu Sjeverna Afrika-EU, te plinovod Egipat-Jordan-Libanon-Sirija-Turska-EU (EK 2004:22) sa EU kao jasnim krajnjim odredištem. Ovdje je ispušten razvoj veza partneri međusobno kao u Barcelonskoj deklaraciji (1995:11). **Transportna** povezanost predviđala je bolju pomorsku povezanost partnera sa EU (EK 2004:22) što nije

uključivalo i povezanost između partnera međusobno. Jedino **ekologija** nije doživjela značajniju promjenu sa ENP, i fokusirala se na ista pitanja sprečavanja onečišćenja voda Sredozemnog mora (depolucija), upravljanja resursima pitke vode, i sprečavanja dezertifikacije obradive zemlje (EK 2004:22).

UFM ima za opće ekonomske ciljeve balansirani regionalni razvoj i prosperitet kroz projekte od zajedničkog interesa. Cilj UFM-a je bio jačanje regionalnog vizibiliteta Mediterana na nepolitičkim područjima na kojima je regionalna suradnja jedino i moguća. (To je direktno jačanje regionalne razine analize u odnosu na birokratsku.)²¹³ Selekcija projekata je predviđena u skladu sa ciljevima EMP-a i uzimajući u obzir sub-regionalni i regionalni karakter predloženih projekata te njihovu relevantnost i interes za članice (Pariška deklaracija, 2008:16, točka 29).

Međutim, područja regionalne ekonomske suradnje nisu u potpunosti kompatibilna onima predviđenima u EMP-u. Regionalni ekonomski projekti bili su predviđeni samo na tri eksternalizirane unutarnje politike EU (Pariška deklaracija, 2008:19-20): u **ekološkoj** politici projekti su suženi samo na depoluciju Mediterana; u **transportnoj** politici na razvoj pomorskih i kopnenih prometnica dok su izostavljene zračne veze; u **energetskoj** politici težište je samo na razvoju obnovljivih izvora energije (solarni plan). Investicijski projekt (jačanje malog i srednjeg poduzetništva) je novina u odnosu na gospodarske prioritete EMP-a i pokazuje karakter UFM kao politike fokusirane na maksimalno financiranje privatnog sektora samih partnera i drugih zainteresiranih donatora (zemalja ili međunarodnih organizacija) te predstavlja odmak od postojećih regionalnih programa koji su se financirali u EMP i ENP iz proračuna EU i/ili međunarodnih financijskih institucija (krediti Europske investicijske banke).

Sada je potrebno pokazati sadržaj/ciljeve eksternaliziranih unutarnjih politika EU na **društvenom području**, i da li su kompatibilni unutar triju mediteranskih politika EU. Na društvenom području EMP je predviđao *progresivno* ukidanje administrativnih prepreka u razmjeni kulturnih programa; zajedničke istraživačke projekte u znanosti; jačanje uloge civilnog društva radi većeg društvenog povezivanja; poticanje na akademsku razmjenu;

²¹³ UFM nije povratak na EMP na osnovama zajedničkih pozicija koje su temelj vanjskog djelovanja EU koji uključuje Europsku komisiju, nego je kroz međuvladinu suradnju više regionalne odgovornosti ravnomjerno raspodijeljeno na razinu birokracije (EU) i regionalnu razinu (južno-mediteranske partnere). To je prema Volpiu (2011:152) novi stil euro-mediteranskog odlučivanja koji privilegira ulogu partnera odnosno uniju jednakih protiv zajedničkih pozicija birokracije EU koje su stvorene konsenzusom. Jednaki partneri u UFM sada mogu vetom blokirati odluku koja im ne odgovara, što pokazuje odmak sa EMP-a na re-nacionalizaciju (ibid).

poticanje na kontakte između medija, NGO-a, javnih i privatnih poduzeća (Barcelonska deklaracija, 1995:14-15) bez ikakvih nametnutih uvjeta – prema tablici 4.14. Ovi sadržaji su odgovarali južno-mediteranskim partnerima.

Tablica 4.14: Usporedni prikaz ciljeva mediteranskih politika EU na društvenom području

	EMP	ENP	UFM
DRUŠTVENO PODRUČJE	Progresivno ukidanje administrativnih prepreka u razmjeni kulturnih programa; Zajednički istraživački projekti u znanosti; Jačanje uloge civilnog društva radi većeg društvenog povezivanja; Poticanje na akademsku razmjenu; Poticanje na kontakte između medija, NGO-a, javnih i privatnih poduzeća; Suzbijanje korupcije.	Postepeno otvaranje pojedinih programa EU u obrazovanju, novim informacijskim tehnologijama, medijima.	Razvoj visokog obrazovanja; Jačanje međukulturnog dijaloga i ljudskih prava kroz veću ulogu <i>Anna Lindh euro-mediteranske fondacije za dijalog između različitih kultura i civilizacija</i>.

Izvori: Barcelonska deklaracija (1995.) za EMP; Strateški dokument (2004.) za ENP; Pariška deklaracija (2008.) za UFM.

Za razliku od Barcelonske deklaracije o formiranju EMP-a, Strateški dokument ENP-a je najavio *postepeno* otvaranje pojedinih programa EU partnerima na područjima obrazovanja, novih informacijskih tehnologija i medija, što je bilo uvjetovano prihvaćanjem zajedničkih vrijednosti EU. Riječ je o pozitivnom uvjetovanju u okviru kojeg partneri prihvaćaju zajedničke vrijednosti EU, a zauzvrat dobivaju mogućnost sudjelovanja u zajedničkom tržištu EU. U tom smislu Strateški dokument ENP (EK 2004:3) jasno ističe da je cilj ENP-a „ponuditi susjedima mogućnost sudjelovanja u različitim EU programima kroz brojne oblike (političke, sigurnosne, ekonomske i) *kulturne suradnje*“, ali da će „*razina suradnje EU sa susjedima uzeti u obzir doseg u kojem su zajedničke vrijednosti EU efikasno primijenjene u partnerskim zemljama.*“ Bitno je istaknuti da je princip pozitivnog uvjetovanja prisutan i na ostalim područjima suradnje, a na društvenom području pozitivno uvjetovanje je vezano za podršku međukulturnom dijalogu kroz obrazovne programe i mobilnost u obrazovnoj politici (istraživački programi, razmjena studenata).

UFM je na društvenom području razvila samo jedan projekt na temu razvoja visokog obrazovanja i znanstvenog istraživanja (Pariška deklaracija, 2008:20) radi poticanja na suradnju između sveučilišta kroz postojeće programe razmjene studenata *Tempus* i *Erasmus Mundus* (ibid). Dodatno je naglasila da će *Anna Lindh euro-mediteranska fondacija za dijalog između različitih kultura i civilizacija* doprinosti većoj efikasnosti kulturne dimenzije i

ljudskih prava unutar UFM-a, u suradnji sa *Savezom civilizacija* kao agenciji za jačanje međukulturnog dijaloga koja djeluje u sastavu UN-a (Pariška deklaracija, 2008:14, točka 18). Upravo Euro-mediteransko sveučilište (engl.- *Euro-Mediterranean University*, EMUNI) sa sjedištem u Piranu, Slovenija, ispunjava ciljeve ovog fokusiranog UFM projekta o visokom obrazovanju i istraživanju.

Slijedi sinteza rezultata empirijske analize koji pokazuju stupanj postignute kompatibilnosti ciljeva trgovinske politike, vanjske politike i eksternaliziranih unutarnjih politika EU između triju mediteranskih politika EU.

4.3.3 Djelomična koherentnost ciljeva mediteranskih politika EU

Kao što je pokazano u podpoglavlju 3.3.2 u teorijskom dijelu disertacije, koherentnost je **širi** i fleksibilniji koncept u usporedbi s konzistentnosti (Cremona u Koutrakos ur., 2011:60) jer se može stupnjevati, pa govorimo o većoj/manjoj postignutoj koherentnosti politika (Missiroli, 2001:4). Zato će se na ovom mjestu na različitim slučajevima (na tri mediteranske politike EU) pokazati stupanj kompatibilnosti koji je postignut između njih u sadržaju/ciljevima trgovinske politike, vanjske politike i eksternaliziranih unutarnjih politika EU.

Uspoređuje se stupanj kompatibilnosti ciljeva pet eksternaliziranih unutarnjih politika EU, te trgovinske politike i vanjske politike, koji su sadržani u temeljnim dokumentima o osnivanju EMP, ENP i UFM – što je prikazano u tablici 4.15 koja je sinteza rezultata istraživanja u ovoj fazi. **(1)** Ciljevi u vanjskoj politici nisu sadržajno kompatibilni između EMP i ENP (samo u dobrosusjedskim odnosima). Potpuno se razlikuju u primatu EMP normi odnosno interesa EU koji prevladavaju u ENP, što vodi nekoherentnosti vanjskopolitičkih ciljeva u EMP i ENP. Istovremeno postoji visoka kompatibilnost između vanjskopolitičkih ciljeva EMP i UFM, a niska koherentnost u vanjskopolitičkim ciljevima ENP i UFM (u ENP prevladavaju interesi EU a u UFM su vanjskopolitički ciljevi podudarni onima u EMP). **(2)** Ciljevi u JHA nisu sadržajno kompatibilni između EMP i ENP (samo po pitanju ilegalnih migracija), dok se potpuno razlikuju u primatu EMP normi u EMP (CBM), a ilegalnih migracija u ENP. Istovremeno postoji djelomična sadržajna kompatibilnost ciljeva u JHA između EMP i UFM (po pitanju terorizma i usvajanja EMP normi), a niska između ENP i UFM (UFM stavlja težište na pitanja terorizma i usvajanje normi EMP, a ENP na ilegalne migracije i prekogranični kriminal). **(3)** Ciljevi u trgovinskoj politici su sadržajno nekompatibilni između

EMP i ENP (EMP teži zajedničkom euro-mediteranskom tržištu a ENP zoni slobodne trgovine na bilateralnoj osnovi). Istovremeno UFM nema trgovinsku politiku pa je nemoguća usporedba s ostalim mediteranskim politikama EU. (4) Ciljevi u energetskej politici su sadržajno nekompatibilni između EMP i ENP (EMP teži plinskej međupovezanosti s partnerima a ENP samo plinskej samodostatnosti EU). Istovremeno postoji nekompatibilnost između energetskej ciljeva EMP i UFM jer UFM ima za cilj samo razvoj obnovljivej izvora energije a ne plinsku međupovezanost s partnerima kao EMP. Energetski ciljevi u ENP i UFM ponovno su nepodudarni jer se ENP usmjerava na plinsku samodostatnost EU a UFM na razvoj obnovljivej izvora energije na regionalnoj razini. (5) Ciljevi u transportnoj politici su sadržajno djelomično kompatibilni između EMP i ENP pa EMP teži međupovezanosti s partnerima u kopnenom, zračnom i pomorskom prometu a ENP je zainteresiran samo za pomorsku povezanost (koju je moguće vezati za ciljeve u energetskej politici u kontekstu opskrbe plinom koja je moguća morem). Istovremeno postoji djelomična kompatibilnost ciljeva u transportnoj politici između EMP i UFM (jer je UFM usmjeren na projekte u kopnenom i vodenom prometu, ali ne dodatno i zračnom kao EMP). Djelomična kompatibilnost postoji i između transportnih ciljeva ENP i UFM jer je za ENP bitan vodeni ali ne i dodatno kopneni promet. (6) Ciljevi u ekološkoj politici EMP-a i ENP-a su sadržajno potpuno kompatibilni (u depoluciji Mediterana, zaštiti izvora pitke vode i suzbijanju dezertifikacije tla). Ekološki ciljevi u EMP i UFM su dijelom kompatibilni (samo po pitanju depolucije Mediterana), kao što su i ekološki ciljevi ENP i UFM (u UFM su uži sa fokusom samo na projektu depolucije Mediterana i ne obuhvaćaju zaštitu izvora pitke vode i suzbijanje dezertifikacije tla kao ENP). (7) U obrazovnoj politici su sve tri mediteranske politike sadržajno kompatibilne sa identičnim ciljevima razvoja istraživačkih programa i razmjene studenata.

Dodatno je usporedba ciljeva mediteranskih politika EU ukazala i na **proceduralnu nekonvergenciju** koja postoji između mediteranskih politika EU, premda ona nema utjecaja na postignuti stupanj koherentnosti ciljeva između ovih triju politika. Naime, u EMP su postojali razmjena informacija na regionalnoj razini i periodični multilateralni sastanci radi jačanja suradnje na svim područjima „barcelonskih košarica“. EMP je težio euro-mediteranskom zajedništvu. Prema Jünemann (2004:5-6) trebao je poslužiti kao diplomatski kanal za dijalog o širokom spektru pitanja od zajedničkog interesa sa partnerima, koji će u dugoročnoj perspektivi voditi većem povjerenju kroz prihvaćanje zajedničkih vrijednosti. Riječ je o multilateralnoj regionalnoj suradnji koja je vidljiva u smještanju svih zemalja juga i

jugoistoka Mediterana u jedinstveni okvir kao da čine regiju. U njoj su ciljevi bili zajednički i nedjeljivi. To je model nastanka EU, pa je s multilateralnom pristupom EMP bio preslika regionalne političke suradnje unutar EU na južnu periferiju (K. Smith, 2005:771; K. Smith, 2008:89), a vidljiva je u ideji stvaranja zajedničkog euro-mediteranskog prostora, velikom broju zajedničkih ciljeva, i u malom stupnju dozvoljene diferencijacije u ciljevima kako bi se zadržao multilateralizam. Primjerice, „*nužan je multilateralan i trajan okvir suradnje baziran na duhu partnerstva, ali uz poštivanje karakteristika, vrijednosti i distinktivnih značajki svakog partnera*“ (Barcelonska deklaracija, 1995:2). Odnosno: „*Potrebno je razviti demokraciju i vladavinu zakona, uz priznanje prava svakog partnera da slobodno izabere vlastiti politički, društveni, ekonomski i sudski sistem*“ (Barcelonska deklaracija, 1995:3).

U ENP suradnja je bilateralna između Europske komisije i svakog partnera pojedinačno, i zato je konkretizirana kroz AP a ne u Strateškom dokumentu. UFM nema dimenziju razmjene informacija na razini vanjske politike, jer je bazirana na ideji tehnokratskog regionalizma u kojem suradnja postoji samo između zainteresiranih partnera po konkretnim projektima.

Tablica 4.15: Sinteza stupnja kompatibilnosti ciljeva mediteranskih politika EU

	Naziv eksteralizirane unutarnje politike EU	MEDITERANSKE POLITIKE EU						
		UFM	Stupanj kompatibilnosti	EMP	Stupanj kompatibilnosti	ENP	Stupanj kompatibilnosti	UFM
Eksteralizirane unutarnje politike EU i vanjska politika, trgovinska politika	Vanjska politika (VP)	Dobrosusjedski odnosi Zajedničke vrijednosti EU Usvajanje normi EMP (Euro-mediteranski pakt o sigurnosti na Mediteranu (u dugoročnom planu) Usvajanje međunarodnih normi	Visok	Dobrosusjedski odnosi Zajedničke vrijednosti Usvajanje EU i EMP normi Euro-mediteranski pakt o sigurnosti na Mediteranu (planirani) Usvajanje međunarodnih normi	Nizak	Dobrosusjedski odnosi Interesi EU	Nizak	Dobrosusjedski odnosi Zajedničke vrijednosti EU Usvajanje normi EMP (Euro-mediteranski pakt o sigurnosti na Mediteranu (u dugoročnom planu) Usvajanje međunarodnih normi
	JHA	Terorizam Usvajanje normi EMP (CBM, Pravilnik o suzbijanju terorizma 2005.)	Djelomičan	Terorizam, ilegalne migracije, međunarodni kriminal Usvajanje EMP normi (CBM)	Nizak	Ilegalne migracije, prekogranični kriminal	Nizak	Terorizam Usvajanje normi EMP (CBM, Pravilnik o suzbijanju terorizma 2005.)
	Trgovinska	Nema trgovinsku politiku	-	Zajedničko tržište	Nizak	Zona slobodne trgovine	-	Nema trgovinsku politiku
	Energetska	Obnovljivi izvori energije	Nizak	Međupovezanost u plinovodu	Nizak	EU kao krajnji korisnik plinovoda	Nizak	Obnovljivi izvori energije
	Transportna	Kopneni i vodeni promet	Djelomičan	Kopneni, zračni i vodeni promet	Djelomičan	Vodeni promet	Djelomičan	Kopneni i vodeni promet
	Ekologija	Depolucija Mediterana	Djelomičan	Depolucija Mediterana, zaštita izvora pitke vode, suzbijanje dezertifikacije tla	Visok	Depolucija Mediterana, zaštita izvora pitke vode, suzbijanje dezertifikacije tla	Djelomičan	Depolucija Mediterana
	Ribarstvo	X		Zaštita ribne vrste	X	X		X
	Industrija			Modernizacija, kompetitivnost				
	Poljoprivreda			Harmonizacija standarda, razvoj ruralnih regija				
	Telekomunikacije			Zajednički regulatorni okvir				
Obrazovanje	Istraživački programi, razmjena studenata	Visok	Istraživački programi, razmjena studenata	Visok	Istraživački programi, razmjena studenata	Visok	Istraživački programi, razmjena studenata	

Prekriženi kvadrati ukazuju na nepostojanje podataka u analiziranim izvorima.

Siva polja izdvajaju analizirane politike koje nisu eksteralizirane, nego su po svom nastanku bile usmjerene prema nečlanicama EU.

Izvori: Barcelonska deklaracija (1995.) za EMP; Strateški dokument (2004.) za ENP; Pariška deklaracija (2008.) za UFM.

Faza odlučivanja pokazala je samo djelomičnu kompatibilnost (koherentnost) ciljeva EMP, ENP i UFM u posljednjih 10-ak godina tj. od 2004. od kada paralelno egzistiraju po dvije mediteranske politike EU. Od analiziranih ciljeva triju mediteranskih politika EU kontinuirana nekoherentnost postoji između dvije njihove eksternalizirane politike (JHA i energetike), i između vanjske politike – prema tablici 4.16. U tom smislu **potpuna nekoherentnost ciljeva mediteranskih politika postoji na razini vanjske politike, a djelomična nekoherentnost ciljeva postoji na razini vanjskih odnosa.**

Tablica 4.16: Postignuti stupanj koherentnosti između mediteranskih politika EU

Eksternalizirane unutarnje politike EU + vanjska i trgovinska	EMP - UFM	EMP - ENP	ENP - UFM
	vremenski nepreklapajuće EMP od 1995.-2008. UFM od 2008.	2004.-2008.	od 2008.
<i>Vanjska politika</i>	Koherentne	Nekoherentne	Nekoherentne
JHA	Djelomično koherentne	Nekoherentne	Nekoherentne
<i>Trgovinska politika</i>	-	Nekoherentne	-
Energetska politika	Nekoherentne	Nekoherentne	Nekoherentne
Transportna politika	Djelomično koherentne	Djelomično koherentne	Djelomično koherentne
Ekološka politika	Djelomično koherentne	Koherentne	Djelomično koherentne
Obrazovna politika	Koherentne	Koherentne	Koherentne

Izvor: Vlastiti prikaz

Nekoherentnost je najviše bila izražena u razdoblju od 2004.-2008. i to između tadašnje EMP i ENP koja se od 2004. počela implementirati, i to po pitanju vanjske politike, dvije eksternalizirane unutarnje politike EU (JHA i energetske politike) i trgovinske politike. Stanje od 2008. između ENP i UFM koja se te godine počela implementirati nije se bitnije promijenilo: nekoherentne su ostale vanjska politika i dvije eksternalizirane unutarnje politike (JHA i energetika), dok trgovinska politika nije sastavni dio UFM-a. S obzirom da je u budućnosti moguće očekivati širenje broja eksternaliziranih unutarnjih politika EU (prema teorijskom dijelu disertacije), faza odlučivanja upravo treba naglasiti činjenicu kontinuirane nekoherentnosti koja postoji između pojedinih eksternaliziranih unutarnjih politika EU neovisno o promjeni mediteranskih politika, a dodatno i trenutnu djelomičnu koherentnost u ciljevima transportne i ekološke politike između ENP i UFM, koja može dovesti u pitanje buduće regionalno akterstvo EU.

Naime, disertacija se bazira na razumijevanju EU kao globalnog aktera. U tom smislu djelomična koherentnost ciljeva mediteranskih politika EU slabi generalne međunarodne ambicije EU. EU sebe vidi kao važnog stabilizirajućeg elementa unutar svjetskog sistema jer prema Europskoj sigurnosnoj strategiji (EV, 2003:14) „EU ima potencijala dati glavni doprinos u izgradnji boljeg svijeta.“ Glavni učinak stabilizacije vidljiv je u regijama u neposrednom susjedstvu, a upravo su mediteranske politike EU testni slučaj za mjerenje sposobnosti EU da transformira susjedstvo u zonu prosperiteta, stabilnosti i sigurnosti.

4.4 Faza implementiranja mediteranskih politika EU

EU implementira mediteranske politike putem instrumenata, predstavljenih u podpoglavlju 3.2.1.2.2. Instrumenti djelovanja su definirani kao oblici utjecaja i/ili pritisaka koji stoje na raspolaganju akterima u provođenju njihove odluke (Brighi i Hill u S. Smith i drugi, 2008:130). U tablici 3.3 instrumenti su svrstani prema mediteranskim politikama EU, a empirijska analiza će obuhvatiti instrumente koji su u toj tablici istaknuti boldom. U podpoglavlju 3.5 opisan je postupak provođenja istraživanja po fazama vanjskopolitičkog procesa, a na ovom mjestu potrebno je naglasiti da će se dvije razine analize vanjskog djelovanja EU (razina regionalnih odnosa i razina birokracije) u ovoj fazi poklapati.

Razlog je u činjenici da se u ovoj fazi mjeri stupanj u kojem su južno-mediteranski partneri implementirali na razini regionalnih odnosa odluke koje su *zajednički* usvojili sa članicama EU u okviru euro-mediteranskih konferencija – što korespondira razini birokracije. Stoga će dvije osnovne podjele u ovoj fazi biti na multilateralne instrumente (ono što je dogovoreno) i na bilateralnu implementaciju (ono što je implementirano). Na ovaj način je moguće kroz implementiranje bilateralnih akcijskih planova (AP) selektiranih južno-mediteranskih partnera, a dodatno i kroz njihovo uključivanje u mediteranske regionalne projekte, pratiti odstupanja u implementiranju obaveza usvojenih kroz euro-mediteranske konferencije, i tako utvrditi (ne)konzistentnost u fazi implementiranja mediteranskih politika EU između država članica EU i južno-mediteranskih članica kao aktera s jedne strane, i južno-mediteranskih partnera i Europske komisije kao aktera implementiranja s druge strane.

Naime, mediteranski regionalni projekti (koje inicira Europska komisija u ime EU a financiraju se sredstvima iz proračuna EU) su multilateralni instrument s kojim EU pristupa južno-mediteranskim partnerima, a oni su na euro-mediteranskim konferencijama i službeno prihvatili sudjelovati u njima. Analiza će kombinirati implementiranje AP i mediteranskih regionalnih projekata jer je na pojedinim područjima suradnje usvojeno malo regionalnih projekata (na političkom području te na području pravosuđa, unutarnjih poslova i migracija).

Stupanj implementiranja multilateralnih instrumenata bilateralno analizirati će se na četiri područja. Na političkom području (podpodručja demokratizacije i ljudskih prava) i na području pravosuđa, unutarnjih poslova i migracija – engl. *Justice and Home Affairs*, JHA (podpodručja ilegalnih migracija i terorizma) stupanj implementiranja preuzetih obaveza mjeri se kroz provedbu AP i uključenosti u mediteranske regionalne projekte. Na gospodarskom i na društvenom području mjeri se samo stupanj uključenosti južno-

mediteranskih partnera u mediteranske regionalne projekte (prema broju i vrsti projekata). Na ovaj način su obuhvaćena sva četiri područja iz „barcelonskih košarica“ unutar kojih se odvijala suradnja EU sa južno-mediteranskim partnerima unutar EMP-a, na koja su nastavljene UFM i ENP – kao što je prikazano u podpoglavlju 2.2.2 Mediteranske politike EU. Analiza implementiranja AP sužena je na 4 selektirane južno-mediteranske partnerske zemlje (Maroko, Egipat, Jordan i Libanon) i pokriva razdoblje od pokretanja EMP do ratificiranja AP ovih zemalja (1995.-2007.) – prema shemi 3.2. Implementiranje mediteranskih regionalnih projekata analizira se na svih 11 južno-mediteranskih partnerskih zemalja za cjelokupno razdoblje od pokretanja EMP-a (1995.-2015.)

Moja teza u fazi implementiranja mediteranskih politika EU je da je vanjsko djelovanje EU spram Mediterana neuspješno uslijed neusklađenosti aktera s ovlastima u ovoj fazi u bilateralnoj implementaciji multilateralnih instrumenata vanjskog djelovanja EU spram Mediterana.

Prema opisanoj metodologiji u užem smislu predstavljenoj u podpoglavlju 3.5 Operacionalizacija, izvori podataka su (1) primarni: zaključci sa euro-mediteranskih konferencija na razini vanjske politike, a zajedno sa akcijskim planovima selektiranih južno-mediteranskih partnerskih zemalja na razini vanjskih odnosa; (2) tercijarni: internetske stranice mediteranskih regionalnih projekata EU. Metoda istraživanja je analiza sadržaja ovih izvora, a analizirano razdoblje je od rujna 1995.-siječnja 2015.

4.4.1 Multilateralni instrumenti

Kao što je pokazano u podpoglavlju 2.2.2. Mediteranske politike EU, od 1995. godine ministri vanjskih poslova država članica EU s jedne strane i ministri vanjskih poslova mediteranskih partnerskih zemalja s druge sastaju se na općoj koordinacijskoj razini u okviru euro-mediteranskih konferencija i dogovaraju glavna područja suradnje.²¹⁴ Od 1995.-2006. održavan je po jedan regularni susret ministara vanjskih poslova okvirno svakih 18 mjeseci, i jedan međuministarski sastanak između dvaju ministarskih (prema tablici 4.6). Na njima su dogovarani prioriteti za aktivnosti u idućoj godini u implementiranju 5-godišnjih radnih programa (Radni program, Barcelonska deklaracija, 1995.; Akcijski plan, Valencia 2002.; i

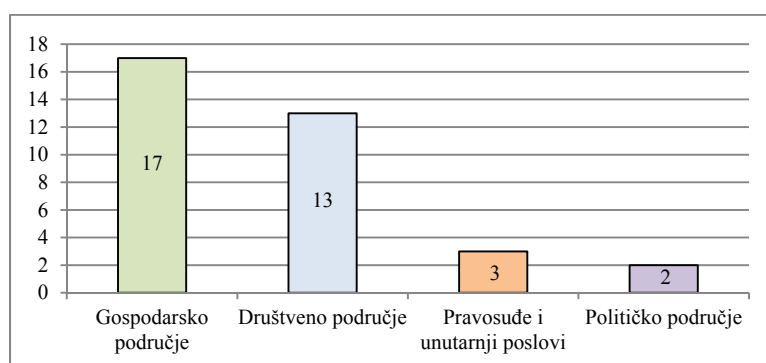
²¹⁴ Posljednja ministarska konferencija u okvirima UFM održana je 2008. godine u Marseillesu (prema tablici 4.6).

Radni program, Barcelonska deklaracija, 2005.) Od 2006.-2008. održavan je po jedan ministarski sastanak svake godine bez dodatnih međuministarskih susreta (Tampere, 2006:3). Ovdje su južno-mediteranski partneri prihvaćali uključivanje u mediteranske regionalne projekte koje je inicirala Europska komisija u ime EU, i preuzimanje zajednički dogovorenih obaveza po pojedinim područjima suradnje iz „barcelonskih košarica“ implementiranih kroz bilateralne AP.

U okviru sve tri mediteranske politike (EMP, ENP i UFM) od 1995. do danas pokrenuto je ukupno 35 **mediteranskih regionalnih projekata** otvorenih za svih 11 južno-mediteranskih partnera.²¹⁵ Postojala su i tri dodatna projekta²¹⁶ sadržajno vezana samo za pojedine južno-mediteranske partnere (i stoga nisu uključena u tablicu 4.24 koja prikazuje sudjelovanje u mediteranskim regionalnim projektima EU po južno-mediteranskim partnerskim zemljama, i tablicu 4.25 koja sadrži opis mediteranskih regionalnih projekata EU).

Kada se projekti podijele prema područjima, tada je vidljiv primat projekata na gospodarskom području – prema grafikonu 4.1. Ovaj podatak je u skladu sa stavom Europske komisije prema kojem „*budućnost euro-mediteranskih odnosa leži u poboljšanoj kvaliteti gospodarskog razvoja južno-mediteranskih partnera*“ (EK, 2006c:8). Za nju je „*gospodarska suradnja temelj političke suradnje*“ (EK 1995:2, točka 1.1) pa „*formiranje euro-mediteranskog gospodarskog prostora prethodi formiranju euro-mediteranskog prostora mira i stabilnosti*“ (EK 1995:2, točka 1.4).

Grafikon 4.1: Mediteranski regionalni projekti EU po područjima

Izvor: Sinteza podataka iz tablice 4.25 (Mediteranski regionalni projekti EU od 1995.-2015.)

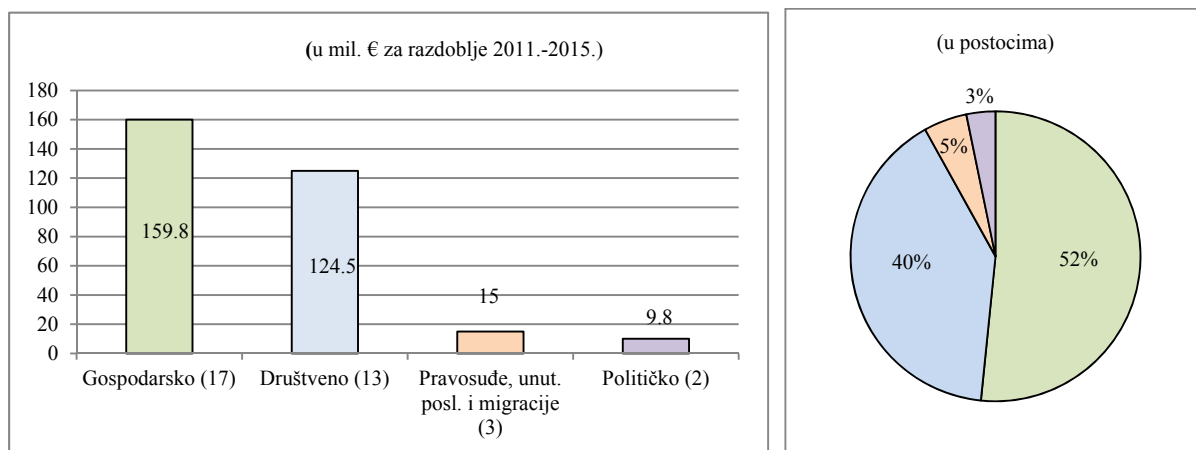
²¹⁵ Na jugu Mediterana: Maroko, Alžir, Tunis, Libija i Egipat. Na jugoistoku Mediterana: Turska, Izrael, Sirija, Libanon, Jordan i Palestinska samouprava.

²¹⁶ **Bliskoistočni mirovni projekt** koji je namijenjen isključivo Izraelu i susjednim arapskim zemljama; **Agadirski proces** koji je pokrenut kao sub-regionalni projekt četiriju južno-mediteranskih partnera i s tendencijom širenja na ostale južno-mediteranske zemlje ali se do danas nije proširio na nove članice; i Euro-arapski plinski projekt **EAMGM** namijenjen samo južno-mediteranskim partnerima koji raspolažu plinskim resursima.

Iz grafikona 4.1 vidljivo je da je na gospodarskom području u razdoblju od 1995.-2015. pokrenuto 17 projekata. Slijedi društveno područje sa 13 projekata, područje pravosuđa, unutarnjih poslova i migracija sa 3 projekta, i političko područje sa 2 projekta. Projekti se financiraju za različita razdoblja koja traju između 3-5 godina²¹⁷, a predmetna analiza je u dijelu koji se odnosi na iznose financiranja projekata obuhvatila samo iznose u posljednjih (okvirno) pet godina. U tom razdoblju EU je za svoje mediteranske regionalne projekte izdvojila ukupno 319.1 milijun €.

Iz grafikona 4.2 vidljivo je da je najviše sredstava izdvojeno za gospodarsko područje (159.8 milijuna €) ili 52% te za društveno (124.5 milijuna €) ili 40%. Omjer izdvojenih sredstava za projekte na ova dva područja od 92% je neproporcionalno velik u odnosu na sredstva izdvojena za ostala dva područja: za područje pravosuđa, unutarnjih poslova i migracija (15 milijuna €) ili 5% i za političko područje (9.8 milijuna €) ili 3%. (Pridruženi brojevi u zagradama uz oznaku područja prikazuju broj pokrenutih projekata po području.)

Grafikon 4.2: Iznos sredstava za mediteranske regionalne projekte EU po područjima

Izvor: Sinteza podataka iz tablice 4.25 (Mediteranski regionalni projekti EU od 1995.-2015.)

Zbog malog broja projekata na političkom području te na području pravosuđa, unutarnjih poslova i migracija, implementacija preuzetih multilateralnih obaveza južno-mediteranskih partnera na njima mjeriti će se kroz drugi multilateralni instrument **euro-mediteranske konferencije**. Unutar njih je na političkom području usvojeno 21 obaveza, od čega: na podpodručju demokratizacije 11 obaveza, a na podpodručju ljudskih prava i 10 obaveza - što je prikazano u tablici 4.17.

²¹⁷ Godina financiranja za svaki projekt istaknuta je u tablici 3.20.

Na području pravosuđa, unutarnjih poslova i migracija usvojeno je 19 obaveza: 6 obaveza na podpodručju ilegalnih migracija i 13 na podpodručju terorizma. Izbor ilegalnih migracija i terorizma kao dvaju analiziranih podpodručja zahtijeva dodatno pojašnjenje. Migracije su na euro-mediteranskoj konferenciji 2005. premještene iz treće društveno-kulturne „barcelonske košarice“ EMP-a u novu (četvrtu) „barcelonsku košaricu“ koja je dobila naziv Pravosuđe, unutarnji poslovi i migracije. Pored migracija, u istu „barcelonsku košaricu“ su premještene i pitanja terorizma koja su se do tada vodila u prvoj tj. političko-sigurnosnoj „barcelonskoj košarici“. Radi usklađivanja sa fazom odlučivanja, ilegalne migracije i terorizam su analizirani kroz sadržaj četvrte „barcelonske košarice“. Obaveze južno-mediteranskih partnera na ovom području također su prikazane u tablici 4.17.

Tablica 4.17: Multilateralne obaveze južno-mediteranskih partnera u okviru euro-mediteranskih konferencija

MULTILATERALNE OBAVEZE JUŽNO-MEDITERANSKIH PARTNERA U OKVIRU EURO-MEDITERANSKIH KONFERENCIJA			
Područje POLITIČKO			
Podpodručje DEMOKRATIZACIJA	Izvori podataka (euro-mediteranske konferencije)	Podpodručje LJUDSKA PRAVA	Izvori podataka (euro-mediteranske konferencije)
Regularni politički dijalog baziran na principima međunarodnog prava	Barcelona, 1995:3;	Primjena međunarodnih standarda uključujući Povelju UN, rezolucije, konvencije, neobvezujuće protokole	Barcelona, 1995:3;
Decentralizacija vlasti	Barcelona, 1995:3; Akcijski plan, Valencia 2002:3; Barcelona 2005:6;	Produblјivanje dijaloga na temu ljudskih prava	Bruxelles, 2001:2; Akcijski plan, Valencia, 2002:1 i 3;
Slobodni i pravedni izbori, usvajanje međunarodni standarda u provođenju izbora	Tampere, 2006:4;	Sloboda okupljanja i izražavanja te neovisnost medija	Radni program, Barcelona, 1995:15; Bruxelles, 2001:5; Valencia, 2002:2; Barcelona 2005:6;
Razmjena iskustva o izborima	Radni program, Barcelona 2005:7; Luxembourg, 2005:6; Marseilles 2008:13;	Suzbijanje netolerancije, ksenofobije i rasizma	Barcelona, 1995:3; Akcijski plan, Valencia, 2002:5; Barcelona, 2005:5;
Jačanje uloge žena u odlučivanju u političkom, ekonomskom i društvenom životu	Radni program, Barcelona, 2005:6;	Razmjena informacija o ljudskim pravima	Barcelona, 1995:3;
Neovisnost sudova	Barcelona, 2005:5;	Identificiranje konkretnih područja suradnje	Kreta, 2003:6;
Jačanje pravosudnog i kaznenog sistema	Dublin, 2004:7;	Jačanje regulatornih mehanizmima za implementaciju preuzetih obaveza	Dublin, 2004:7;
Veća politička participacija građana na lokalnoj razini	Radni program, Barcelona, 2005:6; Tampere 2006:3;	Jednakost spolova	Barcelona, 1995:3; Marseilles, 2000:6; Bruxelles, 2001:5; Kreta, 2003:11; Napulj 2003:15; Dublin, 2004:3; Radni program, Barcelona, 2005:7;
Jačanje uvjeta za aktivnost civilnog društva i poticanje na njihovu veću ulogu u regionalnim programima	Palermo, 1998:3; Marseilles, 2000:7; Dublin, 2004:7; Radni program, Barcelona, 2005:6; Tampere 2006:3;	Poštovanje temeljnih socijalnih prava uključujući pravo na rad	Barcelona, 1995:7;
Suradnja Europskog parlamenta i parlamenata partnerskih zemalja	Radni program, Barcelona, 1995:16; Malta 1997:7; Stuttgart, 1995:5; Valencia, 2002:1; Dublin, 2004:3;	Borba protiv torture i nehumanog postupanja	Barcelona, 1995:3; Valencia, 2002:2;
Suzbijanje korupcije	Barcelona, 1995:8.		

Područje			
PRAVOSUĐE, UNUTARNJI POSLOVI I MIGRACIJE			
Podpodručje ILEGALNE MIGRACIJE	Izvori podataka (euro-mediteranske konferencije)	Podpodručje TERORIZAM	Izvori podataka (euro-mediteranske konferencije)
Intenziviranje dijaloga i razmjena informacija o uzrocima i negativnim efektima ilegalnih migracija	Malta, 1997:6; Luxembourg, 2005:13;	Proširenje političkog dijaloga na osjetljiva pitanja terorizma	Marseilles, 2000:3;
Zaključenje readmisijskog sporazuma EU sa svakim južno-mediteranskim partnerom	Barcelona, 1995:8; Kreta, 2003:10; Dublin, 2004:16; Radni program, Barcelona, 2005:12;	Ratificiranje i primjena međunarodnih instrumenata	Barcelona, 1995:3; Tampere, 2006:5;
Zaključenje serije bilateralnih readmisijskih sporazuma svaka EU članica – južno-mediteranski partner	Kreta, 2003:10; Luxembourg, 2005:13;	Usvajanje i implementiranje EU zakona	Dublin, 2004:8;
Zaključenje readmisijskih sporazuma južno-mediteranski partner - treća zemlja na zahtjev jedne od EU članica	Kreta, 2003:10; Luxembourg, 2005:13;	Implementiranje regulative usvojene unutar EMP	Radni program, Barcelona, 2005:7; Pariz 2008:11; Marseilles, 2008:4;
Razmjena informacija o tranzitnoj migraciji	Radni program, Barcelona, 2005:12;	Razmjena informacija o teroristima/mrežama (Barcelona, 2005);	Barcelona, 2005. Supplement;
Usvajanje regionalnog pristupa upravljanju ilegalnim migracijskim tijekovima	Barcelona, 1995:4; Bruxelles, 2001:5; Akcijski plan, Valencia, 2002:5; Napulj, 2003:14.	Bilateralni rad na suzbijanju terorističkih mreža (Barcelona, 2005);	Barcelona, 2005. Supplement;
		Uskrata azila teroristima	Barcelona, 2005;
		Pozivanje na sudjelovanje ili nazočnost u svojstvu promatrača u protu-terorističkim vježbama	Barcelona, 2005;
		Vodjenje registra o ratificiranim međunarodnim instrumentima na području terorizma	Stuttgart, 1999:3;
		Usvajanje efikasnijih protuterorističkih politika	Radni program, Barcelona, 1995:16; Marseilles, 2000:4;
		Identificiranje konkretnih područja suradnje po terorizmu i zajedničkih akcija	Stuttgart, 1999:3; Kreta, 2003:5; Dublin, 2004:8; Haag, 2004:7;
		Poduzimanje zajedničkih vježbi za minimiziranje posljedica terorističkih napada	Radni program, Barcelona, 2005:14;
		Aktiviranje euro-mediteranske mreže kontaktnih točaka u borbi protiv terorizma	Akcijski plan, Valencia, 2002:3.

Izvori: Dokumenti sadržani u tablici 4.6 (zaključci sa euro-mediteranskih konferencija).

4.4.2 Bilateralna implementacija

Bilateralna implementacija obaveza preuzetih iz multilateralnih instrumenata pratiti će se kroz sadržaj AP kojeg partnerska država (nečlanica) potpisuje sa Europskom komisijom. Na euro-mediterranskoj međuministarskoj konferenciji na Kreti (2003:4) naglašeno je da AP predstavljaju osnovu partnerstva i sa južno-mediterranskim partnerskim zemljama. AP su skup preuzetih obaveza i u tom smislu su agenda za postepenu konvergenciju regulative južno-mediterranskih partnera sa standardima u EU (Luxembourg, 2005:3).

AP se nadograđuju na AA. AA su pravni okvir koji upravlja bilateralnim odnosima EU i partnerske države, i potpisuju se kao i svaki sporazum EU sa trećim državama na neodređeno vrijeme.²¹⁸ Između AA i AP postoje sadržajne razlike. AA detaljnije pokrivaju područja gospodarske suradnje (slobodno kretanje pojedinih faktora proizvodnje - roba, kapitala i usluga), dok AP preciznije reguliraju područja političke suradnje, te suradnju na području pravosuđa, unutarnjih poslova i migracija, što je dodatni razlog izbora AP za analizu implementacije obaveza južno-mediterranskih partnera preuzetih na ovim područjima.

Prema prijelaznim i završnim odredbama potpisanih AA sa četiri selektirane južno-mediterranske partnerske države,²¹⁹ sam tijekom bilateralne suradnje između EU i pojedinačne južno-mediterranske partnerske države odvija se kroz Vijeće za suradnju (engl. *Association Council*) koje se sastaje na ministarskoj razini jednom godišnje i analizira glavna pitanja koja se pojave u okviru AA i AP, ili raspravlja o drugom bilateralnom pitanju od zajedničkog interesa. Vijeće za suradnju čine članovi Vijeća EU i Europske komisije s jedne strane, te članovi vlade partnerske države sa druge. Vijeće za suradnju daje preporuke partnerskoj državi vezane za ostvarivanje ciljeva iz AA i AP. Za implementaciju AA i AP Vijeće za suradnju zadužuje Odbor za suradnju (engl. *Association Committee*) koji se sastaje na razini viših stručnjaka Vijeća EU i Europske komisije s jedne strane, i predstavnika vlade partnerske zemlje s druge. Odbor za suradnju može formirati pododbore za suradnju (engl. *Association*

²¹⁸ Ugovor iz Maastrichta. 1993. Član 216.

²¹⁹ Euro-Mediterranean Agreement establishing an association between the European Communities and their Member States, of the one part, and the Kingdom of **Morocco**, of the other part. *Official Journal of the European Communities*. L 70, 18 March 2010.; Euro-Mediterranean Agreement establishing an Association between the European Communities and their Member States, of the one part, and the Hashemite Kingdom of **Jordan**, of the other part. *Official Journal of the European Union*. L 129/3, 15 May 2002.; Euro-Mediterranean Agreement establishing an association between the European Communities and their Member States, of the one part, and the Arab Republic of **Egypt**, of the other part. 2004. http://www.eas.europa.eu/egypt/aa/06_aaa_en.pdf; Euro-Mediterranean Agreement establishing an association between the European Communities and their Member States, of the one part, and the Republic of **Lebanon**, of the other part. *Official Journal of the European Union*. L 143, 30 May 2006.

Sub-committees) kao tematske ekspertne grupe za implementaciju konkretnih pitanja iz AA i AP. Upravo se u okviru pododbora odvijao dijalog južno-mediteranskih država i EU na bilateralnoj osnovi o implementaciji multilateralno preuzetih obaveza.

Prvi AP sa južno-mediteranskim partnerima potpisani su u razdoblju od 2005.-2007. godine i intenzivirali su dijalog po političkim pitanjima, te pitanjima vezanim za migracije i pravosudnu suradnju, nakon zaključka sedme euro-mediteranske konferencije da se poseban naglasak stavi na aktivnosti demokratizacije, sigurnosti i migracija (Luxembourg, 2005:5). AP se, ovisno o dogovoru s pojedinačnom državom, potpisuju na razdoblje od 3-5 godina. Međutim, prva serija AP za Izrael i Egipat još je na snazi (prema tablici 4.18). Jordan je u međuvremenu potpisao drugi petogodišnji AP za razdoblje od 2010.-2015. Za Libanon, Palestinsku samoupravu, Maroko i Tunis prva serija AP je produljena do 2013., a tada su sklopili drugu seriju za različito razdoblje. Na prvoj seriji potpisanih AP temeljiti će se analiza stupnja preuzetih obaveza implementacije multilateralnih instrumenata u četiri selektirane arapske mediteranske partnerske zemlje (Maroko, Egipat, Jordan i Libanon).

Tablica 4.18: Ratificirani AA i AP Europske unije sa južno-mediteranskim partnerskim zemljama

DRŽAVA	Egipat	Alžir	Jordan	Libanon	Libija
Sporazumi o suradnji (AA)	2004.	2005.	2002.	2006.	-
Akcijski planovi (AP) - prva serija	2007.-2012.	-	2005.-2010.	2007.-2012.	-
Akcijski planovi (AP) – druga serija	(produljen)		2010.-2015	2013.-2015	

DRŽAVA	Maroko	Sirija	Tunis	Izrael	Palest. Sam.
Sporazumi o suradnji (AA)	2000.	-	1998.	2000.	1997
Akcijski planovi (AP) - prva serija	2005.-2010.	-	2005.-2010.	2005.-2010. (produljen)	2005.-2010.
Akcijski planovi (AP) – druga serija	2013.-2017.		2013.-2017.		2013.-2015.

Izvor: IEMed. Mediterranean Yearbook, 2014:431

4.4.2.1 Političko područje

U podpodručju **demokratizacije** prati se stupanj (ne)usklađenosti 11 multilateralno usvojenih obaveza na euro-mediteranskim konferencijama (prikazanih u tablici 4.17) sa obavezama koje su četiri južno-mediteranske partnerske zemlje preuzele u svojim AP.

Regularni politički dijalog baziran na principima međunarodnog prava je obaveza koja je prihvaćena na prvoj euro-mediteranskoj konferenciji (Barcelonska deklaracija, 1995:3), ali nije bila uključena u AP triju analiziranih zemalja (Maroka, Egipta i Jordana). Jedinu ga je

primijenio Libanon u vidu političkog dijaloga na temu vladavine prava i demokracije te transparentnosti u skladu sa relevantnim konvencijama UN-a (AP Libanona, točka 2.1).

Sve četiri promatrane zemlje predvidjele su *decentralizaciju* tj. reformu vlasti koja je istaknuta na nekoliko euro-mediteranskih konferencija (Barcelonska deklaracija, 1995:3; Akcijski plan, Valencia 2002:3; Barcelonska deklaracija, 2005:6), ali imaju različitu *razinu* provedbe. Tri zemlje su implementirale ovu obavezu kroz decentralizaciju vlasti samo na lokalnoj razini: Maroko (AP Maroka, točka 2.1.1), Egipat (AP Egipta, točka 2.1.1a) i Libanon (AP Libanona, točka 2.1). Jedino Jordan ima jasnu odredbu o jačanju odgovornosti vlade pred parlamentom (AP Jordana, točka II.6) čime je istaknuo jasnu namjeru decentralizacije državne (a ne samo lokalne) vlasti.

Ujedno, tri države govore samo o modernizaciji vlasti, ali ne i njezinoj liberalizaciji. Tako Egipat direktno govori o modernizaciji javnih službi tj. njihovoj većoj odgovornosti i transparentnosti (AP Egipta, točka 2.1.1.a). Ostale dvije zemlje samo indirektno nagoviještaju modernizaciju vlasti. Maroko ističe jačanje sposobnosti djelovanja javne administracije i lokalnih vlasti (AP Maroka, točka 2.1.1), a Libanon nastavak postojeće reforme za veću efikasnost javnog sektora (AP Libanona, točka 2.1).

Maroko i Egipat u svojim AP uopće nemaju predviđene *slobodne i pravedne izbore i usvajanje međunarodnih standarda u njihovom provođenju*, koji su zajednički dogovoreni na dvije euro-mediteranske konferencije (Barcelonska deklaracija, 1995:3; Tampere, 2006:4). Jordan ima njegovu djelomičnu implementaciju na način da je ispustio odredbu o usvajanju međunarodnih standarda u provođenju izbora. Jordan je za organizaciju pravednih i transparentnih parlamentarnih i lokalnih izbora, i za uspostavu neovisne nacionalne komisije koja će nadzirati izborni proces i usvajanje pravnog okvira za nacionalno izorno nadgledanje (AP Jordana, točka II.6). U tom smislu ne govori o međunarodnom nadzoru izbora, što je bitan dio međunarodnih standarda u njihovom provođenju.

Libanon je u najvećoj mjeri implementirao ovu obavezu, ali uz bitnu ogradu. Iako se jednako kao i Jordan zalaže za pravedne izbore, i jednako kao Jordan ispušta eksplicitno spominjanje međunarodnih standarda u njihovom provođenju, Libanon ipak ima dodatnu odredbu koju smatram značajnom stavkom po pitanju usvajanja međunarodnih standarda u provođenju izbora. Riječ je o reformi Izbornog zakona u dijelu koji se odnosi na promjenu sistema političke reprezentacije etničkih i vjerskih grupa, i na pravedniju reprezentaciju žena na izborima (AP Libanona, točka 2.1).

Paradoks je da zemlje koje su u većoj ili manjoj mjeri za slobodne i pravedne izbore (Jordan i Libanon) nisu i za *razmjenu iskustva o provedbi izbora*. Ova obaveza je usuglašena na tri euro-mediteranske konferencije (Radni program, Barcelonska deklaracija, 2005:7; Luxembourg, 2005:6; Marseilles 2008:13), a djelomično su ju implementirali Maroko i Egipat. Njihovi AP prešućuju odredbu o slobodnim i pravednim izborima. Međutim, ponovno se radi se o ograničenoj primjeni preuzete obaveze. Maroko je za razmjenu iskustva oko Zakona o političkim strankama kako regulatornog okvira koji upravlja rad političkih stranaka (AP Maroka, točka 2.1.1), a Egipat je samo za razmjenu iskustva u kontekstu registracije birača pred izbore (AP Egipta, točka 2.1.1.a).

Na *jačanje uloge žena u odlučivanju u političkom, ekonomskom i društvenom životu* južno-mediteranski partneri su se obavezali tijekom 2005. (Radni program, Barcelonska deklaracija, 2005:6), ali su ovu obavezu u potpunosti u svojim AP primijenili samo Egipat i Libanon. Egipat (AP Egipta, točka 2.1.1.b) i Libanon (AP Libanona točka 2.1) implementiraju jačanje sudjelovanja žena u političkom, ekonomskom i društvenom životu, i njihovu veću ulogu u političkom odlučivanju. Dodatno je Libanon, kao što je spomenuto, predvidio u reformi Izbornog zakona pravedniju reprezentaciju žena na izborima.

Maroko i Jordan implementirali su ovu obavezu djelomično, na način da su ispustili glavni dio koji se odnosi na jače sudjelovanje žena u političkom odlučivanju. U tom smislu Maroko implementira samo jačanje uloge žena u društvenom i ekonomskom životu kroz obrazovanje i medije (AP Maroka, točka 2.1.6), a Jordan ide samo mali korak dalje zalažući se za veće sudjelovanje žena i u kulturnom životu (AP Jordana, točka III.13) pored društvenog i ekonomskog.

Maroko i Libanon u svojim AP nemaju odredbu o *neovisnom sudstvu* (Barcelonska deklaracija, 2005:5), a Egipat i Jordan primjenjuju ovu obavezu na različitim razinama. U tom smislu jedino je Egipat preuzeo implementaciju neovisnosti sudskog sustava općenito (AP Egipta, točka 2.1.1.a), a Jordan se obavezao samo na neovisnost *Državnog sudskog vijeća* dok ostale sudove izrijeком nije spomenuo (AP Jordana, točka II.7).

Samo su Maroko i Libanon u potpunosti implementirali *modernizaciju pravosudnog i kaznenog sustava* (Dublin, 2004:7). Maroko se na planu modernizacije pravosuđa zalaže za bolji pristup pravosudnim tijelima, i u tom pogledu za pojednostavljenje procedure (tj. skraćenje trajanja pravosudnih postupaka). Po pitanju modernizacije kaznenog sustava

preuzeo je implementaciju modernizacije zatvorske administracije, a naročito obuku osoblja vezano za zaštitu prava zatvorenika, te obuku sudaca (AP Maroka, točka 2.1.2).

Libanon se na planu modernizacije zalaže za pravosudnu reformu s kojom bi se poboljšala administrativna efikasnost u pravosuđu i kompetentnost zaposlenih, dok se po pitanju modernizacije kaznenog sustava obavezao na poboljšanje uvjeta u zatvorima i njihovo približavanje međunarodnim standardima (AP Libanona, točka 2.1).

Egipat i Jordan djelomično primjenjuju ovu obavezu. Egipat u svom AP govori samo o modernizaciji kaznenog sustava, ali ne i pravosudnog. U tom pogledu implementira jačanje sposobnosti zatvorske administracije, pristup pravosudnim tijelima i poboljšanje uvjeta u zatvorima (AP Egipta, točka 2.1.1.a). Za razliku od Egipta, Jordan se usmjerio samo na modernizaciju pravosudnog sustava. S time u vezi zalaže se za jačanje efikasnosti u radu pravosudnih tijela kroz bolju obuku sudaca, te za modernizaciju specijalnih sudova (među kojima i Državnog sigurnosnog suda) u skladu sa međunarodnim standardima uključujući i reduciranje opsega slučajeva u kojima ima ovlasti (AP Jordana, točka II.7).

Maroko i Libanon nisu predvidjeli implementaciju *veće političke participacije građana na lokalnoj razini* (Radni program, Barcelonska deklaracija, 2005:6; Tampere 2006:3). Na primjeru ostale dvije zemlje ponovno se uočava različit stupanj primjene preuzete obaveze. Naime, Egipat implementira jaču participaciju u političkom životu samo kroz izbore (AP Egipta, točka 2.1.1.a), a Jordan ide i dalje od toga pa implementira jačanje osviještenosti građana o potrebi sudjelovanja u političkom procesu općenito (AP Jordana, točka II.6) – što implicira sve vidove javnih rasprava.

Jačanje aktivnosti civilnog društva u regionalnim programima višestruko je isticano tijekom euro-mediteranskih konferencija (Palermo, 1998:3; Marseilles, 2000:7; Dublin, 2004:7; Radni program, Barcelonska deklaracija, 2005:6; Tampere 2006:3). Maroko uopće nije spomenuo civilno društvo unutar obaveza preuzetih na političkom području u svom AP. Ostale tri zemlje implementirale su jačanje civilnog društva samo na općenitoj razini, bez izričitog poticanja na veću ulogu u regionalnim programima. U tom smislu, Egipat je poticao na veću ulogu civilnog društva u demokratskom i političkom procesu (AP Egipta, točka 2.1.1.a), Jordan se zalagao za jači angažman civilnog društva u odlučivanju na svim razinama (AP Jordana, točka II.6), a Libanon je promovirao veći doprinos civilnog društva u političkom i ekonomskom razvoju zemlje (AP Libanona, točka 2.1).

Suradnju Europskog parlamenta i parlamenata partnerskih zemalja (Radni program, Barcelonska deklaracija, 1995/16; Malta 1997:7; Stuttgart, 1995:5; Valencia, 2002:1; Dublin, 2004:3) nije implementirao jedino Maroko. Ostale tri države implementirale su ga čak u većoj mjeri od one koja je predviđena multilateralno.

U tom smislu Jordan je pored multilateralno preuzete obaveze parlamentarne suradnje sa Europskim parlamentom uveo i instituciju Ombudsmana²²⁰ i predvidio suradnju jordanskog Ombudsmana i Europskog Ombudsmana u cilju razmjene najbolje prakse (AP Jordana, točka II.6). Egipat je pored parlamentarne suradnje sa Europskim parlamentom implementirao regularni dijalog u Pododboru za demokratizaciju u okvirima AA (AP Egipta, točka 2.1.1.a). Libanon je implementirao najviše, pa je pored dogovorene parlamentarne suradnje sa Europskim parlamentom implementirao dvije dodatne obaveze: jedna je institucija Ombudsmana, a druga je regularni dijalog u Pododboru za demokratizaciju u okvirima AA (AP Libanona, točka 2.1).

Suzbijanje korupcije je mjera koja je bila predviđena već na prvoj euro-ministarskoj konferenciji (Barcelonska deklaracija, 1995:8). Implementirali su ju jedino Maroko i Libanon. Maroko je predvidio praćenje zaključaka Pododbora za pitanja pravosuđa u okvirima AA, razmjenu informacija i međunarodnih instrumenata, primjenu međunarodnih konvencija i implementaciju nacionalne anti-korupcijske strategije (AP Maroka, točka 2.1.3). Libanon je predvidio razmjenu informacija o ratifikaciji i implementaciji konvencija UN i ostalih međunarodnih instrumenata, jačanje mjera protiv korupcije kroz implementaciju nacionalne anti-korupcijske strategije i jačanje anti-korupcijske prakse a naročito sustava prigovora (AP Libanona, točka 2.1).

Rezultati dobiveni analizom stupnja implementiranosti 11 obaveza kroz četiri promatrane države u podpodručju demokratizacije sakupljeni su u tablici 4.19. Možemo ju analizirati na dva načina: prema državama (vertikalno) i prema stupnju implementiranosti svake preuzete obaveze (horizontalno). Promatrano prema državama, najveću razliku u stupnju implementacije multilateralnih obaveza po pitanju demokratizacije nalazimo kod Maroka i Libanona. Maroko se obavezao na potpunu implementaciju 2 multilateralno preuzete obaveze (oznaka I – implementirano, bijelo polje) a nije primijenio 6 preuzetih obaveza (oznaka NI – neimplementirano, tamna polja). Libanon je primijenio 6 obaveza a nije primijenio njih 4. Ostale dvije promatrane zemlje imaju podjednak omjer implementiranih i neimplementiranih

²²⁰ Ombudsman je parlamentarni zastupnik prava građana od samovolje državnih vlasti.

obaveza: Egipat i Jordan imaju po 3 potpuno implementirane preuzete obaveze i po 4 neimplementirane.

Međutim, omjer implementiranih i neimplementiranih obaveza još ne daje pravu sliku stanja dok ne uvedemo kategoriju djelomično implementiranih obaveza (oznaka DI, siva polja), jer kao što je predstavljeno u podpoglavlju 3.2.2 konzistentnost se ne može stupnjevati (kao koherentnost) jer znači odsutnost bilo kakvih kontradikcija. Stoga je u podpoglavlju 3.5 Operacionalizacija istaknuto da multilateralna obaveza koja je implementirana samo u jednom svom dijelu bitno mijenja sadržaj onoga što je dogovoreno, i stoga djelomično implementiranu obavezu u predmetnoj analizi tretiram kao novu (bilateralnu) obavezu nepodudarnu onoj inicijalno dogovorenoj.

Ako razdvojimo implementirane obaveze od onih djelomično i potpuno neimplementiranih, tada je još jasnije izražen nesklad između preuzetih i implementiranih obaveza po promatranim državama: Maroko je potpuno implementirao 2 obaveze a nije implementirao njih 9; Egipat i Jordan su implementirali svaki po 3 obaveze a nisu implementirali njih 8, dok je Libanon implementirao najviše – 6 obaveza u odnosu na 5 neimplementiranih.

Tablica 4.19: Opseg implementiranosti multilateralnih obaveza na podpodručju demokratizacije

Obaveze	PODPODRUČJE DEMOKRATIZACIJE				Omjer implementiranosti
	Maroko	Bilateralna primjena			
		Egipat	Jordan		
Regularni politički dijalog na principima međunarodnog prava	NI	NI	NI	I	I 1, DI 0, NI 3
Demokratizacija vlasti	DI	DI	I	DI	I 1, DI 3, NI 0
Slobodni i pravedni izbori, usvajanje međunarodnih standarda u provođenju	NI	NI	DI	I	I 1, D 1, NI 2
Razmjena iskustva o izborima	DI	DI	NI	NI	I 0, DI 2, NI 2
Ojačati sudjelovanje žena u odlučivanju	DI	I	DI	I	I 2, DI 2 NI 0
Neovisnost sudova	NI	I	DI	NI	I 1, DI 1, NI 2
Modernizacija pravosudnog i kaznenog sustava	I	DI	DI	I	I 2, DI 2, NI 0
Veća lokalna politička participacija građana	NI	DI	I	NI	I 1, DI 1, NI 2
Veća aktivnost civilnog društva u regionalnim programima	NI	NI	NI	NI	I 0, DI 0, NI 4
Suradnja Europskog parlamenta s parlamentom južno-mediteranske partnerske zemlje	NI	I	I	I	I 3, DI 0, NI 1
Suzbijanje korupcije	I	NI	NI	I	I 2, NI 2
UKUPNO	I 2 DI 3 NI 6	I 3 DI 4 NI 4	I 3 DI 4 NI 4	I 6 DI 1 NI 4	I 14 DI 12 NI 18
SVEUKUPNO	11	11	11	11	44

I - implementirane obaveze

DI - djelomično implementirane obaveze

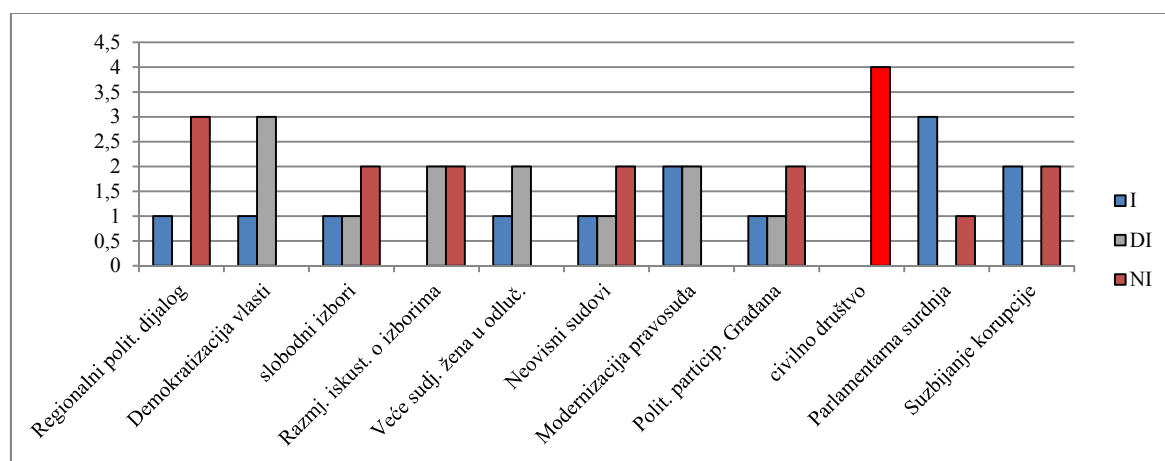
NI - neimplementirane obaveze

Izvori: Sinteza podataka iz akcijskih planova Maroka, Egipta, Jordana i Libanona (EU-Morocco Action Plan. 2005. http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/march/tradoc_127912.pdf; EU-Egypt Action Plan. 2007. http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2010/april/tradoc_146097.pdf; EU-Jordan Action Plan. 2005. http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/march/tradoc_127735.pdf; EU-Lebanon Action Plan. 2007. http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/lebanon_enp_ap_final_en.pdf.)

Od sveukupnih 44 multilateralnih obaveza (11 po svakoj državi) implementirano je njih 14, dok zbroj djelomično implementiranih (12) i neimplementiranih (18) obaveza iznosi 30. Omjer između 14 implementiranih i 30 neimplementiranih obaveza pokazuje **neusklađenost** između preuzetih i implementiranih obaveza južno-mediteranskih partnera u podpodručju demokratizacije.

Ako istu tablicu analiziramo prema omjeru isključivo neimplementiranih obaveza, tada je vidljivo da je jedna obaveza u podpodručju demokratizacije (veća aktivnost civilnog društva u regionalnim programima) najspornija jer je ostala neimplementirana u sve četiri promatrane zemlje, što je na grafikonu 4.3 prikazano svjetlo crvenom bojom.

Grafikon 4.3: Omjer implementiranosti multilateralnih obaveza u podpodručju demokratizacije

Izvori: Sinteza podataka iz akcijskih planova Maroka, Egipta, Jordana i Libanona.

U podpodručju **ljudskih prava** na isti način se prati stupanj (ne)usklađenosti 10 multilateralno preuzetih obaveza južno-mediteranskih partnera na euro-mediteranskim konferencijama sa obavezama koje su četiri južno-mediteranske partnerske zemlje implementirale kroz svoje AP. Prema dogovoru na prvoj euro-mediteranskoj konferenciji (Barcelonska deklaracija, 1995:3) *primjena međunarodnih standarda* u zaštiti ljudskih prava uključuje prihvaćanje Povelje UN, rezolucije Vijeća sigurnosti UN, konvencije UN-a i neobvezujuće protokole na temu ljudskih prava. Sve četiri promatrane zemlje su u svojim AP implementirale ovu mjeru, ali u različitom stupnju: od djelomične implementacije do implementacije i preko multilateralno predviđenih okvira. Jordan se obavezao na implementaciju međunarodnih standarda u zaštiti ljudskih prava, pri čemu je samo najavio mogućnost pristupanja neobvezujućim protokolima na UN konvencije (AP Jordana, točka III.8) Maroko je u prihvaćanju poštivanja međunarodnih standarda izričito naveo rezolucije

Vijeća sigurnosti, konvencije UN-a i neobvezujuće protokole na konvencije (AP Maroka, točka 2.1.4).

Egipat i Libanon su proširili ovu multilateralno preuzetu obavezu. U tom smislu Egipat se obavezao na usklađivanje nacionalne legislative sa svim međunarodnim sporazumima na temu ljudskih prava, a dodatno i na analizu relevantnih UN preporuka o implementaciji ljudskih prava prema zatvoreniciima (AP Egipta, točka 2.1.1.b). Libanon se obavezao na implementaciju svih međunarodnih sporazuma na temu ljudskih prava, a pored toga i na implementaciju preporuka relevantnih UN tijela (AP Libanona, točka 2.1).

Intenziviranje društvenog dijaloga na temu ljudskih prava je višestruko naglašavano tijekom euro-mediteranskih konferencija (Bruxelles, 2001:2; Akcijski plan, Valencia, 2002:1,3), ali su promatrane zemlje u svojim AP implementirale ovu obavezu u različitom stupnju. Libanon nije predvidio dijalog o ljudskim pravima na razini libanonskog društva, nego ga je ograničio samo na razmjenu stavova unutar Pododbora za ljudska prava u okviru AA (AP Libanona, točka 2.1).

Egipat se obavezao na jačanje kulture poštivanja ljudskih prava i promoviranje dijaloga na ovu temu (AP Egipta, točka 2.1.1.b). Jordan slično Egiptu ima jačanje osviještenosti među građanima o potrebi poštivanja ljudskih prava i njihovu efikasniju zaštitu putem održavanja regularnih kontakata sa organizacijama civilnog društva (AP Jordana, točka III.8). Najšira implementacija ove obaveze postoji kod Maroka, i to kroz jačanje dijaloga o ljudskim pravima na svim razinama društva, a dodatno je predviđena i rasprava u Pododboru o ljudskim pravima u okvirima AA (točka 2.1.4). Na *Slobodu okupljanja i izražavanja* sudionici euro-mediteranskih konferencija višestruko su se obavezali (kroz radne programe Barcelonska deklaracija, 1995:15, Valencia, 2002:2 i Barcelonska deklaracija, 2005:6 dodatno i na ministarskoj konferenciji u Bruxellesu, 2001:5;). Sve četiri analizirane zemlje su u potpunosti implementirale ovu odredbu. Maroko je predvidio implementaciju zakona o slobodi okupljanja i izražavanja u skladu sa međunarodnim normama, podršku liberalizaciji medija i usvajanje međunarodnih iskustava u izradi Zakona o tisku (AP Maroka, točka 2.1.5). Egipat je predvidio implementaciju zakona o slobodi okupljanja i izražavanja u skladu sa međunarodnim normama, uveo je mogućnost usvajanja Zakona o zaštiti osobnih podataka i liberalizaciju informacijskog sektora, pristup svih građana informacijama, te predvidio osiguranje rada neovisnih medija (AP Egipta, točka 2.1.1.b). Jordan se obavezao na slobodu okupljanja i izražavanja prema međunarodnim standardima te jačanje neovisnosti medija i

suzbijanje cenzure (AP Jordana, točka III.11). Libanon ima promociju slobode izražavanja i neovisnosti medija i promociju slobode udruživanja (AP Libanona, točka 2.1).

Prema zaključcima sa nekoliko euro-mediteranskih konferencija (Barcelonska deklaracija, 1995:3; Akcijski plan, Valencia, 2002:5; Barcelonska deklaracija, 2005:5) južno-mediteranski partneri su se obavezali na *suzbijanje netolerancije, ksenofobije i rasizma*. Od analizirane četiri zemlje jedino Maroko nema predviđenu implementaciju ove obaveze u AP. Egipat implementira suzbijanje svih oblika netolerancije a naročito onih utemeljenih na vjerskom i kulturnom uvjerenju (AP Egipta, točka 2.1.1.b). Jordan implementira jačanje pravnog okvira, poštivanje etničkih i vjerskih grupa kroz javnu edukaciju i pridržavanje međunarodnih standarda, suzbijanje vjerske mržnje u medijima i na Internetu (AP Jordana, točka III.15), a Libanon promovira međukulturni dijalog radi suzbijanja svih oblika netolerancije (AP Libanona, točka 2.1). Nijedna od četiriju zemalja nije bilateralno implementirala odredbu o *razmjeni informacija o ljudskim pravima*, prema dogovorenim zaključcima sa prve euro-mediteranske konferencije (Barcelonska deklaracija, 1995:3). Jednako tako, nijedna od četiriju zemalja nije *identificirala konkretna područja suradnje* na temu zaštite ljudskih prava prema zaključcima sa euro-mediteranske međuministarske konferencije (Kreta, 2003:6).

Jačanje regulatornih mehanizama za implementaciju preuzetih obaveza na području ljudskih prava je obaveza preuzeta na međuministarskoj konferenciji (Dublin, 2004:7), ali ju u svojim AP nemaju Egipat i Jordan. Maroko i Libanon su ju implementirali na način da je Maroko predvidio finaliziranje Nacionalnog akcijskog plana o ljudskim pravima (AP Maroka, točka 2.1.4), a Libanon je predvidio izradu sveobuhvatne Nacionalne strategije o ljudskim pravima uključujući zaštitu nacionalnih manjina i nedržavljana (AP Libanona, točka 2.1).

Jednakost spolova je bila najčešće isticana obaveza na euro-mediteranskim konferencijama (Barcelonska deklaracija, 1995:3; Marseilles, 2000:6; Bruxelles, 2001:5; Kreta, 2003:11; Napulj 2003:15; Dublin, 2004:3; Radni program, Barcelonska deklaracija, 2005:7). Međutim, Maroko ju nije predvidio u svom AP. Od ostale tri analizirane zemlje, Egipat se izričito obavezao na promoviranje jednakosti spolova (AP Egipta, točka 2.1.1.b), Jordan se obavezao uvesti jednakost spolova u nacionalne političke strategije i planove (AP Jordana, točka III.13), a Libanon na uvođenje jednakosti spolova u pogledu zapošljavanja žena (AP Libanona, točka 2.1).

Poštivanje temeljnih socijalnih prava je predviđeno na prvoj euro-mediteranskoj konferenciji (Barcelonska deklaracija, 1995:7). Međutim, Jordan u svom AP nije predvidio ovu obavezu.

Od preostale tri zemlje nijedna ju nije u potpunosti implementirala. Maroko se obavezao na implementiranje dijaloga o uvođenju osnovnih radnih standarda (AP Maroka, točka 2.1.7). Libanon (AP Libanona, točka 2.1) jednako kao i Egipat (AP Egipta, točka 2.1.1.b) su učinili samo mali korak dalje pa su pored obvezivanja na implementiranje dijaloga o uvođenju osnovnih međunarodnih radnih standarda pružili podršku neovisnosti sindikata.

Iako je *borba protiv torture i nehumanog postupanja* identificirana kao obaveza istaknuta na dvije euro-mediteranske konferencije (Barcelonska deklaracija, 1995:3; Valencia, 2002:2), Egipat ju nije predvidio u svom AP. Ostale tri promatrane zemlje obavezale su se na suzbijanje torture, ali u različitom stupnju. Libanon i Maroko ostali su na općenitoj razini. U tom smislu Libanon se obavezao na usvajanje međunarodnih normi u suzbijanju torture (AP Libanona, točka 2.1), a Maroko je predvidio reformu Kaznenog zakona radi uvođenja definicije torture u skladu sa međunarodnim standardima (AP Maroka, točka 2.1.4).

Najširu primjenu ove obaveze imao je Jordan koji je predvidio primjenu najbolje međunarodne prakse putem usvajanja preporuka Pododbora za suzbijanje torture u okvirima AA, zatim jačanje postojećeg mehanizma prijave slučajeva torture, i nadziranje svih zatvorskih ustanova po tom pitanju (AP Jordana, točka III.10).

Euro-mediteranske konferencije nisu predvidjele ukidanje *smrtne kazne* kao obavezu u implementiranju mediteranske politike EU. Međutim, nju su u svoje AP uvrstile tri od četiri analizirane zemlje. Egipat je predvidio analiziranje mogućnosti ukidanja smrtne kazne u svim sudovima te jačanje dijaloga na nacionalnoj razini o ukidanju smrtne kazne (AP Egipta, točka 2.1.1.b). Jordan poštuje moratorij (odgodu) na smrtnu kaznu, ali se zalaže za smanjenje broja slučajeva kažnjivih smrću (AP Jordana, točka III.9). Libanon predviđa dijalog o mogućnosti ukidanja smrtne kazne (AP Libanona, točka 2.1). Jedino Maroko u svom AP nema referencu na smrtnu kaznu. Parametar smrtne kazne nije uvršten u tablicu 4.20 i nije pribrojen preuzetim obavezama unutar euro-mediteranskih konferencija jer nije usvojen u okviru tog instrumenta.

Rezultate dobivene analizom stupnja implementiranosti 10 multilateralno usvojenih obaveza kroz četiri promatrane države u području ljudskih prava (tablica 4.20) ponovno možemo analizirati na dva načina: prema državama i prema stupnju implementiranosti svake obaveze. Promatrano prema analiziranim državama, nema većih razlika između država u pogledu preuzetih multilateralnih obaveza na euro-mediteranskim konferencijama i implementiranja na nacionalnoj razini kroz AP. Ujedno je zamjetan visoki stupanj

implementacije obaveza na podpodručju ljudskih prava. Tri države (Maroko, Egipat i Jordan) obavezali su se na implementaciju polovice (5) od 10 obaveza, a Libanon se obavezao na implementaciju njih 6. Čak i ako objedinimo djelomično implementirane obaveze (siva polja) i potpuno neimplementirane (tamna polja), omjer u implementiranim i neimplementiranim obavezama je podjednak (5:5) kod tri države (Maroka, Egipta i Jordana) i sa malom iznimkom Libanona kod kojeg je omjer 6:4 u korist implementiranih obaveza.

U odnosu na podpodručje demokratizacije nije zamjetna samo usklađenost između dogovorenih i preuzetih obaveza promatranih država, nego i mali broj djelomično implementiranih obaveza (svega 5), što znači da države ili potpuno primjenjuju ili ne primjenjuju multilateralne dogovorene obaveze na podpodručju ljudskih prava

Tablica 4.20: Opseg implementiranosti multilateralnih obaveza na podpodručju ljudskih prava

Obaveze	PODPODRUČJE LJUDSKIH PRAVA				Omjer implementiranosti
	Maroko	Bilateralna primjena			
		Egipat	Jordan	Libanon	
Primjena međunarodnih standarda	I	I	DI	I	1 3, DI 1, NI 0
Jačanje društvenog dijaloga	I	I	I	DI	1 3, DI 1, NI 0
Sloboda okupljanja i izražavanja, te neovisnost medija	I	I	I	I	1 4, DI 0, NI 0
Suzbijanje netolerancije, ksenofobije i rasizma	NI	I	I	I	1 3, DI 0, NI 1
Razmjena informacija o ljudskim pravima	NI	NI	NI	NI	1 0, DI 0, NI 4
Identificiranje konkretnih područja suradnje	NI	NI	NI	NI	1 0, DI 0, NI 4
Jačanje regulatornog mehanizma za implementaciju preuzetih obaveza	I	NI	NI	I	1 2, DI 0, NI 2
Jednakost spolova	NI	I	I	I	1 3, DI 0, NI 1
Poštivanje temeljnih socijalnih prava	DI	DI	NI	DI	1 0, DI 3, NI 1
Suzbijanje torture i nehumanog postupanja	I	NI	I	I	1 3, DI 0, NI 1
UKUPNO	I 5 DI 1 NI 4	I 5 DI 1 NI 4	I 5 DI 1 NI 4	I 6 DI 2 NI 2	I 21 DI 5 NI 14
SVEUKUPNO	10	10	10	10	40

I – implementirane obaveze

DI – djelomično implementirane obaveze

NI – neimplementirane obaveze

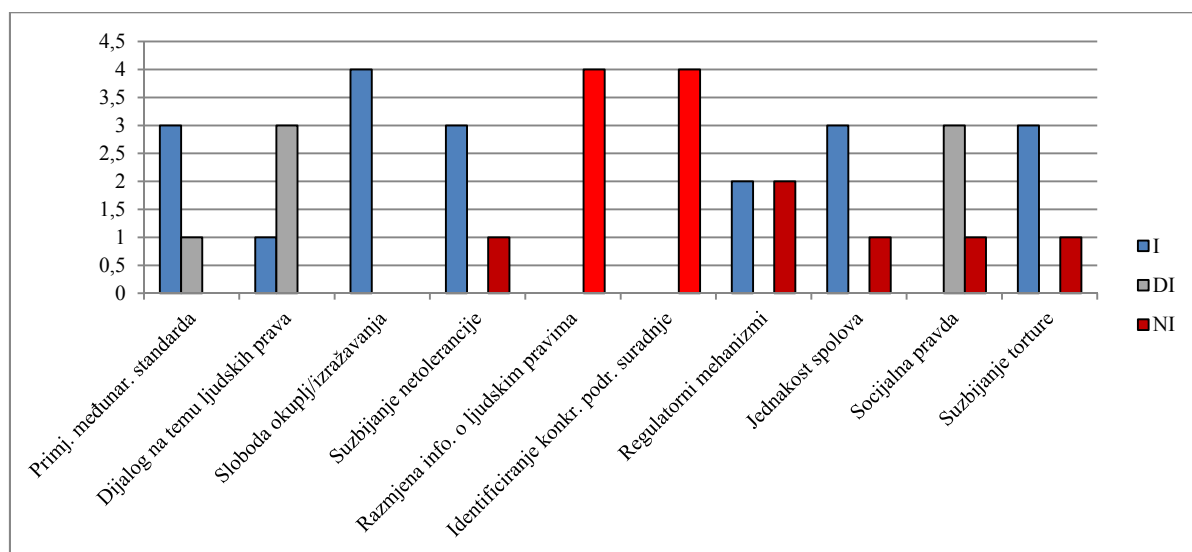
Izvori: Sinteza podataka iz akcijskih planova Maroka, Egipta, Jordana i Libanona.

Od sveukupno 40 multilateralnih obaveza (10 po svakoj državi) implementirano je 21 obaveza, dok zbroj djelomično implementiranih (5) i neimplementiranih (14) obaveza iznosi 19. Omjer između 21 implementiranih i 19 neimplementiranih obaveza pokazuje **usklađenost** između preuzetih i implementiranih obaveza južno-mediteranskih partnera u podpodručju demokratizacije.

Ako istu tablicu analiziramo prema omjeru neimplementiranih obaveza, tada je vidljivo da su dvije obaveze u podpodručju ljudskih prava najspornije jer su ostale neimplementirane u sve

četiri promatrane zemlje: razmjena informacija o ljudskim pravima i identificiranje konkretnih područja suradnje – što je na grafikonu 4.4 prikazano svjetlo crvenom bojom.

Grafikon 4.4: Omjer implementiranosti multilateralnih obaveza u podpodručju ljudskih prava

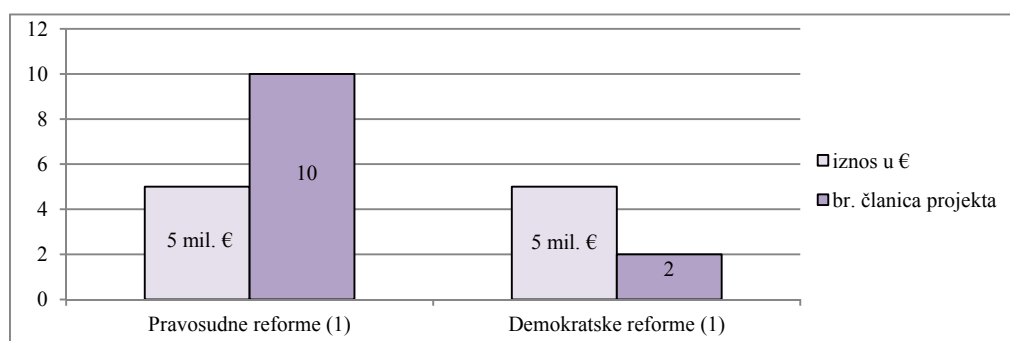

Izvori: Sinteza podataka iz akcijskih planova Maroka, Egipta, Jordana i Libanona

Sada je potrebno usporediti stupanj implementiranosti obaveza prikazanih u dva podpodručja na političkom području sa stupnjem uključenosti južno-mediteranskih partnera u mediteranske regionalne projekte EU u ovim podpodručjima.

Na političkom području (grafikon 4.5) pokrenuta su dva mediteranska regionalna projekta EU. Stupanj uključenosti južno-mediteranskih partnera u njih varira. Primjerice, *Program demokratskih reformi* koji u svom sadržaju (opisanom u tablici 4.25) ima prilagodbu europskim i međunarodnim demokratskim standardima, jačanje neovisnosti i efikasnosti sudova, suzbijanje korupcije i promoviranje osnovnih demokratskih vrijednosti (demokracija i vladavina zakona) prihvatile su samo dva južno-mediteranska partnera (od njih 11). Ovo je u skladu sa rezultatom analize bilateralno implementiranih obaveza sa euro-mediteranskih konferencija na podpodručju demokratizacije unutar selektirane četiri zemlje (tablica 4.19).

Grafikon 4.5: Iznos sredstava za mediteranske regionalne projekte EU na političkom području i broj članica

Izvori: Sinteza podataka iz tablice 4.25 (Mediteranski regionalni projektu EU od 1995.-2015.)

Projekt pravosudnih reformi *Euro-Med program podrške na području pravosuđa* koji prema svom sadržaju (tablica 4.25) uključuje modernizaciju pravosudnog sustava, pojednostavljenje sudskih postupaka, lakši pristup pravosudnim tijelima i usklađivanje zakonodavstva s ključnim međunarodnim konvencijama na kaznenom području), okupio je 10 južno-mediteranskih partnera. Ovo je također u skladu sa rezultatom analize bilateralno implementiranih odredbi sa euro-mediteranskih konferencija na podpodručju demokratizacije unutar selektirane četiri zemlje (tablica 4.19) - dvije zemlje su implementirale a dvije djelomično implementirale obavezu modernizacije pravosudnog i kaznenog sustava. Na ovaj način se potvrđuje da su u okviru mediteranskih regionalnih projekata kao i u okviru euro-mediteranskih konferencija kao dva izabrana multilateralna instrumenta implementacije mediteranskih politika EU, južno-mediteranski partneri spremni samo na aktivnosti modernizacije ali ne i potpune liberalizacije u političkom području.

4.4.2.2 Gospodarsko područje

Unutar gospodarskog područja prati se stupanj uključenosti južno-mediteranskih partnera u mediteranske regionalne projekte EU u gospodarstvu. U ovom području pokrenuto je 17 regionalnih projekata, koji su radi preglednosti razvrstani prema pet eksternaliziranih unutarnjih politika EU – prikazano na grafikonu 4.6 (što korespondira tablici 3.2 u teorijskom dijelu disertacije).

Na razvojnu politiku²²¹ u posljednjih pet godina (2009.-2014.) izdvojeno je ukupno 71 milijun € ili 44%, na transportnu politiku²²² 31.5 milijun € ili 20%, na ekološku politiku²²³ 28.2 milijuna € ili 18%, na energetska politiku²²⁴ 21.1 milijun € ili 9% i na socijalnu politiku²²⁵ 14

²²¹ Prema tablici 4.25 razvojna politika EU spram mediteranskih zemalja okvirno je obuhvatila: promoviranje dijaloga o ekonomskim pitanjima kroz financiranje mreže istraživačkih instituta u provedbi programa razvojnih reformi; održiv ekonomski rast i razvoj juga Mediterana; osiguranje dodatnog kapitala za jačanje privatnog sektora u južno-mediteranskim partnerskim zemljama.

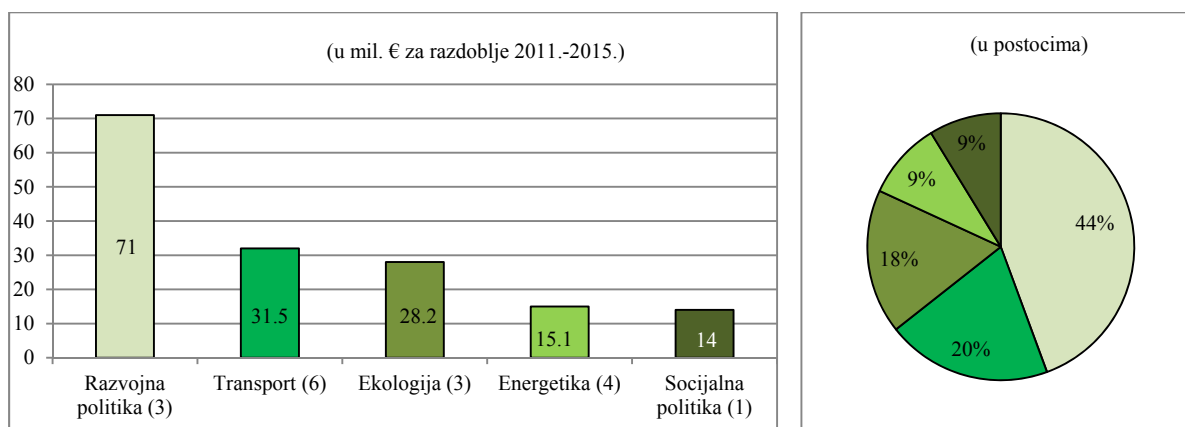
²²² Prema tablici 4.25 transportna politika EU spram mediteranskih zemalja okvirno je obuhvatila: izgradnju integriranog euro-mediteranskog transportnog sustava i promoviranje mjera za jačanje pomorske sigurnosti.

²²³ Prema tablici 4.25 ekološka politika EU spram mediteranskih zemalja okvirno je obuhvatila: rad na smanjenju onečišćenja Mediterana; jačanje osviještenosti o ekološkim problemima i njihovo uvrštavanje u nacionalne politike južno-mediteranskih partnera; zajedničko upravljanje vodenim izvorima na regionalnoj razini u područjima oskudnim pitkom vodom.

²²⁴ Prema tablici 4.25 energetska politika EU spram mediteranskih zemalja okvirno je obuhvatila: integriranje energetska tržišta u euro-mediteranskoj regiji; preorijentaciju na obnovljive izvore energije; usklađenost energetske regulative između EU i južno-mediteranskih partnera.

milijuna € ili 9% (podaci prema tablici 4.25). Projekti u prosjeku traju do 3 godine a tada se obnavljaju s novim iznosom sredstava.

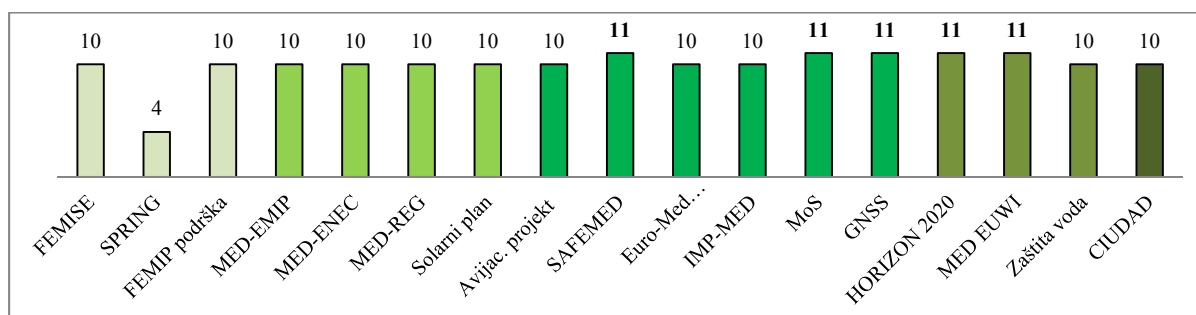
Grafikon 4.6: Iznos sredstava za mediteranske regionalne projekte EU na gospodarskom području

Izvori: Sinteza podataka iz tablice 4.25 (Mediteranski regionalni projektu EU od 1995.-2015.)

Prema sudjelovanju južno-mediteranskih partnera u mediteranskim regionalnim projektima EU (grafikon 4.7), stupanj zainteresiranosti za regionalnu suradnju na gospodarskom području je značajan. Od 17 projekata samo za jedan projekt postoji mali interes. Riječ je o programu *SPRING* svrstanog u razvojnu politiku, a njegova slaba implementacija dijelom se može opravdati činjenicom vezanosti dodjele sredstava svakom partneru prema stupnju napretka u provedbi demokratskih reformi (opisano u tablici 4.25). S obzirom da partneri nisu ostvarili značajniji stupanj napretka na podpodručju demokratizacije, što je pokazala analiza bilateralne implementacije multilateralnih obaveza na podpodručju demokratizacije, razumljiv je mali broj korisnika ovog programa – svega četiri (Maroko, Tunis, Egipat i Jordan) prema tablici 4.24 koja prikazuje članstvo južno-mediteranskih zemalja po svim mediteranskim regionalnim programima.

Grafikon 4.7: Uključenost južno-mediteranskih partnera u mediteranskim projektima EU na gospodarskom području

Izvori: Sinteza podataka iz tablice 4.25 (Mediteranski regionalni projektu EU od 1995.-2015.)

²²⁵ Prema tablici 4.25 socijalna politika EU spram mediteranskih zemalja okvirno je obuhvatila pomoć južno-mediteranskim partnerima u rješavanju problema urbanog razvoja i smanjenja razlika između sjevera i juga Mediterana.

Od preostalih 16 gospodarskih projekata, u 5 projekata uključeno je svih 11 južno-mediteranskih partnera, a u 11 projekata uključeno je njih 10 (Turska nije iskazala interes za 10 projekata, a Libija za jedan - *Euro-Med avijacijski projekt*).

Unutar razvojne politike ostala dva (od tri) projekta nisu uvjetovana paralelnim demokratskim reformama, pa se otuda može tumačiti veliki interes partnera: *FEMISE* program financiranja mreže istraživačkih institucija i savjetovanja partnera o provedbi programa ekonomskih reformi, i *Podrška za FEMIP* kao program jačanja privatnog sektora u partnerskim zemljama.

Unutar energetske politike pokrenuto je četiri projekata koji teže integriranju energetskih tržišta u euro-mediteranskoj regiji i potiču na reorijentaciju na obnovljive izvore energije: *MED-EMIP*, *MED-ENEC*, *MED-REG* i *Mediterranski solarni plan*. Za ove projekte zainteresirani su svi južno-mediteranski partneri osim Turske.

Na području transportne politike pokrenuto je šest projekata. U dva projekta su uključeni svi južno-mediteranski partneri osim Turske (*Euro-Med transportni projekt* i *IMP-MED* program integrirane pomorske transportne politike za Mediteran), dok su u *Euro-Med avijacijski projekt* uključeni svi južno-mediteranski partneri osim Libije. Preostala tri projekta obuhvaćaju sve euro-mediteranske partnere (članice EU i svih 11 južno-mediteranskih partnerskih zemalja): *SAFEMED* i *MoS* za sigurnost pomorskog transporta, te *GNSS* navigacijski satelitski sustav za upravljanjem zračnim i pomorskim transportom na Mediteranu.

U okviru ekološke politike pokrenuta su tri projekta. *Održiv sustav upravljanja vodama* bavi se jačanjem održive politike upravljanja vodama u kontekstu pojačane vodene oskudice uslijed klimatskih promjena, i okupio je sve partnere osim Turske. Ostala dva projekta su euro-mediteranski po članstvu: *HORIZON 2020* program za smanjenje onečišćenja Mediterana i *MED-EUWI* program zajedničkog upravljanja vodenim izvorima na regionalnih razini u područjima oskudnim vodom.

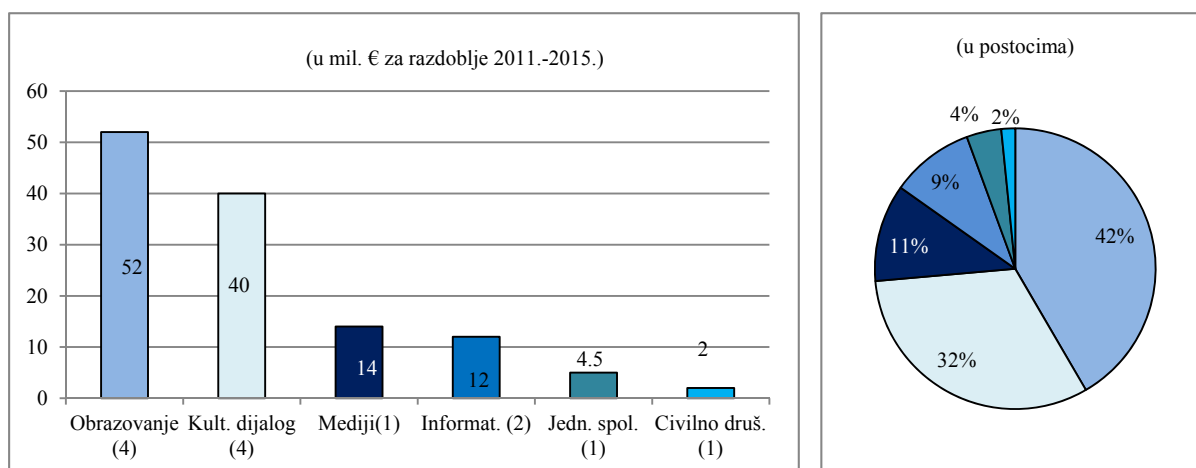
U okvirima socijalne politike pokrenut je jedan projekt *CIUDAD* koji pomaže partnerima u pitanjima vezanim za urbani razvoj. U njega nije uključena jedino Turska.

Analiza uključenosti južno-mediteranskih partnera u mediteranske projekte EU pokazuje da su partneri zainteresirani za sve gospodarske projekte, osim za one koji su uvjetovani političkim reformama u podpodručju demokratizacije.

4.4.2.3 Društveno područje

Na društvenom području pokrenuto je 13 projekata svrstanih u šest podpodručja. Projekti u prosjeku traju 4 godine, nakon čega se obnavljaju sa novim iznosom sredstava. Tri četvrtine (92 milijuna €) od ukupno 124.5 milijuna € koliko je EU u posljednjih 5 godina izdvojila za društveni razvoj južno-mediteranskih partnera alocirano je za dva podpodručja: obrazovanje²²⁶ (52 milijuna €) i dijalog između civilizacija i kultura²²⁷ (40 milijuna €). Preostala četvrtina sredstava podijeljena je na četiri podpodručja: na slobodu medija²²⁸ (14 milijuna €) ili 11%, na informatičku umreženost²²⁹ (12 milijuna €) ili 9%, na jednakost spolova²³⁰ (4.5 milijuna €) ili 4% i na jačanje civilnog društva²³¹ (2 milijuna €) ili 2% - prema grafikonu 4.8. (Podaci o uložnim financijskim sredstvima u ove projekte preuzeti su iz tablice 4.25.)

Grafikon 4.8: Iznos sredstava za mediteranske regionalne projekte EU na društvenom području

Izvori: Sinteza podataka iz tablice 4.25 (Mediteranski regionalni projektu EU od 1995.-2015.)

Prema sudjelovanju južno-mediteranskih partnera u mediteranskim regionalnim projektima EU (grafikon 4.9), stupanj zainteresiranosti za regionalnu suradnju na društvenom području

²²⁶ Prema tablici 4.25 podpodručje obrazovanja obuhvatilo je: suradnju između visokoškolskih ustanova kroz poticanje na mobilnost i razmjenu studenata; podršku partnerima u modernizaciji sustava visokog obrazovanja.

²²⁷ Prema tablici 4.25 podpodručje dijaloga između civilizacija i kultura obuhvatilo je: međukulturni dijalog u cilju razmjene kulturne baštine i eliminiranja stereotipa i predrasuda među mladima na navedenom području.

²²⁸ Prema tablici 4.25 podpodručje slobode medija obuhvatilo je širenje općeg razumijevanja EU politika i jačanja partnerstva između EU i južno-mediteranskih partnerskih zemalja.

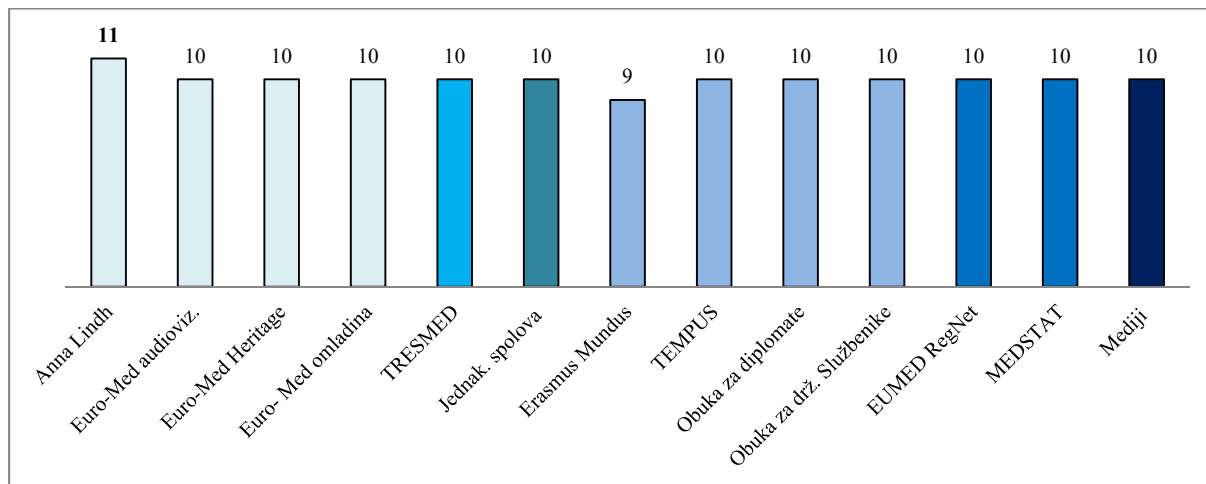
²²⁹ Prema tablici 4.25 podpodručje informacijske umreženosti obuhvatilo je harmonizaciju standarda na području statističke procedure sa standardima koji postoje na razini EU, te poticanje na suradnju u razmjeni statističkih podataka.

²³⁰ Prema tablici 4.25 podpodručje jednakosti spolova obuhvatilo je punu primjenu *Konvencije o ukidanju svih oblika diskriminacije spram žena* iz 1979.

²³¹ Prema tablici 4.25 podpodručje jačanja civilnog društva obuhvatilo je poticanje na interakciju između državnih institucija i organizacija civilnog društva u partnerskim zemljama na nacionalnoj i regionalnoj razini.

ponovno je značajan kao i na gospodarskom. Za svih 13 projekata iskazan je podjednako velik interes. Samo za jedan program na podpodručju obrazovanja *Erasmus Mundus* dvije zemlje nisu izrazile interes (Turska i Libija), a za 11 projekata nije zainteresirana Turska.

Grafikon 4.9: Uključenost južno-mediteranskih partnera u mediteranskim projektima EU na društvenom području

Izvori: Sinteza podataka iz tablice 4.25 (Mediteranski regionalni projektu EU od 1995.-2015.)

Na podpodručju dijaloga između kultura pokrenuta su četiri projekta, od kojih je samo jedan euro-mediteranski. Riječ je o *Anna Lindh euro-mediteranskoj fondaciji za dijalog između kultura i civilizacija* koja promovira uzajamno poštivanje, razumijevanje i međukulturni dijalog između svih 43 zemalja euro-mediteranskog područja. U preostala tri projekta ne sudjeluje jedino Turska: *Euro-Med audiovizualni program* koji doprinosi međukulturnom dijalogu kroz jačanje filmske industrije; *Euro-Med Heritage* program razmjene kulturne baštine i *Euro-Med program za omladinu* u cilju eliminacije stereotipa i predrasuda među mladima o razlikama između kultura i civilizacija. Na podpodručju civilnog društva do sada je pokrenut jedan projekt *TRESMED* namijenjen jačanju suradnje između državnih institucija i organizacija civilnog društva u južno-mediteranskim zemljama na nacionalnoj razini kao i regionalnoj unutar multilateralnih mediteranskih politika EU (EMP i UFM).

Na podpodručju jednakosti također postoji samo jedan projekt *Jačanje jednakosti spolova u euro-mediteranskoj regiji* s ciljem podrške Konvenciji o ukidanju svih oblika diskriminacije spram žena (CEDAW) iz 1979. godine.

Na podpodručju obrazovanja pokrenuta su četiri projekta: *Erasmus Mundus* promovira suradnju između visokoškolskih ustanova kroz razmjenu studenata; *Tempus* je program sudjelovanja u zajedničkim istraživačkim projektima i potiče na usklađivanje sa istraživačkim standardima na razini EU; *Program obuke za euro-mediteranske diplomate* koji približava

diplomatskom osoblju južno-mediteranskih partnerskih zemalja način funkcioniranja institucija EU i multilateralnih mediteranskih politika EU; i *Program obuke državnih službenika* koji je namijenjen usavršavanju profesionalnih vještina zaposlenih u državnoj upravi partnerskih zemalja kako bi dobili bolje razumijevanje o vanjskom djelovanju EU.

Na podpodručju informatičke umreženosti pokrenuta su dva projekta: *EUMED RegNet* koji promovira reformu informatičkog društva i potiče na informatičku suradnju sa EU; i *MEDSTAT* program jačanja sposobnosti državnih institucija partnerskih zemalja u ažuriranju i obradi statističkih podataka i harmonizaciji statističke procedure sa standardima na razini EU.

Na podpodručju medija postoji jedini projekt *Regionalni komunikacijski program* koji doprinosi medijskoj pokrivenosti EU politika i odnosa suradnje institucija EU s južno-mediteranskim partnerskim zemljama.

I na društvenom području se potvrđuje veliki interes partnera za euro-mediteransku suradnju. Trenutno je samo jedan projekt euro-mediteranski (*Anna Lindh*), dok u čak 11 projekata nedostaje samo članstvo Turske.

4.4.2.4 Područje pravosuđa, unutarnjih poslova i migracija

Na području pravosuđa, unutarnjih poslova i migracija mjeri se stupanj obaveza koje su južno-mediteranski partneri preuzeli u okviru multilateralnog instrumenta euro-mediteranskih konferencija. Kao što je predstavljeno u podpoglavlju 4.4.1 Multilateralni instrumenti, na ovim konferencijama (u razdoblju od 1995.-2008.) usvojeno je 19 obaveza: 6 obaveza na podpodručju ilegalnih migracija i 13 na podpodručju terorizma.

U podpodručju **ilegalnih migracija** prati se stupanj (ne)usklađenosti 6 multilateralno preuzetih obaveza na euro-mediteranskim konferencijama sa obavezama koje su četiri južno-mediteranske partnerske zemlje preuzele u svojim AP.

Sve četiri promatrane države implementirale su *dijalog sa institucijama EU i razmjenu informacija o uzrocima i negativnim efektima ilegalnih migracija* prema obvezi preuzetoj na euro-mediteranskim konferencijama (Malta, 1997:6; Luxembourg, 2005:13).

Maroko je ostao najopćenitiji u obavezi implementiranja dijaloga sa Direktoratom Europske komisije za vanjske odnose i europsku susjedsku politiku (AP Maroka, točka 2.4.48). Ostale

tri države proširile su dijalog na dodatni vid suradnje. U tom smislu Jordan (AP Jordana, točka IV.16), Egipat (AP Egipta, točka 2.4.e) i Libanon (AP Libanona, točka 2.4.a) su se osim implementiranja dijaloga po pitanju suzbijanja ilegalnih migracija obavezali i na suradnju u obuci svojih graničnih vlasti u nadzoru prekograničnih tijekova ilegalnih migracija u/preko svoga teritorija.

Preuzeta obaveza potpisivanja *readmisijskih sporazuma*²³² zahtijeva posebno pojašnjenje. Readmisijski sporazum je sporazum o ponovnom prihvatu vlastitog državljana na zahtjev druge države na čijem teritoriju ilegalno boravi (Stetter, 2007:108). Postoje tri vrste readmisijskih sporazuma na čijem potpisivanju insistira EU sa svakom nečlanicom pa tako i sa južno-mediteranskim partnerima. Prvi je readmisijski sporazum EU - južno-mediteranski partner (Barcelonska deklaracija, 1995:8; Kreta, 2003:10; Dublin, 2004:16; Radni program, Barcelonska deklaracija, 2005:12); drugi je zaključenje serije bilateralnih readmisijskih sporazuma svakog južno-mediteranskog partnera sa svim članicama EU (Kreta, 2003:10; Luxembourg, 2005:13); a treći je zaključenje readmisijskog sporazuma južno-mediteranskih partnera sa trećim (uglavnom afričkim i azijskim) zemljama na zahtjev neke EU članice na čijem se teritoriju ilegalno zatekne državljanin treće zemlje koji dođe na teritorij EU članice preko neke južno-mediteranske partnerske zemlje (Kreta, 2003:10; Luxembourg, 2005:13).

Za južno-mediteranske partnerske zemlje ova treća vrsta sporazuma je najzahtjevnija jer se na teritoriju EU članica mogu zateći ilegalni migranti iz bilo koje zemlje u svijetu. U praksi to stvara velik pravni teret za južno-mediteranske partnere, jer bi u praksi to značilo da npr. Jordan mora imati readmisijski sporazum sa Kinom ako se na teritoriju Grčke ilegalno zatekne kineski državljanin koji u Grčku kao EU članicu stigne preko Jordana.

Od tri vrste readmisijskih sporazuma dvije nisu implementirane niti u jednoj promatranoj zemlji (serija bilateralnih sporazuma partnera sa svakom EU članicom, i readmisijski sporazumi južno-mediteranskih partnera sa nekom trećom zemljom). Readmisijski sporazum sa EU ima samo Egipat i to temeljem Sporazuma o suradnji (AA Egipta, točka 68 AA) kojeg je potpisao 2004. Egipatski AP ide i dalje od AA, pa u budućnosti predviđa mogućnost zaključenja serije bilateralnih sporazuma sa EU članicama (AP Egipta, točka 2.4 e, i AA Egipta, točka 69).

²³² Readmisijski sporazum je sporazum o ponovnom prihvatu vlastitog državljana na zahtjev druge države na čijem teritoriju ilegalno boravi.

Dvije promatrane zemlje predviđaju u svojim AP samo suradnju po pitanju buduće readmisije. U tom smislu Maroko predviđa suradnju u pogledu zaključenja readmisijskog sporazuma sa EU, ali ne i sa pojedinačnim EU članicama niti sa trećim zemljama na zahtjev neke EU članice (AP Maroka, točka 2.4.49). Libanon ima nešto širu odredbu u svom AP pa uključuje mogućnost zaključenja readmisijskog sporazuma sa EU i seriju sporazuma sa pojedinačnim EU članicama, ali ne i sa trećim zemljama na zahtjev neke EU članice (AP Libanona, točka 2.4.a). Jordan jedini nije uključio u svom AP potpisivanje readmisijskih sporazuma.

Razmjena informacija o tranzitnoj migraciji, i sa time u vezi produbljenje dijaloga sa zemljama porijekla i tranzita ilegalnih migranata i istraživanje opcija za suradnju dogovorena je u okviru Radnog programa usvojenog na 10. obljetnicu EMP-a (Barcelonska deklaracija, 2005:12). Implementaciju ove obaveze djelomično je preuzeo samo Libanon, ali na najopćenitijoj razini koja ne ide dalje od razmjene informacija (AP Libanona, točka 2.4.a).

Usvajanje regionalnog pristupa upravljanju migracijskim tijekovima je bilo predmetom razgovora na nekoliko euro-mediteranskih konferencija (Barcelonska deklaracija, 1995:4; Bruxelles, 2001:5; Akcijski plan, Valencia, 2002:5; Napulj, 2003:14). Međutim, Jordan uopće nije predvidio ovu mjeru u svom AP. Preostale tri promatrane zemlje obavezale su se na implementaciju na najopćenitijoj razini. Maroko se obavezao na nastavak formalne regionalne suradnje u suzbijanju ilegalnih migracija (AP Maroka, točka 2.4.48), Egipat je implementirao dijalog o suzbijanju ilegalnih tijekova u regionalnom kontekstu (AP Egipta, točka 2.4.e), a Libanon ima najširu odredbu o suradnji sa EU, zemljama u regiji i zemljama porijekla u suzbijanju ilegalnih migracija (AP Libanona, točka 2.4.a) ali bez usvajanja regionalnog pristupa upravljanju ilegalnim migracijama.

Rezultate dobivene analizom stupnja implementiranosti 6 multilateralnih obaveza kroz četiri promatrane države u podpodručju ilegalnih migracija (tablica 4.21) ponovno analiziram na dva načina: prema državama i prema stupnju implementiranosti svake mjere.

Promatrano prema analiziranim državama, nema većih razlika između njih u pogledu preuzetih multilateralnih obaveza na euro-mediteranskim konferencijama i implementiranja na nacionalnoj razini kroz AP. Ove države nisu u svojim AP implementirale najveći broj multilateralno preuzetih obaveza na ovom području. Od šest obaveza Maroko i Jordan nisu implementirali pet, a Egipat i Libanon četiri.

Tablica 4.21: Opseg implementiranosti multilateralnih obaveza na podpodručju ilegalnih migracija

Obaveze	PODPODRUČJE ILEGALNIH MIGRACIJA				Omjer implementiranosti I 4, DI 0, NI 0
	Maroko I	Bilateralna primjena Egipat I	Jordan I	Libanon I	
Intenziviranje dijaloga i razmjena informacija o uzrocima i negativnim efektima					
Zaključenje readmisijskih sporazuma EU-južno-mediteranski partner	NI	I	NI	NI	I 1, DI 0, NI 3
Serijski bilateralnih readmisijskih sporazuma južno-mediteranski partner-sve članice EU	NI	NI	NI	NI	I 0, DI 0, NI 4
Readmisijski sporazum južno-mediteranski partner – treća zemlja na zahtjev EU	NI	NI	NI	NI	I 0, DI 0, NI 4
Razmjena informacija o tranzitnoj migraciji	NI	NI	NI	DI	I 0, DI 1, NI 3
Usvajanje regionalnog pristupa upravljanju ilegalnim migracijama	NI	NI	NI	NI	I 0, DI 0, NI 4
UKUPNO	I 1 DI 0 NI 5	I 2 DI 0 NI 4	I 1 DI 0 NI 5	I 1 DI 1 NI 4	I 5 DI 1 NI 18
SVEUKUPNO	6	6	6	6	24

I – implementirane obaveze

DI – djelomično implementirane obaveze

NI – neimplementirane obaveze

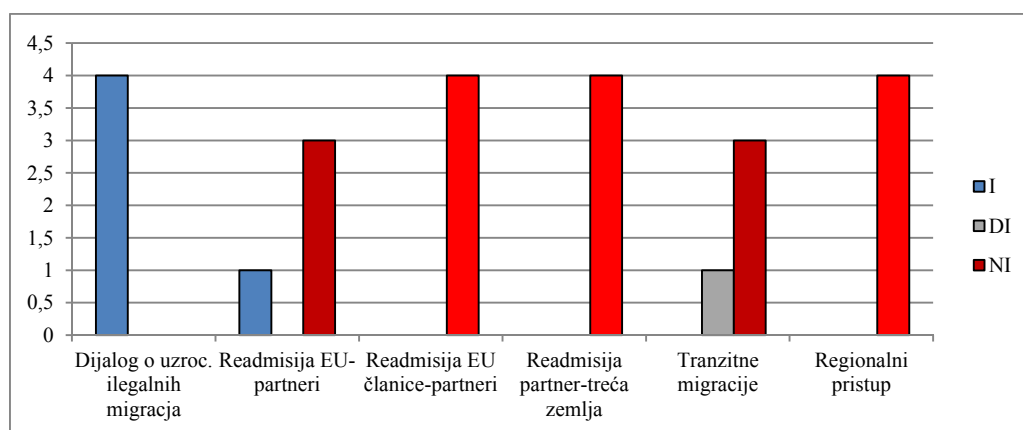
Izvori: Sinteza podataka iz akcijskih planova Maroka, Egipta, Jordana i Libanona.

I ovdje je, kao i na podpodručju ljudskih prava, zamjetan mali broj djelomično implementiranih obaveza (samo jedna). Ako objedinimo djelomično (siva polja) i potpuno neimplementirane obaveze (tamna polja), omjer u implementiranim i neimplementiranim obavezama je podjednak kod Maroka, Libanona i Jordana (5:1), a kod Egipta iznosi (4:2) u korist neimplementiranih obaveza.

Od sveukupnih 24 multilateralnih obaveza (6 po svakoj državi) implementirano je samo 5, dok zbroj djelomično implementiranih (1) i neimplementiranih (18) obaveza iznosi 19. Omjer između 5 implementiranog i 19 neimplementiranih obaveza pokazuje **neusklađenost** između preuzetih i implementiranih obaveza južno-mediteranskih partnera u podpodručju demokratizacije.

Ako istu tablicu analiziramo prema omjeru neimplementiranih instrumenata, tada je vidljivo da su tri instrumenta u podpodručju demokratizacije najspornija jer su ostala neimplementirana u sve četiri promatrane zemlje: serijski bilateralnih readmisijskih sporazuma svakog južno-mediteranskog partnera sa svim EU članicama, readmisijski sporazumi južno-mediteranskih partnera sa trećim zemljama na zahtjev neke EU članice, i usvajanje regionalnog pristupa upravljanju ilegalnih migracija – što je u grafikonu 4.10 istaknuto svjetlo crvenom bojom.

Grafikon 4.10: Omjer implementiranosti multilateralnih obaveza u podpodručju ilegalnih migracija

Izvori: Sinteza podataka iz akcijskih planova Maroka, Egipta, Jordana i Libanona

U podpodručju **terorizma** prati se stupanj (ne)usklađenosti 13 multilateralno preuzetih obaveza na euro-mediteranskim konferencijama sa obavezama koje su četiri južno-mediteranske partnerske zemlje preuzele u svojim AP.

Jordanski AP uopće nije predvidio *politički dijalog sa institucijama EU na planu suzbijanja terorizma* prema obavezama preuzetim na euro-mediteranskoj konferenciji (Marseilles, 2000:3). Preostale tri zemlje su djelomično implementirale ovu obavezu. U tom pogledu Maroko se na najopćenitijoj razini obavezao na razmjenu iskustva i informacija radi poboljšanja kapaciteta u suzbijanju terorizma (AP Maroka, točka 2.1.10). Egipt (AP Egipta, točka 2.1.1.d) jednako kao i Libanon (AP Libanona, točka 2.1) su učinili korak dalje i obavezali se na razmjenu stajališta o protuterorističkim metodama te na suradnju sa institucijama EU oko primanja tehničke obuke u cilju suzbijanja terorizma.

Sve četiri države su u svojim AP primijenile odredbu o *ratificiranju međunarodnih instrumenata* preuzetu na euro-mediteranskim konferencijama (Barcelonska deklaracija, 1995:3; Tampere, 2006:5), ali u različitom stupnju. Jordan (AP Jordana, točka IV.21) i Libanon (AP Libanona, točka 2.1) su se obavezali na implementaciju rezolucija Vijeća sigurnosti UN-a i konvencija na temu suzbijanja terorizma. Maroko ima implementaciju relevantnih rezolucija Vijeća sigurnosti UN, ratifikaciju relevantnih konvencija UN i neobvezujućih protokola na konvencije (AP Maroka, točke 2.1.10 i 2.4) jednako kao i Egipt (AP Egipta, točka 2.1.1.d).

Iako je na međuministarskoj konferenciji (Dublin, 2004:8) prihvaćena odredba o *implementiranju EU regulative*, Maroko i Jordan (čiji AP su ratificirani 2005.) nisu se

obavezali na implementaciju ove obaveze jednako kao niti Egipat i Libanon (čiji AP su ratificirani 2007.) Ujedno se Egipat i Jordan nisu se obavezali na implementaciju Protuterorističke strategije EU koja je u međuvremenu osvojena 01.12.2005.

Odredba o *implementiranju regulative EMP* usvojena na euro-mediteranskoj konferenciji (Barcelonska deklaracija, 2005.) još je spornija. Naime, ova konferencija je na prijedlog Tunisa iz prethodne godine (Haag, 2004:7) usvojila „Euro-mediteranski pravilnik o postupanju po pitanju suzbijanja terorizma“ (engl. *Euro-Mediterranean Code of Conduct on Countering Terrorism*). Sve mediteranske partnerske zemlje načelno su se obavezale implementirati ovaj Pravilnik. Egipat je to izvršio u svom AP (AP Egipta, točka 2.1.1.d) kao i Libanon (AP Libanona, točka 2.1). AP Maroka i Jordana ratificirani su prije usvajanja Pravilnika pa se na njih ne odnosi analiza implementiranosti ove odredbe – što je označeno u tablici 4.15.

Postojale su četiri obaveze na koje su se južno-mediteranski partneri obavezali u okvirima prihvaćenog „Euro-mediteranskog pravilnika o postupanju po pitanju suzbijanja terorizma“ (Barcelonska deklaracija, 2005.) Njih su od promatranih zemalja mogli primijeniti samo Egipat i Libanon čiji AP su ratificirani nakon stupanja na snagu ove odredbe.

Prva obaveza je *razmjena informacija o teroristima/njihovim mrežama* koju su dvije zemlje primijenile nepotpuno. Umjesto razmjene informacija o teroristima i njihovim mrežama implementirale su razmjenu informacija o terorističkim grupama i njihovim mrežama a ne konkretnim pojedincima teroristima (AP Egipta, točka 2.1.1.d i AP Libanona, točka 2.1). Sa ovakvom izmjenom tri promatrane zemlje mogu, promatrano s teorijskog aspekta, uskratiti podatke o svojim državljanima uključenima u aktivnosti terorizma. Maroko i Jordan nemaju ovu odredbu jer su usvojili AP neposredno prije usvajanja Pravilnika.

Preostale tri obaveze Egipat i Libanon nisu primijenili u svojim AP: *bilateralni rad na suzbijanju terorističkih mreža; odbijanje azila teroristima i sudjelovanje u protu-terorističkim vježbama / nazočnost u svojstvu promatrača.*

Nijedna od analiziranih zemalja nije implementirala *vođenje registra o ratificiranim međunarodnim instrumentima na području terorizma*, na što su se obavezale na trećoj euro-mediteranskoj konferenciji (Stuttgart, 1999:3).

Također, nisu primijenile usvajanje efikasnijih protuterorističkih politika kao, primjerice, *poboljšanje procedure i uvjeta izručenja terorista* dogovoreno na multilateralnoj razini na

prvoj euro-mediteranskoj konferenciji (Radni program, Barcelonska deklaracija, 1995:16) i ponovljeno na četvrtoj konferenciji (Marseilles, 2000:4).

Sve četiri promatrane države su implementirale *identificiranje konkretnih područja zajedničkih akcija*, što je dogovoreno na nekoliko euro-mediteranskih konferencija (Stuttgart, 1999:3; Kreta, 2003:5; Dublin, 2004:8; Haag, 2004:7). Ujedno su sve izabrale identično konkretno područje zajedničkih akcija vezano za suzbijanje financiranja terorizma, ali stupanj preuzetih obaveza varira. Libanon (AP Libanona, točka 2.1) i Jordan (AP Jordana, točka IV.21) su se na najopćenitijoj razini obavezali na implementiranje postojećih međunarodnih standarda kao i preporuka EU na području financiranja terorizma. Maroko se pored obaveze implementiranja legislative na području suzbijanja financiranja terorizma (AP Maroka, točka 2.1.10) obavezao i na intenziviranu suradnju u okviru mjera koje se bave suzbijanjem financiranja terorizma (AP Maroka, 2.4.54). Jednaku odredbu ima i Egipat koji je implementirao standarde i preporuke na području financiranja terorizma (AP Egipta, točka 2.1.1d) i obavezao se na suradnju po mjerama za suzbijanje financiranja terorizma (AP Egipta, točka 2.4.i.)

Nijedna promatrana zemlja nije implementirala *zajedničke vježbe za minimiziranje posljedica terorističkih napada*, predviđene Radnim programom sa euro-mediteranske konferencije (Barcelonska deklaracija, 2005:14). Umjesto toga one su se obavezale na suradnju sa protuterorističkim agencijama i sudskim vlastima država članica EU na općenitoj razini razmjene informacija: Maroko (točka 2.4.54), Egipat (točka 2.3 i), Jordan (točka IV.21) i Libanon (točka 2.4.f).

Nijedna promatrana zemlja nije implementirala *formiranje euro-mediteranske mreže kontakt osoba u borbi protiv terorizma*, što je bilo usvojeno sa radnim planom na petoj euro-mediteranskoj konferenciji (Valencia, 2002:3).

Postoje obaveze koje nisu bile predviđene u okviru euro-mediteranskih konferencija kao multilateralnog instrumenta mediteranskih politika EU, ali su ih južno-mediteranski partneri primjenjivali u svojim AP. Maroko je implementirao specijalnu obuku za jačanje protuterorističke suradnje (točka 2.4.54). Egipat je implementirao suzbijanje kibernetičkog kriminala i korištenja Interneta u terorističke svrhe (točka 2.1.1.d) jednako kao i Libanon (točka 2.4.f). Jedino Jordan nije implementirao dodatne obaveze izvan onih dogovorenih na multilateralnoj razini. S obzirom da ove obaveze nisu bile predviđene multilateralno unutar euro-mediteranskih konferencija, nisu uvrštena u tablicu 4.22 koja pokazuje implementirane,

djelomično implementirane i neimplementirane multilateralne obaveze na podpodručju terorizma.

Rezultate dobivene analizom stupnja implementiranosti 13 multilateralnih obaveza kroz četiri promatrane države u podpodručju terorizma (tablica 4.22) možemo analizirati na dva načina: prema državama i prema stupnju implementiranosti svake obaveze. Promatrano prema analiziranim državama, Egipat i Libanon nisu implementirali 8 a implementirali su 3 obaveze i svojim AP. Maroko i Jordan je nemoguće uspoređivati jer su njihovi AP usvojeni prije nego što je usvojen „Euro-mediteranski pravilnik o postupanju po pitanju suzbijanja terorizma“ (2005.) koji regulira ove obaveze.

I na primjeru terorizma, kao i na primjeru ljudskih prava i ilegalnih migracija, zamjetan je mali broj djelomično implementiranih obaveza po državama. Ako objedinimo djelomično implementirane obaveze (siva polja) i neimplementirane (tamna polja), omjer implementiranih i neimplementiranih obaveza po državama je: kod Egipta i Libanona 10:3. Jordan i Maroko sa omjerom 6:2 ne mogu poslužiti za usporedbu iz spomenutog razloga usvajanja AP prije usvajanja pojedinih analiziranih obaveza.

Tablica 4.22: Opseg implementiranosti multilateralnih obaveza na podpodručju terorizma

Obaveze	Bilateralna primjena				Omjer implementiranosti
	Maroko	Egipat	Jordan	Libanon	
Politički dijalog proširiti na osjetljiva pitanja terorizma	DI	DI	NI	DI	1 0, DI 3, NI 1
Ratifikacija međunarodnih instrumenata	I	I	I	I	1 4, DI 0, NI 0
Implementacija EU legislative	NI	NI	NI	NI	1 0, DI 0, NI 4
Implementacija regulative usvojene unutar EMP		I		I	1 2, DI 0, NI 0
- Razmjena informacija o teroristima/mrežama		DI		DI	1 0, DI 2, NI 0
- Bilateralni rad na suzbijanju terorističkih mreža		NI		NI	1 0, DI 0, NI 2
- Odbijanje azila teroristima		NI		NI	1 0, DI 0, NI 2
- Sudionik/promatrač u protuterorističkim vježbama		NI		NI	1 0, DI 0, NI 2
Vodenje registra ratificiranih međunarodnih instrumenata	NI	NI	NI	NI	1 0, DI 0, NI 4
Usvajanje efikasniji protuterorističkih politika	NI	NI	NI	NI	1 0, DI 0, NI 4
Identifikacija konkretnih područja zajedničkih akcija	I	I	I	I	1 4, DI 0, NI 0
Zajedničke vježbe	NI	NI	NI	NI	1 0, DI 0, NI 4
Stvaranje euro-mediteranske mreže kontakt osoba u borbi protiv terorizma	NI	NI	NI	NI	1 0, DI 0, NI 4
UKUPNO	1 2 DI 1 NI 5	1 3 DI 2 NI 8	1 2 DI 0 NI 6	1 3 DI 2 NI 8	1 10 DI 5 NI 27
SVEUKUPNO	8	13	8	13	42

I – implementirane obaveze

DI – djelomično implementirane obaveze

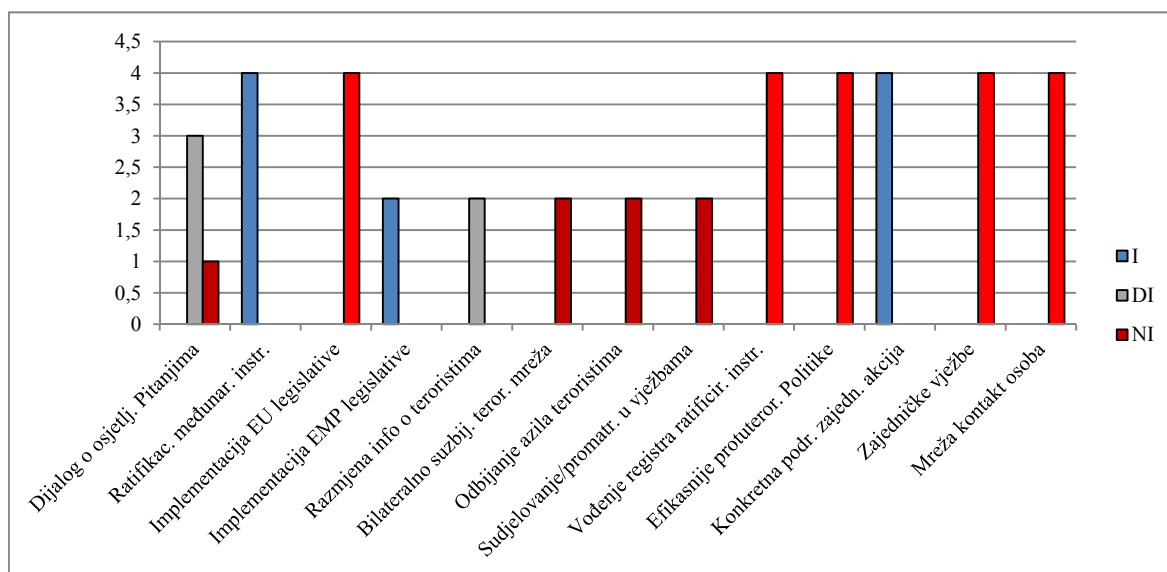
NI – neimplementirane obaveze

Izvori: Sinteza podataka iz akcijskih planova Maroka, Egipta, Jordana i Libanona.

U ovom podpodručju analizirano je ukupno 42 multilateralno preuzetih obaveza (13 po svakoj državi, što daje zbir od 52 obaveza, uz izuzeće 10 obaveza koje Maroko i Jordan nisu mogli implementirati jer su njihovi AP stupili na snagu prije usvajanja tih obaveza). Od 42 obaveze implementirano je njih 10, dok zbroj djelomično implementiranih (5) i neimplementiranih (27) obaveza iznosi 32. Omjer između 5 implementiranih i 32 neimplementiranih obaveza pokazuje **neuskladenost** između preuzetih i implementiranih obaveza južno-mediteranskih partnera u podpodručju demokratizacije.

Ako istu tablicu analiziramo prema omjeru neimplementiranih obaveza, tada je vidljivo da je pet obaveza u podpodručju terorizma najspornijih jer ih nisu implementirale sve četiri promatrane zemlje: implementaciju EU legislative, vođenje registra ratificiranih međunarodnih obaveza, usvajanje efikasnijih protuterorističkih politika, zajedničke vježbe i stvaranje euro-mediteranske mreže kontakt osoba u borbi protiv terorizma – prema grafikonu 4.11. Nema djelomično implementirane obaveze po sve četiri zemlje.

Grafikon 4.11: Omjer implementiranosti multilateralnih obaveza u podpodručju terorizma

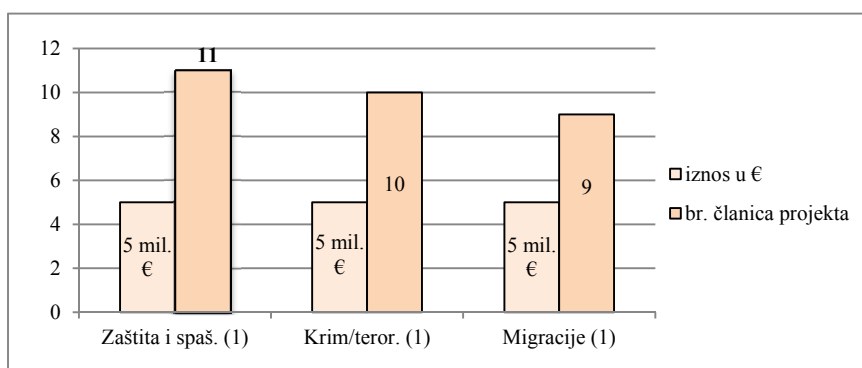

Izvori: Sinteza podataka iz akcijskih planova Maroka, Egipta, Jordana i Libanona

Sada je potrebno usporediti stupanj implementiranosti obaveza prikazanih na području pravosuđa, unutarnjih poslova i migracija sa stupnjem uključenosti južno-mediteranskih partnera u mediteranske regionalne projekte EU na ovom području.

Projekti na ovom području se financiraju za razdoblje koje u prosjeku traje 2-3 godine (prema tablici 4.25). Pokrenuta su tri projekta, svaki na jednom od tri prikazana podpodručja na grafikonu 4.12. Za svaki projekt je u posljednjih pet godina izdvojeno po 5 milijuna €.

Grafikon 4.12: Iznos sredstava za mediteranske regionalne projekte EU na području pravosuđa, unutarnjih poslova i migracija

Izvori: Sinteza podataka iz tablice 4.25 (Mediteranski regionalni projekti EU od 1995.-2015.)

U podpodručju zaštite i spašavanja od prirodnih i ljudski izazvanih katastrofa pokrenut je projekt *PPRD* za suzbijanje, pripremu i odgovor na prirodne i ljudski izazvane katastrofe, a doprinosi poboljšanju sposobnosti civilne zaštite južno-mediteranskih partnerskih zemalja na lokalnoj, nacionalnoj i regionalnoj razini. To je projekt u koji se uključilo svih 11 južno-mediteranskih partnera.

U podpodručju suzbijanja kriminalnih aktivnosti i terorizma pokrenut je projekt *Euro-Med policijska suradnja* i to između EU i južno-mediteranskih partnera s jedne strane i partnera međusobno s druge. Cilj je jačanje dijaloga između policijskih službi i njihove operativne koordinacije po pitanjima terorizma i svih vrsta kriminala (krijumčarenja, financijskog kriminala, kibernetičkog i drugog). U projekt je uključeno 10 od ukupno 11 južno-mediteranskih partnera. Ovo nije u skladu sa rezultatom analize bilateralno implementiranih obaveza sa euro-mediteranskih konferencija na podpodručju terorizma. Naime, kako pokazuje tablica 4.22, unutar selektirane četiri zemlje nerazmjer između implementiranih i neimplementiranih obaveza bio je trostruk tj. 10:27.

U podpodručju ilegalnih migracija pokrenut je projekt *Euro-Med migracije*, koji pomaže partnerima u pronalaženju rješenja za sve oblike migracija (legalnih i ilegalnih) i jačanje sposobnosti njihove granične kontrole. U njega je uključeno 10 od ukupno 11 južno-mediteranskih partnera. Ovo također nije u skladu sa rezultatom analize bilateralno implementiranih obaveza sa euro-mediteranskih konferencija na podpodručju ilegalnih migracija. Prema tablici 4.21 vidljiv je gotovo četverostruk nerazmjer između implementiranih i neimplementiranih obaveza (5:18) promatrano za četiri analizirane zemlje.

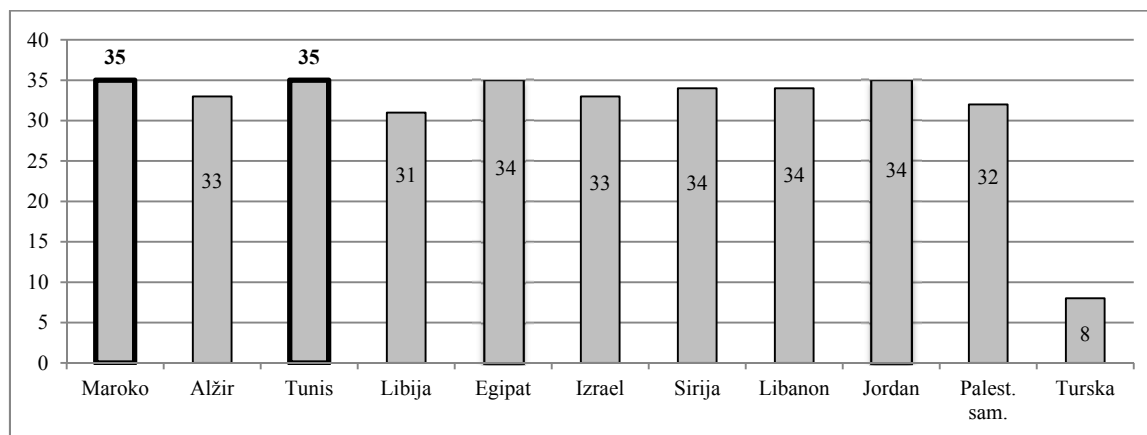
Razlog neskladu je u tome što su projekti tako sročeni da ih partneri prihvate: zaštita i spašavanje stanovništva, jačanje granične kontrole i operativnih sposobnosti redarstvenih vlasti u partnerskim zemljama ne zadire u njihovu suverenost, kao što je to slučaj sa obavezama unutar euro-mediteranskih konferencija na koje su se partneri obavezali (ali ne i implementirali) unutar područja pravosuđa, unutarnjih poslova i migracija.

4.4.3 *Nekonzistentnost u fazi implementiranja mediteranskih politika EU*

Prema teorijskom dijelu disertacije, konzistentnost je odsutnost bilo kakvih kontradikcija (den Hertog i Strob, 2013:376; Post, 2015:108) tj. to je koordinirano ponašanje bazirano na dogovoru između aktera EU (Krenzler i Schneider i drugi, 1996:134) koji su u promatranom slučaju uključeni u implementiranje mediteranskih politika EU. To su južno-mediteranske partnerske zemlje (zajedno s Europskom komisijom), kod kojih postoji neusklađenost između onoga na što se obavezuju multilateralno i onoga što odluče implementirati bilateralno. Sa ovih pozicija analiziram dobivene rezultate istraživanja.

Najmanje je sporna suradnja na gospodarskom i društvenom području. To pokazuju rezultati analize projekata koje je EU ponudila južno-mediteranskim partnerima u posljednjih 20 godina. Stupanj njihove uključenosti u projekte – prema grafikonu 4.13. je visok. Najveću zainteresiranost su iskazali Maroko i Tunis koji sudjeluju u svih 35 projekata. (Turska koja sudjeluje u samo 8 projekata je izdvojeni slučaj zemlje koja nije zainteresirana za mediteranske regionalne projekte EU, ali to se dijelom može objasniti s okolnosti da je od 2005. u pristupnim pregovorima s EU.)

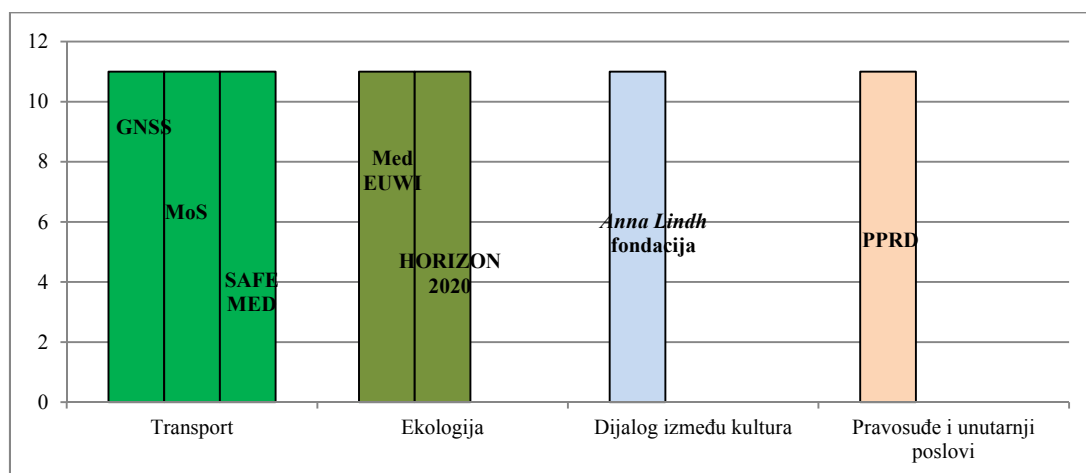
Grafikon 4.13: Stupanj uključenosti južno-mediteranskih partnera u mediteranske regionalne projekte EU

Izvor: Sinteza podataka iz tablice 4.24 (Uključenost južno-mediteranskih zemalja u mediteranske regionalne projekte EU)

Najšira suradnja ostvariva je unutar transportne politike (projekti *SAFEMED* i *MoS* za sigurnost pomorskog transporta te *GNSS* navigacijski satelitski sustav za upravljanjem zračnim i pomorskim transportom na Mediteranu); ekološke politike (projekti *HORIZON 2020* program ekološke zaštite Mediterana i *MED-EUWI* za zaštitu pitkih izvora u područjima oskudnim vodom); dijaloga između različitih civilizacija i kultura (*Anna Lindh Fondacija*); i aktivnosti zaštite i spašavanja od prirodnih i ljudski izazvanih katastrofa (program *PPRD*) - prema grafikonu 4.14.

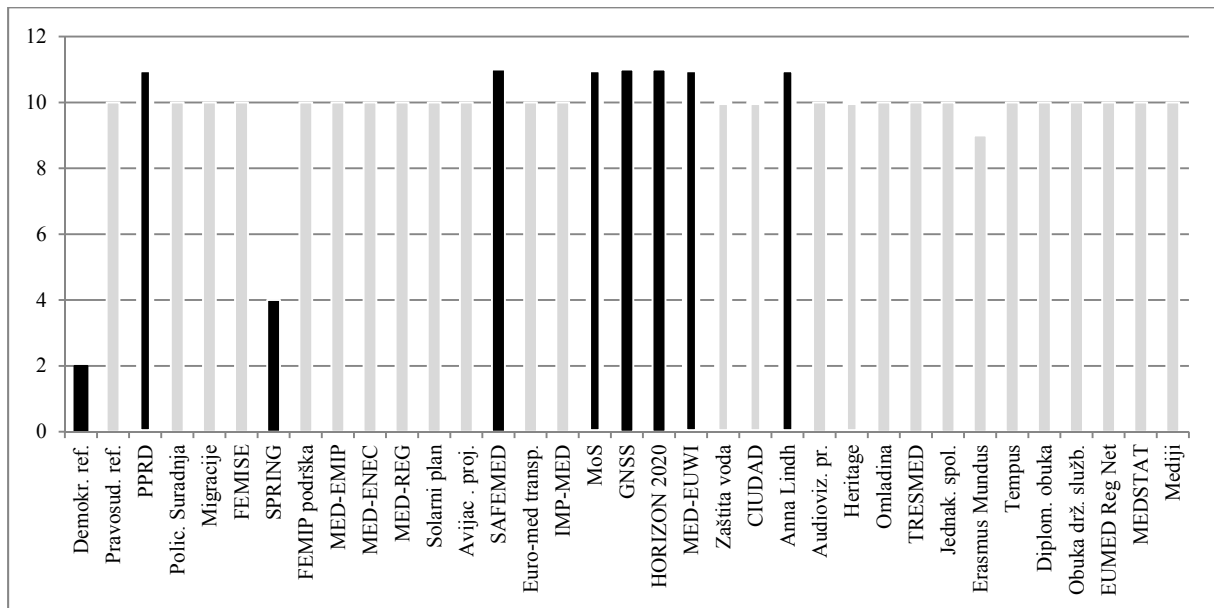
Grafikon 4.14: Mediteranski regionalni projekti EU u koje su uključeni svi južno-mediteranski partneri

Izvor: Sinteza podataka iz tablice 4.24 (Uključenost južno-mediteranskih zemalja u mediteranske regionalne projekte EU)

Na podpodručjima koja zadiru u suverenost država zainteresiranost južno-mediteranskih partnera je niska. Prikaz sudjelovanja južno-mediteranskih partnera po mediteranskim regionalnim projektima (grafikon 4.15) pokazuje da najveći problem predstavljaju projekti direktno ili indirektno vezani za demokratizaciju. U tom smislu u programu *Demokratske reforme* sudjeluju samo dva partnera (Maroko i Tunis), a u programu *SPRING* samo četiri (Maroko, Tunis, Egipat i Jordan) uslijed vezanosti dodjele sredstava partnerima prema ostvarenom stupnju napretka u provedbi demokratskih reformi.

Grafikon 4.15: Uključenost partnera u mediteranskim regionalnim projektima EU

Izvor: Sinteza podataka iz tablice 4.24 (Uključenost južno-mediteranskih zemalja u mediteranske regionalne projekte EU)

Nijedan mediteranski regionalni projekt na političkom području i na području pravosuđa, unutarnjih poslova i migracija nije okupio sve južno-mediteranske partnere jer takvi projekti bitno ograničavaju njihovu suverenost. (Program *PPRD* koji uključuje zaštitu i spašavanje od prirodnih i ljudski izazvanih katastrofa možemo smatrati iznimkom. Ovaj program se po svojoj prirodi aktivira rijetko, a moguće je i da dugoročno ne bude aktivan.)

Na političkom području i na području pravosuđa, unutarnjih poslova i migracija analizirano je ukupno 150 primjera implementiranja multilateralnih obaveza četiri selektirane južno-mediteranske partnerske države preuzetih u okviru euro-mediteranskih konferencija (prema sintezi u tablici 4.23 u kojoj su sintetizirani rezultati istraživanja u ovoj fazi). Od toga se 49 slučajeva (32%) odnosilo na potpunu obavezu implementacije multilateralno preuzetih obaveza kroz njihove akcijske planove, 24 slučajeva (16%) se odnosilo na djelomičnu obavezu implementacije multilateralnih obaveza, a 77 slučajeva (52%) odnosilo se na neimplementirane obaveze (grafikon 4.16). Ako neimplementiranim obavezama dodamo one djelomično implementirane, tada je omjer implementiranih i neimplementiranih 32:68%. Možemo zaključiti da se radi o znatnoj neusklađenosti između onoga na što se južno-mediteranski partneri obavezuju multilateralno i onoga što odluče implementirati u svojim akcijskim planovima.

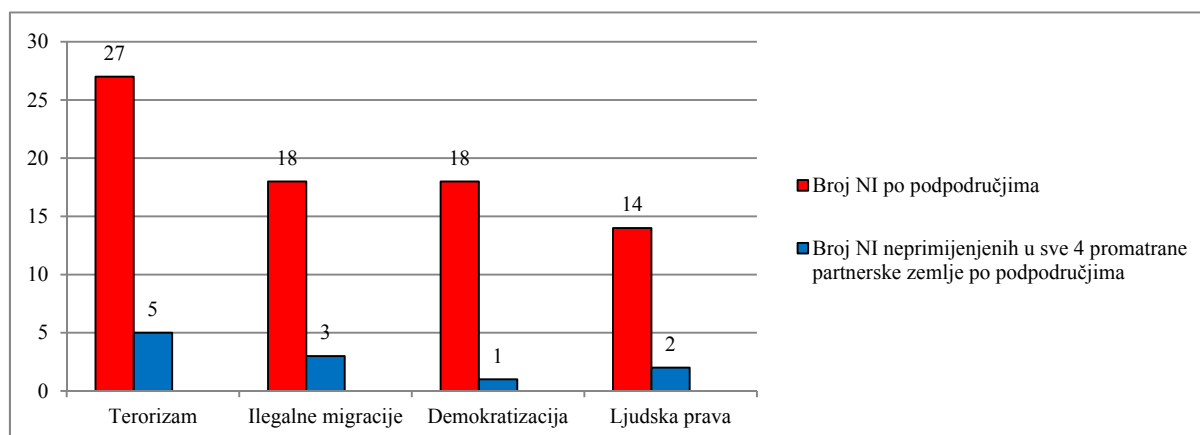
Grafikon 4.16: Implementiranost multilateralno preuzetih obaveza južno-mediteranskih partnera u postocima

Izvor: Sinteza podataka iz tablice 4.23 (Omjer implementiranosti multilateralnih obaveza južno-mediteranskih partnera u okviru mediteranskih politika EU na političkom području, i na području pravosuđa, unutarnjih poslova i migracija)

Promatrano po podpodručjima, najveći broj neimplementiranih multilateralnih obaveza ostao je u okviru terorizma (27), zatim ilegalnih migracija (18), slijede demokratizacija (18) i ljudska prava (14) - prema grafikonu 4.17.

Grafikon 4.17: Omjer neimplementiranih multilateralnih obaveza po podpodručjima

Izvor: Sinteza podataka iz tablice 4.23 (Omjer implementiranosti multilateralnih obaveza južno-mediteranskih partnera u okviru mediteranskih politika EU na političkom području, i na području pravosuđa, unutarnjih poslova i migracija)

Na području terorizma južno-mediteranske države nisu spremne za konkretnu suradnju unutar pet aktivnosti, koje su u sve četiri promatrane partnerske zemlje ostale neimplementirane: vođenje registra ratificiranih međunarodnih instrumenata, usvajanje efikasnijih protuterorističkih mjera (kao npr. ubrzanje procedure izručenja osumnjičenih za terorizam), zajedničke vježbe, usvajanje euro-mediteranske mreže kontakt osoba u borbi protiv terorizma i usvajanje EU legislative (grafikon 4.11).

I postojeća istraživanja (Barbé, Costa, Herranz, Johansson-Nogués, Natorski i Sabiote, 2009:390-392) pokazuju veliki problem u implementaciji EU legislative općenito, ne samo

kod južno-mediteranskih zemalja. Naime, ovi autori su utvrdili da su EU zakoni 'stroži' od međunarodnih, te da treće zemlje smatraju međunarodne norme legitimnijima od normi EU jer su manje detaljne i regulatorne. Zato su norme EU manje dominantne u odnosima EU sa susjedima jer susjedi trebaju imati interesa usvojiti ih, a dodatno norme EU moraju biti legitimne tj. ne smiju biti jednostrane predstavljajući interese EU (Barbé, Costa, Herranz, Johansson-Nogués, Natorski i Sabiote, 2009:398). I u predmetnoj disertaciji se pokazalo da četiri analizirane južno-mediteranske partnerske zemlje ne implementiraju legislativu EU.

Ova disertacija je dodatno pokazala da je sporno i usvajanje većeg dijela EMP legislative. Tako je „Euro-mediteranski pravilnik o postupanju po pitanju suzbijanja terorizma“ (2005.) ostao neimplementiran u AP Egipta i Libanona po konkretnim aktivnostima na području terorizma (suzbijanju terorističkih mreža, uskrate azila teroristima i aktivnog sudjelovanja u protuterorističkim vježbama). Maroko i Jordan usvojili su AP prije stupanja na snagu Pravilnika pa se na njih ne odnosi ovaj uočeni problem.

Ilegalne migracije su drugo podpodručje po broju neimplementiranih multilateralnih obaveza. Predmetna analiza je pokazala da su promatrane četiri zemlje spremne samo na tehničku suradnju u kontekstu dijaloga o uzrocima ilegalnih migracija, dok odbijaju suradnju o tri suštinska pitanja: potpisivanje većine readmisijskih sporazuma, razmjena informacija o tranzitnoj migraciji i usvajanje regionalnog pristupa upravljanju migracijskim tijekovima (prema grafikonu 4.10), čime jasno pokazuju da ilegale migracije nisu problem južno-mediteranskih partnera nego EU-a.

Na podpodručju demokratizacije najspornijim se pokazala jedna obaveza koju nije implementirala nijedna promatrana zemlja, a to je veća uključenost organizacija civilnog društva u mediteranske regionalne projekte EU (prema grafikonu 4.3). Međutim, iz istog grafikona još je indikativniji podatak da nema niti jedne potpuno implementirane obaveze na podpodručju demokratizacije (kao što postoji na ostala tri promatrana podpodručja).

Na podpodručju ljudskih prava postoji najveći balans u broju implementiranih i neimplementiranih obaveza promatrano po analiziranim zemljama. Međutim, omjer između obaveza ništa ne govori o njihovoj suštini. Pokazuje se da partneri prihvaćaju međunarodne konvencije i jačanje dijaloga o ljudskim pravima, ali stvarna reforma na području ljudskih prava zahtijeva dvije obaveze na koje partneri nisu spremni, a to su prema grafikonu 4.4 razmjena informacija o stanju ljudskih prava i identificiranje konkretnih područja suradnje – što nije implementirala nijedna od četiri promatrane južno-mediteranske partnerske zemlje.

AP promatranih zemalja sadrže brojne ambiciozne ali 'kozmetičke' reforme koje indirektno slijede modernizaciju a ne demokratizaciju zemalja. Riječ je o selektivnim reformama koje su pažljivo odabrane da ne zadiru u distribuciju moći. Npr. više se naglašavaju društvene nego političke reforme: decentralizacija lokalne vlasti (ne i državne), obuka sudaca te modernizacija zatvora i pravne procedure (što nema veze sa neovisnosti sudova). Partneri se samo moderniziraju, ali se vrlo malo liberaliziraju (Comelli i Paciello u Avery i Nasshoven ur., 2008:62). Reforme na sistemskoj razini koje su preduvjet za reprezentativnu demokraciju sa balansom moći su izbjegnute. Konkretno mjere bi bile: neovisnost triju grana državne vlasti (naročito u monarhijama) i usvajanje novih izbornih zakona - što je u svom AP predvidio jedino Libanon. U AP su akumulirane samo *ad hoc* i selektivne modernizacijske mjere, što vodi u tehnički tj. apolitički pristup demokratizaciji.

Može se zaključiti da AP postavljaju široku listu prioriteta po svakom podpodručju, pa se zbog brojnosti prioriteta gubi predodžba što je stvarni prioritet partnerima u implementaciji. Međutim, to nije pitanje koje trebaju rješavati partneri. Njima odgovara velik broj pitanja, jer im je tako olakšano da izaberu što je za njih odgovarajuće u kontekstu suradnje s EU, a time doprinose nekonzistentnosti u implementiranju mediteranske politike EU – prema sintezi u tablici 4.23. AP tako ostaju politički dokument južno-mediteranskih partnera s kojim dokazuju institucijama EU da imaju plan reformi.

Konačno, Europska komisija sa svoje strane nije niti sklona zahtijevati od južno-mediteranskih partnera strukturne reforme jer je EU pristup baziran na partnerstvu. Međutim, Europska komisija tako pristaje samo na diskurs demokracije ali ne i na njezinu suštinu. Ovo ne čudi jer je za EU cilj zadržati barem sub-optimalnu suradnju kako bi implementirala svoju ukupnu mediteransku politiku barem na najnižoj razini.

Rezultate empirijskog istraživanja ću u završnom poglavlju staviti u širi kontekst razumijevanja EU kao međunarodnog aktera. U tom smislu ću pokazati u kojoj mjeri je EU iskoristila *prilike* kao strukturni kontekst koji joj omogućava vanjsko djelovanje, i svoje *mogućnosti* formuliranja, usvajanja i implementiranja mediteranskih politika EU kao zaključak o vanjskopolitičkom akterstvu EU.

Tablica 4.23: Sinteza podataka o omjeru implementiranosti multilateralnih obaveza južno-mediteranskih partnera u okviru mediteranskih politika EU na političkom području, i na području pravosuđa, unutarnjih poslova i migracija

PODRUČJE	MULTILATERALNE OBAVEZE	BILATERALNA PRIMJENA				STUPANJ IMPLEMENTIRANOSTI
		MAROKO	EGIPAT	JORDAN	LIBANON	
POLITIČKO PODRUČJE	Podpodručje demokratizacije					
	Regularni politički dijalog na principima međunarodnog prava	NI	NI	NI	I	I 1, DI 0, NI 3
	Decentralizacija vlasti	DI	DI	I	DI	I 1, DI 3, NI 0
	Slobodni izbori i primjena međunarodnih standarda u provođenju	NI	NI	DI	I	I 1, DI 1, NI 2
	Razmjena iskustva o izborima	DI	DI	NI	NI	I 0, DI 2, NI 2
	Ojačati sudjelovanje žena u odlučivanju	DI	I	DI	I	I 2, DI 2, NI 0
	Neovisnost sudova	NI	I	DI	NI	I 1, DI 1, NI 2
	Modernizacija pravosudnog i kaznenog sustava	I	DI	DI	I	I 2, DI 2, NI 0
	Veća lokalna politička participacija građana	NI	DI	I	NI	I 1, DI 1, NI 2
	Veća aktivnost civilnog društva u regionalnim programima	NI	NI	NI	NI	I 0, DI 0, NI 4
	Suradnja Europskog parlamenta i parlamenta partnerske zemlje	NI	I	I	I	I 3, DI 0, NI 1
	Suzbijanje korupcije	I	NI	NI	I	I 2, DI 0, NI 2
	Podpodručje ljudskih prava					
	Primjena međunarodnih standarda	I	I	DI	I	I 3, DI 1, NI 0
	Jačanje dijaloga na temu ljudskih prava	I	I	I	DI	I 3, DI 1, NI 0
	Sloboda okupljanja i izražavanja, te neovisnost medija	I	I	I	I	I 4, DI 0, NI 0
	Suzbijanje netolerancije, ksenofobije i rasizma	NI	I	I	I	I 3, DI 0, NI 1
	Razmjena informacija o ljudskim pravima	NI	NI	NI	NI	I 0, DI 0, NI 4
	Identificiranje konkretnih područja suradnje	NI	NI	NI	NI	I 0, DI 0, NI 4
	Jačanje regulatornog mehanizma u implementaciji preuzetih obaveza	I	NI	NI	I	I 2, DI 0, NI 2
	Jednakost spolova	NI	I	I	I	I 3, DI 0, NI 1
	Poštivanje temeljnih socijalnih prava	DI	DI	NI	DI	I 0, DI 3, NI 1
	Suzbijanje torture i nehumanog postupanja	I	NI	I	I	I 3, DI 0, NI 1
	Podpodručje ilegalnih migracija					
	Intenziviranje dijaloga o uzrocima i negativnim efektima	I	I	I	I	I 4, DI 0, NI 0
	Readmijski sporazum EU - južno-mediteranski partner	NI	I	NI	NI	I 1, DI 0, NI 3
	Serija bilateralnih readmijskih sporazuma južno-mediteranski partner - sve članice EU	NI	NI	NI	NI	I 0, DI 0, NI 4
Readmijski sporazum južno-mediteranski partner - treća zemlja	NI	NI	NI	NI	I 0, DI 0, NI 4	
Razmjena informacija o tranzitnoj migraciji	NI	NI	NI	DI	I 0, DI 1, NI 3	
Usvajanje regionalnog pristupa upravljanju ilegalnim migracijama	NI	NI	NI	NI	I 0, DI 0, NI 4	
Podpodručje terorizma						
Dijalog proširiti na osjetljiva pitanja terorizma	DI	DI	NI	DI	I 0, DI 3, NI 1	
Ratificirati međunarodne instrumente	I	I	I	I	I 4, DI 0, NI 0	
PODRUČJE PRAVOSUĐA, UNUTARNJIH POSLOVA I MIGRACIJA						

Usvajanje EU regulative - <i>Deklaracija o suzbijanju terorizma</i> (2004)	NI	NI	NI	NI	I 0, DI 0, NI 4
Usvajanje EMP regulative – „Euro-mediteranski pravilnik o postupanju po pitanju suzbijanja terorizma“ (2005)		I		I	I 2, DI 0, NI 0
Razmjena informacija o teroristima/mrežama		DI		DI	I 0, DI 2, NI 0
Bilateralni rad na suzbijanju terorističkih mreža		NI		NI	I 0, DI 0, NI 2
Odbijanje azila teroristima		NI		NI	I 0, DI 0, NI 2
Pozivanje na sudjelovanje ili u svojstvu promatrača u protu-terorističkim vježbama		NI		NI	I 0, DI 0, NI 2
Vođenje registra o ratificiranim instrumentima	NI	NI	NI	NI	I 0, DI 0, NI 4
Ubrzanje procedure izručenja osumnjičenih za terorizam	NI	NI	NI	NI	I 0, DI 0, NI 4
Identificiranje konkretnih područja zajedničkih akcija	I	I	I	I	I 4, DI 0, NI 0
Zajedničke vježbe za minimiziranje posljedica napada	NI	NI	NI	NI	I 0, DI 0, NI 4
Formiranje euro-mediteranske mreže kontakt osoba u borbi protiv terorizma	NI	NI	NI	NI	I 0, DI 0, NI 4
UKUPNO	I 10 DI 5 NI 20	I 13 DI 7 NI 20	I 11 DI 5 NI 19	I 15 DI 7 NI 18	I 49 DI 24 NI 77
SVEUKUPNO	34	40	40	41	150

I – implementirane obaveze

DI – djelomično implementirane obaveze

NI – neimplementirane obaveze

Izvori: Sinteza podataka iz akcijskih planova Maroka, Egipta, Jordana i Libanona.

Tablica 4.24: Sinteza uključenosti južno-mediteranskih zemalja u mediteranske regionalne projekte EU (svrstanih po abecednom redoslijedu)

MEDITERANSKI PROJEKTI EU	Maroko	Alžir	Tunis	Libija	Egipat	Izrael	Sirija	Libanon	Jordan	Palest. samoup.	Turska	UKU-PNO
Anna Lindh euro-mediteranska fondacija za dijalog između različitih kultura i civilizacija	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	11
CIUDAD – održiv urbani razvoj	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+		10
Demokratske reforme	+		+									2
ERASMUS MUNDUS (<i>European Region Action Scheme for the Mobility of University students</i>)	+	+	+		+	+	+	+	+	+		9
EUMED Reg NET – informacijska suradnja	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+		10
Euro-Med migracije	+	+	+	+	+	+	+	+	+			9
Euro-Med audiovizualni program	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+		10
Euro-Med avijacijski projekt	+	+	+		+	+	+	+	+	+	+	10
Euro-Med Heritage	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+		10
Euro-Med program podrške na području pravosuđa	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+		10
Euro-Med policijska suradnja	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+		10
Euro-Med transportni projekti	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+		10
Euro-Med program za omladinu	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+		10
FEMIP – podrška za program investiranja u euro-mediteranskom području	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+		10
FEMISE – socijalno-ekonomski istraživački program	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+		10
GNSS – Euro-Med globalni navigacijski satelitski sustav	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	11
Horizon 2020 CB/MEP – program čišćenja Sredozemnog mora od zagađenja do 2020. godine	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	11
IMP-MED - Integrirana pomorska politika za Mediteran	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+		10
Jednakost spolova u euro-mediteranskoj regiji	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+		10
MED-EMIP – Energetska suradnja	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+		10
MED-ENEC – Jačanje energetske efikasnosti u infrastrukturi	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+		10
MED-REG – energetske regulatori	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+		10
MED-EUWI (EU inicijative za zaštitu pitkih izvora vode)	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	11
Mediteranski solarni plan	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+		10
MEDSTAT – suradnja na području statistike	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+		10
MoS (Mediteranske pomorske prometnice) – pomorske transportne veze	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	11
Program obuke za euro-mediteranske diplomate	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+		10
Program održivog sustava upravljanja vodama i zaštite od onečišćenja Mediterana	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+		10
Programi obuke državnih službenika za provođenje regionalnih poslova u suradnji s EU	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+		10
PPRD – Program suzbijanja, pripreme i odgovora na prirodne i ljudski izazvane katastrofe	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	11
Regionalni komunikacijski program (mediji)	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+		10
SAFEMED – Pomorska sigurnost i prevencija	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	11

onečišćenja Mediterana													
SPRING – Podrška partnerstvu, reformama i gospodarskom rastu	+		+		+					+			4
TEMPUS (<i>Trans-European Mobility Scheme for University Studies</i>)	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+		10
TRESMED – dijalog između civilnih društava	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+		10
UKUPNO	35	33	35	31	34	33	34	34	34	34	32	8	

Tamna polja – regionalni projekti EU u koje su uključene sve južno-mediteranske partnerske zemlje.

Izvori: <http://www.annalindhfoundation.org>; <http://www.ciudad-program.eu>; http://www.enpi-info.en/mainmed.php?id=409&id_type=10;
http://www.eacea.ec.europa.eu/erasmus_mundus/tools/documents/repository/em_in_southmed_final.pdf; http://enpi-info.en/mainmed.ph?id_type=10&id=312; <http://www.euromedaudiovisuel.net>;
<http://www.euromedtransport.org/aviation>; <http://www.euromedheritage.net>; <http://www.euromed-justice.eu/home>; <http://www.euromedyouth.net>; <http://www.euromed-police3.eu/index.php/en>; <http://www.ENPI-Migration-Project.html>; <http://www.euromedtransport.org>; <http://www.eib.org/projects/regions/med/index.htm>; <http://www.femise.org/en>; <http://www.gsa.europa.eu/galileo/international-co-operation/euro-gnss-project>;
<http://www.h2020.net>; <http://www.imp-med.eu>; <http://www.euromedgenderequality.org>; <http://www.medemip.eu>; <http://www.med-enec.eu>; http://www.medregulators.org/portal/page/portal/MEDREG_HOME;
<http://wwwweuwi.net>; <http://www.pavingtheway-msp.eu/index.php>; <http://www.ec.europa.eu/eurostat/medstat>; http://www.meda-mos.eu/En/Home_46_228; <http://eipa.eu/en/topis/show/&tid=158>; <http://www.euromed-seminars.org.mt>; <http://ec.europa.eu/environment/archives/smap/program.htm>; <http://www.euromedcp.eu>; http://www.eeas.europa.eu/euromed/media/index_en.htm; <http://www.safemedproject.org>; http://www.enpi-info.en/mainmed.php?id=394&id_type=10; http://eacea.ec.europa.eu/tempus/index_en.php; <http://www.tresmed.es/en/home> (28. rujna 2013.)

Tablica 4.25: Mediteranski regionalni projekti EU od 1995.-2015.

MEDITERANSKI PROJEKTI EU	PODPODRUČJE	PROMATRANO RAZDOBLJE FINANCIRANJA	PRORAČUN EU u milijunima € za cijelo razdoblje	SADRŽAJ PROJEKATA	JUŽNO-MEDITERANSKI PARTNERI
POLITIČKO PODRUČJE					
Jačanje demokratskih reformi na jugu Mediterana (<i>Support for Democratic Reforms</i>)	Demokratizacija (2)	2012.-2014.	4.8	Jačanje političkih i demokratskih reformi u partnerskim zemljama kako bi se prilagodile europskim i međunarodnim standardima; jačanje neovisnosti i efikasnosti sudstva, preveniranje korupcije i pranja novca, promocija osnovnih demokratskih vrijednosti (ljuska prava, demokracija, vladavina zakona).	2
Euro-Med program podrške na području pravosuđa (<i>Euro-Mediterranean support in Justice</i>)		2011.-2014.	5	Doprinosi razvoju euro-mediteranskog prostora suradnje na području pravosuđa kroz jačanje institucionalnih i administrativnih sposobnosti partnerskih zemalja (modernizacija pravosudnog sustava, pojednostavljene sudskih postupaka, lakši pristup pravosudnim tijelima i usklađivanje zakonodavstva s ključnim međunarodnim konvencijama na kaznenom području).	10
GOSPODARSKO PODRUČJE					
FEMISE – socijalno-ekonomski istraživački program (<i>Situation économique des femmes en Méditerranée</i>)	Razvojna politika (3)	2011.-2014.	9	Promovira dijalog o socijalnim i ekonomskim pitanjima kroz financiranje mreže istraživačkih instituta i savjetovanja mediteranskih partnera o provedbi programa socijalnih i ekonomskih reformi.	10
SPRING – Podrška za partnerstvo, reforme i gospodarski rast (<i>Support for partnership in reform and inclusive growth</i>)		2012.-2015.	30	Doprinosi održivom ekonomskom rastu i razvoju juga Mediterana. Uskladen je s potrebama svake partnerske zemlje zasebno prema procjeni njenog progressa u izgradnji demokracije (temeljnih sloboda, slobode udruživanja, izražavanja, okupljanja, slobode tiska i medija).	4
Podrška za FEMIP - program investiranja u Euro-mediteranskom području (<i>Facility for Euro-Mediterranean Investment and partnership support</i>)		2012.-2015.	32	Osigurava dodatni kapital za jačanje privatnog sektora u partnerskim zemljama i promoviranje održivog ekonomskog rasta kroz investicije u infrastrukturu.	10
MED-EMIP – energetska suradnja (<i>Support for the Enhanced Integration and the Improved Security of the Euro-Mediterranean Energy Market</i>)	Energetika (5)	2012.-2015.	4.3	Teži integriranju energetske tržišta u euro-mediteranskoj regiji i stvaranje regionalne platforme za energetske politički dijalog i razmjenu iskustava, sigurnost energetske putova, diversifikaciju energetske izvora i reduciranje negativnih energetske učinaka na okoliš.	10
MED-ENEC – Jačanje energetske efikasnosti u infrastrukturi (<i>Energy efficiency in the Construction Sector in the Mediterranean</i>)		2012.-2015.	5	Potiče efikasnost energetike u kontekstu veće reorijentacije na obnovljive izvore energije (solarne energije) u novim infrastrukturnim projektima	10
MED-REG – energetska regulativa (<i>Energy regulation in the Mediterranean</i>)		2011.-2014.	1.2	Uskladenost energetske regulative EU i Mediterana radi integriranog euro-mediteranskog energetskeg tržišta.	10
Mediteranski solarni plan (<i>Mediterranean Solar Plan</i>)		2011.-2014.	4.6	Poticanje na korištenje obnovljivih izvora energije u regiji i doprinos razvoju integriranog euro-mediteranskog zelenog energetskeg tržišta. U tu svrhu je potrebno potaknuti na usklađivanje zakonodavstva, politika,	10

				praktičnih oblika djelovanja i transfera tehnologija u regiji.	
Euro-Med avijacijski projekt (<i>Euro-Med Aviation Project</i>)	Transport (6)	2010.-2014.	5	Promovira izgradnju zajedničkog euro-mediteranskog zračnog prostora, potiče potpisivanje budućih sveobuhvatnih euro-mediteranskih sporazuma o regulaciji zračnog prometa i predlaže suradnju i poboljšanje zračne sigurnosti.	10
SAFEMED – sigurnost pomorskog transporta i prevencije onečišćenja Mediterana (<i>Maritime safety and prevention of pollution in the Mediterranean</i>)		2009.-2014.	5.5	Ublažava postojeći disbalans između partnera i EU članica u regiji u primjeni pomorske legislativne i teži promoviranju mjera za jačanje pomorske sigurnosti (sigurnost navigacije, prihvaćanje međunarodnih standardnih kodova u zaštiti od incidenata, zaštita pomorskog akvatorija i sigurnost brodova/luka).	11
Euro-Med transportni projekt (<i>Euro-Med Transport Project</i>)		2010.-2014.	6	Doprinosi RTAP-u (<i>Regionalnom transportnom akcijskom planu za Mediteran 2007.-2013.</i>) u svim granama transporta te uspostavi integriranog, efikasnog i sigurnost transportnog sustava u regiji. Cilj je ojačati razvoj subregionalne i interregionalne trgovine.	10
IMP-MED - Integriranje pomorske transportne politike za Mediteran (<i>Integrated Maritime Policy in the Mediterranean</i>)		2010.-2014.	1.5	Promovira integrirani pristup pitanjima u vezi s pomorstvom u partnerskim zemljama u cilju maksimiziranja korištenja mora uz očuvanje okoliša. U tu svrhu treba ujednačiti različite nacionalne pomorske politike spram okoliša, transporta, energetskog istraživanja, ribolova i sigurnosti, što zahtijeva međusektorski rad.	10
MoS (Mediteranske pomorske prometnice) – pomorske transportne veze (<i>Motorways of the Sea – Mediterranean regional project</i>)		2007.-2013.	9	Poboljšanje transportne povezanosti EU i mediteranskih partnera i pomoć istima u boljoj implementaciji pomorskog transporta i lučke pomorsko-trgovačke aktivnosti.	11
GNSS – Euro-Med globalni navigacijski satelitski sustav (<i>Global Navigation Satellite System</i>)		2010.-2013.	4.5	Radi na operacionalizaciji održivog Globalnog navigacijskog satelitskog sustava usluga u euro-mediteranskoj regiji na području transporta (zračnog i pomorskog) radi bolje povezanosti s europskom transportnom infrastrukturom i postizanju jednake razine sigurnosnih standarda.	11
Horizon 2020. CB/MEP (<i>Capacity Building / Mediterranean Environment Program: de-pollution of the Mediterranean Sea by 2020</i>)	Ekologija (3)	2012.-2015.	5.2	Inicijativa za smanjenje onečišćenja Mediterana za 80% do 2020. te jačanje osviještenosti i uvrštenje ekoloških problema u nacionalne politike/zakonodavstvo južno-mediteranskih zemalja.	11
Podrška za MED-EUWI (EU inicijative za zaštitu pitkih izvora vode) (<i>Euro-Mediterranean Information System on know-how in the Water sector</i>)		2010.-2014.	1	Politika zajedničkog upravljanja vodenim izvorima na regionalnoj razini u područjima oskudnim vodom.	11
Održiv sustav upravljanja vodama i zaštite od onečišćenja Mediterana (<i>Sustainable System of Management in Water supply and Prevention of Pollution in the Mediterranean</i>)		2009.-2013.	22	Jačanje održive politike upravljanja vodama u kontekstu pojačane vodene oskudice uslijed klimatskih promjena.	10
CIUDAD – urbani razvoj i infrastruktura (<i>Cooperation in urban development and dialogue</i>)	Socijalna politika (1)	2009.-2013.	14	Pomaže partnerima u rješavanju problema urbanog razvoja i smanjenju socijalnih razlika sjever-jug.	10
DRUŠTVENO I KULTURNO PODRUČJE					
Anna Lindh Euro-mediteranska Fondacija za dijalog između različitih kultura i		2012.-2014.	7	Promovira uzajamno poštivanje, razumijevanje i međukulturalni dijalog između svih 43 zemalja koje čine euro-mediteransku regiju.	11

civilizacija (<i>Anna Lindh Euro-Mediterranean Foundation for Dialogue between Cultures and Civilizations</i>)	Dijalog između kultura (4)				
Euro-Med audiovizualni program (<i>Euro-Med Audiovisual Programme</i>)		2009.-2014.	11	Doprinosi međukulturnom dijalogu i kulturalnoj raznolikosti kroz podršku jačanja filmske industrije u mediteranskim partnerskim zemljama.	10
Euro-Med Heritage (<i>Euro-Mediterranean Cultural Heritage Programme</i>)		2010.-2014.	17	Doprinosi razmjeni kulturne baštine i promovira suradnju između kultura na Mediteranu.	10
Euro-Med program za omladinu (<i>Euro-Med Youth Programme</i>)		2011.-2014.	5	Promovira dijalog i uzajamno razumijevanje između različitih kultura u cilju eliminacije stereotipa i predrasuda među mladima te jačanja osjećaja solidarnosti na navedenom području.	10
TRESMED – dijalog na razini civilnog društva (<i>Civil Society Dialogue</i>)	Civilno društvo (2)	2012.-2015.	2	Promocija dijaloga i interakcije između državnih institucija i organizacija civilnog društva u partnerskim zemljama na nacionalnoj razini kao i regionalnoj (EMP i UFM).	10
Jačanje jednakosti spolova u euro-mediteranskoj regiji (<i>Gender Equality Programme</i>)	Jednakost spolova (1)	2012.-2015.	4.5	Podržava jednakost spolova i punu implementaciju odredbi <i>Konvencije o ukidanju svih oblika diskriminacije spram žena - CEDAW</i> (1979.)	10
ERASMUS MUNDUS (<i>European Region Action Scheme for the Mobility of University students</i>)	Obrazovanje (4)	2009.-2010.	29	Promovira suradnju između visokoškolskih ustanova kroz poticanje partnerstva, mobilnosti i razmjene studenata, istraživača i akademskog osoblja u cilju boljeg razumijevanja EU i trećih zemalja te jačanja političkih, kulturnih, obrazovnih i ekonomski veza.	9
TEMPUS (Transeuropski program mobilnosti na području visokog obrazovanja) (<i>Trans European Mobility Scheme for University Studies</i>)		2008.-2013.	20	Podrška partnerima u modernizacija sustava visokog obrazovanja i stvaranja prilika za suradnju visokoškolskih ustanova s EU te sudjelovanje u zajedničkim projektima, potiče usklađivanje sa istraživačkim standardima u EU.	10
Program obuke za euro-mediteranske diplomate (<i>Euro-Med Programme for Diplomatic Corps</i>)		2012.-2016.	1	Obuka diplomata južno-mediteranskih partnerskih zemalja o ključnim aspektima euro-mediteranskog partnerstva te funkcioniranja institucija EU. Održava se u okviru MEDAC (<i>Mediterranean Academy for Diplomatic Studies</i>) na Malti.	10
Programi obuke državnih službenika za provođenje regionalnih poslova u suradnji s EU (<i>Euro-Med Training of Public Administration</i>)		2011.-2013.	2	Jačanje profesionalnih vještina i specijaliziranih znanja osoblja civilnih službi i državne uprave partnerskih zemalja kako bi dobili bolje razumijevanje o vanjskom djelovanju EU.	10
EUMED Reg NET – informacijska suradnja (<i>Euro-Mediterranean Regional Network on Information Society Issues</i>)	Informatička umreženost (2)	2008.-2012.	5	Promovira razvoj i reformu informatičkog društva među mediteranskim zemljama i potiče informatičku suradnju s EU, čime ujedno doprinosi društvenom razvoju Mediterana.	10
MEDSTAT – suradnja na području statistike (<i>Euro-Mediterranean cooperation in Statistics</i>)		2010.-2013.	7	Jačanje sposobnosti državnih tijela partnerskih zemalja u prikupljanju/ažuriranju i obradi relevantnih statističkih podataka (na području poljoprivrede, energetike, migracija, transporta, trgovine i financija), harmonizacija statističke procedure sa standardima u EU.	10
Regionalni komunikacijski program (<i>Regional Communication Programme</i>)	Mediji (1)	2011.-2014.	14	Širenje općeg razumijevanja EU i odnosa partnerstva među južno-mediteranskim zemljama. Doprinosi medijskoj pokrivenosti EU politika, odnosa i suradnje s partnerima.	10
PRAVOSUĐE, UNUTARNJI POSLOVI I MIGRACIJE					

PPRD – Program prevencije, pripreme i odgovora na prirodne i ljudski izazvane katastrofe (<i>Prevention, preparedness and response to natural and man-made disasters</i>)	Zaštita i spašavanje (1)	2011.-2014.	5	Doprinosi poboljšanju sposobnosti civilne zaštite partnerskih zemalja na međunarodnoj, nacionalnoj i lokalnoj razini.	11
Euro-Med policijska suradnja (<i>Euro-Med Cooperation in Police Sector</i>)	Suradnja redarstvenih snaga (1)	2011.-2014.	5	Jača policijsku suradnju između EU i mediteranskih partnera kao i između mediteranskih zemalja međusobno. Cilj je jačanje političkog i sigurnosnog dijaloga, sigurnosnih/polijskih službi i njihove operativne koordinacije unutar regije (terorizam, krijumčarenje, finansijski kriminal, kibernetički i dr.)	10
Euro-Med migracije (<i>Euro-Med Migrations</i>)	Migracije (1)	2012.-2014.	5	Doprinosi razvoju euro-mediteranskom području suradnje po pitanju migracija i pomaže partnerima u pronalaženju solucija različitim (legalnim/ilegalnim) oblicima migracija i jačanju njihove granične kontrole.	9

Izvori: <http://www.annalindhfoundation.org>; <http://www.ciudad-program.eu>; http://www.enpi-info.en/mainmed.php?id=409&id_type=10;
http://www.eacea.ec.europa.eu/erasmus_mundus/tools/documents/repository/em_in_southmed_final.pdf; http://enpi-info.en/mainmed.php?id_type=10&id=312; <http://www.euromediaudiovisuel.net>;
<http://www.euromedtransport.org/aviation>; <http://www.euromedheritage.net>; <http://www.euromed-justice.eu/home>; <http://www.euromedyouth.net>; <http://www.euromed-police3.eu/index.php/en>; <http://www.ENPI-Migration-Project.html>; <http://www.euromedtransport.org>; <http://www.eib.org/projects/regions/med/index.htm>; <http://www.femise.org/en>; <http://www.gsa.europa.eu/galileo/international-co-operation/euro-gnss-project>;
<http://www.h2020.net>; <http://www.imp-med.eu>; <http://www.euromedgenderequality.org>; <http://www.medemip.eu>; <http://www.med-enec.eu>; http://www.medregulators.org/portal/page/portal/MEDREG_HOME;
<http://www.euwi.net>; <http://www.pavingtheway-msp.eu/index.php>; <http://www.ec.europa.eu/eurostat/medstat>; http://www.meda-mos.eu/En/Home_46_228; <http://eipa.eu/en/topis/show/&tid=158>; <http://www.euromed-seminars.org.mt>; <http://ec.europa.eu/environment/archives/smap/program.htm>; <http://www.euromedcp.eu>; http://www.eeas.europa.eu/euromed/media/index_en.htm; <http://www.safemedproject.org>; http://www.enpi-info.en/mainmed.php?id=394&id_type=10; http://eacea.ec.europa.eu/tempus/index_en.php; <http://www.tresmed.es/en/home> (28. rujna 2013.)

5. ZAKLJUČAK

Do sada se ovo istraživanje temeljilo na deduktivnom pristupu koji je vodio od teorijskog dijela prema empirijskom. Na ovom mjestu rezultate empirije induktivnim putem povezujem s teorijom, kako bih zaključila kakvo je vanjsko djelovanje EU spram mediteranske regije promatrano kroz njezine analizirane mediteranske politike (EMP, ENP i UFM), pokazala što ustanovljene činjenice znače za konceptualizaciju akterstva EU na razini empirije tj. interregionalne suradnje EU, sumirala doprinos disertacije razvoju znanosti o međunarodnim odnosima, i ukazala koje praktične implikacije ovaj rad ima za europsku vanjsku politiku. Na kraju ću ponuditi preporuke za buduće vanjsko djelovanje EU spram mediteranske regije, koje proizlaze iz rezultata empirijskog istraživanja.

Disertacija je prema Lisabonskom ugovoru kao važećem ugovornom okviru EU analizirala **vanjsko djelovanje EU** spram mediteranske regije koje je naziv za vanjsku politiku EU i vanjske odnose koji u sebi uključuju i eksternalizirane unutarnje politike EU. Rezultati empirijskog istraživanja pokazali su da se razlog neuspjeha vanjskog djelovanja EU spram mediteranske regije nalazi s jedne strane u sâmom vanjskopolitičkom procesu, a s druge u sadržaju/suštini vanjskog djelovanja EU. Neuspjeh u vanjskopolitičkom procesu vidljiv je u manjkavosti/nedostatku koji se izrazio kao nekonzistentnost/neusklađenost između institucija EU s ovlastima u fazi formuliranja i u fazi implementiranja vanjskog djelovanja EU spram mediteranske regije. Neuspjeh u sadržaju/suštini vanjskog djelovanja EU vidljiv je u potvrđenoj manjkavosti/nedostatku u fazi usvajanja mediteranskih politika EU, koji se izrazio kao nekoherentnost/nekompatibilnosti usvojenih ciljeva triju mediteranskih politika EU. Time se kroz empirijsko istraživanje potvrdila hipoteza postavljena u uvodu disertacije.

U fazi formuliranja mediteranskih politika EU nekonzistentnost se iskazala na horizontalnoj razini, i to kao neusklađenost *između* institucija EU (Europskog vijeća i Europske komisije), ali i unutar jedne od njih (Europske komisije). Pokazalo se da su Europsko vijeće i Europska komisija različito definirale prioritete i svrhu mediteranskih politika EMP i ENP. *Sadržajne* razlike u prioritetima EMP-a vidljive su u stavljanju većeg naglaska Europskog vijeća na političke prioritete (mir i stabilnost u mediteranskoj regiji, širenje vrijednosti EU na partnere i konsolidacija mira na Bliskom istoku), dok je Europska komisija stavila težište na ekonomske prioritete (energetska, trgovinska, transportna i ekološka suradnja s partnerima). U pogledu

ENP-a *sadržajne* razlike su se iskazale u ekonomskim prioritetima (uključenje svih ili samo najrazvijenijih partnera u unutarnje tržište EU), a dodatno i *terminološke* u političkim prioritetima (konsolidirana ili održiva demokracija). U pogledu svrhe EMP-a, za Europsko vijeće svrha je bila politička (jačanje dobrosusjedskih odnosa u 21. stoljeću), a za Europsku komisiju ekonomska (u kontekstu integracije ekonomija zemalja juga Mediterana u svjetsku tržišnu ekonomiju).

Jednako tako se pokazalo da su Europsko vijeće i Europska komisija različito geografski i terminološki definirale i mediteransku regiju kao strukturni kontekst odnosno prostor za koji su formulirale mediteranske politike EU. U *geografskom* pogledu dokumenti Europske komisije nisu uključivali Libiju u mediteransku regiju, kao što su ju uključivali dokumenti Europskog vijeća od 2000. godine. Nakon 2011. godine, obje institucije kontinuirano 'brkaju' *terminologiju* mediteranske regije – koja je za Europsko vijeće južno susjedstvo, a za Europsku komisiju je južni Mediteran.

Uočena nekonzistentnost između dviju institucija EU u ovoj fazi nije u skladu sa Brecherovim modelom vanjskopolitičkog procesa, prema kojem se problemi u vanjskopolitičkom procesu javljaju uglavnom na prelasku iz faze odlučivanja u fazu implementiranja usvojene politike. Analizirani primjer mediteranskih politika EU upravo pokazuje da vanjskopolitički proces može 'zapeti' i u fazi formuliranja politike. Stoga Brecherov model vanjskopolitičkog procesa nije primjenljiv na vanjskopolitičko djelovanje EU.

Disertacija je razotkrila još jedan nedostatak vanjskopolitičkog procesa u fazi formuliranja mediteranskih politika EU. To je unutar-institucionalna nekonzistentnost u samoj Europskoj komisiji u definiranju mediteranske politike EMP i definiranju mediteranske regije kao njezinog strukturnog konteksta. Ona se pokazala na neusklađenosti između službenog diskursa (vezanog za dokumente Europske komisije) i onog vezanog za izjave i govore njezinih dužnosnika namijenjenog široj europskoj javnosti, s obzirom da su izrečeni isključivo u institucijama EU ili u njezinim državama članicama. Tako je službeni diskurs jasno naglašavao ekonomske prioritete EMP-a koji su u domeni vanjskih odnosa kao područja nadležnosti Europske komisije, dok su u izjavama/govorima prevladavali opći prioriteti EMP-a (mir, stabilnost i uzajamno razumijevanje). Mediteransku regiju su, pak, prema službenom diskursu sačinjavale EU i južno-mediteranske partnerske zemlje bez Libije, a u izjavama/govorima predsjednika Europske komisije i povjerenika Europske komisije za vanjske odnose i europsku susjedsku politiku mediteranska regija je drastično mijenjala svoj

doseg: od onog najužeg (Magreba), preko najšireg (od Španjolske do Perzijskog zaljeva) do potpunog negiranja postojanja mediteranske regije kao jasnog entiteta.

U fazi odlučivanja pokazala se samo djelomična nekompatibilnost (nekoherentnost) ciljeva između EMP, ENP i UFM. Od analiziranih ciljeva sedam politika, kontinuirana nekoherentnost postoji između tri politike: između dvije eksternalizirane politike (JHA i energetika), i između vanjske politike. U tom smislu potpuna nekoherentnost ciljeva mediteranskih politika postoji na razini vanjske politike, a djelomična nekoherentnost ciljeva postoji na razini vanjskih odnosa. Nekoherentnost je najviše bila izražena u razdoblju od 2004.-2008. i to između tadašnje EMP i ENP koja se od 2004. počela implementirati, i to po pitanju vanjske politike, dvije eksternalizirane unutarnje politike EU (JHA i energetske politike) i trgovinske politike. Stanje od 2008. između ENP i UFM koja se te godine počela implementirati nije se bitnije promijenilo: nekoherentne su ostale vanjska politika i dvije eksternalizirane unutarnje politike (JHA i energetika), dok trgovinska politika nije sastavni dio UFM-a. S obzirom da je u budućnosti moguće očekivati širenje broja eksternaliziranih unutarnjih politika EU (prema teorijskom dijelu disertacije), faza odlučivanja upravo treba ukazati na činjenicu postojanja kontinuirane nekoherentnosti između pojedinih eksternaliziranih unutarnjih politika EU (JHA i energetska politika) neovisno o promjeni njezinih mediteranskih politika, a dodatno treba ukazati i na djelomičnu koherentnost u ciljevima transportne i ekološke politike između ENP i UFM koje se od 2008. godine odvijaju paralelno. Samo je jedno područje unutar triju mediteranskih politika EU koherentno u ciljevima, a to je obrazovanje.

U fazi implementiranja mediteranskih politika EU iskazala se horizontalna nekonzistentnost kao raskorak između zajednički dogovoreni obaveza južno-mediteranskih partnera sa državama članicama EU na euro-mediteranskim konferencijama, i nevoljnosti južno-mediteranskih partnera da ih provedu. Nevoljnost južno-mediteranskih partnera kao objekta spram kojeg se primjenjuje vanjsko djelovanje EU nije element mogućnosti EU kao vanjskopolitičkog aktera, nego je to izvanjski tj. strukturni element koji nije bio uključen kao analizirani koncept u istraživanju na razini regionalnih odnosa, ali se iskazao kao visoko relevantan i ukazuje na novo još neistraženo područje u budućim istraživanjima na temu vanjskog djelovanja EU spram mediteranske regije.

Od sva četiri analizirana područja suradnje EU sa južno-mediteranskim partnerskim zemljama prema „barcelonskim košaricama“, najmanje spornima se pokazala suradnja na gospodarskom

i društvenom području. Stupanj uključenosti južno-mediteranskih partnera u mediteranske regionalne projekte EU-a na ovim područjima je visok: svi južno-mediteranski partneri (osim Turske) uključili su se u 31 od ukupno 35 ponuđenih projekata EU-a, dok su se dva partnera (Maroko i Tunis) uključila u svih 35 projekata. Na gospodarskom području južno-mediteranske partnere najviše zanimaju projekti u transportnoj politici (projekti *SAFEMED* i *MoS* za sigurnost pomorskog transporta te *GNSS* navigacijski satelitski sustav za upravljanjem zračnim i pomorskim transportom na Mediteranu) i u ekološkoj politici (projekti *HORIZON 2020* program ekološke zaštite Mediterana i *MED-EUWI* za zaštitu pitkih izvora u područjima oskudnim vodom). Gotovo potpuna implementacija obaveza južno-mediteranskih partnera na gospodarskom području ukazuje na veliki interes južno-mediteranskih partnera za modernizacijom. Ona je vidljiva kroz njihov konkretan interes za jačanje privatnog sektora, integriranje energetske tržišta u euro-mediteransko energetske tržište, rješenje problema pitke vode, transportnu povezanost i urbani razvoj. Na društvenom području južno-mediteranske partnere najviše zanimaju projekti vezani za međukulturni dijalog (*Anna Lindh euro-mediteranska fondacija za dijalog između različitih kultura i civilizacija*).

Međutim, mediteranski regionalni projekti EU na vanjskopolitičkom području kao i na području pravosuđa, unutarnjih poslova i migracija privlače malo južno-mediteranskih partnera, jer bitno ograničavaju njihovu suverenost. Pokazalo se da najveći problem predstavljaju projekti direktno ili indirektno vezani za demokratizaciju (u program *Demokratske reforme* uključila su se samo dva partnera - Maroko i Tunis, a u program *SPRING* koji je pokrenut kao podrška gospodarskom razvoju partnera uključena su četiri partnera - Maroko, Tunis, Egipat i Jordan - uslijed vezanosti dodjele sredstava prema ostvarenom stupnju napretka partnera u provedbi demokratskih reformi). Što se tiče multilateralne preuzete obaveza u bilateralnim akcijskim planovima, četiri analizirane južno-mediteranske partnerske zemlje su na političkom području kao i na području pravosuđa, unutarnjih poslova i migracija implementirale svega 32% obaveza, djelomično su implementirale 16%, dok je čak 52% ovih multilateralne preuzete obaveza ostalo neimplementirano. Naime, pokazalo se da južno-mediteranski partneri nisu spremni na liberalizaciju svojih političkih sustava, a većina takvih mjera nalazi se na političkom području suradnje (novi izborni zakoni, neovisnost sudstva) i na području pravosuđa, unutarnjih poslova i migracija (usvajanje regionalnog pristupa u upravljanju migracijskim tijekovima, razmjena informacija o stanju ljudskih prava u južno-mediteranskim partnerskim zemljama i

dr.) Ono što prihvaćaju su samo selektivne mjere modernizacije (primjerice obuka sudaca, poboljšanje uvjeta u zatvorima, dijalog o uzrocima ilegalnih migracija).

Opći zaključak koji proizlazi iz rezultata empirijskog istraživanja je da je razlog neuspjeha mediteranskih politika EU u tome što se inicirane i usvojene odluke nisu provodile jer su institucije EU kao isključivi akteri vanjskog djelovanja spram mediteranske regije nametali vlastite ideje južno-mediteranskim partnerima, a oni nisu sudjelovali u njihovom kreiranju. Tako su ideje (sadržaj mediteranskih politika EU) i akteri (institucije EU) djelovali neovisno od strukturnog konteksta (ideja i aktera unutar) mediteranske regije kojoj su bile namijenjene. Ujedno postoji znatan raskorak između onoga na što se južno-mediteranski partneri obavezuju multilateralno, i onoga što su voljni implementirati u svojim akcijskim planovima, što je konkretan pokazatelj neuspjeha EU kao vanjskopolitičkog aktera jer ne uspijeva provesti usvojene odluke. Prema konstruktivističkom pristupu primijenjenom u disertaciji, to znači da uspjeh vanjskog djelovanja EU ovisi o usvojenim normama i vrijednostima, a one su bile slabo dogovorene na multilateralnoj razini. Otuda visok postotak od 52% neimplementiranih, a dodatno i 16% djelomično implementiranih multilateralno dogovorenih obaveza koje se odnose na norme koje su južno-mediteranski partneri prema vlastitim interesima mijenjali *nakon* što su ih zajednički usvojili sa državama članicama EU.

Ono u čemu rezultati istraživanja prelaze ciljeve postavljene u disertaciji je odmak od postojeće konceptualizacije pojmova nekonzistentnosti i nekoherentnosti na kojima se bazira analiza manjkavosti u vanjskopolitičkom procesu na primjeru mediteranske regije. Nekonzistentnost i nekoherentnost nisu postavljeni u kauzalnom odnosu kojeg ističe pretežni dio autora koji se bavi ovim pojavama u procesu europske integracije, nego je disertacija testirala i potvrdila da se oni mogu konceptualizirati i neovisno jedan o drugome, na što je na teorijskoj razini ukazao Mayer (2013.) Ova neovisnost analiziranih koncepata nekonzistentnosti i nekoherentnosti bolje je prilagođena hipotezi od koje polazi predmetni rad, i rasvijetlila je činjenicu da nekonzistentnost u fazama formuliranja i implementiranja mediteranskih politika EU na pojedinačnim (analiziranim) područjima ima većih negativnih posljedica za uspjeh ukupnog vanjskog djelovanja EU spram mediteranske regije, nego nekompatibilnost između samih ciljeva mediteranskih politika s kojima EU adresira ovaj prostor. Naime, prema rezultatima istraživanja vanjsko djelovanje EU spram mediteranske regije je nekonzistentno, ali je samo djelomično nekoherentno. Ovime je disertacija ujedno postavila okvirne smjernice za buduća poboljšanja u vanjskom djelovanju EU spram mediteranske regije.

Rezultati istraživanja vezani za neuspjeh vanjskog djelovanja EU spram mediteranske regije promatrani kroz njezine *moćnosti*, shvaćene u predmetnom radu kao mogućnost formuliranja, usvajanja i implementiranja mediteranskih politika EU, mogu imati šire i to negativne implikacije za **konceptualizaciju akterstva EU na razini empirije**. EU sebe vidi kao važnog stabilizirajućeg elementa unutar svjetskog sistema. Ako pođemo pod pretpostavke da je glavni učinak stabilizacije vidljiv u regijama u neposrednom susjedstvu, tada su upravo mediteranske politike EU testni slučaj za mjerenje mogućnosti (kao elementa akterstva) EU da transformira susjedstvo u zonu prosperiteta, stabilnosti i sigurnosti. Empirijski dio disertacije ukazuje da je EU tek vanjskopolitički akter *u nastajanju*, u kojem je kao kriterij preuzeta definicija akterstva Brethertona i Voglera (2006.) kao mogućnost formuliranja, usvajanja i implementiranja politike u međunarodnom sistemu.

Ako procjenjujemo prema mogućnostima EU da formulira i implementira usvojene politike, tada EU ima znatnih problema da se uključi interregionalne odnose najopćenitije definirane kao odnos EU sa grupom država iz druge regije, odnosno kao vanjsko djelovanje EU spram ostalih regija u svijetu. Ova disertacija je rasvijetlila nedostatke institucija EU kroz neusklađenosti u definiranju jednog interregionalnog prostora (mediteranskog) na kojeg usmjerava svoju interregionalnu suradnju, i to kroz neusklađenosti između dogovorenih i implementiranih obaveza između institucija EU i južno-mediteranskih partnera na koje se te obaveze odnose. Jednako tako, disertacija je pokazala da kontinuirana kompatibilnost ciljeva mediteranskih politika EU unatrag 20 godina postoji samo u obrazovanju, te u ekologiji u nešto kraćem razdoblju od 1995.-2008. Ovo možemo uzeti kao dobru priliku za interregionalnu suradnju, jednako kao i djelomičnu kompatibilnost u ciljevima između triju mediteranskih politika koja se pokazala u ekologiji i transportu od 2003. godine do danas. Međutim, interregionalizam na Mediteranu nema uvjeta za uspjeh na područjima vanjske politike (zbog insistiranja na procesima demokratskih reformi i zaštiti ljudskih prava, te zbog raskoraka u isticanju zajedničkih vrijednosti i/ili interesa EU), trgovinske politike (koja nije jasna u pogledu integriranja južnog Mediterana po principima zone slobodne trgovine ili zajedničkog tržišta), i eksternaliziranih unutarnjih politika EU kao što su energetska politika (koja nije jasna po pitanju obnovljivih izvora energije ili onih tradicionalnih vezanih za naftu i plin) te za pravosuđe, unutarnje poslove i migracije (zbog različitog naglaska na sigurnosnim prioritetima – koji se kreću od terorizma, ilegalnih migracija, međunarodnog i/ili samo prekograničnog kriminala).

Ako institucije EU iskažu jednake ili slične probleme opisanima i u pogledu vanjskog djelovanja spram drugih regija, tada se interregionalna dinamika koju su prema teorijskom dijelu inicirale upravo institucije EU, može pokazati kao njezin sve izraženiji problem u ostalom vanjskom djelovanju EU.

Naime, ova okolnost može dovesti u pitanje i druge oblike vanjskog djelovanja EU, a naročito one koji imaju za cilj stabilizaciju susjedstva: na prvom mjestu tu je politika proširenja EU, a onda i ostale njezine regionalne politike (*Istočno partnerstvo* prema Istočnoj Europi, i *Sinergija Crnog Mora* prema zemljama na Kavkazu). Promatrano sa šireg aspekta, ova okolnost može biti jasan pokazatelj ostalim regionalnim akterima (ASEAN-u u Aziji, MERCOSUR-u u Latinskoj Americi ili ECOWAS-u u Africi) s kojima EU razvija klasičnu interregionalnu suradnju u kojoj prema teorijskom dijelu disertacije dvije/više jasno definiranih regija stupa u interakciju, da EU još ne može iskazati globalno akterstvo na međunarodnoj razini – a upravo se na ovoj razini nalaze globalni interesi EU-a. Oni se mogu prepoznati kroz interes EU-a za sudjelovanjem zajedno sa ostalim regionalnim akterima u formiranju globalne agende, i u zajedničkom održavanju ekvilibrija u međunarodnim odnosima u slučaju međunarodne prevage jednog od postojećih regionalnih aktera.

Disertacija pruža i **doprinos razvoju znanosti o međunarodnim odnosima**. Prvi doprinos je u odmaku od analize vanjskog djelovanja EU koja prevladava u postojećoj literaturi baziranoj na pristupu vanjskopoličke analize (FPA). Prema FPA akteri vanjske politike su isključivo države. Predmetni rad utemeljen je na alternativnom pristupu a to je analiza vanjske politike (AFP), jer se AFP upravo razvila na ideji EU kao vanjskopoličkog aktera. Cilj svakog aktera je dokazati njegovo djelovanje, i stoga je upravo AFP pristup na kojem se može pokazati uspješnost akterstva EU kroz mogućnosti njezinih institucija da formuliraju, usvoje i implementiraju svoje mediteranske politike, i tako opravdati ili opovrgnuti tezu o EU kao akteru vanjske politike.

Drugi je doprinos već spomenutim teorijama interregionalizma. Disertacija ukazuje na činjenicu da interregionalna suradnja EU na Mediteranu ne mora nužno jačati globalni utjecaj EU kroz njezino vanjsko djelovanje. Interregionalna suradnja kakva danas postoji na Mediteranu, upravo suprotno, ne ide u prilog snažnom globalnom akterstvu EU i može bitno narušiti njezin utjecaj u svijetu.

Treći doprinos odnosi se na razumijevanje same mediteranske regije. Ona postoji samo kao prostor na kojem se odvijaju brojni procesi regionalizacije. Mediteranska regija nije strukturirana regija tipa međunarodne vladine organizacije sa članstvom, zatim nije stabilna struktura već se u ovom radu pokazalo da je podložna stalim promjenama, ne funkcionira permanentno, a niti ima interesa i povjerenja (posebno) između mediteranskih država nečlanica EU za političkim dijalogom. U tom smislu mediteranska regija ima praktični utjecaj direktno na politiku EU, koja s obzirom da mediteranska regija nema svoju organizacijsku strukturu sposobnu odgovarati na politiku EU, diktira regionalnu suradnju u svoju korist. Takav odnos snaga *nije* konstruktivan za regionalnu izgradnju Mediterana u smislu stvarnog postojanja mediteranske regije kao takve.

Za regionalnu izgradnju Mediterana bilo bi konstruktivnije da se EU nije ponašala kao da je mediteranska regija njezina ideja, koju je kao strukturni kontekst multilateralne mediteranske politike EU (EMP) podnijela na usvajanje Vijeću Europske unije i Europskom parlamentu tijekom 1994. godine. U to vrijeme je prema stanju prikazanom u tablici 1.1 na Mediteranu već djelovala samostalna međuvladina organizacija FOROMED, iako neformalnog karaktera. Europska komisija je trebala pratiti tijek postojeće neformalne suradnje na Mediteranu, i kroz nju procijeniti sposobnosti koje na ovom prostoru postoje za eventualnim budućim *formaliziranim* odnosom suradnje sa južno-mediteranskim partnerskim zemljama. S obzirom da su institucije EU (Europsko vijeće i Europska komisija) inicirale EMP, one su procijenile da je suradnja sa južno-mediteranskim partnerima moguća, pa su se otuda s protekom vremena pojavili problemi za EU u održavanju inicirane suradnje. Institucije EU su same 'iskrojile' strukturni kontekst EMP-a prema političkim potrebama tog trenutka kao euro-mediteransku regiju, koju su kasnije sužile na prostor južnog Mediterana/južnog susjedstva, a zajedno sa strukturnim prostorom su sužavale i sadržaj svog vanjskog djelovanja kroz aktivnosti na razini vanjske politike i na razini eksternaliziranih unutarnjih politika s kojima su pristupale mediteranskoj regiji.

Tako je mediteranska regija bila rezultat diktiranog procesa institucija EU, koji je ponekad vodio širenju područja suradnje, što je bio slučaj sa uključenjem teme ilegalnih migracija tijekom 2005. godine u novu „barcelonsku košaricu“, kojoj je pridodana i tema terorizma koja je bila manje zastupljena unutar prvobitno inicirane prve političko-sigurnosne „barcelonske košarice“. No, ponekad je suprotno tome dolazilo i do *sužavanja* ove suradnje. Disertacija je prikazala kako su sadržaji suradnje (ciljevi) sa svakom novom mediteranskom politikom nakon 1995. godine (ENP i UFM) postajali malobrojniji. Tako vanjskopolitički ciljevi nisu

više bili dobrosusjedski odnosi, širenje EU/EMP normi i usvajanje zajedničkih vrijednosti EU, nego interesi EU vidljivi kroz zaštitu granica EU u ENP, ili kao sužavanje zajedničkih vrijednosti u UFM kako bi se iz pragmatičnih razloga suradnja zadržala samo na najčvršćim točkama koje ju mogu održati a to su projekti u zajedničkom interesu. Ekonomski ciljevi su sa sedam eksternaliziranih unutarnjih politika (energetska, transportna, ekološka, ribarstvo, industrija, poljoprivreda i telekomunikacije) i trgovinske politike u EMP, suženi na tri eksternalizirane unutarnje politike u ENP (energetska, transportna i ekološka) i trgovinsku politiku, odnosno na samo tri eksternalizirane unutarnje politike u UFM (energetska, transportna i ekološka) dok trgovinska politika u UFM nije zastupljena. Jedino su ciljevi na društvenom području u sve tri mediteranske politike EU zadržani u istom opsegu znanstvene razmjene i međukulturnog dijaloga, a sudjelovanje južno-mediteranskih partnera u ovim projektima je gotovo potpuno (svi partneri osim Turske uključili su se u 11 od ukupno 13 pokrenutih projekata na ovom području).

Razumijevanje utjecaja EU na dinamiku suradnje u mediteranskoj regiji ne može biti potpuno bez analize *prilika* kao drugog analiziranog elementa akterstva EU, a on se odnosi na sve strukturne elemente iz vanjskog okruženja koji omogućavaju djelovanje aktera. Ovdje se može zaključiti da se EU u temeljnim dokumentima o formiranju mediteranskih politika EU (Barcelonskoj deklaraciji, Strateškom dokumentu ENP-a i Pariškoj deklaraciji) nijednom nije osvrnula na ostale vladine i nevladine inicijative u svojim dokumentima u proteklih 20 godina otkako sustavno gradi svoje mediteranske politike. Procesi regionalizacije triju aktivnih vladinih mediteranskih inicijativa i ukupno 34 nevladinih prikazanih u uvodnom dijelu rada koji ispunjavaju mediteranski prostor neovisno od, i mimo aktivnosti EU-a, kao da nisu postojali. Ovime je EU ostavila dojam da je strukturni kontekst 'prazan' te da ona ovdje djeluje samostalno spram juga Mediterana.

Zatim je EU ignorirala interese južno-mediteranskih partnera i svoje vanjsko djelovanje usmjeravala sukladno svojim interesima. Oni su u radu najvidljiviji na nametnutim ciljevima južno-mediteranskim partnerima na vanjskopolitičkom području koji njima ne odgovaraju (međusobno neinterveniranje direktno ili indirektno u unutarnja pitanja, prihvaćanje zajedničkih vrijednosti EU i legislative EU) ili na području pravosuđa, unutarnjih poslova i migracija (primjerice, potpisivanje readmisijskih sporazuma, ili izručenje osumnjičenih za terorizam) jer znatno zadiru u suverenost partnera. Sa političko-društvenim prevratom poznatim kao 'Arapsko proljeće' pokrenutim 2011. upravo u pojedinim mediteranskim

zemljama arapskog svijeta (Tunis i Egipat), EU je do daljnjega izgubila priliku regionalnog organiziranja mediteranskog prostora.

Predmetni rad ima praktičnih **implikacija i za europsku vanjsku politiku**. Ove implikacije ne proizlaze iz rezultata istraživanja, ali su vidljive kroz teorijski dio disertacije. U njemu je europska vanjska politika prikazana kao zbirni pojam za sav angažman institucija EU s jedne strane (izražen kroz vanjsku politiku i vanjske odnose) i angažman njezinih država članica s druge strane. Do sada su interes za Mediteran uglavnom iskazivale mediteranske članice EU. Teorijski dio disertacije pokazao je da su dvije mediteranske politike EU inicirane tijekom predsjedanja upravo mediteranskih članica nad Vijećem EU (EMP iz 1995. je inicirana tijekom predsjedanja Španjolske, a UFM iz 2008. tijekom predsjedanja Francuske). Međutim, države članice EU mogu iskazati drugačiju viziju mediteranske politike od one koju preferiraju institucije EU. Tako je UFM inicirana kao dio vanjske politike Francuske (zato UFM nije analizirana u fazi formuliranja mediteranskih politika EU – nego su to bile samo EMP i ENP), i težišna točka ove politike nije bila mediteranska regija kao u EMP, nego *mediteranska unija*. Tako je vanjska politika jedne članice EU stvarala novog konkurentnog aktera *Europskoj uniji*, jer je u svom sastavu predviđala samo države koje imaju izlaz na Sredozemno more, što je dijelilo EU na mediteranske i nemediteranske članice. U današnjoj službenoj formi *Unije za Mediteran* (UFM) EU je ostala 'nepodijeljeni' regionalni akter na Mediteranu time što je UFM u svom sastavu obuhvatila sve članice EU i sve nečlanice koje imaju izlaz na Sredozemno more (zemlje juga Mediterana, jugoistoka Mediterana i Balkanske mediteranske zemlje).

Ovaj slučaj UFM-a pokazuje da su države članice EU suočene sa dilemom kako prevladati podvojenost između vlastite vanjske politike čiji sadržaj imaju pravo same kreirati, i sadržaja *međuvladine* CFSP EU koja nastaje usuglašavanjem stavova država članica u Odboru za vanjske poslove Vijeća EU - jer europska vanjska politika može postojati samo ako su vanjske politike država članica i vanjska politika (institucija) EU kompatibilne. U praksi to znači da vanjske politike država (članica EU) imaju *pravo* biti neovisne, ali to pravo gube sa istovremenom *obavezom* postizanja konzistentnosti sa vanjskom politikom EU. Tako se europska vanjska politika temelji na naizglednom paradoksu, ali je on ustvari zajednička volja država članica koja se od 1970-ih godina unutar EZ-a pa sve do danas održala kao potreba za koordinacijom nacionalnih vanjskih politika. U tom smislu, europska vanjska politika za razumijevanje akterstva EU najviše odražava problem konzistentnosti u implementiranju vanjske politike od samih država članica i institucija EU, jer objekti vanjskog djelovanja

(južno-mediteranski partneri) lakše primjećuju nekonzistentnost u implementiranju nego potencijalnu nekonzistentnost u formuliranju mediteranskih politika unutar institucija EU.

Na kraju, preostaje ponuditi **preporuke** institucijama EU u kontekstu njihovog budućeg vanjskog djelovanja spram mediteranske regije, uz podsjetnik iz uvodnog dijela prema kojem više od polovice (58%) arapske populacije obitava u zemljama južnog dijela Mediterana.

Prvo, za EU je nužno da uskladi vanjsko djelovanje svojih institucija spram mediteranske regije. Riječ je o većoj usklađenosti koja znači harmonizaciju između njih, iako ne treba smatrati da će postignuta harmonizacija u vidu konzistentnog djelovanja između institucija EU nužno voditi kompatibilnosti tj. harmoniji ciljeva između ENP i UFM kao (danas) djelujućih mediteranskih politika EU. U tom smislu veća konzistentnost u vanjskom djelovanju EU u budućnosti nužno ne osigurava veću koherentnost između ciljeva njezinih politika, nego je potrebno paralelno raditi na poboljšanjima na oba područja koja, kako je disertacija pokazala, neovisno jedno o drugome utječu na uspješnost vanjskog djelovanja EU, što zatim ima implikacije na vanjskopolitičko akterstvo EU u globalnim okvirima.

Drugo, institucije EU što prije moraju pristupiti Mediteranu kao prostoru koji je u stalnom procesu regionalne izgradnje, i koji je pri tome otvoren svim vladinim i nevladinim akterima zainteresiranima za zajedničku suradnju. Stoga institucije EU trebaju oslušivati reakciju iz društvenog okruženja (ideje, diskurs i interese južno-mediteranskih partnera) tj. filtrirati informacije/ideje iz društvene strukture kao *feedback* o tome koje prioritete u perspektivi treba uzeti u obzir u formuliranju budućih ciljeva ukupne mediteranske politike EU i prilagođavati ih svojim interesima. Ova disertacija pokazala je da sama strategija (u formi triju različitih mediteranskih politika EU) nije dala rezultata, već ju je potrebno vezati za kontekst, a to su interesi južno-mediteranskih partnera, jer se jedino na ovaj način u perspektivi može postići dijalektički odnos između strategije institucija EU i njihovih ideja s jedne strane, te okruženja kao strukturnog konteksta s druge strane – kao što sugerira strateško-relacijski odnos kojeg su na području vanjske politike koncipirali Brighi i Hill.

6. POPIS LITERATURE

6.1 Primarni izvori

6.1.1 Ugovorni okvir Europske unije

--- 1958. Rimski ugovor (engl.- *The Treaty of Rome*). Dostupno na <http://www.eurotreaties.com/rometreaty.pdf> (20. srpnja 2014.)

--- 1987. Jedinstveni Europski Akt (engl.- *Single European Act*). *Official Journal of the European Communities*. L 169, 29 June 1986. Dostupno na http://europa.eu/eu-law/decision-making/treaties/pdf/treaties_establishing_the_european_communities_single_european_act/treaties_establishing_the_european_communities_single_european_act_en.pdf (20. srpnja 2014.)

--- 1993. Ugovor o Europskoj uniji (engl.- *The Treaty on European Union, Maastricht Treaty*). *Official Journal of the European Communities*. C 191 / 29 July 1992. Dostupno na http://europa.eu/eu-law/decision-making/treaties/pdf/treaty_on_european_union/treaty_on_european_union_en.pdf (20. srpnja 2014.)

--- 1999. Pročišćena verzija Ugovora u Europskoj uniji koju mijenja Ugovor iz Amsterdama (engl.- *Treaty of Amsterdam amending the Treaty on European Union, the Treaties establishing the European Communities and certain related acts, Treaty of Amsterdam*). *Official Journal of the European Communities*. C 340 / 10 July 1997. Dostupno na <http://www.europarl.europa.eu/topics/treaty/pdf/amst-en.pdf> (20. srpnja 2014.)

--- 2003. Pročišćena verzija Ugovora o Europskoj uniji usvojena s Ugovorom iz Nice potpisanim 26. veljače 2001. godine u Nici, a stupio na snagu 01. veljače 2003. godine. (engl.- *Treaty of Nice amending the Treaty on European Union, the treaties establishing the European Communities and certain related acts, Nice Treaty*). *Official Journal of the European Communities*. C 80. 10 March 2001. Dostupno na https://www.ecb.europa.eu/ecb/legal/pdf/en_nice.pdf (20. srpnja 2014.)

--- 2009. Pročišćena verzija Ugovora u Europskoj uniji koju mijenja Lisabonski ugovor (engl.- *Consolidated versions of the Treaty on European Union and the Treaty on the Functioning of the European Union, Lisbon Treaty*). *Official Journal of the European Union*. C 83 / 30 March 2007. Dostupno na <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:0013:0046:SL:PDF> (20. srpnja 2014.)

6.1.2 *Europsko vijeće*

- 1973. Conclusions of the Presidency. 12/1973. Copenhagen. 14-15 December. *Bulletin of the European Communities*.
- 1992. Conclusions of the Presidency. 6/1992. Lisbon. 26-27 June. *Bulletin of the European Communities*. **Declaration** on Relations between Europe and the Maghreb. Annex IV.
- 1993. Conclusions of the Presidency. 6/1993. Copenhagen. 21-22 June. SN 180/1/93 REV1. http://www.europa.eu.int/accession_criteria_copenhagen_en.htm (11. svibnja 2013.)
- 1994. Conclusions of the Presidency. 12/1994. Essen. 09-10 December. SN0030094EN. http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/00300-1.EN4.htm (11. svibnja 2013.)
- 1995a. Conclusions of the Presidency. 6/1995. Cannes. 26-27 June. *Bulletin of the European Communities*. 6/1995.
- 1995b. Conclusions of the Presidency. 12/1995. Madrid. 15-16 December. <http://register.consilium.europa.eu> (11. svibnja 2013.)
- 1996. Conclusions of the Presidency. 12/1996. Dublin. 13-14 December. http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/032a0003.htm (11. svibnja 2013.)
- 2000. Common **Strategy** of the European Union on the Mediterranean Region. 2000/458/CFSP. Santa Maria de Feira. 19 June. *Official Journal of the European Communities*. L 183, 22 July.
- 2002. Conclusions of the Presidency. 115917/02. Copenhagen. 12-13 December. <http://ec.europa.eu/research/era/docs/en/council-eu-27.pdf> (11. svibnja 2013.)
- 2003a. Conclusions of the Presidency. 11638/03. Thessaloniki. 19-20 June. http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/76279.pdf (11. svibnja 2013.)
- 2003b. Conclusions of the Presidency. 15188/03. Bruxelles. 16-17 October. www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/77679.pdf (11. svibnja 2013.)
- 2003c. „A Secure Europe in a Better World“: European Security **Strategy**. Bruxelles. 12 December. <http://www.consilium.europa.eu/ndocs/cmsUpload/78367.pdf> (20. svibnja 2013.)
- 2004a. EU **Strategic Partnership** with the Mediterranean and the Middle East. Bruxelles. June 2004. Euromed Report (78). <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/Partnership%20Mediterranean%20and%20Middle%20East.pdf> (20. svibnja 2013.)
- 2004b. Conclusions of the Presidency. 16238/1/04. Bruxelles. 16-17 December. http://www.concilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/83201.pdf (11. svibnja 2013.)

- 2005a. Conclusions of the Presidency. 10255/1/05. Bruxelles. 16-17 June. http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/85349.pdf (11. svibnja 2013.)
- 2005b. Conclusions of the Presidency. 15914/1/05. Bruxelles. 15-16 December. http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/87642.pdf (11. svibnja 2013.)
- 2008. Conclusions of the Presidency. 11018/1/08. Bruxelles. 19-20 June. http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/101346.pdf (11. svibnja 2013.)
- 2011a. **Declaration** on Developments in the Southern Neighbourhood. Extraordinary European Council Meeting. EUCO 7/1/11. Bruxelles. 20 April. http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/ec/119780.pdf (20. svibnja 2013.)
- 2011b. Conclusions of the Presidency. EUCO 52/1/11. Bruxelles. 23 October. http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_Data/docs/pressdata/en/ec/125496.pdf (11. svibnja 2013.)
- 2012. Conclusions of the Presidency. EUCO 4/2/12. Bruxelles. 01-02 March. <http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&f=ST%204%202012%20REV%202> (11. svibnja 2013.)

6.1.3 Europska komisija

- 1991. Communication from the Commission to the Council and the European Parliament: *Proposal for a Council Regulation Concerning Financial Co-operation in Respect of all the Mediterranean Non-member Countries*. COM(91)48. 19 February. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:1991:0048:FIN:EN:PDF> (11. listopada 2014.)
- 1994. Communication from the Commission to the Council and the European Parliament: *Strengthening the Mediterranean Policy of the European Union; Establishing a Euro-Mediterranean Partnership*. COM(94)427 final. 19 October. <http://aei.pitt.edu/2950/1/2950.pdf> (14. listopada 2013.)
- 1995. Communication from the Commission to the Council and the European Parliament: *Strengthening the Mediterranean Policy of the European Union; Proposals for Implementing a Euro-Mediterranean Partnership*. COM(95)72 final. 08 March. <http://aei.pitt.edu/4315/1/4315.pdf> (14. listopada 2013.)
- 1997. Communication from the Commission to the Council and the European Parliament: *Progress Report on the Euro-Mediterranean Partnership and Preparations for the Second Conference of Foreign Affairs Ministers*. COM(97)68 final. 19 February. <http://aei.pitt.edu/4291/1/4291.pdf> (19. lipnja 2014.)

--- 2000. Communication from the Commission to the Council and the European Parliament: *Preparation for the Fourth Meeting of Euro-Mediterranean Foreign Ministers: Reinvigorating the Barcelona Process*. COM(2000)497 final. 06 September. http://www.euromed-seminars.org.mt/archive/ministerial/eu_communication.pdf (11. listopada 2014.)

--- 2002a. Communication from the Commission to the Council and the Parliament: *Preparations for the Meeting of Euro-Mediterranean Foreign Ministers in Valencia*. SEC(2002)159 final. 13 February. <http://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/2/2002/EN/2-2002-159-EN-F-0.Pdf> (19. lipnja 2014.)

--- 2002b. *Europe and the Mediterranean - Towards a Closer Partnership; an Overview of the Barcelona Process*. Dictus Publishing. Bruxelles.

--- 2003a. Commission Services Working Document: *Preparations for the Euro-Mediterranean Mid-Term Meeting of Ministers of Foreign Affairs in Crete*. WP(2003). http://www.euromed-seminars.org.mt/archive/ministerial/eu_communication.pdf (11. listopada 2014.)

--- 2003b. Communication from the Commission to the Council and the Parliament: *Reinvigorating EU Actions on Human Rights and Democratisation with Mediterranean Partners*. COM(2003)294 final. 21 May. [http://aei.pitt.edu/38142/1/COM_\(2003\)_294.pdf](http://aei.pitt.edu/38142/1/COM_(2003)_294.pdf) (19. lipnja 2014.)

--- 2003c. Communication from the Commission: *Wider Europe – Neighbourhood: a New Framework for Relations with our Eastern and Southern Neighbours*. COM(2003) 104 final. 11 March. http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/com03_104_en.pdf (14. listopada 2014.)

--- 2003d. Communication from the Commission to the Council and the Parliament: *On the Development of a Euro-Mediterranean Transport Network*. COM(2003)376 final. 24 June. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52003DC0376&from=EN> (14 listopada 2014.)

--- 2003e. Communication from the Commission to the Council and the Parliament: *Preparations for the 6th Meeting of Euro-Mediterranean Ministers of Foreign Affairs in Naples*. COM(2003)610 final. 15 October. http://www.euromed-seminars.org.mt/archive/ministerial/eu_communication.pdf (11. listopada 2014.)

--- 2004. Communication from the Commission: *European Neighbourhood Policy – Strategy Paper*. COM(2004) 373 final. 12 May. http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/strategy/strategy_paper_en.pdf (14. listopada 2013.)

--- 2005a. Communication from the Commission to the Council and the Parliament: *10th Anniversary of the Euro-Mediterranean Partnership; A Work Program to Meet the challenges of the Next Five Years*. COM(2005)139 final. 12 April. http://ec.europa.eu/justice/consumer-marketing/files/ucpd_report_en.pdf (11. listopada 2014.)

--- 2005b. Communication from the Commission to the Council and the European Parliament: *Priority Actions for Responding to the Challenges of Migration*. COM(2005)621 final. 30 November. <http://eur->

lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2005:0621:FIN:EN:PDF (14. listopada 2013.)

--- 2006a. Communication from the Commission to the Council and the European Parliament: *Establishing an Environment Strategy for the Mediterranean*. COM(2006)475 final. 05 September. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52006DC0475&from=EN> (14. listopada 2013.)

--- 2006b. Communication from the Commission to the Council: *Assessment of the Facility for Euro-Mediterranean Investment and Partnership (FEMIP) and Future Options*. COM(2006)592 final. 17 October. http://ec.europa.eu/economy_finance/financial_operations/coordination/femip/index_en.htm (02. prosinca 2013.)

--- 2006c. Communication from the Commission to the Council and the Parliament: *Preparation for the Euro-Mediterranean Foreign Affairs Ministers Conference in Tampere*. COM(2006)620 final. 25 October. [http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2004_2009/documents/com/com_com\(2006\)0620_/com_com\(2006\)0620_en.pdf](http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2004_2009/documents/com/com_com(2006)0620_/com_com(2006)0620_en.pdf) (02. prosinca 2013.)

--- 2007a. Communication from the Commission to the Council and the Parliament: *Preparation of the Euro-Mediterranean Foreign Affairs Conference in Lisbon. The Euro-Mediterranean Partnership: Advancing Regional Cooperation to Support Peace, Progress and Inter-Cultural Dialogue*. COM(2007)598 final. 17 October. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/IT/TXT/?uri=CELEX:52007SC1309> (14. listopada 2013.)

--- 2007b. Communication from the Commission: *A Strong European Neighbourhood Policy*. COM(2007)774 final. 05 December. http://www.ab.gov.tr/files/ardb/evt/1_avrupa_birligi/1_9_komsuluk_politikalari/A_Strong_European_Neighbourhood_Policy_5_12_2007.pdf (12. studenog 2013.)

--- 2008. Communication from the Commission to the European Parliament and the Council: *Barcelona Process; Union for the Mediterranean*. COM(2008)319 final. 20 May. http://ec.europa.eu/external_relations/euromed/docs/com08_319_en.pdf (14. listopada 2013.)

--- 2011a. Joint Communication to the European Council, the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions: *A Partnership for Democracy and Shared Prosperity with the Southern Mediterranean*. COM(2011)200 final. 08 March. http://eeas.europa.eu/euromed/docs/com2011_200_en.pdf (09. veljače 2014.)

--- 2011b. Joint Communication to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions: *A New Response to a Changing Neighbourhood; a Review of European Neighbourhood Policy*. COM(2011)303 final. 25 May. http://eeas.europa.eu/enp/pdf/pdf/com_11_303_en.pdf (09. veljače 2014.)

--- 2012a. Joint Communication to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions: *Delivering on a New European Neighbourhood Policy*. JOIN(2012)14 final. 15 May. <http://www.euromed-seminars.org.mt/archive/docs/EUROPEAN-COMM-MAY2012.pdf> (09. veljače 2014.)

--- 2012b. Joint Communication to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions: *Partnership for Democracy and Shared Prosperity; Report on Activities in 2011 and Roadmap to Future Action*. SWD(2012)121 final. 15 May.

www.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/224347/evidence-eas-partnership-for-democracy.pdf (09. veljače 2014.)

--- 2013. Joint Communication to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions: *European Neighbourhood Policy – Working towards a Stronger Partnership*. JOIN(2013)4 final. 20 March. http://eeas.europa.eu/enp/pdf/docs/2013_enp_pack/2013_comm_conjoint_en.pdf (09. veljače 2014.)

--- 2014a. Communication from the Commission to the European Parliament and the Council on Joint Communication to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions: *Neighbourhood at the Crossroads – Implementation of the European Neighbourhood Policy in 2013*. JOIN(2014)12 final. 27 March. http://eeas.europa.eu/enp/pdf/2014/joint_communication_en.pdf (11. veljače 2014.)

--- 2014b. Regional Report *A Partnership for Democracy and Shared Prosperity with the Southern Mediterranean Partners* accompanying the document Joint Communication to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions: *Neighbourhood at the Crossroads; Implementation of the European Neighbourhood Policy in 2013*. SWD(2014)100 final. 27 March. http://eeas.europa.eu/enp/pdf/2014/regional/pdsp_en.pdf (07. travnja 2014.)

6.1.4 Zaključci sa euro-mediteranskih ministarskih konferencija

--- 1995. First Euro-Mediterranean Summit: *Barcelona Declaration*. **D(95)**. Barcelona. 27-28 November. <http://ec.europa.eu/external-relations/euromed/bd.htm> (02. listopada 2013.)

--- 1997. Second Euro-Mediterranean Ministerial Conference. **MC(97)**. Malta. 15-16 April. http://www.eeas.europa.eu/euromed/conf/malta_conc_en.pdf (29. listopada 2013.)

--- 1998. Mid-Term Euro-Mediterranean Meeting of Ministers of Foreign Affairs. **IM(98)**. Palermo. 03-04 June. <http://www.euromedi.org/inglese/home/partenariato/conferenze/adhoc.asp> (29. listopada 2013.)

--- 1999. Third Euro-Mediterranean Ministerial Conference. **MC(99)**. Stuttgart, 15-16 April. http://www.eeas.europa.eu/euromed/conf/stutg_conc_en.pdf (29. listopada 2013.)

--- 2000. Fourth Euro-Mediterranean Ministerial Conference. **MC(00)**. Marseilles. 15-16 November. http://www.ces.es/TRESMED/docum/conf_Marsella_2000_en.pdf (29. listopada 2013.)

- 2001. Mid-Term Euro-Mediterranean Meeting of Ministers of Foreign Affairs. **IM(01)**. Bruxelles. 05-06 October. http://europa.eu.int/comm/external_relations (29. listopada 2013.)
- 2002. Fifth Euro-Mediterranean Ministerial Conference. **MC(02)**. Valencia. 22-23 April. http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/er/70289.pdf (29. listopada 2013.)
- 2003a. Mid-Term Euro-Mediterranean Meeting of Ministers of Foreign Affairs. **IM(03)**. Crete. 26-27 May. *Bulletin of the European Union* 15380/03(353). 27 May.
- 2003b. Sixth Euro-Mediterranean Ministerial Conference. **MC(03)**. Naples. 02-03 December. *Bulletin of the European Union* 15394/03(353), 03 December.
- 2004a. Mid-Term Euro-Mediterranean Meeting of Ministers of Foreign Affairs. **IM(04)**. Dublin. 05-06 May. http://europa.eu.int/comm/europeaid/index_en.htm (07. studenog 2013.)
- 2004b. Mid-Term Euro-Mediterranean Meeting of Ministers of Foreign Affairs. **IM(04)**. The Hague. 29-30 November. *Bulletin of the European Union* 14869/04(331). 30 November 2004.
- 2005a. Seventh Euro-Mediterranean Ministerial Conference. **MC(05)**. Luxembourg. 30-31 May. *Bulletin of the European Union* IP/05/630. 30 May.
- 2005b. Second Euro-Mediterranean Summit. **D(05)**. Barcelona. 27-28 November. *Bulletin of the European Union* 15073/05(326). 28 November.
- 2006. Eight Euro-Mediterranean Ministerial Conference. **MC(06)**. Tampere. 27-28 November. *Bulletin of the European Union* No. 15921/1/06(344), 30 November.
- 2007. Ninth Euro-Mediterranean Ministerial Conference, **MC(07)**, Lisbon, 05-06 November. *Bulletin of the European Union* 14743/07(255). 06 November.
- 2008a. Joint Declaration of the Paris Summit for the Mediterranean. **D(08)**. Paris. 15 July. http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/er/101847.pdf (12. svibnja 2012.)
- 2008b. Barcelona Process: Union for the Mediterranean Ministerial Conference. **MC(08)**. Marseilles. 03-04 November. http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/misc/103733.pdf (12. svibnja 2012.)

6.1.5 Zajednički dokumenti Europske unije i pojedinačne partnerske države

- 1997. Interim **Euro-Mediterranean Association Agreement** on trade and cooperation between the European Community, of the one part, and the Palestine Liberation Organisation for the benefit of the Palestinian Authority of the West Bank and the Gaza Strip, of the other part. *Official Journal of the European Union*. L 187, 16 July.

--- 1998. Euro-Mediterranean Agreement establishing an association between the European Communities and their Member States, of the one part, and the Republic of Tunisia, of the other part. *Official Journal of the European Union*. L 097, 30 March.

--- 2000. Euro-Mediterranean Agreement establishing an association between the European Communities and their Member States, of the one part, and the Kingdom of Morocco, of the other part. *Official Journal of the European Communities*. L 70, 18 March.

--- 2000. Euro-Mediterranean Agreement establishing an association between the European Communities and their Member States, of the one part, and the State of Israel, of the other part. *Official Journal of the European Union*. L 147/3, 21 June.

--- 2002. Euro-Mediterranean Agreement establishing an Association between the European Communities and their Member States, of the one part, and the Hashemite Kingdom of Jordan, of the other part. *Official Journal of the European Union*. L 129/3, 15 May.

--- 2004. Euro-Mediterranean Agreement establishing an association between the European Communities and their Member States, of the one part, and the Arab Republic of Egypt, of the other part. http://www.eeas.europa.eu/egypt/aa/06_aaa_en.pdf (11. prosinca 2013.)

--- 2005. Euro-Mediterranean Agreement establishing an association between the European Communities and their Member States, of the one part, and the People's Democratic Republic of Algeria, of the other part. *Official Journal of the European Union*. L 265, 10 October.

--- 2006. Euro-Mediterranean Agreement establishing an association between the European Communities and their Member States, of the one part, and the Republic of Lebanon, of the other part. *Official Journal of the European Union*. L 143, 30 May.

--- **neratificiran**. Euro-Mediterranean Agreement establishing an association between the European Communities and their Member States, of the one part, and the Syrian Arab Republic, of the other part. Council of the European Union, 9921/09. Inter-institutional file 2008/0248/AVC. 17 August.

--- 2005. EU-Morocco **Action Plan**. http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/march/tradoc_127912.pdf (11. prosinca 2013.)

--- 2005. EU-Israel **Action Plan**. http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/action_plans/israel-enp_ap_final_en.pdf (11. prosinca 2013.)

--- 2005. EU-Jordan **Action Plan**. http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/march/tradoc_127735.pdf (11. prosinca 2013.)

--- 2005. EU-Palestinian Authority **Action Plan**. http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2010/june/trade_146237.pdf (11. prosinca 2013.)

--- 2007. EU-Lebanon **Action Plan**. http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/lebanon_enp_ap_final_en.pdf (11. prosinca 2013.)

--- 2007. EU-Tunisia **Action Plan**. http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/march/tradoc_127990.pdf (11. prosinca 2013.)

--- 2007. EU-Egypt Action Plan.
http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2010/april/tradoc_146097.pdf (11. prosinca 2013.)

--- 2010. EU-Jordan Action Plan.
http://eeas.europa.eu/enp/pdf/pdf/action_plans/2010_jordan_action_plan_en.pdf (11. prosinca 2014.)

6.1.6 Dokumenti Vijeća Europske unije u okviru Europske političke suradnje (EPC)

--- 1970. First Report on European Political Cooperation issued by the Foreign Ministers of the European Communities. Davignon Report. Luxembourg. 27 October. *Bulletin of the European Communities*. 11/1970.

--- 1971. Report on the Commercial Policy of the Community in the Mediterranean Basin. Rossi Report. *Bulletin of the European Communities*. 4/1971.

--- 1975. Report by Leo Tindemans to the European Council. Tindemans Report. *Bulletin of the European Communities*. 1/1975. Supplement.

--- 1981. Third Report on European Political Cooperation issued by the Foreign Ministers of the European Communities. London Report. 13 October. *Bulletin of the European Communities*. 10/1981.

6.2 Sekundarni izvori

Abd Alaziz, A.H. Alaa. 2003. Balance of Threat Perception and the Prospects of NATO Mediterranean Dialogue. NATO Individual Fellowship Program. Bruxelles.
<http://www.nato.int/acad/fellow/01-03/alaziz.pdf> (11. travnja 2013.)

Abdelwahab, Biad. 1996. Security and Cooperation in the Mediterranean; a Southern Viewpoint, u Aliboni, Roberto. Joffe, George. Niblock, Tim (ur.) *Security Challenges in the Mediterranean Region*. Frank Cass. London. 41-49.

Adler, Emanuel. 1997a. Imagined (Security) Communities: Cognitive Regions in International Relations. *Millennium – Journal of International Relations* (26), 2: 249-277.

Adler Emanuel. 1997b. Seizing the Middle Ground; Constructivism in World Politics. *European Journal of International Relations* 3(3): 319-363

Adler, Emanuel. Barnett, Michael. 1998a. Security Communities in Theoretical Perspective, u Adler, Emanuel. Barnett, Michael (ur.) *Security Communities*. Cambridge University Press. Cambridge. 3-28.

Adler, Emanuel. Barnett, Michael. 1998b. A Framework for the Study of Security Communities, u Adler, Emanuel. Barnett, Michael (ur.) *Security Communities*. Cambridge University Press. Cambridge. 29-65.

Adler, Emanuel. Crawford, Beverly. 2006. Normative Power: The European Practice of Region Building and the Case of the Euro-Mediterranean Partnership, u Adler, Emanuel.

Crawford, Beverly. Bicchi, Federica. Del Sarto, A. Raffaella (ur.) *The Convergence of Civilizations; Constructing a Mediterranean Region*. University of Toronto Press. Toronto. 3-47

Aggestam, Lisbeth. 2012. New Actors, New Foreign Policy; EU and Enlargement, u Smith, Steve. Hadfield, Amelia. Dunne, Tim (ur.) *Foreign Policy; Theories, Actors, Cases*. Oxford University Press. Oxford. 463-483

Aghrout, Ahmed. 2009. Euro-Mediterranean Trade Relations, u Giusto, Hedwig (ur.) *The Euro-Mediterranean Dialogue; Prospects for an Area of Prosperity and Security*. Foundation for European Progressive Studies (Bruxelles) i Fondazione Italianeuropei (Rome). 29-39. http://www.feps-europe.eu/assets/b87820bf-4b3f-4fc4-a5c8-3787c88fec55/feps_ie_euromed.pdf (19. listopada 2014.)

Aliboni, Roberto. 2000. The Role of International Organizations in the Mediterranean; The Mediterranean and the Middle East – Looking Ahead. Halki. *ELIAMEP WP* (01.002.) <http://www.isn.ethz.ch/ELIAMEP/Digital-Library/Publications/en&id=23104> (17. travnja 2015.)

Aliboni, Roberto. 2005. EMP Approaches to Human Rights and Democracy, u Fernandez, Amirah Haizam. Youngs, Richard (ur.) *The Euro-Mediterranean Partnership; Assessing the First Decade*. Elcano Royal Institute. Madrid. http://www.realinstitutoelcano.org/publicaciones/libros/Barcelona10_eng.pdf (11. travnja 2014.) 47-58.

Aliboni, Roberto. 2009. The Union for the Mediterranean; Evolution and prospects. Document IAI 09. *Istituto Affari Internazionali*. Rome. http://www.researchgate.net/publication/242582504_The_Union_for_the_Mediterranean_Evolution_and_Prospects (11. listopada 2014.)

Aliboni, Roberto 2010. The Mediterranean and the Middle East; Narrowing Gaps in Transatlantic Perspective. *Istituto Affari Internazionali*. Rome. [file:///C:/Documents%20and%20Settings/intkor428/My%20Documents/Downloads/Mediterranean-paper_01%20\(1\).pdf](file:///C:/Documents%20and%20Settings/intkor428/My%20Documents/Downloads/Mediterranean-paper_01%20(1).pdf) (09. veljače 2014.)

Aliboni, Roberto. Ammor, M. Fouad. 2009. Under the Shadow of Barcelona; From the EMP to the Union for the Mediterranean. *EuroMeSCo* (77). <http://www.euromesco.net/euromesco/images/paper77eng.pdf> (10. studenog 2014.)

Aliboni, Roberto. Driss, Ahmed. Schumacher, Tobias. Tovas, Alfred. 2008. Putting the Mediterranean Union in Perspective. *EuroMeSCo* (68). <http://www.euromesco.net/images/paper68eng.pdf> (13. rujna 2014.)

Aliboni, Roberto. Saaf, Abdallah. 2010. Human Security; a New Perspective for Euro-Mediterranean Cooperation. *European Union Institute for Security Studies* (3). http://www.iss.europa.eu/uploads/media/Human_security-Euro-Med_cooperation.pdf (08. srpnja 2013.)

Al Khouri, Riad. 2000. Reconsidering the Economic Benefits of a Stable Middle East, u Behrendt, Sven. Hanelt, Christain-Peter (ur.) *Bound to Cooperate; Europe and the Middle East*. Bertelsmann Foundation Publishers. Gütersloh. 172-192.

- Allen, David. 1998. Who speaks for Europe; the Search for an Effective and Coherent External Policy, u Peterson, John. Sjurssen, Helene (ur.) *A Common Foreign Policy for Europe*. Routledge. London. 41-58.
- Allen, David. 2010. Cohesion Policy; Extending the Bargain to Meet New Challenges, u Wallace, Helen. Pollack, A. Mark. Young, R. Alasdair (ur.) *Policy-making in the European Union*. Sixth Edition. Oxford University Press. Oxford. 229-252.
- Andersson, Joan Joel. 2008. The ESS and the Continuing Search for Coherence, u Biscop, Sven. Andersson, Joan Joel (ur.) *The EU and the European Security Strategy; Forging a Global Europe*. Routledge. London. 122-138.
- Attiná, Fulvio. 1996. Regional Cooperation in Global Perspective; the Case of the Mediterranean Region. *Jean Monnet Working Papers in Comparative and International Politics* (04). <http://aei.pitt.edu/385/1/jmwp04.htm> (11. prosinca 2013.)
- Attiná, Fulvio. 2003. The Euro-Mediterranean Partnership Assessed; the Realist and Liberal Views. *European Foreign Affairs Review* (8), 2: 181-199.
- Attiná, Fulvio. 2006. The Building of Regional Security Partnership and the Security-Culture Divide in the Mediterranean Region, u Adler, Emanuel. Bicchi, Federica. Crawford, Beverly. Del Sarto, A. Raffaella (ur.) *The Convergence of Civilizations; Constructing a Mediterranean Region*. University of Toronto Press. Toronto. 239-265.
- Bach, Daniel. 2005. The Global Politics of Regionalism; Africa, u Farrell, Mary. Hettne, Björn. van Langenhove, Luk (ur.) *Global Politics of Regionalism; Theory and Practice*. Pluto Press. London. 171-186.
- Baert, Francis. Scaramagli, Tiziana. Söderbaum, Fredrik. 2014. Introduction; Intersecting Interregionalism, u Baert, Francis. Scaramagli, Tiziana. Söderbaum, Fredrik (ur.) *Intersecting Interregionalism; Regions, Global Governance and the EU*. Springer. Heidelberg. 1-12
- Balázs, Jozsef. 1985. A note on the Interpretation of Security. *Development and Peace* (6): 143-150.
- Balfour, Rosa. 2004. Rethinking the Euro-Mediterranean Political and Security Dialogue. *EU Institute for Security Studies* (52). <http://www.iss.europa.eu/uploads/media/occ52.pdf> (17. srpnja 2014.)
- Barbé, Esther. 1996. Spain; the Uses of Foreign Policy Cooperation, u Hill, Christopher (ur.) *The Actors in Europe's Foreign Policy*. Routledge. London. 108-129.
- Barbé, Esther. Costa, Oriol. Herranz, Anna. Johansson-Nogués, Elisabeth. Natorski, Michael. Sabiote, Maria. 2009. Drawing the Neighbours Closer ... to What? Explaining Emerging Patterns of Policy Convergence between the EU and its Neighbours. *Cooperation and Conflict* (44), 4: 378-399.
- Barbé, Esther. Herranz-Surrallés, Anna. 2012. The Challenge of Differentiation in Euro-Mediterranean Relations; Flexible Regional Cooperation or Fragmentation, u Barbé, Esther. Herranz-Surrallés, Anna (ur.) *Analysing Differentiation and Convergence in Euro-Mediterranean Relations*. Routledge. London. 1-19.

Barkin, J. Samuel. 2010. *Realist Constructivism; Rethinking International Relations Theory*. Cambridge University Press. Cambridge.

Barroso, José Manuel Durão. 2007. *Shared Challenges, Shared Futures; Taking the Neighbourhood Policy Forward*. European Commission Speech/07502. Bruxelles. 03 September.

Baylis, John. Smith, Steve. Owens, Patricia. 2010. Introduction, u Baylis, John. Smith, Steve. Owens, Patricia (ur.) *Globalization of World Politics; An Introduction to International Relations*. Fifth Edition. Oxford University Press. Oxford. 1-13.

Beasley, Ryan. 1998. Collective Interpretations; how Problem Representations aggregate in Foreign Policy Groups, u Sylvan, A. Donald. Voss, F. James (ur.) *Problem Representation in Foreign Policy Decision-Making*. Cambridge University Press. Cambridge. 80-115.

Behr, Timo. 2010. Regional Integration in the Mediterranean; Moving Out of Deadlock? *Notre Europe - Studies and Research* (77). <http://www.notre-europe.eu/media/etud77-mediterraneanintegration-tbehr-en.pdf?pdf=ok> (14. veljače 2013.)

Behr, Timo. 2011. Reconfiguring Euro-Mediterranean Regional Cooperation. *EuroMeSCo* (1). <http://www.euromesco.net/images/iemedeuromescobrief1.pdf> (14. veljače 2013.)

Behraves, Maysam. 2011. The Relevance of Constructivism to Foreign Policy Analysis. *E-International Relations*. <http://www.e-ir.info/2011/07/17/the-relevance-of-constructivism-to-foreign-policy-analysis/> (14. kolovoza 2014.)

Bellamy, Alex. 2004. *Security Communities and their Neighbours; Regional Fortresses or Global Integrators*. Palgrave MacMillan. Hampshire.

Berelson, R. Bernard. 1952. *Content Analysis in Communication Research*. Free Press. New York.

Bicchi, Federica. 2006. The European Origins of Euro-Mediterranean Practices, u Adler, Emanuel. Crawford, Beverly. Bicchi, Federica. Del Sarto, A. Raffaella (ur.) *Convergence of Civilizations; Constructing a Mediterranean Region*. University of Toronto Press. Toronto. 137-167

Bicchi, Federica. 2007. *European Foreign Policy Making toward the Mediterranean*. Palgrave Macmillan. New York.

Bicchi, Federica. 2009. Euro-Mediterranean Relations in Historical Perspective, u Giusto, Hedwig (ur.) *The Euro-Mediterranean Dialogue; Prospects for an Area of Prosperity and Security*. Foundation for European Progressive Studies (Bruxelles) i Fondazione Italianeuropei (Rome). 14-19. http://www.feps-europe.eu/assets/b87820bf-4b3f-4fc4-a5c8-3787c88fec55/feps_ie_euomed.pdf (19. listopada 2014.)

Bicchi, Federica. 2010. The Impact of the ENP on EU-North Africa Relations, u Whitman, G. Richard. Wolff, Stefan (ur.) *The European Neighbourhood Policy in Perspective; Context, Implementation and Impact*. Palgrave Macmillan. London. 206-222.

Bicchi, Frederica. 2011. The Union for the Mediterranean, or the Changing Context of Euro-Mediterranean Relations. *Mediterranean Politics* (16), 1: 3-19.

Bindi, Federiga 2010. European Union Foreign Policy; a Historical Overview, u Bindi, Federiga (ur.) *The Foreign Policy of the European Union; Assessing Europe's Role in the World*. Brookings Institution Press. Washington DC. 13-40

Bindi, Federiga. Shapiro, Jeremy. 2010. EU Foreign Policy; Myth or Reality?, u Bindi, Federiga (ur.) *The Foreign Policy of the European Union; Assessing Europe's Role in the World*. Brookings Institution Press. Washington DC. 339-348

Biscop, Sven. 2003. *Euro-Mediterranean Security; a Search for Partnership*. Ashgate. Aldershot.

Bøås, Morten. Marchand, Marianne. Shaw, M. Timothy. 2003. The Weave-World; The Regional Interweaving of Economies, Ideas and Identities, u Söderbaum, Fredrik. Shaw, M. Timothy (ur.) 2003. *Theories of New Regionalism*. Palgrave MacMillan. Hampshire. 179-290.

Boening, B. Astrid. 2007. Multilateral Security in the Mediterranean Post-Cold War; NATO's Mediterranean Dialogue and the Euro-Mediterranean Partnership. *Florida International University* (7). http://www6.miami.edu/eucenter/Boening_NATO_Med_Long07edi.pdf (14. svibnja 2014.)

Boening, B. Astrid. 2009. The Mediterranean – Security Turnstile; An Overview From the Barcelona Process to the Union for the Mediterranean. *Florida International University* (9). <http://aei.pitt.edu/14994/1/BoeningUMedLong09edi.pdf> (14. svibnja 2014.)

Boening, B. Astrid. 2014. *The Arab Spring; Re-Balancing the Grater Euro-Mediterranean*. Springer. Heidelberg.

Bojinović Fenko, Ana. 2007. Domestic and External States' Foreign Policies towards the Mediterranean Region. The EMP Conference. Crete. 27 August 2007. www.idec.gr/iier/new/EN/Paper (14. svibnja 2014.)

Bojinović Fenko, Ana. 2009a. An Evaluation of the EU-Mediterranean Region-Building from the Perspective of the Regionalization Process in the Mediterranean, u De Lombaerde, Philippe. Schulz, Martin (ur.) *The EU and World Regionalism; The Makability of Regions in the 21st Century*. Ashgate. Aldershot. 187-203.

Bojinović Fenko, Ana. 2009b. The Mediterranean as a Region in the Making, u Volgy, J. Thomas. Šabič, Zlatko. Roter, Petra. Gerlak, K. Andrea (ur.) *Mapping the New World Order*. Wiley-Blackwell. West Sussex. 217-246.

Bojinović Fenko, Ana. 2012a. Compatibility of regionalizing actors' activities in the Mediterranean region; what kind of opportunity for the European Union? *Southeast European and Black Sea Studies* (12), 3: 407-429.

Bojinović Fenko, Ana. 2012b. Theorising the Role of Identity in the Change of the Level of Regionness; From Regional Society to Regional Community in the Case of the Mediterranean. 22nd IPSA World Congress. Madrid. 08-12 July. http://www.paperroom.ipsa.org/papers/paper_7147.pdf (20. srpnja 2015.)

Bomberg, Elizabeth. Cram, Laura. Martin, David. 2003. The EU's Institutions, u Bomberg, Elizabeth. Stubb, Alexander (ur.) *The European Union: How does it Work?* Oxford University Press. Oxford. 43-68.

- Bonvicini, Gianni. 1996. Regional Reassertion; the Dilemmas of Italy, u Hill, Christopher (ur.) *The Actors in Europe's Foreign Policy*. Routledge. London. 90-107.
- Braudel, Fernand. 1997. *Sredozemlje i sredozemni svijet u doba Filipa II*. Antibarbarus. Zagreb.
- Brauer, Markus. Judd, M. Charles. 1996. Group Polarization and Repeated Attitude Expressions: a New Take on an Old Topics. *European Review of Social Psychology* (7): 173-207.
- Brecher, Michael. 1974. *Decisions in Israel's Foreign Policy*. Oxford University Press. Oxford.
- Brennen, S. Bonnie. 2012. *Qualitative Research Methods for Media Studies*. Routledge. London.
- Bretherton, Charlotte. Vogler, John. 1999. *The European Union as a Global Actor*. First Edition. Routledge. London.
- Bretherton, Charlotte. Vogler, John. 2006. *The European Union as a Global Actor*. Second Edition. Routledge. London.
- Breuning, Marijke. 2007. *Foreign Policy Analysis; a Comparative Introduction*. Palgrave MacMillan. Hampshire.
- Brighi, Elisabetta. Hill, Christopher. 2008. Implementation and Behaviour, u Smith, Steve. Hadfield, Amelia. Dunne, Tim (ur.) *Foreign Policy; Theories, Actors, Cases*. Oxford University Press. Oxford. 117-135.
- Brkić, Luka. 2009. *Međunarodni ekonomski odnosi i geopolitička slika svijeta*. Hrvatsko vojno učilište Petar Zrinski. Zagreb.
- Browning, S. Christopher. Joenniemi, Pertti. 2008. Geostrategies of the European Neighbourhood Policy. *European Journal of International Relations* (14), 3: 519-551.
- Bubpasiri, Tipparat. 2009. The Europe as an Interregional Actor; the European Union's Relations with Global Regions. *Centre for European Studies*. Chulalongkorn University. <http://www.ces.in.th/main/wp-content/uoloads/2009/08/click-here.pdf> (02. svibnja 2015.)
- Buchan, David. 2010. Energy Policy: Sharp Challenges and Rising Ambitions, u Wallace, Helen. Pollack, A. Mark. Young. R. Alasdair (ur.) *Policy-making in the European Union*. Sixth Edition. Oxford University Press. Oxford. 357-377.
- Buzan, Barry. 1991. *People, States and Fear; an Agenda for International Security Studies in the Post Cold War Era*. Harvester Wheatsheaf. New York.
- Buzan, Barry. Waever, Ole. 2003. *Regions and Powers*. Cambridge University Press. Cambridge.
- Calleya, C. Stephen. 1997. *Navigating Regional Dynamics in the Post-Cold War World; Patterns of Relations in the Mediterranean Area*. Ashgate. Aldershot.

- Calleya, C. Stephen. 2000. *Regionalism in the Post-Cold War World*. Ashgate. Aldershot.
- Calleya C. Stephen. 2005a. *Evaluating Euro-Mediterranean Relations*. Routledge. London.
- Calleya, C. Stephen. 2005b. Constellation Theory Applied to the South of Europe, u Mouritzen, Hans. Wivel, Anders (ur.) *The Geopolitics of Euro-Atlantic Integration*. Routledge. London. 111-127.
- Calleya, C. Stephen. 2006. The Euro-Mediterranean Partnership and Sub-Regionalism, u Adler, Emanuel. Bicchì, Federica. Crawford, Beverly. Del Sarto, A. Raffaella (ur.) *The Convergence of Civilizations; Constructing a Mediterranean Region*. University of Toronto Press. Toronto. 109-133.
- Calleya, C. Stephen. 2009. The Union for the Mediterranean; An Exercise in Region Building. *Mediterranean Quarterly* (20), 4: 49-70.
- Calleya, C. Stephen. 2013. *Security Challenges in the Euro-Med Area in the 21st Century; Mare Nostrum*. Routledge. London.
- Cameron, Fraser. 2003. The Future of the CFSP. *Brown Journal of World Affairs* (9), 2: 1-10.
- Cameron, Fraser. 2007. *An Introduction to European Foreign Policy*. Routledge. London.
- Cantori, J. Louis. Spiegel, L. Steven. 1970. *The International Politics of Regions; a Comparative Approach*. Prentice-Hall. New York.
- Carlsnaes, Walter. 2004. Introduction, u Carlsnaes, Walter. Sjørusen, Helen. White, Brian (ur.) *Contemporary European Foreign Policy*. SAGE Publishers. London. 1-7.
- Carlsnaes, Walter. 2008. Actors, Structures and Foreign Policy Analysis, u Smith, Steve. Hadfield, Amelia. Dunne, Tim (ur.) *Foreign Policy; Theories, Actors, Cases*. Oxford University Press. Oxford. 85-100.
- Carlsnaes, Walter. Smith, Steve. 1994. *European Foreign Policies; the European Community and Changing Perspectives in Europe*. SAGE Publishers. London.
- Charillon, Frédéric. 2004. Sovereignty and Intervention: EU's Interventionism in its Near Abroad, u Carlsnaes, Walter. Sjørusen, Helene. White, Brian (ur.) *Contemporary European Foreign Policy*. SAGE Publishers. London. 252-264.
- Checkel, T. Jeffrey. 2008. Constructivism and Foreign Policy, u Smith, Steve. Hadfield, Amelia. Dunne, Tim (ur.) *Foreign Policy; Theories, Actors, Cases*. Oxford University Press. Oxford. 71-82.
- Chollet, H. Derek. Goldgeier, M. James. 2002. The Scholarship of Decision Making; Do we know how we Decide?, u Snyder, Richard C. Bruck, Henry W. Sapin, Burton. Hudson, M. Valerie. Chollet, H. Derk. Goldgeier, M. James (ur.) *Foreign Policy Decision-Making Revisited*. Palgrave MacMillan. Hampshire. 153-180.
- Christiansen, Thomas. 2006a. The European Commission; the European Executive between Continuity and Change, u Richardson, Jeremy (ur.) *European Union; Power and Policy-making*. Third Edition. Routledge. London. 96-117.

- Christiansen, Thomas. 2006b. The Council of Ministers; Facilitating interaction and developing actorness in the EU, u Richardson, Jeremy (ur.) *European Union; Power and Policy-making*. Third Edition. Routledge. London. 143-166.
- Comelli, Michele. Paciello, Maria Cristina. 2008. A Cost/Benefit Analysis of the ENP for the EU's Southern Partners, u Avery, Graham. Nasshoven, Yvonne (ur.) *The European Neighbourhood Policy; Challenges and Prospects*. TEPSA. Bruxelles. 59-75.
- Corbett, Richard. 2012. Democracy in the European Union, u Bomberg, Elizabeth. Peterson, John. Corbett, Richard (ur.) *The European Union: How does it Work?* Oxford University Press. Oxford. 141-160
- Corbett, Richard. Peterson, John. Bomberg, Elizabeth. 2012. The EU's Institutions, u Bomberg, Elizabeth. Peterson, John. Corbett, Richard (ur.) *The European Union: How does it Work?* Oxford University Press. Oxford. 47-73
- Corbetta, Piergiorgio. 2003. *Social Research; Theory, Methods and Techniques*. SAGE Publishers. London.
- Cordesman, H. Anthony. 2002. *A Tragedy of Arms; Military and Security Developments in the Maghreb*. Praeger. Westport.
- Cremasco, Maurizio. 1990. The Mediterranean Area in Perspective. *The International Spectator* (25), 2: 119-127.
- Cremona, Marise. 2011. Coherence in European Union Foreign Relations Law, u Koutrakos, Panos (ur.) *European Foreign Policy; Legal and Political Perspectives*. Edward Elgar Publishing. Cheltenham. 55-92.
- Dannreuther, Roland. 2008. The European Security Strategy's Regional Objective, u Biscop, Sven. Andersson, Jan Joel (ur.) *The EU and the European Security Strategy; Forging a Global Europe*. Routledge, London. 62-80.
- Darbouche, Hakim. 2012. Third Time Lucky? Euro-Mediterranean Energy Co-operation under the Union for the Mediterranean, u Bicchi, Federica. Gillespie, Richard (ur.) *The Union for the Mediterranean*. Routledge. London. 191-209.
- Delgado, Mireia. 2011. France and the Union for the Mediterranean; Individualism versus Co-operation. *Mediterranean Politics* (16), 1: 39-57.
- Del Sarto, A. Raffaella. 2006. *Contested State Identities and Regional Security in the Euro-Mediterranean Area*. Palgrave MacMillan. Hampshire.
- Del Sarto, A. Raffaella. 2011. Plus ça change ... Israel, the EU and the Union for the Mediterranean. *Mediterranean Politics* (16), 1: 117-134.
- Del Sarto, A. Raffaella. Schumacher, Tobias. 2005. From EMP to ENP: What's at Stake with the European Neighbourhood Policy towards the Southern Mediterranean? *European Foreign Affairs Review* (10), 1: 17-38.

Den Hertog, Leonhard. Strob, Simon. 2013. Coherence in EU External Relations; Concepts and Legal Rooting of an Ambiguous Term. *European Foreign Affairs Review* (19), 3: 373-388.

Deutsch, W. Karl. Burrell, A. Sidney. Kann, A. Robert. Lee, Maurice Jr. Lichterman, Martin. Lindgren, E. Raymond. Loewenheim, L. Francis. Van Wagenen, Richard. 1957. *Political Community and the North Atlantic Area; International Organization in the Light of Historical Experience*. Princeton University Press. New York.

Doidge, Mathew. 2007. Joined at the Hip: Regionalism and Interregionalism. *Journal of European Integration* (29) 2: 229-248

Doidge, Mathew. 2011. *The European Union and Interregionalism; Patterns of Engagement*. Ashgate. Aldershot.

Doidge, Mathew. 2014. Interregionalism and the European Union; Conceptualising Group-to-Group Relations, u Baert, Francis. Scaramagli, Tiziana. Söderbaum, Fredrik (ur.) *Intersecting Interregionalism; Regions, Global Governance and the EU*. UN University Series on Regionalism (7). Springer. Heidelberg. 37-54.

Dokos, P. Thanos. 2007. *Countering the Proliferation of WMD; NATO and EU Options in the Mediterranean and the Middle East*. Routledge. London.

Duke, Simon. 2011. Consistency, Coherence and European Union External Action; the Path to Lisbon and Beyond, u Koutrakos, Panos (ur.) *European Foreign Policy; Legal and Political Perspectives*. Edward Elgar Publishing. Cheltenham. 15-54.

Đulabić, Vedran. 2007. *Regionalizam i regionalna politika*. Društveno Veleučilište u Zagrebu. Zagreb.

Echague, Ana. 2011. Time for Spain to Lead the EU's Mediterranean Policy. *Fundación para las Relaciones Internacionales y el Diálogo Exterior* (74). file:///C:/Documents%20and%20Settings/intkor428/My%20Documents/Downloads/PB_74_Time_Spain_lead_EU_Mediterranean_Policy_Eng%20(1).pdf (06. lipnja 2014.)

Echeverría, Jesús Carlos. 2010. The ENP and the Middle East, u Whitman, G. Richard. Wolff, Stefan (ur.) *The European Neighbourhood Policy in Perspective; Context, Implementation and Impact*. Palgrave MacMillan. London. 247-257.

Edwards, Geoffrey. Philippart, Eric. 1997. The Euro-Mediterranean Policy; Virtue Unrewarded Or...? *Cambridge Review of International Affairs* (11), 1: 185-207.

Ehteshami, Anoushiravan. 2007. *Globalization and Geopolitics in the Middle East; Old Games, New Rules*. Routledge. London.

Ehteshami, Anoushiravan. 2012. MENA Region; Security and Regional Governance, u Breslin, Shaun. Croft, Stuart (ur.) *Comparative Regional Security Governance*. Routledge. London. 131-153.

Einstein, Alfred. Infeld, Leopold. 1939. *The Evolution of Physics*. Simon i Schuster. New York.

Eizenstat, E. Stuart. 2010. US Foreign Policy towards the Maghreb; the Need for a New Beginning. *Mediterranean Quarterly* (4): 1-21.

Emerson, Michael. 2008. Making Sense of Sarkozy's Union for the Mediterranean. *Centre for European Policy Studies* (155). <http://aei.pitt.edu/9398/2/9398.pdf> (14. lipnja 2014.)

Fairclough, Norman. 2001. *Language and Power*. Second Edition. Longman. Harlow.

Fawcett, Louise. 1995. Regionalism in Historical Perspective u Fawcett, Louise. Hurrell, Andrew (ur.) *Regionalism in World Politics; Regional Organization and International Order*. Oxford University Press. Oxford. 9-36.

Fawcett, Louise. 2011. Understanding Power and Transformation in the Middle East, u Godehardt, Nadine. Nabers, Dirk (ur.) *Regional Powers and Regional Orders*. Routledge. London. 155-169.

Fenech, Dominic. 1997. The Relevance of European Security Structures to the Mediterranean (and Vice Versa). *Mediterranean Politics* (2), 1: 149-176.

Ferrero-Waldner, Benita. 2005a. *El proceso de Barcelona; Un puente sobre el Mediterráneo (Barcelona Process and reinvigorating the Mediterranean)*. Speech at Club Siglo XXI. Madrid. 24 November.

Ferrero-Waldner, Benita. 2005b. *Euromed and the Media*. Speech at Institute of the Mediterranean. Barcelona. 25 November.

Ferrero-Waldner, Benita. 2006a. *The EU, the Mediterranean and the Middle East; a Partnership for Reform*. Speech at World Bank Forum „Middle East and Germany; Change and Opportunities“. Hamburg. 02 June.

Ferrero-Waldner, Benita. 2006b. *The European Neighbourhood Policy; bringing our Neighbours Closer*. Speech at 10'th Euro-Med Economic Transition Conference „Giving the Neighbours a stake in the EU internal market“. Bruxelles. 06 June.

Ferrero-Waldner, Benita. 2008. *The European Union and its place in the World; the Current Agenda*. European Commission Speech/08/182. College of Europe. Bruges. 07 April.

Flockhart, Trine. 2012. Constructivism and Foreign Policy, u Smith, Steve. Hadfield, Amelia. Dunne, Tim (ur.) *Foreign Policy; Theories, Actors, Cases*. Oxford University Press. Oxford. 78-93.

Florensa, Senén. 2011. EUROMED+15; New Paths of Cooperation across the Mediterranean. *Institut Europea de la Mediterrània*. file:///C:/Documents%20and%20Settings/intkor428/My%20Documents/Downloads/MONOGRAFIA_9.pdf (07. prosinca 2013.)

Foot, Rosemary. 1995. Pacific Asia; The Development of Regional Dialogue, u Fawcett, Louise. Hurrell, Andrew (ur.) *Regionalism in World Politics; Regional Organization and International Order*. Oxford University Press. Oxford. 228-249.

Foucault, Michel. 1974. *The Archeology of Knowledge*. Tavistock Publications. London.

Fouilleux, Eve. 2013. The Common Agricultural Policy, u Cini, Michelle. Pérez-Solórzano Borragán, Nieves (ur.) *European Union Politics*. Fourth Edition. Oxford University Press. Oxford. 309-323.

Furness, Mark. 2009. *Euro-Mediterranean Security Cooperation; Striking a Sub-Optimal Bargain*. University of Berlin. Berlin.

Gamble, Andrew. Payne, Anthony. 2003. The World Order Approach, u Söderbaum, Fredrik. Shaw, M. Timothy (ur.) *Theories of New Regionalism*. Palgrave MacMillan. London. 43-62.

Gariup, Monica. 2008. Regionalism and Regionalization. The State of the Art from a Neo-Realist Perspective, u Harders, Cilja. Legrenzi, Matteo (ur.) *Beyond Regionalism? Regional Cooperation, Regionalism and Regionalization in the Middle East*. Ashgate. Aldershot. 69-88.

Gaultier, Pascal. 2004. Horizontal Coherence and the External Competences of the European Union. *European Law Journal* (10), 1: 23-41.

Gebhard, Carmen. 2010. The ENP's Strategic Conception, u Whitman, G. Richard. Wolff, Stefan (ur.) *The European Neighbourhood Policy in Perspective; Context, Implementation and Impact*. Palgrave Macmillan. London. 89-109.

Gebhard, Carmen. 2011. Coherence, u Hill, Christopher. Smith, Michael (ur.) *International Relations and the European Union*. Second Edition. Oxford University Press. Oxford. 101-127.

Ghoneim, Ahmed Farouk. 2009. From EU Association Agreements to EU Neighbourhood Policy, u Comelli, Michele. Eralp, Atila. Üstün, Çigdem (ur.) *ENP and the Southern Mediterranean*. Middle East Technical University Press. Ankara. 79-97.

Gillespie, Richard. 1997. Spanish Protagonismo and the Euro-Med Partnership Initiative, u Gillespie, Richard (ur.) *The Euro-Mediterranean Partnership*. Frank Cass. London. 33-48.

Gillespie, Richard. 2008. A 'Union for the Mediterranean' ... or for the EU. *Mediterranean Politics* (13), 2:277-286.

Gillespie, Richard. 2012a. The UFM Found Wanting; European Responses to the Challenge of Regime Change in the Mediterranean, u Bicchi, Federica. Gillespie, Richard (ur.) *The Union for the Mediterranean*. Routledge. London. 211-223.

Gillespie, Richard. 2012b. Adapting to French 'Leadership'? Spain's Role in the Union for the Mediterranean, u Bicchi, Federica. Gillespie, Richard (ur.) *The Union for the Mediterranean*. Routledge. London. 57-76.

Ginsberg, Roy. 2001. *The European Union in World Politics*. Rowman and Littlefield. Boulder Co.

Godehardt, Nadine. Nabers, Dirk. 2011. Introduction, u Godehardt, Nadine. Nabers, Dirk (ur.) *Regional Powers and Regional Orders*. Routledge. London. 1-17.

Godehardt, Nadine. Nabers, Dirk. 2011. Conclusion, u Godehardt, Nadine. Nabers, Dirk (ur.) *Regional Powers and Regional Orders*. Routledge. London. 241-245.

- Gomez, Ricardo. 1998. The EU's Mediterranean Policy; Common Foreign Policy by the back door?, u Peterson, John. Sjurssen, Helene (ur.) *A Common Foreign Policy for Europe*. Routledge. London. 133-151.
- Gomez, Ricardo. Christou, George. 2004. Foreign Economic Policy; The EU and the Mediterranean, u Carlsnaes, Walter. Sjurssen, Helene. White, Brian (ur.) *Contemporary European Foreign Policy*. SAGE Publishers. London. 186-197.
- Grilli, R. Enzo. 1993. *The European Community and the Developing Countries*. Cambridge University Press. Cambridge.
- Haddadi, Said. 2002. Two Cheers for Whom? The EU and Democratization in Morocco. *Democratization* (9), 1: 149-169.
- Haddadi, Said. 2004. The EMP and Morocco; Diverging Political Agendas?, u Jünemann, Annette (ur.) *Euro-Mediterranean Relations after September 11; International, Regional and Domestic Dynamics*. Frank Cass. London. 74-90.
- Hahn, Markus. 2009. *The Euro-Mediterranean Partnership; the Barcelona Process since 1995*. Diplomatica Verlag GmbH. Hamburg.
- Hänggi, Heiner. 2003. Regionalism through Interregionalism; East Asia and ASEM, u Fu-Kuo, Liu. Régnier, Philippe (ur.) *Regionalism in East Asia; Paradigm Shifting?* Routledge. London. 197-219
- Hänggi, Heiner. 2006. Interregionalism as a Multifaceted Phenomenon; In Search of a Typology, u Hänggi, Heiner. Roloff, Ralf. Rüländ, Jürgen (ur.) *Interregionalism and International Relations*. Routledge. London. 31-62
- Hänggi, Heiner. Roloff, Ralf. Rüländ, Jürgen. 2006. Interregionalism; A New Phenomenon in International Relations, u Hänggi, Heiner. Roloff, Ralf. Rüländ, Jürgen (ur.) *Interregionalism and International Relations*. Routledge. London. 3-14.
- Hansen, Lene. 2012. Discourse analysis, Post-structuralism and Foreign Policy, u Smith, Steve. Hadfield, Amelia. Dunne, Tim (ur.) *Foreign Policy; Theories, Actors and Cases*. Oxford University Press. Oxford. 94-109.
- Hardacre, Alan. 2010. *The Rise and fall of Interregionalism in EU External Relations*. Republic of Letters Publishing. Dordecht.
- Hardacre, Alan. Smith, Michael. 2014. The European Union and the Contradictions of Complex Interregionalism, u Baert, Francis. Scaramagli, Tiziana. Söderbaum, Fredrik (ur.) *Intersecting Interregionalism; Regions, Global Governance and the EU*. Springer. Heidelberg. 91-106
- Hay, Collin. 1995. Structure and agency u Marsh, David. Stoker, Gary (ur.) *Theory and Methods in Political Science*. Palgrave MacMillan. London. 189-206.
- Heller, A. Mark. 2011. Israel: Extra-regional Foundations of a Regional Power Mangué, u Godehardt, Nadine. Nabers, Dirk (ur.) 2011. *Regional Powers and Regional Orders*. Routledge. London. 229-240.

Helwig, Niklas. 2013. EU Foreign Policy and the High Representative's Capability-Expectations Gap; a Question of Political Will. *European Foreign Affairs Review* (18), 2: 235-254.

Hermann, G. Margaret. Ozkececi-Taner, Binnur. 2011. The Experiment and Foreign Policy Decision Making, u Fruckkman, N. James. Green, P. Donald. Kuklinski, H. James. Lupia, Arthur (ur.) *Cambridge Handbook of Experimental Political Science*. Cambridge University Press. Cambridge. 430-442.

Hettne, Björn. 1999. The New Regionalism; a Prologue, u Hettne, Björn. Inotai, András. Sunkel, Osvaldo. (ur.) *Globalism and the New Regionalism*. Palgrave MacMillan. London. i-xvii

Hettne, Björn. 2000. The Fate of Citizenship in Post-Westphalia. *Citizenship Studies* (4), 1: 35-46.

Hettne, Björn. 2003. The New Regionalism Revisited, u Söderbaum, Fredrik. Shaw, M. Timothy (ur.) 2003. *Theories of New Regionalism*. Palgrave MacMillan. Hampshire. 22-42.

Hettne, Björn. 2005. Regionalism and World Order, u Farrell, Mary. Hettne, Björn. van Langenhove, Luk (ur.) 2005. *Global Politics of Regionalism; Theory and Practice*. Pluto Press. London. 269-286.

Hettne, Björn. 2007. Interregionalism and World Order; the Diverging EU and US Models, u Telo, Mario (ur.) 2007. *European Union and New Regionalism; Regional Actors and Global Governance in a Post-Hegemonic Era*. Ashgate. Aldershot. 107-123.

Hettne, Björn. 2008. EU as a Global Actor; an Anatomy of Actorship. The EU in International Affairs Conference. 25 April. http://www.ies.be/files/repo/conference2008/EUinIA_IV_1_Hettne.pdf (14. kolovoza 2014.)

Hettne, Björn. 2014. Regional Actorship: a Comparative Approach to Interregionalism, u Baert, Francis. Scaramagli, Tiziana. Söderbaum, Fredrik (ur.) *Intersecting Interregionalism; Regions, Global Governance and the EU*. Springer. Heidelberg. 55-70.

Hettne, Björn. Söderbaum, Fredrik. 1998. The New Regionalism Approach, *Politeia* (17), 3: 6-21. http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2399180 (10. ožujka 2013.)

Hettne, Björn. Söderbaum, Fredrik. 2000. Theorising the rise of regionness. *New Political Economy* (5), 3:457-472.

Hettne, Björn. Söderbaum, Fredrik. 2005. Civilian Power or Soft Imperialism? EU as a Global Actor and the Role of Interregionalism. *European Foreign Affairs Review* (19), 4: 535-552.

Hill, Christopher. 2003a. *The Changing Politics of Foreign Policy*. Palgrave MacMillan. Hampshire.

Hill, Christopher. 2003b. What is to be Done? Foreign Policy as a Site for Political Action. *International Affairs* (79), 2: 233-255.

- Hill, Christopher. Wallace, William. 1996. Introduction; Actors and Actions, u Hill, Christopher (ur.) *The Actors in Europe's Foreign Policy*. Routledge. London. 1-18.
- Hill, Christopher. Smith, Karen 2003. *European Foreign Policy; Key Documents*. Routledge. London.
- Hill, Christopher. Smith, Michael. 2005. International Relations and the European Union; Themes and Issues, u Hill, Christopher. Smith, Michael (ur.) *International Relations and the European Union*. Oxford University Press. Oxford. 3-17
- Hoebink. Paul. 2004. Evaluating Maastricht's Triple C; The 'C' of Coherence, u Hoebink, Paul (ur.) *The Treaty of Maastricht and Europe's Development Cooperation*. Studies in European Development Cooperation, Bruxelles. 183-218. http://www.three-cs.net/images/triplec1_hoebink.pdf (23. srpnja 2015.)
- Hoffmann, Stanley. 1987. *Janus and Minerva: Essays in the Theory and Practice of International Politics*. Boulder. Westview.
- Holden, Patrick. 2009. The European Union's Mediterranean Policy in Theory and Practice. *Mediterranean Politics* (14), 1: 125-134
- Holden, Patrick. 2011. A New Beginning? Does the Union for the Mediterranean Herald a New Functionalist Approach to Co-operation in the Region. *Mediterranean Politics* (16), 1: 155-169.
- Holland, Martin. Doidge, Mathew. 2012. *Development Policy of the European Union*. Palgrave MacMillan. Hampshire.
- Holsti, Kalevi Jaakko. 1995. *International Politics; a Framework for Analysis*. Seventh Edition. Prentice-Hall International Inc. Washington DC.
- Holsti, Rudolf Ole. 1969. *Content Analysis for the Social Sciences and Humanities*. Reading. Massachusetts.
- Holsti, Rudolf Ole. 2005. Models of International Relations and Foreign Policy, u Ikenberry, G. John (ur.) *American Foreign Policy; Theoretical Essays*. Fifth Edition. Pearson Longman. New York. 14-40
- Hopf, Ted. 1998. The Promise of Constructivism in International Relations Theory. *International Security* (23), 1: 171-200.
- Howorth, Jolyon. 2012. Security Governance in the EU Space, u Breslin, Shaun. Croft, Stuart (ur.) *Comparative Regional Security Governance*. Routledge. London. 23-43.
- Hudson, M. Valerie. 2012. The history and evolution of Foreign Policy Analysis, u Smith, Steve. Hadfield, Amelia. Dunne, Tim (ur.) *Foreign Policy; Theories, Actors, Cases*. Oxford University Press. Oxford. 13-34.
- Hudson, M. Valerie. 2014. *Foreign Policy Analysis; Classic and Contemporary Theory*. Second Edition. Rowman i Littlefield. Maryland.
- Huntington, Samuel. 1993. The Clash of Civilizations. *Foreign Affairs* (72), 3:22-49.

Hurrell, Andrew. 1995. Regionalism in Theoretical Perspective, u Fawcett, Louise. Hurrell, Andrew (ur.) *Regionalism in World Politics; Regional Organization and International Order*. Oxford University Press. Oxford. 37-73.

Hveem, Helge. 2003. The regional project in global governance, u Söderbaum, Fredrik. Shaw, M. Timothy (ur.) *Theories of New Regionalism*. Palgrave MacMillan. Hampshire. 81-98.

IEMed. Mediterranean Yearbook. 2014. Bruxelles.
<http://www.iemed.org/publications/historic-de-publications/anuari-de-la-mediterrania/sumaris/iemed-mediterranean-yearbook-2014> (11. travnja 2015.)

Ikenberry, G. John. 2005. Introduction, u Ikenberry, G. John (ur.) *American Foreign Policy; Theoretical Essays*. Fifth Edition. Pearson Longman. New York. 1-12

Jackson, Robert, Sørensen, Georg. 2013. *Introduction to International Relations; Theories and Approaches*. Fifth Edition. Oxford University Press. Oxford.

Jervis, Robert 1970. *The Logic of Images in International Relations*. Princeton University Press. Princeton.

Jervis, Robert. 1976. *Perception and Misperception in International Politics*. Princeton University Press. Princeton.

Joffé, George. 1996. Integration or Peripheral Dependence: the Dilemma facing the South Mediterranean States, u Bin, Alberto (ur.) *Cooperation and Security in the Mediterranean; Prospects after Barcelona*. The Mediterranean Academy of Diplomatic Studies. Malta. 175-197.

Joffé, George. 2008. European Policy and the Southern Mediterranean, u Zoubir. H. Yahia. Amirah-Fernández, Haizam (ur.) *North Africa; Politics, Regionalism and the Limits of Transformation*. Routledge. London. 311-330.

Johansson-Nogués, Elisabeth. 2012. The UFM's Institutional Structure; Making Inroads towards Co-ownership?, u Bicchi, Federica. Gillespie, Richard (ur.) *The Union for the Mediterranean*. Routledge. London. 19-36.

Jørgensen, Knud Erik. 2004. European Foreign Policy; Conceptualizing the Domain, u Carlsnaes, Walter. Sjørnsen, Helen. White, Brian (ur.) *Contemporary European Foreign Policy*. SAGE Publishers. London. 32-56.

Jørgensen, Knud Erik. Oberthür, Sebastian. Shahin, Jamal. 2011. Assessing the EU's Performance in International Institutions; Conceptual Framework and Core Findings. *Journal of European Integration* (33), 6: 599-620.

Jünemann, Annette. 2004. Security-Building in the Mediterranean After September 11, u Jünemann, Annette (ur.) *Euro-Mediterranean Relations After September 11; International, Regional and Domestic Dynamics*. Frank Cass. London. 1-20.

Jünemann, Anette. 2005. Zehn Jahre Barcelona Prozess: Eine gemeinsame Geschichte. *Aus Politik und Zeitgeschichte* (45), 2:7-13.

Jupille, Joseph. Caporaso, A. James. 1998. States, Agency and Rules: the European Union in Global Environmental Politics, u Rhodes, Carolyn (ur.) *The European Union in the World Community*. Lynne Rienner. Boulder Colorado. 213-229.

Kai-Olaf Lang. 2007. European Neighbourhood Policy: Where do We Stand – Where are We Heading?, u Varwick, Johannes. Kai-Olaf, Lang (ur.) *European Neighbourhood Policy; Challenges for the EU-Policy Towards the New Neighbours*. Leverkusen. Opladen. 15-25.

Keohane, O. Robert. 1984. *After Hegemony; Cooperation and Discord in the World Political Economy*. Princeton University Press. Princeton.

Keohane, O. Robert. 2005. Ironies of Sovereignty: The European Union and the United States, u Ikenberry, G. John (ur.) *American Foreign Policy; Theoretical essays*. Fifth Edition. Pearson Longman. New York. 290-309.

Keukeleire, Stephan. Delreux, Tom. 2014. *The Foreign Policy of the European Union*. Second Edition. Palgrave MacMillan. Hampshire.

Khader, Bichara. 2013. The European Union and the Arab World; from the Rome Treaty to the 'Arab Spring'. *EuroMeSco* (17). http://C:/Documents%20and%20Settings/intkor428/My%20Documents/Downloads/Paper_EuroMeSco_17.pdf (14. studenog 2013.)

Kienle, Eberhard. 2005. Political Reform Through Economic Reform, u Haizam-Amirah, Fernandez. Youngs, Richard (ur.) *The Euro-Mediterranean Partnership; Assessing the First Decade*. Elcano Royal Institute. Madrid. http://www.realinstitutoelcano.org/publicaciones/libros/Barcelona10_eng.pdf. 24-34. (11. travnja 2014.)

Klabbers, Jan. 2011. Völkerrechtsfreundlich? International Law and the Union Legal Order, u Koutrakos, Panos (ur.) *European Foreign Policy; Legal and Political Perspectives*. Edward Elgar Publishing. Cheltenham. 95-114.

Klaić, Bratoljub. 2004. *Rječnik stranih riječi; tuđice i posuđenice*. Nakladni zavod Matice Hrvatske. Zagreb.

Kodmani, Bassma. 2011. The Imported, Supported and Homegrown Security of the Arab World, u Crocker, A. Chester. Hampson, Fen Osler. Aall, Pamela (ur.) *Rewiring Regional Security in a fragmented World*. United States Institute of Peace Press. Washington D.C. 221-252.

Koeth, Wolfgang. 2013. The 'Deep and Comprehensive Free Trade Agreements'; an Appropriate Response by the EU to the Challenges in its Neighbourhood? http://www.eipa.eu/files/repository/eipascope/20141120085243_EIPASCOPE_2014_WKO.pdf (13. veljače 2015.)

Kolodziej, A. Edward. 2011. *Sigurnost i međunarodni odnosi*. Politička kultura. Zagreb.

Korany, Baghat. 2005. The Middle East and North Africa Since the Cold War; Between Geopolitics and Geo-economics, u Fawcett, Louise (ur.) *International Relations of the Middle East*. Oxford University Press. Oxford. 61-78.

- Koutrakos, Panos. 2011. Introduction, u Koutrakos, Panos (ur.) *European Foreign Policy; Legal and Political Perspectives*. Edward Elgar. Cheltenham. 1-14
- Krasner, D. Stephen. 1995. Compromising Westphalia. *International Security* (20), 3: 115-151.
- Krenzler, Horst-Günter. Schneider, Henning. 1997. The Question of Consistency, u Regelsberger, Elfriede. Schoutheete, de Philippe. Wessels, Wolfgang (ur.) *Foreign Policy of the European Union; from EPC to CFSP and Beyond*. Lynne Rienner. London. 133-152.
- Kubáľková, Vendulka. 2001. Foreign Policy, International Politics, and Constructivism, u Kubáľková, Vendulka (ur.) *Foreign Policy in a Constructed World*. M.E. Sharpe. Armonk. 15-37.
- Laclau, E. Mouffe, C. 1985. *Hegemony and Socialist Strategy; Towards a Radical Democratic Politics*. Verso. London.
- Laffan, Brigid. Stubb, Alexander. 2003. Member States, u Bomberg, Elizabeth. Stubb, Alexander (ur.) *The European Union; How does it Work?* Oxford University Press. Oxford. 69-87.
- Landman, Todd. 2008. Teme i metode komparativne politike. Fakultet političkih znanosti. Zagreb.
- Landwehr, Achim. 2001. *Geschichte des Sagbaren; Einführung in die historische Diskursanalyse*. Universität Tübingen. Tübingen.
- Langenhove, van Luk. 2011. *Building Regions; The Regionalization of the World Order*. Ashgate. Aldershot.
- Langenhove, van Luk. Costea, Ana-Cristina. 2005. Interregionalism and the Future of Multilateralism. United Nations University. Occasional Paper (0-2005/13). *Comparative Regional Integration Studies*. <http://www.cirs.unu.edu/fileadmin/workingpapers/20051021104058.O-2005-13-pdf> (02. svibnja 2015.)
- Lannon, Erwan. Elsuwege, van Peter. 2004. The EU's Northern Dimension and the EMP-ENP: Institutional Frameworks and Decision-making Processes Compared, u Xuereb, G. Peter (ur.) *The European Union and the Mediterranean*. University of Malta. Malta. 3-71.
- Larrabee, Stephen. Green, Jerold. Lesser, O. Ian. Zanini, Michael. 1998. *NATO's Mediterranean Initiative; Policy Issues and Dilemmas*. RAND. Santa Monica.
- Larramendi, de Miguel Hernando. 2008. Intra-Maghrebi Relations, u Amirah-Fernández, Haizam. Zoubir, H. Yahia (ur.) *North Africa; Politics, Region and the Limits of Transformation*. Routledge. London. 179-201.
- Laschi, Giuliana. 2011. The Mediterranean Region; between European Strategies and National Interests. *European Perspectives* (3), 1: 35-56.
- Lawson, H. Fred. 2008. Comparing Regionalist Projects in the Middle East and Elsewhere; One Step Back, Two Steps Forward, u Harders, Cilja. Legrenzi, Matteo (ur.) *Beyond*

Regionalism? Regional Cooperation, Regionalism and Regionalization in the Middle East. Ashgate. Aldershot. 13-31.

Legro, W. Jeffrey. 2011. The Omnipower; The United States and Regional Orders, u Godehardt, Nadine. Nabers, Dirk (ur.) *Regional Powers and Regional Orders.* Routledge. London. 175-192.

Lenschow, Andrea. 2010. Environmental Policy, u Wallace, Helen. Pollack, A. Mark. Young. R. Alasdair (ur.) *Policy-making in the European Union.* Sixth Edition. Oxford University Press. Oxford. 307-330

Lequesne, Christian. 2010. Fisheries Policy, u Wallace, Helen. Pollack, A. Mark. Young. R. Alasdair (ur.) *Policy-making in the European Union.* Sixth Edition. Oxford University Press. Oxford. 353-376.

Lister, Marjorie. 1997. *The European Union and the South: Relations with Developing Countries.* Routledge. New York. 84-87.

Louis, Jean-Victor. 2007. The European Union: from External Relations to Foreign Policy. *College of Europe* (2). http://C:/Documents%20and%20Settings/intkor428/My%20Documents/Downloads/edp_2-2007_louis.pdf (29. srpnja 2015.)

Magone, Jose Maria. 2009. *Contemporary Spanish Politics.* Routledge. London.

Manners, Ian. 2010. European Union Normative Power in the European Neighbourhood Policy, u Whitman, G. Richard. Wolff, Stefan (ur.) *The European Neighbourhood Policy in Perspective; Context, Implementation and Impact.* Palgrave Macmillan. London. 29-50.

Manners, Ian. Whitman, Richard. 2000. *The Foreign Policies of the European Union Member States.* Manchester University Press. Manchester.

Marin, Manuel. 1999. *The European Union's Mediterranean Policy.* European Commission Speech/99/117. The Nobel Institute. Oslo. 23 May.

Martinez, Luis. 2006. Algeria, the Arab Maghreb Union and Regional Integration. *EuroMeSCo* (59). http://www.euromesco.net/euromesco/images/59_eng.pdf (21. veljače 2014.)

Masala, Carlo. 2000. Die Euro-Mediterrane Partnerschaft. Geschichte-Struktur-Prozess. *Center for European Integration Studies* (C68). Bonn. www.zei.de (08. veljače 2013.)

Maset, Michael. 2002. *Diskurs; Macht und Geschichte - Foucaults Analysetechniken und die historische.* Forschung. Frankfurt.

Mattli, Walter. 1999. *The Logic of Regional Integration; Europe and Beyond.* Cambridge University Press. Cambridge.

Mayer, Hartmut. 2013. The Challenge of Coherence and Consistency in EU Foreign Policy, u Telò, Mario. Ponjaert, Frederik (ur.) *The EU's Foreign Policy; What kind of Power and Diplomatic Action?* Ashgate. Aldershot. 105-120.

- Mazey, Sonia. Richardson, Jeremy. 2006. Interest Groups and EU policy-making; Organizational logic and venue shopping, u Richardson, Jeremy (ur.) *European Union; Power and policy-making*. Third Edition. Routledge. London. 239-260.
- McCormick, John. 2011. *Understanding the European Union*. Palgrave MacMillan. Hampshire.
- Menotti, Roberto. 1999. Mediterranean Dialogue; Italian Positions, Interests and Perceptions. NATO Institutional Fellowship. <http://www.nato.int/acad/fellow/97-99/menotti.pdf> (12. prosinca 2013.)
- Missiroli, Antonio. 2001. Introduction, u Missiroli, Antonio. Dwan, Renata. Economides, Spyros. Pastore, Ferruccio. Tonra, Ben (ur.) *Coherence for Security Policy*. Institute for Security Studies (27). 1-17. <http://www.iss.europa.eu/uploads/media/occ027.pdf> (27. srpnja 2015.)
- Mitrany, David. 1944. *A Working Peace System*. RIIA. London.
- Morrow, D. James. 1994. *Game Theory for Political Scientists*. Princeton University Press. Princeton.
- Moss, B. Kenneth. 2000. Europe, the Mediterranean and the Middle East. *Review of International Affairs* (4), 1: 44-55.
- Moulakis, Athanasios. 2005. The Mediterranean Region; Reality, Delusion or Euro-Mediterranean Project. *Mediterranean Quarterly* (16), 15-22.
- Musu, Costanza. 2010. *European Union Policy towards the Arab-Israeli Peace Process*. Palgrave MacMillan. Hampshire.
- Neumann, B. Iver. 1994. A Region-Building Approach to Northern Europe. *Review of International Studies* (20), 1: 53-74.
- Niblock, Tim. 1996. North-South Socio-economic Relations in the Mediterranean, u Aliboni, Roberto. Joffe, George. Niblock, Tim (ur.) *Security Challenges in the Mediterranean Region*. Frank Cass. London. 115-136.
- Nicolaïdis, Kalypso. Egan, Michelle. 2001. Transnational market governance and regional policy externality; why recognise foreign standards? *Journal of European Public Policy* (8), 3: 454-473.
- Nicolaïdis, Kalypso. Nicolaïdis, Dimitri. 2006. The EuroMed beyond Civilization Paradigms, u Adler, Emanuel. Crawford, Beverly. Bicchi, Federica. Del Sarto, A. Raffaella (ur.) *The Convergence of Civilizations; Constructing a Mediterranean Region*. University of Toronto Press. Toronto. 337-377.
- Niemann, Arne. Bretherton, Charlotte. 2013. EU external policy at the Crossroads; the Challenge of Actorness and Effectiveness. *International Relations* (27), 3: 261-276.
- Nonneman, Gerd. 2005. The Three Environments of Middle East Foreign Policy Making and Relations with Europe, u Nonneman, Gerd (ur.) *Analyzing Middle East Foreign Policies and the Relationship with Europe*. Routledge. London. 19-42.

- Nuttall, Simon. 1996. European Commission; the Struggle for Legitimacy, u Hill, Christopher (ur.) *The Actors in Europe's Foreign Policy*. Routledge. London. 130-150.
- Nuttall, Simon. 2005. Coherence and Consistency, u Hill, Christopher. Smith, Michael (ur.) *International Relations and the European Union*. Second Edition. Oxford University Press. Oxford. 91-112.
- Nye, Joseph (Senior). 1968. *International Regionalism; Readings*. Little, Brown i Co. Boston.
- Pace, Michelle. 2007. *The Politics of Regional Identity; Meddling with the Mediterranean*. Routledge. London.
- Panebianco, Stefania. 2009. The EU Involvement in the Mediterranean; Changing Priorities and Strategies. *Quarterly of International Security* (3), 4: 115-128.
- Panebianco, Stefania. 2010. The EU and the Middle East, u Bindi, Federiga (ur.) *The Foreign Policy of the European Union; Assessing Europe's Role in the World*. Brookings Institution Press. Washington DC. 183-196.
- Pardo, Sharon. Zemer, Lior. 2005. Towards a New Euro-Mediterranean Neighbourhood Space. *European Foreign Affairs Review* (10), 1: 39-77.
- Patten, Chris. 2001b. The EU and Morocco; Close Partners in Regional Leadership. Speech in The Mediterranean Institute. Rabat. 18 June.
- Patten, Chris. 2002. *The European Neighbourhood Policy and the Euro-Mediterranean Partnership*. Speech at the Arab International Women's Forum Conference. Bruxelles. 02 April.
- Peters, Joel. 2000. Europe and the Arab-Israeli Peace Process, u Behrendt, Sven. Hanelt, Hans-Christian (ur.) *Bound to Cooperate; Europe and the Middle East*. Bertelsmann Foundation Publishers. Gütersloh. 150-171.
- Peterson, John. 2012. The EU as a Global Actor, u Bomberg, Elizabeth. Peterson, John. Corbett, Richard (ur.) *The European Union: How does it Work?* Oxford University Press. Oxford. 203-223.
- Peterson, John. Smith, E. Michael. 2003. The EU as a Global Actor, u Bomberg, Elizabeth. Stubb, Alexander (ur.) *The European Union: How does it Work?* Oxford University Press. Oxford. 195-215.
- Pfetsch, Frank. 2003. Conflicts in and among Mediterranean countries 1945-2001, u Günter Brauch, Hans. Liotta, P.H. Marquina, Antonio. Rogers, F. Paul. Selim, El-Sayed Mohammad (ur.) *Security and Environment in the Mediterranean; Conceptualizing Security and Environmental Conflicts*. Springer. Berlin. 145-156.
- Philippart, Eric. 2003a. The Euro-Mediterranean Partnership; a Critical Evaluation of an Ambitious Scheme. *European Foreign Affairs Review* (8), 2: 201-220.
- Philippart, Eric. 2003b. The Euro-Mediterranean Partnership; unique features, first results and future challenges. *Centre for European Policy Studies* (10). http://aei.pitt.edu/1814/1/MEEM_WP10.pdf (14. listopada 2014.)

- Pietrangeli, Giulia. 2009. Supporting Regional Integration and Cooperation Worldwide; An Overview of the European Union Approach, u Lombaerde, de Philippe. Schulz, Martin (ur.) *The EU and World Regionalism; The Makability of Regions in the 21st Century*. Ashgate. Aldershot. 9-43.
- Pollack, A. Mark. Shaffer, C. Gregory. 2010. Biotechnology Policy, u Wallace, Helen. Pollack, A. Mark. Young. R. Alasdair (ur.) *Policy-making in the European Union*. Sixth Edition. Oxford University Press. Oxford. 331-355.
- Pollio, Emanuele. 2010. The Single European Market external dimension and the challenge of consistency. Sant'Anna School of Advanced Studies (2). http://www.stals.sssup.it/files/stals_Pollio_022010.pdf (22. srpnja 2015.)
- Portela, Clara. Raube, Kolja. 2012. The EU Polity and Foreign Policy Coherence. *Journal of Contemporary European Research* (8), 1: 3-20.
- Post, Svenja. 2015. *Toward a Whole-of-Europe Approach; Organizing the European Union's and Member States' Comprehensive Crisis management*. Springer. Berlin.
- Postel-Vinay, Karoline. 2011. Creating international regions; the spatial expression of power, u Godehardt, Nadine. Nabers, Dirk (ur.) 2011. *Regional Powers and Regional Orders*. Routledge. London. 21-32.
- Price, Richard. Reus-Smit, Christian. 1998. Dangerous Liaisons? Critical International Theory and Constructivism. *European Journal of International Relations* (4), 3: 259-294.
- Prodi, Romano. 2002. *Europe and the Mediterranean; time for action*. Speech, Louvaine-la-Neuve. 26 November. Euromed Report (52).
- Ratti, Luca. 2006. NATO's Developing Role in the Mediterranean and Greater Middle East; Out of Area but not Out of Business. *Journal of Middle Eastern Geopolitics* (2), 1: 5-16.
- Regelsberger, Elfriede. 1990. The Dialogue of the EC/Twelve with other Regional Groups; a New European Identity in the International System, u Edwards, Geoffrey. Regelsberger, Elfriede. (ur.) *Europe's Global Links. The European Community and Interregional Cooperation*. Pinter. London. 3-26
- Richardson, Jeremy. 2006. Policy-making in the EU; Interests, ideas and garbage cans of primeval soup, u Richardson, Jeremy (ur.) *European Union; Power and Policy-making*. Third Edition. Routledge. London. 2-29.
- Riffe, Daniel. Lacy, Stephen. Fico, G. Frederick. 2008. *Analyzing Media Messages*. Second Edition. Lawrence Erlbaum Associates Publishers. New Jersey.
- Risse-Kappen, Thomas. 1994. Ideas do not Float Freely; Transnational Coalitions, Domestic Structures and the End of the Cold War. *International Organization* (48), 1: 185-214.
- Ruggie, John Gerard. 1993. Territoriality and beyond: Problematizing Modernity in International Relations. *International Organization* (47), 1:139-174.
- Ruiz, Simone. Zahrt, Valentin. 2008. Regional Ambition, Regional Cooperation and External Actors, u Harders, Cilja. Legrenzi, Matteo (ur.) *Beyond Regionalism; Regional*

Cooperation, Regionalism and Regionalization in the Middle East. Ashgate. Aldershot. 51-67.

Rüland, Jürgen. 2014. Interregionalism and International Relations; Reanimating an Obsolescent Research Agenda, u Baert, Francis. Scaramagli, Tiziana. Söderbaum, Fredrik (ur.) *Intersecting Interregionalism; Regions, Global Governance and the EU*. Springer. Heidelberg. 15-35

Russett, M. Bruce. Starr, Harvey. 1996. *World Politics; the Menu for Choice*. W.H. Freeman and Co. New York.

Said, Mohamed Kadry. 2003. A Southern Perspective and Assessment of NATO's Mediterranean Security Dialogue, u Günter Brauch, Hans. Liotta, P.H. Marquina, Antonio. Rogers, F. Paul. Selim, El-Sayed Mohammad (ur.) *Security and Environment in the Mediterranean; Conceptualizing Security and Environmental Conflicts*. Springer. Berlin. 181-194.

Salem, Ali Ahmed. 2012. *What is Constructivist about Realism? Constructivist Critiquing of the Realist Paradigm in International Relations*. Lambert Academic Publishing. Stuttgart.

Sbragia, Alberta. 2003. Key Policies, u Bomberg, Elizabeth. Stubb, Alexander (ur.) *The European Union: How does it Work?* Oxford University Press. Oxford. 111-135.

Sbragia, Alberta. Stolfi, Francesco. 2012. Key Policies, u Bomberg, Elizabeth. Peterson, John. Corbett, Richard (ur.) *The European Union: How does it Work?* Oxford University Press. Oxford. 99-121.

Schafer, Mark. 1997. Images and Policy Preferences. *Political Psychology* (18): 813-829.

Schlumberger, Oliver. 2012. The Ties that do not Bind; the Union for the Mediterranean and the Future of Euro-Arab Relations, u Bicchi, Federica. Gillespie, Richard (ur.) *The Union for the Mediterranean*. Routledge. London. 133-151.

Schmid, Dorothee. 2005. France and the Euro-Mediterranean Partnership; the Dilemmas of a Power in Transition, u Amirah-Fernandez, Haizam. Youngs, Richard (ur.) *The Euro-Mediterranean Partnership; Assessing the First Decade*. Elcano Royal Institute. Madrid. 95-102. http://fride.org/download/03_Libro_completo_ENG.pdf (11. travnja 2014.)

Searle, R. John. 2005. What is an institution? *Journal of Institutional Economics* (1), 1: 1-22.

Singer, David. 1961. The Level-of-analysis Problem in International Relations, u Knorr, Klaus. Verba, Sidney (ur.) *The International System; Theoretical Essays*. Princeton University Press. Princeton. 77-92.

Sjöstedt, Gunnar. 1977. *The External Role of the European Community*. Swedish Institute of International Affairs. Saxon House. Westmead.

Smith, Hazel. 2002. *European Union Foreign Policy: What it is and What it Does*. Pluto Press. London.

Smith, Karen. 2005. The Outsiders: The European Neighbourhood Policy. *International Affairs* (81), 4: 757-773.

- Smith, Karen. 2008. *European Union Foreign Policy in a Changing World*. Cambridge University Press. Cambridge.
- Smith, Michael E. 2001. The Quest for Coherence; Institutional Dilemmas of External Action from Maastricht to Amsterdam, u Stone Sweet, Alec. Sandholtz, Wayne. Fligstein, Neil (ur.) *The Institutionalization of Europe*. Oxford University Press. Oxford. 171-193.
- Smith, Michael. 2004. Implementation: Making the EU's International Relations Work, u Hill, Christopher. Smith, Michael (ur.) *International Relations and the European Union*. Oxford University Press. Oxford. 154-175.
- Smith, Michael. 2013. European Union External Relations, u Cini, Michelle. Pérez-Solórzano Borragán, Nieves (ur.) *European Union Politics*. Fourth Edition. Oxford University Press. Oxford. 213-225.
- Smith, Steve. Hadfield, Amelia. Dunne, Tim. 2012. Introduction, u Smith, Steve. Hadfield, Amelia. Dunne, Tim (ur.) *Foreign Policy; Theories, Actors, Cases*. Oxford University Press. Oxford. 1-9.
- Smith, Steve. Hadfield, Amelia. Dunne, Tim. 2012. Glossary, u Smith, Steve. Hadfield, Amelia. Dunne, Tim (ur.) *Foreign Policy; Theories, Actors, Cases*. Oxford University Press. Oxford. 485-494.
- Snyder, C. Richard. Bruck, H.W. Sapin, Burton. 2002. Decision-making as an Approach to the Study of International Politics, u Snyder, C. Richard. Bruck, H.W. Sapin, Burton. Hudson, M. Valerie. Chollet, H. Derk. Goldgeier, M. James (ur.) *Foreign Policy Decision-Making Revisited*. Palgrave MacMillan. New York. 21-152.
- Söderbaum, Fredrik. 2004. *The Political Economy of Regionalism; the Case of Southern Africa*. Palgrave MacMillan. Hampshire.
- Söderbaum, Fredrik. van Langenhove, Luk. 2005. The EU as a Global Actor and the Role of Interregionalism. *Journal of European Integration* (27), 3: 249-262
- Söderbaum, Fredrik. Stålgren, Patrik. van Langenhove, Luk. 2005. The EU as a Global Actor and the Role of Interregionalism: a Comparative Analysis. *Journal of European Integration* (27), 3: 365-380
- Solana, Javier. 2005. Govor na Euro-mediteranskoj ministarskoj konferenciji. Luxembourg. 30-31 May. *Bulletin of the European Union*. IP/05/630. Annex 1.
- Solana, Javier. 2006. Govor na Euro-mediteranskoj ministarskoj konferenciji. Tampere. 28 November. http://eu-un.europa.eu/articles/en/article_6528_en.htm (24. veljače 2014.)
- Sprout, Harold. Sprout, Margaret. 1965. *The Ecological Perspective on Human Affairs with Special Reference to International Politics*. Princeton University Press. Princeton.
- Steinbichler, Stefanie. 2009. *The Barcelona Process; a Result of Postcolonial Politics?* Universität Wien. Wien.

Stempel, Guido Hermann. 2003. Content Analysis, u Stempel, Guido Hermann. Weaver, David H. Wilhoit, Cleveland G. (ur.) *Mass Communication Research and Theory*. Allyn i Bacon. Boston. 209-219.

Stetter, Stephan. 2004. Democratization without Democracy; The Assistance of the European Union for Democratization Processes, u Jünemann, Annette (ur.) *Euro-Mediterranean Relations After September 11; International, Regional and Domestic Dynamics*. Frank Cass. London. 153-173.

Stetter, Stephan. 2007. *European Foreign and Interior Policies; Cross-Pillar Politics and the Social Constructions of Sovereignty*. Routledge. London.

Süel, Asli. 2008. From the Euro-Mediterranean Partnership to the Union for the Mediterranean. *Perceptions* (13), 3: 93-121.

Šabič, Zlatko. Bojinović, Ana. 2007. Mapping a regional institutional architecture, the case of the Mediterranean. *Mediterranean Politics* (12), 3: 317-336.

Tanner, Fred. 1996. An emerging security agenda for the Mediterranean. *Mediterranean Politics* (1), 3: 279-294.

Tavares, Rodrigo. 2006. *Understanding Regional Peace and Security; a Framework for Analysis*. Goteborg University: School of Global Studies. Goteborg.

Telò, Mario. 2007. Between Trade Regionalization and Various Paths towards Deeper Cooperation, u Telò, Mario (ur.) *European Union and New Regionalism; Regional Actors and Global Governance in a Post-Hegemonic Era*. Ashgate. Aldershot. 127-152

Thatcher, Mark. 2006. European Regulation, u Richardson, Jeremy (ur.) *European Union; Power and Policy-making*. Third Edition. Routledge. London. 301-317.

Thomas, Daniel. 2012. Still Punching below Its Weight? Coherence and Effectiveness in European Union Foreign Policy. *Journal of Common Market Studies* (50), 3: 457-474.

Tietje, Christian. 1997. The Concept of Coherence in the Treaty on European Union and the Common Foreign and Security Policy. *European Foreign Affairs Review* (2), 2: 211-233.

Tocci, Nathalie. 2007. *The EU and Conflict Resolution; Promoting Peace in the Backyard*. Routledge. London.

Tocci, Nathalie. 2011. The EU and the Arab Spring; a (Missed?) Opportunity to Revamp the European Neighbourhood Policy. *EuroMeSCo* (2). <http://www.euromesco.net/images/iemedeuromescobrief2.pdf> (14. travnja 2014.)

Tocci, Nathalie. Cassarino, Jean-Pierre. 2011. Rethinking the EU's Mediterranean Policies Post-1/11. *Istituto Affari Internazionali* (6). file:///C:/Documents%20and%20Settings/intkor428/My%20Documents/Downloads/iai_wp_1106.pdf (14. travnja 2014.)

Tömmel, Ingeborg. 2013. The New Neighbourhood Policy of the EU: An Appropriate Response to the Arab Spring? *Democracy and Security* (9): 19-39.

Tovias, Alfred. 1996. The Economic Impact of the Euro-Mediterranean Free Trade Area on Mediterranean Non-Member Countries. *Mediterranean Politics* (2), 1: 113-128.

Tovias, Alfred. 2009. The Economic Partnership Between the EU and Mediterranean Countries; a Long-Term Perspective, u Giusto, Hedwig (ur.) *The Euro-Mediterranean Dialogue; Prospects for an Area of Prosperity and Security*. Foundation for European Progressive Studies (Bruxelles) i Fondazione Italianeuropei (Rome). 22-28. http://www.feps-europe.eu/assets/b87820bf-4b3f-4fc4-a5c8-3787c88fec55/feps_ie_euomed.pdf (19. listopada 2014.)

Tovias, Alfred. 2010. The EU and the Mediterranean Non-member States, u Bindi, Federiga (ur.) *The Foreign Policy of the European Union; Assessing Europe's Role in the World*. Brookings Institution Press. Washington DC. 169-182.

Uçarer, M. Emek. 2011. Resisting the EU; NGO advocacy in Justice and Home Affairs. 12th Biennial Conference of the European Union Studies. Boston. March 3-5. http://www.euce.org/eusa/2011/papers/1a_ucarer.pdf (21. srpnja 2015.).

Uçarer, M. Emek. 2013. The Area of Freedom, Security and Justice, u Cini, Michelle. Pérez-Solórzano Borragán, Nieves (ur.) *European Union Politics*. Fourth Edition. Oxford University Press. Oxford. 281-295.

Vasconcelos, de Álvaro. 1994. Co-operation and Stability in the Mediterranean; an Agenda for Partnership. *The International Spectator* (29), 3: 5-22.

Vasconcelos, de Álvaro. 1996. General Framework and Concepts, u Faria, Fernanda. Vasconcelos, de Álvaro. Security in Northern Africa; Ambiguity and Reality. *Chaillot Paper* (25), 5-19. <http://www.iss.europa.eu/uploads/media/cp025e.pdf> (19. ožujka 2013.)

Volpi, Frédéric. 2011. Regional Community Building and the Transformation of International Relations; the Case of the Euro-Mediterranean Partnership. *Mediterranean Politics* (9), 2: 145-164.

Vooren, van Bart. 2011. The European Union as an International Actor and Progressive Experimentation in its Neighbourhood, u Koutrakos, Panos (ur.) *European Foreign Policy; Legal and Political Perspectives*. Edward Elgar Publishing. Cheltenham. 147-171.

Vries, de K. Nanne. Dreu, de K.W. Carsten. 2001. Group Consensus and Minority influence; Introduction and Overview, u Dreu, de K.W. Carsten. Vries, de K. Nanne (ur.) *Group Consensus and Minority Influence; Implications for Innovation*. Blackwell. Oxford. 1-14.

Waever, Ole. Buzan, Barry. 2000. An Inter-Regional Analysis; NATO's New Strategic Concept and the Theory of Security Complexes, u Behrendt, Sven. Hanelt, Christain-Peter (ur.), *Bound to Cooperate; Europe and the Middle East*. Bertelsmann Foundation Publishers. Gütersloh. 55-106.

Walker, G. Stephen. Malici, Akan. Schafer, Mark. 2011. *Rethinking foreign Policy Analysis: States, Leaders and the Microfoundations of Behavioural International Relations*. Routledge. New York.

- Wallace, Helen. 2010. An Institutional Anatomy and Five Policy Modes, u Wallace, Helen. Pollack, A. Mark. Young, R. Alasdair (ur.) *Policy-making in the European Union*. Sixth Edition. Oxford University Press. Oxford. 69-104.
- Waltz, N. Kenneth. 1959. *Man, the State and War*. Columbia University Press. New York.
- Waltz, N. Kenneth. 1979. *Theory of International Politics*. Addison-Wesley. Reading.
- Watson, Rory. Corbett, Richard. 2012. How Policies are Made, u Bomberg, Elizabeth. Peterson, John. Corbett, Richard (ur.) *The European Union; How does it Work?* Oxford University Press. Oxford. 122-140.
- Wendt, Alexander. 1992. Anarchy is what States make of it; the Social Construction of Power Politics. *International Organization* (46), 2: 391-425.
- White, Brian. 2001. *Understanding European Foreign Policy*. Palgrave MacMillan. Hampshire.
- White, Brian. 2004. Foreign Policy Analysis and the New Europe, u Carlsnaes, Walter. Sjursen, Helen. White, Brian (ur.) *Contemporary European Foreign Policy*. SAGE Publishers. London. 11-31.
- William, James. 1995. Pragmatism, u Goodman, Russell (ur.) *Pragmatism; A Contemporary Reader*. Routledge. New York. 53-75.
- Winrow, Gareth. 1996. A Threat from the South; NATO and the Mediterranean. *Mediterranean Politics* (1), 1: 43-59.
- Winrow, Gareth. 2000. *Dialogue with the Mediterranean*. Garland Publishing Inc. New York i London.
- Wohlforth, C. William. 2012. Realism and Foreign Policy, u Smith, Steve. Hadfield, Amelia. Dunne, Tim (ur.) *Foreign Policy; Theories, Actors, Cases*. Oxford University Press. Oxford. 35-53.
- Wolfers, Arnold. 1962. *Discord and Collaboration*. Johns Hopkins University Press. Baltimore.
- Woolcock, Stephen. 2010. Trade Policy, u Wallace, Helen. Pollack, A. Mark. Young. R. Alasdair (ur.) *Policy-making in the European Union*. Sixth Edition. Oxford University Press. Oxford. 381-400.
- Wyatt-Waler, Andrew. 1995. Regionalism, Globalization and World Economic Order, u Fawcett, Louise. Hurrell, Andrew (ur.) *Regionalism in World Politics; Regional Organization and International Order*. Oxford University Press. Oxford. 74-121.
- Xenakis, K. Dimitris. 1999. From Policy to Regime; Trends in Euro-Mediterranean Governance. *Cambridge Review of International Affairs* (13), 1: 254-270.
- Xenakis, K. Dimitris. 2012. The Contribution of Greece to Strengthening Euro-Mediterranean Relations. <http://sam.gov.tr/wp-content/uploads/2012/01/Dimitris-Xenakis.pdf> (20. srpnja 2015.)

Xenakis, K. Dimitris. Chrysochoou, N. Dimitris. 2001. *The Emerging Euro-Mediterranean System*. Manchester University Press. Manchester.

Xenakis, K. Dimitris. Charalambos, Tsardanidis. 2009. Greece's Mediterranean Perspective and the French Initiative. *Hellenic Studies* (17), 2: 123-146.

Yin, K. Robert. 2007. *Studija slučaja – dizajn i metode*. Biblioteka Politička misao. Zagreb.

Young, R. Alasdair. 2010. The Single Market; Deregulation, Regulation and Integration, u Wallace, Helen. Pollack, A. Mark. Young. R. Alasdair (ur.) *Policy-making in the European Union*. Sixth Edition. Oxford University Press. Oxford. 107-132.

Zapatero, Rodríguez José Luis. 2009. Tratato de Lisboa. *El País*. 16 diciembre 2009.

Zelenika, Ratko. 1999. *Metodologija i tehnologija izrade znanstvenog i stručnog djela*. Ekonomski fakultet. Rijeka.

6.3 Tercijarni izvori

Anna Lindh Euro-mediteranska fondacija za dijalog između različitih kultura i civilizacija. <http://www.annalindhfoundation.org> (28. rujna 2013.)

CIA. The World Factbook. <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/jo.html> (04. rujna 2014.)

CIUDAD – program održivog urbanog razvoja. <http://www.ciudad-program.eu> (28. rujna 2013.)

COREPER I - <http://www.consilium.europa.eu/en/council-eu/preparatory-bodies/coreper-i> (22. srpnja 2015.)

COREPER II - <http://www.consilium.europa.eu/en/council-eu/preparatory-bodies/coreper-ii> (22. srpnja 2015.)

Demokratske reforme na jugu Mediterana – program podrške. http://www.enpi-info.eu/mainmed.php?id=409&id_type=10 (28. rujna 2013.)

English Oxford Dictionary. <http://www.oxforddictionaries.com/words/the-oxford-english-dictionary> (11. travnja 2014.)

ERASMUS MUNDUS - Europski regionalni program za mobilnost studenata. http://www.eacea.ex.europa.eu/erasmus_mundus/tools/documents/repository/em_in_southmed_final.pdf (28. rujna 2013.)

EUMED Reg NET - program informacijske suradnje u Euro-mediteranskom području. http://enpi-info.eu/mainmed.php?id_type=10&id=312 (28. rujna 2013.)

Euro-med audiovizualni program. <http://www.euromedaudiovisuel.net> (28. rujna 2013.)

Euro-med avijacijski projekt. <http://www.euromedtransport.org/aviation> (28. rujna 2013.)

Euro-med Heritage – program za dijalog između kultura na Mediteranu. <http://www.euromedheritage.net> (28. rujna 2013.)

Euro-Med program podrške na području pravosuđa. <http://www.euromed-justice.eu/home> (28. rujna 2013.)

Euro-med program za omladinu. <http://www.euromedyouth.net> (28. rujna 2013.)

Euro-med program policijske suradnje. <http://www.euromed-police3.eu/index.php/en> (28. rujna 2013.)

Euro-med program suradnje na području migracija. <http://www.ENPI-Migration-Project.html> (28. rujna 2013.)

Euro-med transportni projekt. <http://www.euromedtransport.org> (28. rujna 2013.)

European Commission Directorates. http://www.ec.europa.eu/about/ds_en.htm (14. svibnja 2014.)

European External Action Service. http://eeas.europa.eu/archives/ashton/speeches/index_en.htm (27. veljače 2014.)

FEMIP (podrška) – program investiranja u Euro-mediteranskom području. <http://www.eib.org/projects/regions/med/index.htm> (28. rujna 2013.)

FEMISE – socijalno-ekonomski istraživački program. <http://www.femise.org/en> (28. rujna 2013.)

General Affairs Council - <http://www.consilium.europa.eu/en/council-eu/configurations/gac> (22. srpnja 2015.)

GNSS - Euro-mediteranski globalni navigacijski satelitski sustav. <http://www.gsa.europa.eu/galileo/international-co-operation/euro-gnss-project> (28. rujna 2013.)

HORIZON 2020 – EU program čišćenja Sredozemnog mora od zagađenja do 2020. <http://www.h2020.net> (28. rujna 2013.)

IMP-MED – program integriranja pomorske transportne politike za Mediteran. <http://www.imp-med.eu> (28. rujna 2013.)

Jačanje jednakosti spolova u Euro-mediteranskoj regiji. <http://www.euromedgenderequality.org> (28. rujna 2013.)

MED-EMIP – program energetske suradnje. <http://www.medemip.eu> (28. rujna 2013.)

MED-ENEC – program jačanja energetske efikasnosti u infrastrukturi. <http://www.med-enec.eu> (28. rujna 2013.)

MED-REG – program usklađivanja energetske regulative u Euro-mediteranskom području. http://www.medregulators.org/portal/page/portal/MEDREG_HOME (28. rujna 2013.)

MED-EUWI – EU inicijativa za zaštitu pitkih izvora vode. <http://www.euwi.net> (28. rujna 2013.)

Mediterranean and Euro-Arab Cooperation. MEDEA. <http://www.medeabe/en/themes/euro-mediterranean-cooperation/eu-and-maghreb> (28. rujna 2013.)

Mediterranski solarni plan. <http://www.pavingtheway-msp.eu/index.php> (28. rujna 2013.)

MEDSTAT – program suradnje na području statistike. <http://www.ec.europa.eu/eurostat/medstat> (28. rujna 2013.)

MoS – program mediteranskih pomorskih transportnih veza. http://www.medamos.eu/En/Home_46_228 (28. rujna 2013.)

Multiannual Financial Framework of the European Union - http://europa.eu/newsroom/highlights/special-coverage/multiannual-financial-framework-2014-2020/index_en.htm (24. srpnja 2015.)

Nicolaidis Group - <http://www.eumonitor.eu/9353000/1/j9vvik7m1c3gyxp/vh7ej5swx011> (22. srpnja 2015.)

Political and Security Committee - <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=URISERV:r00005> (22. srpnja 2015.)

Program obuke za državne službenike za provođenje regionalnih poslova u suradnji sa EU. <http://eipa.eu/en/topis/show/&tid=158> (28. rujna 2013.)

Program obuke za euro-mediteranske diplomate. <http://www.euromed-seminars.org.mt> (28. rujna 2013.)

Program održivog sistema upravljanja vodama i zaštite od onečišćenja Mediterana. <http://ec.europa.eu/environment/archives/smap/program.htm> (28. rujna 2013.)

PPRD - program prevencije, pripreme i odgovora na prirodne i ljudski izazvane katastrofe. <http://www.euromedcp.eu> (28. rujna 2013.)

Regionalni komunikacijski program – program suradnje medija u Euro-mediteranskom području. http://www.eeas.europa.eu/euromed/media/index_en.htm (28. rujna 2013.)

Register of European Commission Documents. <http://europa.eu/documents/comm/index-en.htm> (11. prosinca 2013.)

SAFEMED - program sigurnosti pomorskog transporta i prevencije onečišćenja Mediterana. <http://www.safemedproject.org> (28. rujna 2013.)

SPRING - podrška partnerstvu, reformama i gospodarskom rastu. http://www.enpi-info.eu/mainmed.php?id=394&id_type=10 (28. rujna 2013.)

TEMPUS - program transeuropske mobilnosti na području visokog obrazovanja. http://eacea.ec.europa.eu/tempus/index_en.php (28. rujna 2013.)

TRESMED – program razvoja dijaloga na razini civilnog društva.
<http://www.tresmed.es/en/home> (28. rujna 2013.)

Vijeće EU, konfiguracije - <http://www.eubusiness.com/topics/institutions/config> (14. ožujka 2014.)

Visoki predstavnik/ca Europske unije za vanjsku politiku i sigurnost -
http://eeas.europa.eu/archives/ashton/speeches/index_en.htm (25. travnja 2014.)

Kazalo pojmova

- Agadirski proces**, 176
- akcijski plan (AP)**, 6, 33, 36, 43, 75, 76-77, 107, 111, 120, 122, 130, 132, 174-175, 179-180, 182, 189-190, 201, 212, 221
- akter** (u vanjskoj politici), ii, 1, 3-4, 6, 8-9, 12, 14, 17-18, 22, 27, 30-31, 46, 48-49, 50-55, 58-61, 63-66, 68-69, 71-75, 79, 81-85, 88-91, 93-100, 103-104, 107-108, 110, 120, 122-123, 126, 137-138, 140, 151, 156-158, 163, 174-175, 209, 230
- akterstvo EU**, ii, 3, 12, 46, 51, 54-55, 58, 80, 101, 105, 113, 150, 157, 173, 175, 215, 224, 226, 228-230, 232-234
- analiza sadržaja**, ii, 107, 118, 137, 141
- analiza vanjske politike (AFP)**, 9-10, 46, 51-55, 65, 81, 84, 106-107, 122, 137, 156, 230
- Antici grupa**, 87
- Arapaska liga**, 35, 46
- arapski svijet**, 6, 13, 18, 74, 85, 101, 233
- 'Arapsko proljeće'**, 6, 40, 48-49, 73, 147, 150-151, 232
- Balkanske mediteranske zemlje**, 1, 6, 35-36, 233
- Barcelonska deklaracija**, 6, 28, 31, 35, 37, 40, 104, 107, 109, 115, 127, 136, 142, 157-191, 202, 204, 205, 232
- „barcelonske košarice“**, 32, 37-38, 40, 44, 104, 127, 157, 170, 175, 178, 226, 231
- bilateralizam**, 42-44, 101
- bilateralni instrumenti**, 75, 77, 107, 110, 181
- bilateralni pristup** (partnerima), 26, 36, 41-43, 143
- birokracija kao razina analize VP**, 10, 52-53, 55, 65, 94-96, 106-107, 109-110, 122-123, 137, 154-155, 157-159, 167, 171, 173-175
- bruselizacija**, 96
- ciljevi** (mediteranskih politika EU), 23, 27, 30, 37, 56-57, 74, 79, 107-108, 123, 131, 157-167, 169, 170
- dedukcija**, 15, 224
- demokratizacija**, 110-111, 174, 177, 179, 182, 186, 187-188, 192-195, 197, 227, 203, 207, 211-212, 214, 216, 220
- diskurs EU**, 29, 31, 64, 72, 99, 119, 126, 141, 150, 156, 160, 166, 215
- diskurzivna analiza**, ii, 11, 107, 118-120, 137, 141, 151-152, 157
- državna razina analize vanjske politike**, 50, 67, 94, 96, 98-99, 103
- eksternalizirane unutarnje politike EU**, ii, 14, 20-21, 38, 66, 67, 69, 71, 75, 77, 81, 88-91, 93, 109, 110, 140-141, 157, 160, 162, 164, 166-167, 169, 172-173, 224, 226, 229, 231-232
- epistemologija**, 8-9, 11, 100
- epistemske zajednice**, 60, 65, 69, 71, 91
- Euro-arapski dijalog**, 5, 27
- euro-mediteranska regija**, 9, 47, 49, 100-101, 103-106, 108, 231
- euro-mediteranska zona slobodne trgovine (EMFTA)**, 30, 37-41, 76, 104, 164-165
- euro-mediteranske konferencije**, 31-32, 35, 44, 64, 74-75, 78, 82, 107, 110, 113, 115, 116, 120, 127-128, 136, 160-161, 174-175, 177, 178-194, 200-209, 212, 226
- euro-mediteranski regionalni sigurnosni kompleks (EMRSC)**, 49
- Euro-mediteransko partnerstvo (EMP)**, ii, 2, 4-8, 10-12, 14, 25-51, 71, 74, 76, 77, 88, 93, 100, 101, 102, 104, 105, 107, 108, 109, 111, 112, 115, 117, 119-123, 127, 136-142, 146-148, 151-178, 199, 201, 204, 213, 224-226, 231-233
- europaizacija**, 96
- Europska ekonomska zajednica**, 18, 19, 23, 78, 92
- Europska komisija**, 11, 12, 27, 28, 31-34, 39, 43, 47, 51, 59-51, 64, 66-71, 75-82, 85, 87-91, 100, 107, 108, 111, 113, 116, 117, 119, 124-128, 132, 137, 138-156, 163, 171, 174, 176, 181, 183, 209, 215, 224-225, 231
- Europska politička zajednica**, 20, 23, 27, 28, 37, 66, 78, 79, 92
- Europska susjedska politika (ENP)**, ii, 2, 4-7, 10, 12, 14, 25, 29, 30, 31, 33-36, 40-49, 76, 77, 93, 98, 102, 107-109, 111-112, 115, 116, 123, 137-138, 142-176, 224-226, 231-234
- europska vanjska politika**, 13, 16, 20, 22, 57, 224, 233
- Europska vanjska služba (EEAS)**, 81, 89, 124
- Europske zajednice**, 18
- Europski parlament**, 11-12, 33, 60, 67, 69, 72, 77, 84, 87-91, 107, 116, 126, 128, 140, 186, 231
- Europsko vijeće**, 28, 64, 66, 69, 85, 88, 107,

108, 115, 117, 124, 138-151, 154-155, 224, 225, 231

faza formuliranja (mediteranskih politika EU), ii, 7, 11, 14, 53, 54, 57, 58, 61, 64-66, 69, 71, 72, 82, 83, 106-108, 115, 116, 119-124, 128, 137, 138, 140, 145, 150, 151, 154-156, 224-225, 228-230, 233-234

faza implementiranja (mediteranskih politika EU), ii, 7, 11, 46, 48, 52, 53, 54, 57, 58, 61, 64, 72, 74, 78, 82, 83, 110, 115, 116, 129, 156, 174-175, 209, 224-227, 229, 233

faza odlučivanja (usvajanja mediteranskih politika EU), ii, 53, 58, 61, 72-73, 83-84, 89, 91, 93, 109, 116, 126, 156, 173, 178, 224, 226, 229

fragmentacija, 8, 101

globalizacija, 3, 95, 104

Globalna mediteranska politika (GMP), 26, 28, 29, 41

globalno akterstvo EU, ii, 12, 54, 55, 72, 80, 101, 105, 173, 230

hard regionalizam, 105

horizontalna nekonzistentnost, 57, 58, 81, 107, 123, 153, 155

ilegalne migracije, 68, 111, 123, 131, 133, 161-162, 169, 172, 174, 178, 180, 200-203, 208, 209, 212, 214, 216, 227-229, 231-232

indukcija, 15, 224

institucije EU, 18, 33, 48, 51, 52, 55, 59, 60, 65, 69, 72, 85, 96, 106-108, 114, 120, 137, 142, 145, 151, 153, 158, 224-225, 228-231, 233-234

instrumenti (implementiranja mediteranskih politika EU), 2, 29, 41, 57, 74, 75-78, 90, 107, 110, 123, 174, 175, 200, 205

interregionalizam, 2, 4, 5, 12, 19, 27, 54, 55, 56, 59, 96, 101-103, 127, 142, 151-152, 224, 229-230

jedinice analize, 10, 14, 56, 106-110, 120

Jedinstveni europski akt (SEA), 21, 37, 78, 92

jugoistočni Mediteran, 29, 146, 233

južni Mediteran, 9, 29, 41, 71, 108, 141-155, 225, 229, 231, 233-234

južno-mediteranske partnerske zemlje, ii, 95, 102-106, 110-113, 115, 119-122, 127-129, 139, 147, 155, 157, 160-168, 174-176, 181-184, 188, 190, 193-215, 224-232, 234

južno susjedstvo, 35, 39, 108, 142-143, 147-152, 154-155, 160, 225, 231

koherentnost, 12, 92, 93, 169, 226, 234

konceptualizacija, 8-11, 13-15, 56-59, 61, 80, 106, 122, 224, 228-229

konsenzus, 23, 46, 54, 67, 84-85, 87-89, 115, 167

konstruktivizam, 9, 46, 48-49, 53, 85, 97, 109, 118, 228

kontekstualizacija, 14-16

konzistentnost, 11-12, 52, 58, 78-80, 81-82, 92, 233, 234

Lisabonski ugovor, ii, 16, 21, 24, 68, 70, 79, 81, 88, 90-91, 93, 113-114, 142, 224

ljudska prava, 105, 110-112, 143, 159-161, 168-169, 174, 177, 179, 188-190, 192-193, 202, 206-207, 212-214, 216, 227, 229

Magreb, 28, 140, 145-146, 155-156, 226

makro-razina, 52

Mašrek, 28, 146, 153

mediteranska regija, ii, 1, 2, 3, 6, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 16, 24, 26, 42, 46, 47, 49, 50, 51, 53, 56, 57, 58, 64, 66, 73, 80, 83, 97, 99, 100, 101, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 114, 119, 120, 121, 124, 128, 137, 139-140, 145-148, 150, 151-156, 196, 202, 224-226, 228-229, 231-234

mediteranske inicijative, 4, 6, 46, 50, 98, 138

mediteranske politike EU, ii, 2-3, 6, 7, 9, 10-12, 14, 18, 28-30, 34, 44-45, 50, 52, 55, 63-66, 72, 76, 80, 82-83, 90-91, 103-104, 107-109, 116, 120, 122, 124, 126-128, 137-140, 145, 151, 155-158, 160, 164, 169-170, 172-173, 176, 215, 224-226, 228-229, 231-234

mediteranski regionalni projekti EU, 78, 107, 110, 114, 123, 167, 171, 174, 176-177, 195-199, 208-212, 218, 227, 232

međunarodna politika, 63, 224

međunarodni odnosi, 1, 3, 8, 9, 11, 13, 16, 17, 22, 48-49, 51-54, 61, 63, 79-80, 95-96, 109, 118-119, 122, 224, 230

Mertens grupa, 86

metode (istraživanja), ii, 11, 14, 118-120, 137, 157

metodologija, 56, 78, 106, 118

minilateralizam, 30, 41-42, 76-77

mogućnosti (kao element akterstva EU), ii, 55, 75, 107, 109, 122-123, 137-138, 226, 229-230

multilateralizam, 6, 8, 27-28, 30, 37, 41-45

multilateralni instrumenti, 75-77, 107, 110, 174-178, 181-182

nekoherentnost (ciljeva), ii, 3, 7, 10, 14, 56-58, 80, 83, 106-109, 123, 169, 173, 224, 226-228

nekonzistentnost (vanjskopolitičkog procesa), ii, 3, 7, 10, 11, 13-14, 55-58, 64, 72, 74, 78-80, 106-108, 110, 123, 138, 145, 148, 151-156, 169, 174, 209, 215-216, 224-226, 228, 234

neoliberalni institucionalizam, 50

neorealizam, 50
Nicolaidis grupa, 86
norme, 48, 53, 61, 213
Novi regionalizam (NRA), 11012, 47, 49, 99,-101, 145, 151
obrambena politika, 24, 38, 60, 85, 86
ontologija, 8, 9, 11-12, 22, 97, 100
operacionalizacija, 10-15, 18, 56, 75, 106, 120, 137, 157, 175, 187
Pariška deklaracija, 29, 107, 115, 157-162, 165-169, 232
pojedinač kao razina analize VP, 93-96, 103, 106-107, 123, 137-139
prilike (kao element akterstva EU), ii, 55, 107-108, 122-123, 137, 232-233
proceduralna nekonvergencija, 170
razdoblja analize, 10, 14, 106, 120
razine analize vanjske politike, 10, 50, 52, 57, 65, 84, 93-96, 107, 110, 122, 123
redovna zakonska procedura, 69, 70, 89-91
regionalizacija, 1-4, 12-13, 47, 98-101, 145, 151, 231-232
regionalizam, 9, 47, 96, 98-100, 109, 145-146, 151
regionalna razina analize VP, 95, 96, 137, 147-153, 164-169, 175
Revidirana mediteranska politika (RMP), 26, 29, 41
Rimski ugovor, 15, 19-21, 23
sigurnosna zajednica, 47
sistemska razina vanjske politike, 50, 65, 84, 94, 96, 214
soft regionalizam, 105
sporazum o suradnji i pridruživanju (AA), 25-26, 35, 45, 76-77, 110-112, 161, 182
strateško-relacijski model, 73-74, 224, 232
strukturalizam, 50, 51
strukturni kontekst (mediteranskih politika EU), ii, 1-3, 9, 14, 17-18, 56, 66, 73, 96, 98, 100, 103, 108-109, 119-120, 137, 146-148, 150, 215
su-odlučivanje, 11, 89-90
terorizam, 18, 42, 47, 73, 110-112, 123, 128, 157, 161-162, 169, 172, 174, 178, 180, 200, 203-209, 213, 216, 229, 231-232
Ugovor iz Amsterdama, 24, 88, 115
Ugovor iz Maastrichta, 11, 16, 21, 23-24, 57, 67, 79, 90, 92-93, 181
Ugovor iz Nice, 128
Unija arapskog Magreba, 5, 98
Unija za Mediteran (UFM), ii, 2, 4, 5-7, 9-10, 12, 14, 25, 29-31, 33-36, 41-50, 76-77, 88 93, 98, 102, 105, 107, 109, 115, 117, 121, 123, 127, 156-162, 165-173, 176, 199, 224, 226, 231-234
unutar-institucionalna nekonzistentnost, 139, 156-157, 225
vanjska politika država, 16, 23, 52, 57, 61-62, 230, 233
vanjska politika EZ/EU, ii, 2, 3, 7, 10, 11, 12, 16, 18, 20, 22, 23, 24, 27, 28, 30, 33, 40, 41, 48, 49, 50, 52, 53, 57, 58, 61, 62, 63, 64, 66-68, 71, 73, 74, 78, 81, 82, 85, 88, 92, 96, 108, 115, 119, 142, 171, 173, 175, 224, 226, 229-231, 233-234
vanjski odnosi EZ/EU, ii, 2, 10, 11, 12, 16, 18, 19, 20, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 30, 33, 37, 38, 39, 40, 41, 50, 57, 58, 59, 61, 64, 66, 67, 71, 73, 74, 75, 78, 81, 82, 88, 89, 91, 93, 108, 116, 119, 142, 175, 224-226, 233
vanjsko djelovanje EU, ii, 1-4, 6-7, 9-14, 16-20, 23-25, 28-29, 33, 40, 46-47, 50-59, 6-66, 73-76, 80-83, 92-93, 95-97, 102-103, 105, 107-110, 114-117, 121-123, 128, 137-138, 141-142, 174-176, 224-226, 228-234
vanjskopolitička analiza (FPA), 51-53, 230
vanjskopolitički proces, ii, 2-3, 7, 10-11, 13-14, 52-58, 64-65, 68, 72-74, 81, 83, 93-96, 106-107, 114, 122-123, 156, 174, 224-225, 228
vertikalna nekonzistentnost, 57-58, 81
Vijeće EU, 33, 51, 60, 66, 69, 72, 78, 83, 85-91, 107, 115-117, 124, 157, 231, 233
Visoki predstavnik EU za vanjsku politiku i sigurnost, 66, 81, 87-89, 124
zajednička vanjska i sigurnosna politika EU (CFSP), 11, 21, 23-24, 38, 62, 68, 79, 86, 88-89, 233
zajedničke akcije, 23, 77
zajedničke pozicije, 23, 77
zajedničke strategije, 66, 77, 139-140, 146, 149, 173
zona slobodne trgovine, 19, 26-28, 38-39, 100, 104, 139, 145, 229

Kazalo imena

- Abd Alaziz, Alaa A.H., 97
Abdelwahab, Biad, 105
Adler, Emanuel, 5, 8, 9, 12, 26, 47-48, 97, 100, 104
Aggestam, Lisbeth, 24
Aghrout, Ahmed, 39
Aliboni, Roberto, 5, 10, 27, 30-31, 33, 40-42, 48, 103, 105
Al Khouri, Riad, 5
Allen, David, 70, 95
Amirah-Fernández, Haizam, 5, 76, 97
Ammor, Fouad M., 10, 30, 33, 40, 42, 48
Andersson, Joan Joel, 39, 81
Ashton, Catherine, 88
Attinà, Fulvio, 8, 47, 98
Avery, Graham, 10, 113, 215
Bach, Daniel, 105
Baert, Francis, 54, 101
Balázs, Jozsef, 38
Balfour, Rosa, 10, 30, 39
Barbé, Esther, 10, 28, 213-214
Barkin, Samuel J., 9
Barnett, Michael, 9, 47-48, 104
Barroso, José Manuel Durão, 125, 135, 138-139
Baylis, John, 17, 63
Beasley, Ryan, 83
Behr, Timo, 8, 25, 100
Behraves, Maysam, 48, 53
Behrendt, Sven, 27, 69
Bellamy, Alex, 47-49
Berelson, Bernard R., 118
Bicchi, Federica, 5, 10, 18, 25-26, 30-31, 41-45, 47-48, 87, 100, 104-105, 113
Bin, Alberto, 103, 105
Bindi, Federiga, 24, 30, 37, 40, 61, 115
Biscop, Sven, 10, 26, 30, 38-39, 44, 49, 81, 97, 113
Bøås, Morten, 98
Boening, Astrid B., 49, 97, 104
Bojinović (Fenko), Ana, i, 4, 5, 27, 35, 47, 50, 98-100, 147
Bomberg, Elisabeth, 16, 20, 22-24, 59, 60-62, 66-67, 83-84, 86-89, 115
Bonvicini, Gianni, 28
Brauch, Günter Hans, 97
Braudel, Fernand, 103
Brauer, Markus, 83
Brecher, Michael, 64-65, 72-73, 156, 225
Brennen, Bonnie S., 118
Breslin, Shaun, 5, 87
Bretherton, Charlotte, 21, 23, 43, 54-55, 75, 79, 85, 91, 96, 108-109, 115, 118, 122, 137, 229
Breuning, Marijke, 73, 83, 96
Brighi, Elisabetta, 73-75, 175, 234
Brkić, Luka, 39
Browning, Christopher S., 10
Bubpasiri, Tipparat, 99
Buchan, David, 21
Buzan, Barry, 8, 49
Calleya, Stephen C., 5, 10, 97
Cameron, Fraser, 23, 66, 77, 85, 88
Cantori, Louis J., 8, 98
Carlsnaes, Walter, 7, 16-19, 22-23, 25-26, 28, 50-51, 61-62, 74
Charalambos, Tsardanidis, 31
Charillon, Frédéric, 18
Checkel, Jeffrey T., 48, 50, 53
Chollet, Derek H., 83
Christiansen, Thomas, 67, 85
Christou, George, 25, 26, 28
Chrysochoou, Dimitris N., 100, 119
Cini, Michelle, 19, 20, 28, 59, 70
Comelli, Michele, 10, 77, 113, 215
Corbett, Richard, 20, 59-60, 66-67, 83-84, 87-88, 89, 115
Corbetta, Piergiorgio, 114
Cordesman, Anthony H., 149
Costa, Oriol, 213-214
Costea, Ana-Cristina, 99, 101
Cram, Laura, 66, 86-87, 89
Crawford, Beverly, 5, 8, 12, 100, 104
Cremasco, Maurizio, 26, 119
Cremona, Marise, 57, 78, 92, 170
Croft, Stuart, 5, 87
Crocker, Chester A., 47
Dannreuther, Roland, 39, 113
Darbouche, Hakim, 10, 42, 48
Dreu, de Carsten K., 83
Delgado, Mireia, 9-10, 30, 48, 104
Delreux, Tom, 67
Del Sarto, Raffaella A., 5, 10, 25, 30, 37, 41, 45-46, 48, 50, 103-105
Demiryol, Ilhan, Gaye, 153
Den Hertog, Leonhard, 57, 78-79, 210
Deutsch, Karl W., 47, 104
Doidge, Mathew, 12, 19, 25, 54, 99, 101-102,

- Dokos, Thanos P., 8
 Driss, Ahmed, 41
 Duke, Simon, 57, 78-79, 124, 139
 Dunne, Tim, 24, 48, 50, 53, 61
 Đulabić, Vedran, 13
 Echague, Ana, 49
 Echeverría, Jesús Carlos, 8, 10
 Edwards, Geoffrey, 32, 54
 Egan, Michelle, 20
 Ehteshami, Anoushiravan, 5, 98
 Einstein, Albert, 53
 Eizenstat, Stuart E., 5, 97
 Elsuwege, van Peter, 127
 Emerson, Michael, 10, 30, 45, 48
 Fairclough, Norman, 119
 Farrell, Mary, 55, 101, 105
 Fawcett, Louise, 5, 9, 19, 97-98
 Fenech, Dominic, 37
 Fernandez, Haizam Amirah, 5, 10, 30, 39, 76
 Ferrero-Waldner, Benita, 135, 138-140
 Fico, Frederick G., 118
 Flockhart, Trine, 48
 Florensa, Senén, 10
 Foot, Rosemary, 97
 Foucault, Michel, 119
 Fouilleux, Eve, 20
 Fruckkman, James N., 64-65, 72, 82-84, 157
 Fu-Kuo, Liu, 19
 Furness, Mark, 30, 37, 149
 Gamble, Andrew, 98
 Gariup, Monica, 98
 Gaultier, Pascal, 91
 Gebhard, Carmen, 10, 42, 79, 91
 Ghadafi, Moamar, 149
 Ghoneim, Ahmed Farouk, 10, 77
 Gillespie, Richard, 10, 18, 29-31, 41-45, 47-48, 87, 104-105
 Ginsberg, Roy, 16, 95
 Giusto, Hedwig, 39
 Godehardt, Nadine, 5, 8, 98-100
 Goldgeier, James M., 83
 Gomez, Ricardo, 25-28
 Goodman, Russell B., 100
 Green, Jerold, 97
 Grilli, Enzo R., 25
 Haddadi, Said, 10
 Hadfield, Amelia, 24, 48, 50-51, 53, 61
 Hahn, Markus, 10, 76
 Hanelt, Hans-Christian, 27, 49
 Hänggi, Heiner, 19, 97, 101-102
 Hansen, Lene, 119
 Hardacre, Alan, 49, 98, 101
 Harders, Cilja, 5, 98, 105
 Hay, Collin, 97
 Heller, Mark A., 8
 Helwig, Niklas, 88
 Hermann, Margaret G., 64-65, 72, 82-84
 Herranz (Surrates), Anna, 213-214
 Hettne, Björn, 4, 47-48, 54-55, 98-99, 101-102, 147
 Hill, Christopher, 22-24, 27-28, 51, 61-63, 65, 73-75, 96, 175, 234
 Hoebink, Paul, 58, 91
 Hoffmann, Stanley, 59
 Holden, Patrick, 41, 47, 48, 105
 Holland, Martin, 19, 25, 99, 114
 Holsti, Kalevi Jaakko, 17, 38, 63, 83, 95
 Holsti, Rudolf Ole, 83, 118
 Hopf, Ted, 9
 Howorth, Jolyon, 87
 Hudson, Varie M., 51-53, 61, 83, 94-95
 Huntington, Samuel, 8
 Hurrell, Andrew, 4, 9, 19, 97-98
 Hveem, Helge, 4, 99
 Ikenberry, John O., 59, 93-94
 Infeld, Leopold, 53
 Inotai, András, 99
 Jackson, Robert, 9
 Jervis, Robert, 17, 93, 94
 Joenniemi, Pertti, 10, 100
 Joffé, George Howard, 5, 27, 76, 103, 105
 Johansson-Nogués, Elisabeth, 10, 30-31, 43-44, 46, 48, 213-214
 Jørgensen, Knud Erik, 19, 22-23, 62, 79
 Judd, Charles M., 83
 Jünemann, Annette, 10, 76, 119, 171
 Jupille, Joseph, 54
 Kai-Olaf, Lang, 10, 40
 Keohane, Robert O., 50, 59
 Keukeleire, Stephan, 67
 Khader, Bichara, 26
 Kienle, Eberhard, 30, 39
 Klabbers, Jan, 77
 Klaić, Bratoljub, 49, 78, 91, 118
 Knorr, Klaus, 93
 Kodmani, Bassma, 47
 Koeth, Wolfgang, 10, 113
 Kolodziej, Edward A., 50
 Korany, Baghat, 5
 Koutrakos, Panos, 10, 35, 57, 77-79, 92, 124, 139, 170
 Krasner, Stephen D., 51
 Krenzler, Horst Günter, 58, 78-79, 210
 Kubáľková, Vendulka, 48, 52-53, 63, 96-97
 Laclau, Mouffe E., 119
 Lacy, Stephen, 118
 Laffan, Brigid, 87
 Landman, Todd, 118
 Landwehr, Achim, 119-120

Langenhove, Luk van, 9, 55, 98, 99, 101-102
 Lannon, Erwan, 127
 Larrabee, Stephen, 97
 Larramendi, de Miguel Hernando, 97
 Laschi, Giuliana, 30
 Lawson, Fred H., 5, 98
 Legrenzi, Matteo, 5, 98, 105
 Legro, Jeffrey W., 5
 Lenschow, Andrea, 21
 Lequesne, Christian, 21
 Lesser, Ian O., 97
 Lister, Marjorie, 25, 50
 Lombaerde, de Philippe, i, 27, 98, 100
 Louis, Jean-Victor, 59
 Magone, Jose Maria, 10, 23-24, 44-45
 Manners, Ian, 22, 40-41, 48, 51
 Marchand, Marianne, 98
 Marin, Manuel, 125, 135, 138
 Marsh, David, 97
 Martin, David, 66, 86-87, 89
 Martinez, Luis, 5
 Masala, Carlo, 26
 Maset, Michael, 119
 Mattli, Walter, 9
 Mayer, Hartmut, 57, 80, 228
 Mazey, Sonia, 70-71, 90
 McCormick, John, 61, 66-67, 87, 89
 Menotti, Roberto, 8, 97
 Missiroli, Antonio, 92, 170
 Mitrany, David, 47
 Morrow, James D., 105
 Moss, Kenneth B., 39
 Moulakis, Athanasios, 100
 Musu, Constanza, 10, 27-28
 Nabers, Dirk, 5, 8, 98, 100
 Nasshoven, Yvonne, 113, 215
 Natorski, Michael, 10, 213-214
 Neumann, Iver B., 37
 Niblock, Tim, 5, 103, 105
 Nicolaïdis, Dimitri, 47
 Nicolaïdis, Kalypso, 20, 47
 Niemann, Arne, 54-55, 79
 Nonneman, Gerd, 25, 27-28
 Nuttall, Simon, 27, 57
 Nye, Joseph (senior), 98
 Oberthür, Sebastian, 79
 Owens, Patricia, 17, 63
 Ozkececi Taner, Binnur, 64-65, 72, 82-84, 157
 Pace, Michelle, 5, 9, 10, 35, 47, 50-51, 98-100
 Paciello, Maria Cristina, 10, 113, 215
 Panebianco, Stefania, 30, 37, 40
 Pardo, Sharon, 41
 Patten, Chris, 10, 135, 138, 140
 Payne, Anthony, 98
 Pérez-Solórzano Borragán, Nieves, 19, 20, 59, 70
 Peters, Joel, 27
 Peterson, John, 16, 20, 22-27, 59-62, 66-67, 83-84, 87-88, 95, 115
 Pfetsch, Frank, 27
 Philippart, Eric, 10, 32-33, 76
 Pietrangeli, Giulia, 98
 Pollack, Mark A., 21
 Pollio, Emanuele, 20
 Portela, Clara, 58, 80
 Post, Svenja, 78
 Postel-Vinay, Karoline, 100
 Price, Richard, 9
 Prodi, Romano, 125, 135, 138-140
 Ratti, Luca, 97
 Raube, Kolja, 58, 80
 Regelsberger, Elfriede, 54, 58
 Régnier, Philippe, 19
 Reus-Smit, Christian, 9
 Rhodes, Carolyn, 54
 Richardson, Jeremy, 65, 67, 70-71, 85, 90
 Riffe, Daniel, 118
 Risse-Kappen, Thomas, 96
 Roloff, Ralf, 97, 101-102
 Ruggie, John Gerard, 52
 Ruiz, Simone, 105
 Rüländ, Jürgen, 97, 101-102, 114
 Russett, Bruce M., 83, 93-95
 Saaf, Abdallah, 29, 42
 Sabiote, Maria, 10, 213-214
 Said, Mohamed Kadry, 97
 Salem, Ali Ahmed, 9
 Sarkozy, Nicolas, 29
 Sbragia, Alberta, 60-61, 89
 Scaramagli, Tiziana, 54, 101
 Schafer, Mark, 83
 Schlumberger, Oliver, 18, 30-31, 47, 104
 Schmid, Dorothee, 5
 Schneider, Henning, 58, 78, 210
 Schulz, Martin, 27, 98, 100
 Schumacher, Tobias, 10, 30, 41, 103
 Searle, John R., 84
 Selbin, Eric, 153
 Shaffer, Gregory C., 21
 Shahin, Jamal, 79
 Shapiro, Jeremy, 24, 61
 Shaw, Timothy M., 55, 98, 101
 Singer, David, 93
 Sjöstedt, Gunnar, 54
 Sjursen, Helene, 25-27, 95
 Smith, Hazel, 18, 22-23, 61, 66, 75, 92
 Smith, Karen, 10, 23, 25, 55, 58, 76, 81, 139, 172
 Smith, Michael, 16, 19-20, 22-23, 49, 59, 61,

76, 78, 92, 101
 Smith, Steve, 7, 16-18, 22, 24, 48, 50-53, 61, 63, 73-75, 119, 175
 Snyder, Richard C., 83
 Söderbaum, Fredrik, 4, 54- 55, 98-99, 101-102, 147
 Solana, Javier, 29, 88
 Sørensen, Georg, 9
 Spiegel, Steven L., 8, 98
 Sprout, Harold, 52
 Sprout, Margaret, 52
 Stålgren, Patrik, 101-102
 Starr, Harvey, 83, 93-95
 Steinbichler, Stefanie, 124
 Stempel, Guido Hermann, 118
 Stetter, Stephan, 25, 27, 71, 76, 104, 201
 Stolfi, Francesco, 60-61
 Stoker, Gary, 97
 Strob, Simon, 78-79, 210
 Stubb, Alexander, 16, 22-23, 60-61, 66, 86-87, 89
 Süel, Asli, 30, 41-42
 Sunkel, Osvaldo, 99
 Sylvan, Donald A., 83
 Šabič, Zlatko, i, 98
 Tanner, Fred, 8
 Tavares, Rodrigo, 15
 Telò, Mario, 55, 101
 Thatcher, Mark, 89
 Thomas, Daniel, 79
 Tietje, Christian, 91
 Tindemans, Leo, 92
 Tocci, Nathalie, 10, 45, 81, 113
 Tömmel, Ingeborg, 10
 Tovias, Alfred, 30, 39, 40-41, 46, 103, 105
 Uçarar, Emek, M., 70-71, 91
 Varwick, Johannes, 10, 40
 Vasconcelos, de Álvaro, 5
 Verba, Sidney, 93
 Vogler, John, 21, 23, 43, 54-55, 75, 79, 85, 91, 96, 108-109, 115, 122, 137, 229
 Volgy, Thomas J., i, 27
 Volpi, Frédéric, 168
 Vooren, van Bart, 10, 35
 Voss, James F., 83
 Vries, de Nanne K., 83
 Waever, Ole, 8, 49
 Walker, Stephen G., 52
 Wallace, Helen, 19, 21-22, 60, 70, 89
 Waltz, Kenneth N., 50, 93-94
 Watson, Rory, 89
 Wendt, Alexander, 48, 53
 White, Brian, 16, 22, 26, 51, 62
 Whitman, Richard G., 8, 10, 22, 41-43, 48, 51, 113
 William, James, 100
 Winrow, Gareth, 5, 8, 97
 Wohlforth, William C., 50
 Wolfers, Arnold, 38
 Wolff, Stefan, 10, 41-43, 48, 113
 Woolcock, Stephen, 19
 Wyatt-Walter, Andrew, 19
 Xenakis, Dimitris K., 8-9, 100, 119
 Xuereb, Peter, G., 127
 Yin, Robert K., 111, 114
 Young, Alasdair, R., 70
 Youngs, Richard, 5, 10, 30, 39
 Zahrnt, Valentin, 105
 Zanini, Michael, 97
 Zapatero, Rodríguez José Luis, 87
 Zelenika, Ratko, 118
 Zemer, Lior, 41
 Zoubir, Yahia H., 5, 76, 97

O autorici

Albina Osrečki rođena je 03. svibnja 1969. godine u Zagrebu. Diplomirala je na Fakultetu političkih znanosti Sveučilišta u Zagrebu 1991. godine na temi „Primjena britanskog parlamentarnog sustava vlasti na Indiju.“ Godine 1997. na istom Fakultetu je nastavila znanstveno usavršavanje upisom na magistarski znanstveni studij, smjer Međunarodni odnosi, na kojem je magistrirala 1999. godine na temi „NATO – temelj europske i hrvatske sigurnosti i stabilnosti u 21. stoljeću.“ Godine 2012. upisala je znanstveni doktorski studij iz politologije, smjer Međunarodni odnosi, a doktorirala je 2016. na temi „Vanjsko djelovanje Europske unije: nekonzistentnost političkoga procesa i nekoherentnost ciljeva na primjeru mediteranske regije.“

Do sada je objavila tri znanstvena rada: Albina Osrečki, 2000. Hrvatske perspektive za članstvo u NATO-u, *Međunarodne studije* (1), 1: 83-101. Albina Osrečki, 2014. Novi mediji i arapsko proljeće, *Politička misao* (51), 3: 101-122. Albina Osrečki, 2015. Djelomična koherentnost ciljeva mediteranskih politika Europske unije, *Političke analize* (23), 4: 53-58.

U okviru istraživačkog rada na disertaciji sudjelovala je na međunarodnoj znanstvenoj konferenciji *17th Mediterranean Studies Association International Conference* održanoj od 28.-31. svibnja 2014. u Malagi, Španjolska, na kojoj je prezentirala dio israživačkog rada kroz temu „Pokušaj konstrukcije euro-mediteranske sigurnosne zajednice izvan tradicionalnog konteksta teorija realizma u međunarodnim odnosima“.